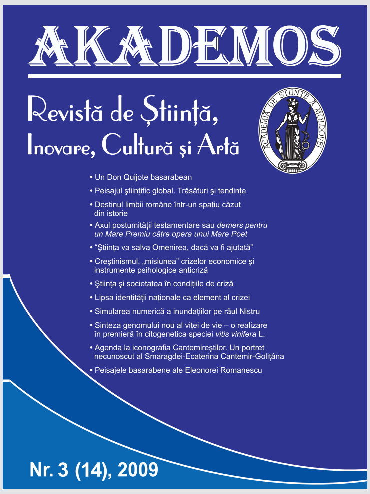
AKADEMOS

Revistă de Ştiinţă,
Inovare, Cultură şi Artă
Înregistrată la Ministerul Justiţiei la 25.05.2005, nr. 189.

Fondator:
Academia de Ştiinţe a Moldovei

Acest număr este ilustrat cu lucrări ale Eleonorei Romanescu din Colecţiile Muzeului Naţional de Artă

Adresa Redacţiei:
MD 2001
mun. Chişinău,
bd. Ştefan cel Mare 1
et. 4, birou 432
Tel.: (+373 22) 212381

www.akademos.asm.md
e-mail: akademos@asm.md
vcucereanu@yahoo.fr

ISSN 1857-0461

Editat la Tipografia AŞM

CUPRINS

DUMITRU MATCOVSCHI, POET ŞI OM AL CETĂȚII, LA 70 DE ANI

Dumitru Matcovschi:

Eu mă grăbesc,/ Tu te grăbeşti,/ El se grăbeşte...

IPOSTAZELE SCRIITORULUI ŞI CETĂŢEANULUI

Acad. ***Gheorghe DUCA,***
preşedintele AŞM

THE HYPOSTASES OF DUMITRU MATCOVSCHI AS A WRITER AND CITIZEN

The hypostases in which the cultural figure Dumitru Matcovschi appears are various and plenary. Even if the writer had confined to only one, each of them taken separately would have been sufficient to refer to a distinct creative personality.

Titular member of the Academy, a People's Writer, Laureate of the State Award, poet, proser, dramatist, publicist, translator, editor of cultural magazines are distinctions and activities that cover the entire life of Dumitru Matcovschi.

Ipostazele în care se produce Omul de Cultură Dumitru Matcovschi sunt variate şi plenare. Fiecare dintre ele, chiar dacă scriitorul s-ar fi limitat la una singură, ar fi fost suficientă pentru a vorbi de o individualitate creatoare distinctă.

Membru titular al Academiei, Scriitor al Poporului, Laureat al Premiului de Stat, poet, prozator, dramaturg, publicist, traducător, editor de reviste culturale, sunt titluri şi preocupări care acoperă un destin.

Poezia maestrului Matcovschi, de confesiune intimă, de atitudine etică sau civică, mobilizatoare şi combativă, muzicală şi senină, cucereşte prin simplitatea şi claritatea discursului, prin armonia sonorităţilor, dar şi a sentimentelor (dorul de viaţă, de casa părintească, de grai, de femeie, de oameni).

Dar ea este şi de un dramatism profund, în reverberaţiile unei voci tremurânde de nelinişte, un „strigăt existenţial" cu accente tragice, trecând şi în registrul major al discursului justiţiar, viguros, răspicat. Lirica patriotică, fie tulburătoare, dramatică, mesianică, fie solemnă şi înălţătoare, fie militantă şi mobilizatoatre alcătuieşte un compartiment notabil al poeziei sale.

O serie întreagă din textele poetice o constituie poezia cântată. Gama aici este diversă, de la meditaţii şi elegii până la textele cu pronunţat mesaj civic şi patriotic. Dumitru Matcovschi este poetul care a reabilitat valoric textele scrise pentru cântec. Este autorul Imnului Academiei de Ştiinţe.

Romanele lui Dumitru Matcovschi, o radiografie a universului rural semimodernizat, semidezrădăcinat, cu personaje anonime dar memorabile ale „lumii mici", erau printre cele mai citite în anii 78-80 ai secolului trecut. Spectacolele după piesele sale se jucau cu casa închisă la Naţionalul din Chişinău (pe atunci Teatrul „A. S. Puşkin") şi în alte săli din ţară şi de peste hotare, unele texte dramatice ale scriitorului fiind cunoscute şi în versiune cinematografică.

A practicat munca de traducător, de salahor întru proliferarea în mediul nostru a gloriei confraţilor de breaslă din alte ţări: Apollinaire, poeţii ruşi sau baltici ş. a.

Un compartiment aparte în creaţia scriitorului şi cetăţeanului Dumitru Matcovschi îl constituie literatura de atitudine. Mesajul civic, spus direct şi ferm, este prezent în multe dintre textele poetice, în romane şi în piese. Totuşi, această atitudine exprimată tranşant (comparabilă cu articolele lui M. Eminescu), este expusă în formula memorabilă a publicisticii sale. Oricare ar fi fost temele abordate (istoria naţională, ecologia naturii şi ecologia sufletului, problemele teatrului şi ale literaturii, probleme etice şi civice etc.), vocea sa este distinctă, opiniile sunt spuse fără menajamente, deranjant şi contradictoriu.

Om de cultură complex, Dumitru Matcovschi este o prezenţă activă în viaţa artei şi culturii noastre. O pagină distinctă în activitatea Domniei Sale este perioada de editare a revistei „Nistru" (din septembrie 1990: „Basarabia"), adică anii 1988-1997. Promovarea literaturii autohtone de calitate, integrarea în contextul literar general naţional (al literaturii române, în ansamblu) şi, în mod deosebit, deschiderea accesului pentru cititor, prin intermediul revistei, la patrimoniul cultural (închis/limitat multă vreme), deşteptarea conştiinţei naţionale prin texte literare şi articole de atitudine sunt câteva dintre performanţele revistei sub conducerea poetului şi publicistului Dumitru Matcovschi. Chiar dacă munca la revistă ar fi fost singura sa contribuţie la cultura naţională, această trudă ar fi fost deja suficientă pentru ca numele Domniei Sale să rămână în istorie.

Dar poate că destinul şi numele omului pe firmamentul culturii noastre îl constituie, deopotrivă şi în ansamblu, toate aceste preocupări şi profesiuni de credinţă.

Dumitru Matcovschi

BASARABIA

La margine de lume,
venit din vremi bătrâne,
un plai cu dulce nume
înălţător rămâne.
Aici o vatră sfântă
la sânul ei ne strânge
şi doina când se cântă
o lume toată plânge.

Ne încălzeşte lutul,
ne-alină două ape,
pătimitor – trecutul
într-un oftat încape.
O iarbă-nrourată
ascunde veche rană,
ni-i soarta zbuciumată,
oricând basarabeană.

Avem un nuc şi-i verde,
şi-n pragul casei creşte,
cu nucul nu ne pierdem,
de moarte ne păzeşte.
La prunci suntem cu gândul
şi nu dorim războaie,
noi semănăm pământul
şi aşteptăm o ploaie.

Basarabia, Basarabia,
frate şi soră, mamă şi tată,
Basarabia, Basarabia,
scumpă icoană în inimi purtată.

Trecută prin foc şi prin sabie,
furată, trădată mereu,
eşti floare de dor, Basarabie,
eşti lacrima neamului meu.

19 noiembrie 1986

Eleonora Romanescu. ***Sara pe deal,*** 1967, u/p

UN DON QUIJOTE BASARABEAN

Theodor CODREANU

A BASARABIAN DON QUIJOTE
The human and literary destiny of Dumitru Matcovschi is marked by an organic thrill. His entire work is deeply penetrated with the word Basarabia, his wonderful insulted Dulcinee that he loves, loving at the same time mother, woman, homeland, Romanian language, kindness, life, „doina”, Eminescu, Alexei Mateevici, Bacovia and Ion Vatamanu.

La aniversarea a 80-a a scriitorului Ion Druţă, în toamna lui 2008, Dumitru Matcovschi avea la dânsul două volume pe care mi le-a dăruit: unul de poezie, altul de teatru: *Neamul Cain* (Editura Ştiinţa, Chişinău, 2008) şi *Teatru* (Editura Prometeu, Chişinău, 2004). Dedicaţia de pe volumul de versuri sună aşa: „Vă rog, domnule Codreanu, citiţi aceste poeme, cu mintea moldoveanului cea de pe urmă le-am adunat într-un volum, D. Matcovschi”. Le-am citit şi eu tot *cu mintea moldoveanului cea de pe urmă*, adică la aproape un an de la primirea darului. Cu siguranţă, se poate scrie în cunoştinţă de cauză despre poezia lui Dumitru Matcovschi chiar pornind numai de la acest volum, care este o antologie de autor, făcută după criterii neortodoxe, aş zice în maniera eminesciană din *Poesii* (1883-1884), celebra ediţie princeps atribuită exclusiv lui Titu Maiorescu, dar unde se vede şi voinţa poetului, deşi încălcată de îngrijitor, după cum a argumentat N. Georgescu, cel mai bun cunoscător al tuturor ediţiilor eminesciene.

De regulă, antologiile de autor urmează criteriul cronologic, cu selecţii din volumele agreate de scriitor sau de editor. Dumitru Matcovschi nu procedează aşa. El îşi „deconstruieşte” opera şi o replămădeşte, reţinând poeme *de la origini până în prezent*, ca să-l parafrazez pe G. Călinescu, adică din anii debutului, 1962-1963, până la 2008, dar nu într-o ordine cronologică, vârstele poetice simultaneizându-se după o logică interioară, în armonie cu întreaga personalitate şi cu ţinta vizionară, enunţată în titlu. „Secţiunile” cărţii, dacă pot fi numite aşa, sunt marcate de „arte poetice” sub forma unor poeme în proză, în care domină enunţul reflexiv de atitudine estetică, morală, socială şi naţională. Altminteri, constat că aceeaşi manieră e abordată de scriitor şi în arhitectonica volumului de teatru. Altfel spus, Dumitru Matcovschi face parte dintre acei autori conştienţi că opera lor se constituie dintr-o singură Carte, gând care l-a purtat şi pe Eminescu şi la care a năzuit, spre exemplu, la modul teoretic şi practic, Mallarmé. Dintre basarabeni, o conştiinţă similară a avut regretatul Grigore Vieru, care, de altfel, şi-a încheiat opera antumă cu un volum testamentar: *Taina care mă apără* (2008).

Destinul uman şi literar al lui Dumitru Matcovschi pare a fi în contratimp cu istoria. Mihai Cimpoi, altminteri, descifra în fiinţa poetului un „dramatism organic” şi „un suflu tragic ardent”. Bine zis „ardent”, fiindcă în alchimia poetică a elementelor focul interior mistuitor cunoaşte o paletă largă, de la *dorul* „folcloric” şi eminescian până la *rugul de taină care arde undeva în lunci* (*Acolo, Vine primăvara* etc.). Desigur, focul central din lirica basarabeană, ca şi din epos, este cel al *vetrei*.(*Focul din vatră* se numeşte un roman din 1982). Unul dintre primele sale volume, *Descântece de alb şi negru* (1969) a fost înfierat de regimul sovietic şi dat la topit, moment care l-a transformat într-un proscris, pentru ca în clipa siderală a renaşterii Basarabiei, la care a avut o contribuţie decisivă, să treacă prin martirajul *accidentului* rutier de la 17 mai 1989. Lupta cu moartea nu i-a înfrânt voinţa de viaţă şi nu i-a frânt elanul creator, deşi s-a văzut în situaţia de a deveni un *militant*, autor de *imne* şi de *blesteme*. În „contratimp” cu istoria va fi şi după 1989, când, încetul cu încetul, Basarabia a recăzut în gheara „monstrului” asiatic, cum îl numeşte, în numeroase contexte, Dumitru Matcovschi, în vreme ce tinerii scriitori s-au lăsat vrăjiţi de *textilismul textualist* (Paul Goma) al postmodernismului neostângist. În atari condiţii, el şi-a asumat, mai departe, condiţia a ceea ce se descoperise demult: *un Don Quijote al literaturii basarabene.* Dar unul care nu mai are nici „scutier” sau nu mai are nevoie de un „scutier”: „Mă bat ca Don Quijote/ cu morile de vânt./ Râd oamenii de mine:/ m-am rupt de la pământ.// Un rătăcit adică./ Alţi oameni, alte vremi…” (*Aşa-i la moldoveni*, 1986).

După 1989, va înfrunta cu armele sale „anacronice” *râsul* postmoderniştilor, care au schimbat *literatura* pe *metaliteratură*, considerând că important e nu *ce* spui, ci doar *cum* spui, spre marea satisfacţie a „monstrului”: „*Şi monstrul rânjeşte stupid, deasupra tuturor* ”. Şi adaugă laitmotivul donquijotesc: „*Mă lupt cu morile de vânt*”. (*Aceasta-i lumea*, 23 decembrie 2007). Mă întreb cât de ridicol este un scriitor care se încăpăţânează să creadă că literatura se mai poate lupta cu metaliteratura, într-o

ultimă încercare de salvare a *canonului literar european*. Dumitru Matcovschi o face în numele *vieții* şi al destinului Basarabiei. În trufia lui aproape mistică, exprimată adesea stângaci, descoperă un fapt uluitor: postmoderniştii pretind că scriu o poezie a *concretului*, dar, în realitate, sunt maşini sterpe, mori care macină în gol şi în care el, Don Quijotele, vede uriaşii puşi să slujească „monstrul": „*Roboții, automatele, postmoderniştii n-au nici un simțământ. Versuri eunuce, sterpe scriu roboții. Poeții adevărați scriu dureri. Omul de alături, cititorul, aplecat peste carte, va înțelege şi se va bucura, că în această clipă, aici şi acum, se naşte lumina. În cuvânt răzbate din cuvânt, ca firul de apă din piatră, prin piatră*". (*Scrisul*, 30 august 2006).

Acestui insolit şi îndurerat Don Quijote, părăsit de scutier, având la dispoziție doar arma cuvântului, destinul i-a dat ca Dulcinee pe cea mai frumoasă şi mai nedreptățită *femeie* din lume: BASARABIA. El nici nu vrea s-o numească altfel. „Patrioții" din Republica Moldova protestează împotriva acestei denumiri, argumentând că Basarabia s-a numit astfel pasager, doar în partea ei sudică, domnită cândva de dinastia Basarabilor şi care azi nici măcar nu mai face parte din republică. Ruşii, la 1812, au recurs la o mistificare istorică în fața Europei, extinzând granița până la cetățile nordice ale Moldovei lui Ştefan cel Mare. Tocmai aici e hiba: că această parte de Moldovă a fost mutilată şi răsmutilată timp de aproape două secole, exceptându-i pe cei douăzeci şi doi de ani *normali* dintre 1918 – 1940. Dumitru Matcovschi este un eminescian şi el ştie ce simbolism istoric a pus Eminescu în cuvântul Basarabia. Îl şi citează, pe coperta ultimă a volumului *Imne şi blesteme*: „Trăgând o linie de la Hotin din Nistru până la Prut, avem o lature; de amândouă capetele ei tragem câte o linie până la Marea Neagră, una de-a lungul Nistrului, cealaltă de-a lungul Prutului; iar capetele acestor două linii le încheiem cu o a patra linie, formată prin țărmurii Mării Negre. Acest cvadrilater cam neregulat se numeşte azi Basarabia, deşi fără cuvânt". Iar mai departe, tot cu Eminescu, lămureşte de ce supără cuvântul Basarabia: „A rosti numele Basarabia e una cu a protesta contra dominațiunii ruseşti. Numele Basarab şi basarabeni există cu mult înaintea vremii în care acest pământ devenise românesc: acest nume singur este o istorie întreagă".

Întreaga operă a lui Dumitru Matcovschi e străbătută ca un fior de cuvântul *Basarabia*, minunata şi batjocorita lui Dulcinee pe care o iubeşte iubind deopotrivă mama, femeia, glia, limba română, omenia, viața, doina, aurul solar din strugurii de pe coline, pe Eminescu, pe Alexe Mateevici, pe Bacovia şi pe Ion Vatamanu. La 19 noiembrie 1986, el scria uimitorul poem *Basarabia*, din care citez finalul devenit celebru: „Trecută prin foc şi prin sabie,/ furată, trădată mereu,/ eşti floare de dor, Basarabie,/ eşti lacrima neamului meu". Redactor la revista *Nistru*, s-a luptat să-i schimbe numele în *Basarabia* (1988), devenindu-i, apoi, redactor-şef. La renaşterea de după lovitura de camion, unul dintre primele sale volume se va intitula *Floare Basarabie. Poeme după întâia moarte* (Bucureşti, 1992).

Pentru Basarabia lui, poetul găseşte şi un diminutiv simbolic: *mărgioară*. Dar ce arome cu sensuri filosofice se ascund în *poetica marginii*! Fiindcă se poate vorbi astăzi de aşa ceva. Şi nu în spirit anacronic tradiționalist, ci chiar din perspectivă… postmodernistă, pe care postmoderniştii noştri de pe Bâc şi de pe Dâmbovița o ignoră, puțin familiarizați cu filosofia occidentală *a identității şi a diferenței*. Mihai Cimpoi a şi propus, altminteri, o incitantă interpretare a operei bacoviene prin categoriile estetico-filosofice *centrul* şi *marginea*. Focalizarea postmodernă dă câştig de cauză *marginii*, nu *centrului*, fie el imperial sau nu. Moldova a dat extraordinari poeți ai *marginii*, între care Bacovia şi Cezar Ivănescu. Ca şi Dumitru Matcovschi, Cezar Ivănescu a avut revelația *marginii* şi a *marginalizării istorice* înainte de 1989. Într-o doină de suflu eminescian, poetul Baaadului spunea: „*Strajă romană pe Tisa şi sus pe Nistru,/ vecinic la margine, vecinic la margine poporul meu*". Este chiar condiția existențială a Basarabiei din versurile lui Dumitru Matcovschi. Poetul poate trece de la imn la blestem, de la mângâiere la diatribă de suflu eminescian, ca în *Impostorii* (1988), împlinită nu doar ideatic, ci şi artistic, ceea ce l-a determinat pe un istoric şi critic literar exigent ca Marian Popa s-o citeze integral în monumentala sa *Istorie a literaturii române de azi pe mâine*. Dumitru Matcovschi este un maestru în mânuirea anaforei, a interogației şi a invocației retorice, dar şi a punerii în scenă (dovadă că a recurs şi la formula teatrului). Ca altădată Grigore Alexandrescu, în *Satiră. Duhului meu*, autorul îi înscenează un proces de intenție antifrazic poetului, pe care-l găseşte *vinovat* pentru înflorirea şi proliferarea impostorilor, cei care pun toate relele tocmai pe seama poeților: „Tu, numai tu, poete, eşti vinovat de toate:/ Eşti vinovat că spicul nu dă înalte roade,/ Eşti vinovat că mărul e viermănos şi pică,/ Eşti vinovat că vita, vai, nu se mai ridică;/ Eşti vinovat că plouă cu ploaie duşmănoasă,/ Eşti vinovat minciuna că stă în cap de masă,/ Eşti vinovat că vinul se bea direct din cadă,/ Eşti vinovat că țara se fură şi se pradă" etc. Pentru ca să încheie optimist-didahic, ca profeții biblici: „În hău de cabinete, urând duşman poeții,/ Mai stau, ah, din

păcate şi azi analfabeţii,/ Tu nu-i lua în seamă, tu spune adevărul,/ Cu versuri plângi, cum plânge cu mere coapte mărul; (comparaţie superbă!, n.n.)/ Tu fii mereu ostaşul ce are moartea-n faţă,/ Te-nvaţă de la dânsul, murind, ce-nseamnă viaţă,/ Şi nu uita, că noaptea oricât ar sta la pândă,/ Tu Soarele cel Mare, răsare cu izbândă!" În strofa penultimă, poetul-luptător este din nou identificat cu Don Quijote. Să mai fie oare o simplă coincidenţă că în anul următor, când impostorii se găseau pe buza prăpastiei, s-a produs acea „nelămurită" lovitură de camion?

Numai o imensă voinţă de viaţă, acel *dor nemărginit* eminescian, intrat în substanţa fiinţei sale, i-a îngăduit scriitorului să renască din propria-i cenuşă ca pasărea Phoenix. Poate cele mai pure poeme matcovschiene vin din izvorul nesecat al dragostei de viaţă. Mă gândesc, în primul rând, la acea capodoperă de simplitate bucuroasă care este poema din 1983, intitulată chiar *Bucuraţi-vă*. Nu e deloc întâmplător că poetul îşi încheie volumul de la care am pornit notele de faţă cu acest adevărat *imn al bucuriei*. El a devenit aproape folcloric, având în ajutor şi o reuşită punere în muzică a textului: „Eu mă grăbesc, tu te grăbeşti, el se grăbeşte,/ îmbătrânesc, îmbătrâneşti, îmbătrâneşte./ Ce am iubit, ce n-am iubit, ca-ntr-o poveste,/ simplă de tot, scurtă de tot viaţa ne este". Nesaţiul de viaţă trece prin poeme precum *Inimă de cremene, Crochiu, Fetele, Viaţa de când este, Declin, Viaţa, Bună seara, Odochia, Viaţa ca ţipăt* ş.a. Mai citez din *Inimă de cremene* (1986): „Fumegă în vatră focul, nu mai arde./ Şi în pragul casei mărul scuturat./ Stelele, departe, scapără departe./ Eu de viaţă nu m-am săturat". Pe aceeaşi axă existenţială se află poeziile de dragoste şi cele pentru copii, care ar merita un comentariu aparte. Ele îi conferă poetului o anume seninătate care-i asigură şi echilibrul estetic necesar. (Vezi *Furnicile,vine primăvara,O gutuie pe masă, Adam, Sărut, femeie, mâna ta, Noapte bună, Ţara dorului, Psalm* ş.a.).

Desigur, bucuria de viaţă este creştină, asociată de poet cu un insistent simbolism religios. Ea se postează la antipodul dezbinării din suflet şi din lume. Iar de aici începe zbuciumul dramatic pe fisura căruia poetul îşi construieşte volumul în arhetipul *Cain*. Aici, folclorismul îşi ia o revanşă la nivel etimologic. Poetul îşi permite să se joace cu vorbele, făcând o legătură între verbul *a (se) căina* şi faimosul nume al fratelui biblic. Fireşte, o etimologie populară, căci, ironie, *a căina* vine din slavul *kajanŭ*. Dezbinarea şi fratricidul sunt cele două rele supreme în Moldova pe care „monstrul" le ocroteşte şi le stimulează. De-aici vine slăbiciunea istorică a *mărgioarei*. Priceperea didahică a poetului devine elocventă: „Să nu loveşti nicicând în frate./ Să nu-ndrăzneşti. Mare păcat./ Nu-i omeneşte. Nu se poate./ Cain ai fi./ Un blestemat. V-a alăptat aceeaşi mamă./ Ar însemna să dai în ea./ Să nu mai ştii nici cum te cheamă,/ nici care ţi-i obârşia./ Ar însemna să vii de unde?/ Din cel mai mare, din pustiu./ Cu tine cine s-ar răspunde?/ Om de nimic, un papugiu./ Ţi-ar fi de-aici încolo drumul/ bătut în cuie, cum să-l treci?/ Ca rătăcitul, ca nebunul?/ Natura, lumea are legi.// Să nu loveşti nicicând/ în frate. Una să fiţi, la rău,/ la bine, ca două inimi gemănate." (*Şi cu nădejdea*, 1999). În literatura română din Basarabia de azi numai Grigore Vieru a zăbovit mai expresiv şi mai îndurerat pe tema dezbinării *cainice* decât Dumitru Matcovschi. Şi ciudat, uluitor lucru: dacă Dumitru Matcovschi a supravieţuit „accidentului" din 1989, exact după două decenii Grigore Vieru n-a mai supravieţuit. Oare ce poţi să mai înţelegi? Că „monstrul" şi-a rafinat *maşinăriile*? Poate că Matcovschi însuşi, şi nici Vieru n-au mers până la capăt în regândirea *fratricidului*. Şi doar o făcuseră cu asupra de măsură autorul anonim al *Mioriţei* şi, mai ales, acela care ne reprezintă, printr-un *legitimism de ordin divin* (cum spunea Lucian Blaga), Mihai Eminescu, în cea mai tragică dintre poeziile sale, *Gemenii*. O uriaşă ironie indicibilă face ca tocmai poeţii care au demontat „complexul lui Cain" în literatura basarabeană, Dumitru Matcovschi şi Grigore Vieru, să fi căzut ei înşişi în capcana *dezbinării dintre fraţi*. Îmi vine să spun din nou, împreună cu Dumitru Matcovschi şi cu Grigore Vieru: *Doamne, dă-i moldoveanului mintea cea de pe urmă!*

De ce? Din pricina grea de consecinţe că noi, românii, nu ne putem încă debarasa de logica *maniheistă* a terţului exclus. În textele dedicate lui Dumitru Matcovschi, Mihai Cimpoi şi Adrian Dinu Rachieru au surprins ispita *maniheică* din logica autorului nostru. Poate că ea vine din Vechiul Testament, cu dezbinarea fraţilor Cain şi Abel. Dar „postmodernii premoderni", cum i-a numit Constantin Virgil Negoiţă (nu aceia cu care s-a război Dumitru Matcovschi însuşi), începând cu Jorge Luis Borges şi încheind cu un roman din 2008 al lui Constantin Virgil Negoiţă, *Cronica intrării în Rai*, consideră că nu poţi fi sigur niciodată cine e Cain şi cine e Abel, oricând interşanjabili. Numai aşa e posibilă iubirea creştină şi, deci, nimicirea dezbinării dintre fraţi la care şi *fraţii* Grigore Vieru şi Dumitru Matcovschi au năzuit spre mântuirea de subistoria oblăduită de „monstrul" imperial.

Să ne străduim a descoperi în *Neamul Cain* drumul regal al iubirii între Cain şi Abel, iubirea de Basarabia şi de literatură, împreună cu Dumitru Matcovschi, acum când poetul intră în al cincisprezecilea lustru de viaţă.

POETUL ŞI FURNICUL DIN OCHII LUI BUDDHA

Dr. hab. ***Andrei ȚURCANU***

THE POET AND THE ANT FROM THE EYE OF THE BUDDHA

Peculiar for the three booklets (”Paternal home”, “Incantations with white and black”, ”Melodics”) written by Dumitru Matcovschi, which appeared in a literary and artistic agitated period, is the showiness of folklore and rusticity. Dumitru Matcovschi folklorizes on purpose. The restraint and closing in the miniature universe ”from home” has other meanings than enchanting the senses or self-and world -oblivion. This miniature universe is not meant for relaxing and giving up, but for a concentration on a vital paradigmatic essence and spiritual invigoration. But he doesn't reveal this aspect without making use of his negative referential- the great torturer, his „tricky" and destructive antithesis, the foreign,heteronymous and „historical" element, in other words, without the challenges of an ingrate history.

Până la deschiderile largi şi oratoriile solemne în care poetul oficiază sacerdotal Patria, Pământul, Rădăcinile, Femeia, Dumitru Matcovschi a avut, în creația sa, un moment de retragere-regăsire-reculegere în intimitatea sferică a universului „de-acasă": „Mi-am făcut un strop de casă/ Într-un strop de rouă, mic./ Numai eu şi numai cerul/ Într-un strop de rouă mic". În sihăstria rotundului miniatural i se relevă puterea de rezistență şi dăinuire a lucrurilor ce ne înconjoară, dar şi perisabilitatea lor şi a lumii, deopotrivă cu vremelnicia ființei umane. Poezia „îngână", folcloric, în tonalități de cântec bătrânesc şi de doină, o jale ancestrală, din adâncurile căreia străbat inflexiunile unei îndârjiri baladeşti. Murmurul legănat al trecerii şi petrecerii („Şi lunecă-alunecă,/pământu-ncet alunecă/şi pomu-ncet alunecă,/ şi omu-ncet alunecă...") are în surdină înverşunarea rămânerii şi perseverența dăinuirii: „A căzut din cer o nucă/ Şi-a crescut un nuc din hume,/ Şi-a luat-o razna-n lume–/ Pelerin cu dor de ducă.// Gospodarul casei când/ A văzut lumina asta,/ Şi-a chemat la el nevasta,/ Şi-au îngenuncheat plângând.// Şi-au tot plâns o noapte, vai,/ De-au ajuns să se trezească–/ Ea bălaie, el bălai.// Iar din talpă şi genunchi/ Începură să le crească/ Rădăcini de nuc, mănunchi."(„Rădăcini"). Este un univers comun pentru plachetele de versuri „Casă părintească", „Descântece de alb şi negru" şi „Melodica", apărute în scurta perioadă de „furtună şi avânt" a literaturii române din Basarabia de după istoricul congres al Uniunii Scriitorilor din 1965.

Specifică pentru această poezie este ostentația folcloricului, afişarea hotărâtă, cu titlu de provocare, a unei rusticități demonstrative. Dumitru Matcovschi, am putea spune, folclorizează cu program. Restrângerea viziunii la dimensiunile sferice ale „stropului", „bobului" sau „fructului", închiderea eului liric în spațiul privat, domestic al „casei părinteşti", circumscrierea poeticului în orizontul normelor versificației şi imagisticii poeziei populare (deşi nu lipseşte nici versul liber, cu rezultate valorice, însă, nesemnificative), asocierea hotărâtă la categoriile morale ale ethosului folcloric, toate sugerează un „program".

Un ochi excesiv estetizant, fără aplecarea necesară meandrelor istoricității, ar putea să vadă în aceste limitări programatice nişte limite, închistări ale unui gust încă destul de rudimentar, necultivat, poate chiar revolut. O asemenea optică ar fi izbită neplăcut de stridențele neosămănătoriste, dar ar rata înțelegerea adevăratei modernități şi valoarea acestei poezii. Dincolo de doinizările baladeşti şi tânga folclorică a trecerii timpului şi petrecerii omului, la o lectură atentă, regăsim în cele trei cărți de răscruce pentru creația lui Dumitru Matcovschi strategiile defensive ale unei lumi „mici" în fața terorii istoriei, cu toate consecințele emotive şi estetice adecvate. „Stropul de casă" pe care şi-l reclamă poetul ca pe un drept inalienabil, categoric nu e pentru a se retrage şi a uita. Nu abandonul sau oțiul caută el în „rotundul" închis şi perfect al spațiului „de-acasă". Restrângerea şi închiderea în miniatural are alte semnificații decât încântarea simțurilor sau uitarea de sine şi de lume. Miniaturalul nu e pentru odihnă şi renunțare, ci pentru concentrare într-o esență paradigmatică vie şi fortificare spirituală. El însă nu ar avea această putere şi nu-şi relevă această valoare fără referențialul său negativ – Marele torturant, antiteza sa „vicleană" şi distructivă, elementul „istoric" superpus, străin, cu alte cuvinte, fără provocările unei istorii ingrate.

Sfericitatea, „rotundul" este crusta perfectă, spațiul primar şi ingenuu, în care monstruozitatea alogenă – răsfrântă – reverberează, îşi regăseşte analogii „autohtone" („spânul", de exemplu), fără, însă, să-i vicieze puterea de rezistență ancestrală ori să-i clatine axul existențial. Paradigmă a rezistenței, ruralul, în expresia sa genetic culturală, folclorică, de normalitate organică, se dovedeşte a fi o formidabilă oglindă (prin puritatea şi duritatea lui diamantină) pentru punerea în evidență a unui specific sentiment modern al fracturării şi dedublării de conştiință. Imixtiunea distructivă a Marelui străin, fragmentarea întregului natural şi organic, prezența agresivă, cu o tentă tot mai accentuată de magie neagră, de „descântece de negru", a deviantului moral şi existențial (în variatele sale

forme de artificialitate şi monstruozitate) capătă în focarul acestei oglinzi ingenue valori emblematice. Alegoria folclorică reverberează cu toate sincopele unei istorii tragice. La rădăcini de codru se aude „zvon de secure”. Cineva a vrut să împartă stropul de rouă şi „stropul de rouă în pământ a intrat/ şi-a rămas firul de iarbă mic,/ şi n-a mai rămas nimic”. O altă împărţire-despărţire ingrată (aluzie la hotarul de pe Prut?) este sugerată prin alegoriile unui „motiv popular”, suficient de transparente pentru ca, la vremea respectivă, în 1969, cenzura să interzică cartea „Descântece de alb şi negru” gata tipărită: „Apă mare ne desparte./Nu ştiu pasăre să fiu./ Ştiu că-n mine creşte lutul/ şi că lutul doare, ştiu.// Apă mare şi adâncă,/ izvorând din stânci adânci./ Eu de-o parte plâng cu jale,/ tu de altă parte plângi.// Cine-aude? Cine vede?/ Ne topim nădăjduind./ Întinzi mâna către mine,/ către tine mâna-ntind;// şi pe maluri depărtate/ ne prefacem de odat'/ într-o salcie uscată/ şi-ntr-un pui de plop uscat.”(„Dor”). Un „Cântec bătrânesc” trimite, străveziu, la o „biografie” alegorică uşor de recunoscut în destinul istoric al basarabeanului: „Şi-am crescut un biet stejar/ Lângă-o apă de hotar,/Şi-am trecut din mâini în mâini/ De-am slujit pe mulţi stăpâni.// Am slujit stăpân bogat –/ Mi-a fost slujba chin curat./ Am slujit stăpân străin/ Şi slujba mi-a fost pelin.// ... Cel străin, că e străin,/ M-a săpat la rădăcini,/ Şi cum m-a săpat, mi-a spus,/ Că n-o să mai cresc în sus.// Noroc că mă ştiu stejar/ Şi-am crescut din mine iar –/ Alte rădăcini am prins,/ Ramuri dese am întins.” Pe acelaşi cerc al simbolizărilor alegorice regăsim şi o paralelă între „spicul sec” şi un eu generic:”Peste-un spic de grâu mă-aplec:/ Spicu-i sec.// Peste-al doilea spic mă-aplec:/ Spicu-i sec.// Peste-al treilea spic mă-aplec:/ Spicu-i sec,/ Spicu-i sec,/ Spicu-i sec.../ Sap pământul, şi-n pământ,/ Sub fiece spic, flămând,/ Vierme otrăvit răsare,/ Şi fiece spic mă doare.// Mă doare şi tot îmi spune,/ Că şi eu sunt spic pe lume/ Numai că mi-am pus alt nume.// ...Numai că mi-am pus alt nume.” În altă parte poetul blestemă „buruiana, iarbă rea” care îi sluţeşte grădina sau îşi etalează „jalea” faţă de mărul bătrân şi uscat care va fi tăiat pentru că „n-a dat pui”. Imagistica poeziei se menţine constant în binecunoscutul vârtej al paralelismelor folclorice, noutatea ei ţinând de aluzia concret istorică, sprijinită, în surdină, de tonalitatea tragic-încrâncenată de tângă asupra unui destin generic. Chiar personalizat fiind prin identificarea cu destinul creatorului, al „cântăreţului” ce cântă pentru ceilalţi, dăruindu-şi cântecul egal deopotrivă tuturor, eşecul acestui destin, în faţa „străinului” plin de o vicleană rea-voinţă, e tot atât de inevitabil: ”Şi-am cântat întâi în mine/ Dorul de mi-am împăcat./ Am cântat pe urmă-n şoaptă/ Fraţii de m-au ascultat.// Am cântat după aceea/ Mai în glas – pentru vecini./ Şi-am cântat în gura mare/ Mai târziu – pentru străini.// Am cântat un cântec simplu/ Ca un bulgăre de lut./ Fraţii mi-au ţinut isonul/ Şi vecinii mi-au ţinut.// Iar străinii de departe,/ Că nici n-au ştiut ce cânt,/ Mi-au pus preţ după ecoul/ Ce s-a risipit în vânt.// Iar ecoul, ca ecoul,/ Repetându-se mereu,/ A schimbat până la urmă/ Gersul cântecului meu...” („Ecoul”).

De ce această incompatibilitate şi lipsă de comunicare şi înţelegere cu „străinul”, această continuă, dramatică ratare de destin în faţa lui, această împotmolire a viului şi ingenuului în golul sterilităţii („spicul sterp”) şi în minciuna ecoului? De vină să fie doar „locaşul fiinţei” (Heidegger), limba, ori, poate, există o nepotrivire ce ţine de alte straturi ale existenţei?

Evident, discrepanţele indică paradigme existenţiale antitetice, ireductibile. Mai întâi, inocenţa, organicul, firea, pe de o parte, în opoziţie cu viclenia istoriei, pe de altă parte. Apoi, relevantă este şi antiteza de proporţii a celor două universuri, neconcordanţa dimensiunilor lor spaţiale şi morale, care impune situaţii şi moduri comportamentale opuse. În „casa părintească” stăpâneşte intimul, domesticul, miniaturalul suficient sieşi şi, ca mod de manifestare umană, închiderea inflexibilă a „unicu-i stăpân” într-o voinţă defensivă de păstrare şi perpetuare a propriei identităţi: „Asta-i casa mea/ O-ncui,/ O descui–/ Când am nevoie./ Nimănui nu-i mai spui,/ Nimănui nu-i cer voie.” Iar, de partea străinului – colosul „barbar”, agresiv, terorizând cu „legile” sale uniformizante, mortificatoare, personaje viclene, deviante monstruoase şi mascote artificiale, care tulbură, inspiră revoltă sau groază, provoacă angoase. Incompatibilitatea e funciară şi apropierea – imposibilă. În „casa părintească” voinţa de identitate se întâlneşte cu voinţa de putere a celuilalt, a străinului. „Celălalt este infernul”, spunea Sartre gândind în termeni existenţialişti. „Nu te-am întrebat cine eşti/ Şi de unde vii./ ...Şi te-am poftit în casa mea./ ...Şi m-ai lovit,/ De m-am văzut la mine-n casă străin.// Şi n-am mai putut să te dau afară./ Şi-au început de odată/ pereţii casei să mă doară.” – i se adresează aluziv-metaforic Dumitru Matcovschi unui „om necunoscut”, imagine uşor de regăsit în datele unor realităţi istorice concrete.

Între stăpânul „casei părinteşti” şi străin pot fi doar relaţii de respingere şi exorcizare prin blesteme şi „descântece de negru”, niciodată însă de comuniune şi comunicare. Niciun sentiment nu poate să topească zidul despărţitor dintre ei, nici chiar mila, căreia, în urieşenia sa rece şi impasibilă, zeul străin, un Baddha de aur, îi răspunde cu o privire barbară ce înspăimântă: „Tolănit pe-o rână, Buddha/ Doarme-şi liniştea de templu:/ Cap de aur, trup de aur,/ Înconjuru-l şi-l contemplu.// Aoleu, mă doare

văzul!/ Un furnic de nu ştiu când/ Scormoneşte-n ochiul Buddhei –/ Buddha doarme lăcrimând.// Of, mi-i milă!/ Of, mi-i jale!/ Ci-aşi sufla furnicul, dar/ Ochiul Buddhei mă ţinteşte/ Printre lacrime, barbar." („Buddha adormit"). Remarcabilă este în această poezie imaginea furnicului scormonind în ochiul lui Buddha. Câtă diferenţă este între minuscula fiinţă rătăcită între liniile încâlcite din palma unei ţărănci odihnind sub soarele amiezii din poezia unui confrate şi această neînduplecată agresiune a unei vieţuitoare „fatale" asupra colosului de aur! Acolo imaginea era mai degrabă o aluzie alegorică la destinul anonim şi întortocheat al ţărăncii. Aici sensul poeziei are în subsidiar o tentă „subversivă": colosul care seamănă în jurul său groază, este, de fapt, vulnerabil în faţa puterii viului. Cruzimea viului este răspunsul antitetic la ferocitatea şi vicleniile istoriei. Oarba „voinţă de putere" nu poate fi „eternă" şi atotputernică, în ciuda revendicărilor ei de subordonare sieşi şi pretenţiilor de „îngenunchere" a toatelor. Adevăratul creator şi stăpânul suveran al ultimei decizii este doar viul ţinând de legile firii şi de liberul arbitru: „Pietrarul a cioplit un om de cretă,/ Dar n-a cioplit statuie – a cioplit/ Un simplu om de cretă mucalit./ (Am observat: pietrarul se repetă.)// Treceam pe-alături, seara, obosit,/ Şi căutam o rimă la „discretă"/ (E întâmplarea absolut concretă),/ Când omul cel de piatră a vorbit:// „Eu sunt de cretă, dar eu sunt etern,/ Soare şi stele peste frunte-mi cern/ Seninul: şi ca mâine vei rămâne/ Îngenuncheat în faţa mea, stăpâne..."// Pietrarul n-aşteptă să mai termine –/ Izbi cu barda şi-l făcu ruine." („Pietrarul")

„Buddha adormit" şi „Pietrarul" au fost publicate în „Melodica", ultimul din cele trei plachete de versuri amintite mai sus. Aici poetul atinge deja un grad pregnant de generalizare artistică pentru ca întruchipările alegorice ale „voinţei de putere" să atingă valoarea expresivă a unei parabole a milei şi spaimelor umane dintotdeauna ori sensul larg al unui simbol al ridicolului, al veşnicei vanităţi şi zădărnicii a lucrurilor „cioplite" de o mână omenească. În planul panoramei generale a deşertăciunilor, semeţiile imperiilor sunt tot atât de fragile şi de caraghioase ca şi insolenţele unei creaturi de cretă. Nimic mai mult! E un teatrum mundi de scene şi scenete parabolice, pe care poetul le contemplă cu detaşare, grav, radiografiindu-le sensurile cele mai intime şi implicaţiile simbolice cele mai ascunse. Deşi planul subversiv al aluziei concret istorice se profilează clar, poezia iese dintre pereţii „casei părinteşti". Scena e LUMEA, iar lumea e o scenă, unde rolurile se interferează şi se schimbă, în cerc închis, într-o avalanşă mereu egală cu sine. Încă un pas şi gradul înalt de generalizare poetică şi abstragere din concret îl apropie pe Dumitru Matcovschi de revelaţia unui sens amar al vieţii şi al morţii, a unui veşnic spectacol, în care rolurile umane capătă un statut de roluri înţepenite în mască: „Murea pe scenă cineva,/ un foarte bun actor murea,/ şi-un spectator aplauda,/ iar altul lacrima-şi ştergea.// Cel spectator ce-aplauda/ actor şi el a fost cândva,/ iar cel ce lacrima-şi ştergea/ un muritor de rând era.// Sau poate invers. Dar acum/ nu mai importă ce şi cum –/ eu doar atât vroiam să spun:/ un foarte bun actor murea,/ şi-un spectator aplauda,/ iar altul lacrima-şi ştergea."

Rolurile-măşti sunt semne convenţionale ale unor situaţii existenţiale general-umane şi cunosc numai deplasări orizontale, permutări de succesiune sau interferenţă temporală şi spaţială, nu şi prăbuşiri sau înălţări interioare, valorice, verticale. Între sensul general al vieţii şi al morţii şi sensurile tragice ale unei istorii terorizante se interpune grila axiologică, criteriul moral al libertăţii şi demnităţii, cu inerentele „căderi" din rol, cu azvârliri brutale din identitatea organică a onoarei şi prestigiului în cea improprie şi ingrată a ruşinii şi umilinţei, sau, pe de altă parte, cu „ridicări" de roluri deviante, de identităţi-surogate. Stăpânul devine slugă, iar sluga aspiră la rolul, nemeritat, de autoritate suverană. Rolurile de „stăpân" sau de „slugă" nu mai sunt doar simple măşti. Ele ţin de o ierarhie consacrată de girul unei tradiţii istorice şi culturale milenare, poartă în sine aura de destin înţepenit. Numai nişte accidente catastrofice, un joc funest al hazardului e în stare să zdruncine verticala naturală, organică şi să producă o răsturnare de roluri. Iar inversiunea negativă de roluri nu înseamnă altceva decât drame ale identităţii, bulversarea axiologicului şi întronarea arbitrarului, înstăpânirea în locul adevăratului, firescului stăpân al devianţilor – intrusul străin sau monstrul moral „autohton". Poetul regăseşte în personajele din basmul lui Ion Creangă „Harap-Alb" emblemele acestor roluri inversate prin hazardul istoriei Basarabiei de după 1945. În spatele travestiurilor sale lirice „se citesc" uşor sfâşierile de identitate ale unui popor „străin în propria-i casă". Căzut din „rolul" de „fiu de împărat" în cel de „slugă la spân", Harap-Alb este „trist ca o baladă". Tânga sa în surdină, copleşitoare în neputinţa de a schimba ceva în datele unui destin fracturat, este, în adâncurile ei monologice, şi un „descântec de negru", un blestem murmurat ca o litanie nocturnă împotriva unei istorii ingrate: „Tu, căluţul meu, mă iartă,/ că te-ncalec şi te mân,/ ci eu nu mai sunt stăpânul, da sunt slugă la stăpân.// Unde-i tata să mă vadă,/ cum mă zbucium ca un vânt.../ S-ar desface lutu-n două,/ să mă ia de pe pământ;// să mă ia şi să mă culce/ lângă bobul încolţit,/ să uit lumea şi pe mine,/ să mă uit într-un sfârşit.// Însă, lutul nu m-aude/ şi eu nu ştiu ce să fac,/ ci eu rabd, cum rabdă-o slugă,/ şi, cum

tace-o slugă – tac." („Descântec cu Harap-Alb"). Şi, dincolo de sfâşierile de conştiinţă ale inocentului fiu de împărat, ca într-o oglindă întoarsă – Spânul, cu „cântecele" sale viclene şi ticăloase: "Fă-mă, Doamne, când te rog,/ Peste lume împărat –/ Nu voi tronul tău de sus/ Să-l ştiu mâine răsturnat.// Oare chiar să nu vezi tu/ Cât e omul de păgân,/ Că-a ajuns din capul lui,/ Fără mână de stăpân?// Spurcă legile cum vrea/ Şi nici teamă, şi nici crez.../ Unde crezi să ne oprim,/ Să ajungem unde crezi?// Cuviosul neam de spâni/ Petrecutu-s-a demult,/ Viţă veche – numai eu/ Am rămas să te ascult.// Fă-mă, Doamne, cum ţi-am spus,/ Peste lume împărat –/ Nu voi tronul tău de sus/ Să-l ştiu mâine răsturnat!" (Încă un cântec al omului spân"). Spânul este deviantul autohton al unei „voinţe de putere" cu centrul în altă parte, undeva foarte departe, „în ceruri". „Politician" pragmatic, el nu are pretenţii de Stăpân suveran, mulţumindu-se cu rolul de satrap local al „dumnezeului" străin („o mână de stăpân"), cerşind pentru sine, într-un gest de vicleană umilinţă, doar dreptul de a fi unealta acestuia, forţa sa demonică gata să se dezlănţuie peste lumea „neascultătoare" de „aici", care, înţelegem, nu-i alta decât lumea „casei părinteşti". Regăsim şi în acest zel caracteristic de slugă de a deveni util şi „eficient", în această râvnă vicioasă de „aşternere" la picioarele „voinţei de putere" străine, în detrimentul ori chiar cu păgubirea voinţei de identitate a lumii „de-acasă", semnele unei fracturi ontologice. Numai că în cazul dat ruptura egalează cu o cădere în neant. Lumea „mică" a casei părinteşti e periclitată chiar din interiorul ei. Furnicul din „ochiul Buddhei" şi-a găsit de lucru în altă parte, scormoneşte cu osârdie în chiar văzul sfinţilor din icoanele străbune. E un prag de iluminare existenţială dincolo de care doinele de tângă ale „îngenuncherii" nu-şi mai află rostul. Dar nici bravada din „baladele nesupunerii" nu mai tentează, poate pentru că nu mai convinge. Nu cumva, oare, din această cauză poetul recurge, într-un târziu, la resursele unui mesianism cool, cum se spune într-un jargon postmodernist, vitriolat până la saturaţie?...

Eleonora Romanescu. ***Casă bătrânească,*** u/p, 1978

SCRIITORUL ÎN TIMP. CONFIGURAREA UNEI FORMULE ARTISTICE

Dr. **Eliza BOTEZATU,**
profesor universitar

THE WRITER IN TIME. THE CONFIGURATION OF AN ARTISTIC FORMULA.

Eliza Botezatu mentions the polyvalency of Dumitru Matcovschi's gifts, who wrote poetry, prose, drama, literature for children,publicistic works. The second relevant aspect consists in the continuity bond between the genres and species approached; a bond at the level of motives and message,at the level of artistic formula and character typology

Bearing the creative mark of the generation he represents (poets of the 60's), the writer always wrote with the awareness of belonging to a people and also with the awareness of a dramatic destiny of a generation. It is worth mentioning that approaching several motives out of those also approached by other poets of the 60's, Dumitru Matcovschi imposed his own style, a lyric self distinguished by a creative bustle and a pronounced militant spirit.

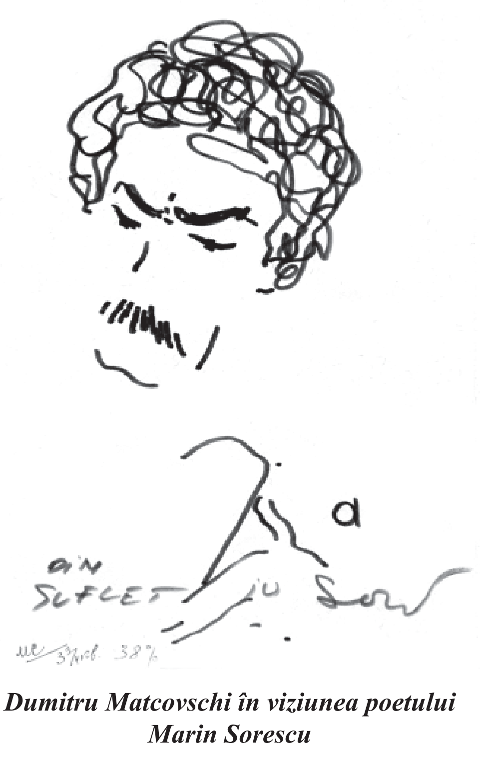
Personalitate proeminentă a vieții culturale din Moldova, D. Matcovschi împlineşte 70 de ani. Nu mai zicem (cum o facem adeseori) că e vârsta stejarului, că… E vârsta toamnei, ce mai vorbă. Esențial e că este o toamnă cu **roadă bună**, care-i face cinste şi scriitorului, şi nouă tuturor; a ajuns la acest anotimp cu demnitate de cetățean şi de mare patriot al acestui pământ, cu generozitate de artist care n-a încetat să creeze frumosul întru dăruire şi înălțare a neamului.

Primul lucru pe care îl subliniem este **polivalența înzestrării**: D. Matcovschi a scris poezie, proză, drame, literatură pentru copii, publicistică … Al doilea aspect ce se cere relevat este **legătura de continuitate** dintre genurile şi speciile abordate; o legătură la nivelul motivelor şi al mesajului, la nivelul formulei artistice şi al tipologiei personajelor. Apoi, purtând marca creatoare a generației pe care o reprezintă (60-ştii), scriitorul a scris totdeauna cu conştiința apartenenței de neam, dar şi cu **conştiința destinului** acestei generații, un destin dramatic, care merită să fie analizat. Considerate drept caracteristici esențiale ale creației 60-ştilor, se impun de-a lungul anilor tradiționalismul cu surse şi forme diferite (continuitatea în raport cu poezia clasicilor (eminescianismul), folclorismul, apelul la istorie, prozodia clasică – acestea s-au manifestat în mod pregnant şi în creația lui D. Matcovschi (să reamintim grație în sonorități a poeziei lui, viziunile sale folclorice ale unui refren ca „ai pelin, floare de amar" ş. a. Totodată reținem că, abordând mai multe motive din cele abordate şi de alți poeți-şaizecişti, D. Matcovschi şi-a impus o formulă şi un scris, un eu liric care se distinge printr-un neastâmpăr creator şi printr-un accentuat **spirit militant** (acesta manifestându-se mai ales în poezie şi în publicistică).

Mărturisim că unele concluzii din paginile de față le-am preluat din mai vechiul studiu „D. Matcovschi şi vadurile sale". De ce **vaduri?** Pentru că, pornind de la sensul de dicționar al termenului (**vad** – loc de trecere în albia unui râu), am constatat, prin asociație, că poetului i-a fost dat să treacă prin mai multe vaduri. Le-a trecut cu demnitate şi curaj.

Primul vad aşa se şi intitulează – **Vadul-Raşcov**, sat de pe malul Nistrului, unde s-a şi născut D. Matcovschi. De aici, de la sat, de la părinți, de la dascăli, va duce scriitorul dragostea de baştină, de Nistru, de doină… Şi nu şi-a schimbat această dragoste: „Eu nu sunt pasăre – să ştii, / Şi nu-mi schimb lacul când se lasă / Peste câmpii şi peste casă / Brumele toamnei, argintii".

Următorul vad avea să fie popasul viitorului scriitor la Chişinău, la studii. Intră la facultatea de Filologie a Institutului Pedagogic „Ion Creangă". Acesta se comasează provizoriu cu Universitatea de Stat, astfel că în 1961 tânărul poet termină facultatea

Dumitru Matcovschi în viziunea poetului Marin Sorescu

de istorie şi filologie a Universităţii de Stat. Îşi începe activitatea de ziarist, activând la diferite publicaţii. Concomitent frecventează şedinţele cenaclului literar de la „Tinerimea Moldovei” (An. Gugel) şi cel de la redacţia revistei „Octombrie” (L. Deleanu). Acesta din urmă i-a remarcat şi i-a apreciat în mod deosebit pe Gr. Vieru şi D. Matcovschi, simţindu-i pe ambii apropiaţi de propria-i înzestrare – **de liric**. Poetul începe să publice în ziarele şi revistele republicane. Debutul editorial are loc în 1963 cu *Maci în rouă*, plachetă modestă, prefaţă de Valentin Roşca, poet care vedea în D. Matcovschi „un liric prin excelenţă”, ale cărui versuri „au ceva din respiraţia caldă a liricii lui Esenin, dar … poartă, bine definită, pecetea timpului”. Debutul a fost frumos, dar nu ieşit din comun: încă o carte despre lanuri şi spice, despre izvoare şi maci în rouă. Dar cartea de debut, ca şi cea următoare, era importantă prin faptul că se prefigurau deja conturările unui **univers** liric (univers intim, – va zice ulterior poetul) cu semnele lui particulare. Se anunţa deja motivul **întoarcerii** acasă, al întoarcerii spre natură, spre spiritualitatea autohtonă tradiţională. Multe texte din primele volume vor supravieţui incluse fiind în antologii şi în următoarele culegeri selective şi devenind un fel de emblemă a universului matcovschian. Se impune o tonalitate duios-nostalgică vibrantă, care apropie poeziile de **cânturile de mai târziu ale poetului.** În anii ’60 mai apăreau cărţile *Univers intim* (1966) şi *Casă părintească* (1968) care îl prezentau deja pe Dumitru Matcovschi cel pe care-l cunoaştem („Eu ştiu să cânt plămadă de pământ, / De apă, şi de soare, şi de vânt: / Eu ştiu să merg cu oamenii în rând”). Cărţile din anii ’70 sunt mai importante pentru concretizarea unei formule poetice: *Melodica* (1971), *Graiul* (1974), *Axă* (1977) cuprind texte despre natură şi dragoste, despre baştină şi rădăcini; motivele s-au concretizat, principiile de creaţie s-au limpezit, multe poezii din volume rămân şi astăzi printre cele mai cunoscute (*Crescut în suflet*, *Eu nu sânt pasăre*, *Plecu-mi fruntea*, *Doma*, *Glosă în metru eminescian*, *Cu limba noastră cea frumoasă*: „Cu limba noastră cea frumoasă / Noi am crescut şi creştem sfânt / Cum creşte globul peste moarte / Cu soarele mereu arzând”). Poetul îşi găseşte o formulă, căreia îi va rămâne fidel, de-a lungul anilor, nuanţând-o şi aprofundând-o: limpede, simplă (amăgitor de simplă), din versuri coerente, conversative, cu rezonanţe uneori rapsodice, cu muzicalităţi delicate, cu inflexiuni de doină şi de baladă; poezia aceasta purta emblemele rusticităţii (spicul, pomul, grâul, frunza, izvorul ...), dar sensurile nu se limitau la cele rustice: în subsensurile ei trăiesc idei filosofice generale despre viaţă şi om, despre timp şi interlegătura elementelor („Că sunt frunză – sunt şi codru, / Că sunt spic - eu sunt şi lan, / Că sunt strop – eu sunt şi mare, / Sunt şi râu, şi ocean ...”). Poetul îşi definea o *conduită stilistică, o geografie lirică, o tonalitate* (elegiac-patetică, pe alocuri tonalitatea de imn liturgic sau de rapsodie), se ridica spre sugestivitatea simbolurilor esenţiale, de multe ori de sorginte populară. În straturile de adâncime ale textelor vom sesiza şi dialogurile poetului cu sine, şi dureri nerostite, şi un protest, formulat uneori aluziv, dar suficient de limpede pentru a fi sesizat: „Omule, de ce-ai tăcut, / Când pe suflet ţi-au călcat, / Când ţi-au spus să fii un altul / Şi nu cel adevărat?”; sau: „Unde eşti, bade Mihai? / Trece altă primăvară / Peste gura cea de rai, / Flori de tei se scutur iară – / Unde eşti, bade Mihai? ...;

Ceea ce a demonstrat Dumitru Matcovschi în anii 60-70 este o bună stăpânire a prozodiei, sensibilitatea faţă de cuvânt, priceperea de a scoate o melodie captivantă din/cu instrumente care par foarte simple şi de a păstra o notă de prospeţime şi candoare, de simplitate binefăcătoare prin motivele şi imaginile cele mai obişnuite. Dumitru Matcovschi a fost şi a rămas un poet al imaginii sonore. Versul sonor (nu neapărat gălăgios-cantabil), rigoarea prozodică, recurgerea la sugestia muzicală a cuvântului cu sonorităţi intrinseci dau una din notele definitorii ale poeziei (mai luăm aminte şi la sugestivitatea titlurilor: *Melodica, Armonii*). Poetul şi-a proiectat un univers coerent, mizând pe motive tradiţionale, pe o problematică general-umană de interes larg, şi-a conturat câteva note caracteristice ale scrisului, din care reţinem *filonul romantic, coloritul local în evocarea poetică a unui spaţiu geografic şi spiritual, o policromie de tip popular, coerenţa şi vitalitatea, elanul* ş.a.

Anii ’80 continuau şi completau câştigurile deceniului anterior. *Patria, Poetul şi Balada* (1981) aprofunda în egală măsură patosul patriotic al poeziei şi vibraţiile ei folclorice. *Armonii* (1985) cuprindea câteva cicluri care îl caracterizează în sensul preocupărilor tematice *(De Patrie, De legământ, De zi şi noapte, De înălţare, De dragoste)* şi în care artistul îşi caută identitate şi sens. Se contura finalitatea morală a poeziei, se configurau adânci semnificaţii filozofice, dimensiunea fundamentală a plachetelor rămânând şi de astă dată *patosul patriotic: Moldova* („Moldova, republica mea de la margine veche de ţară...”), *Crescut în suflet* („Crescut în suflet un pământ, / Cel mai frumos pământ din lume...”), *Doina* („Această pasăre ce bate la fereastră / Cu-aripa ei de noapte şi de dor...”),

Limba maternă („Limba maternă ca floarea eternă / De busuioc şi de dor – / Dor de ţărâne, de doine bătrâne, / De freamătul codrilor").

Anii '80 se încheiau cu o recapitulare selectivă – *Soarele cel mare* (1989), o antologie destul de copioasă care demonstrează vocaţia sintetizatoare a autorului: cele 12 compartimente-cicluri cuprindeau textele cele mai realizate pe care le plăsmuise autorul în timpul unui sfert de veac. Un volum masiv (peste patru sute de pagini), construcţie sobră şi solidă, cartea nu numai că vine după multe apariţii editoriale – ea le cuprinde rezumativ. Ciclurile reprezintă câteva trepte din evoluţia scriitorului, până la volumul din 1987 – *Tu, dragostea mea,* cartea incluzând şi scrieri noi – *Timp probabil, Ion Vodă cel Viteaz* (poem dramatic în şase tablouri) ş. a.

Poetul venea astfel spre anii '90 realizând prin producţia literară din ultimul deceniu o performanţă – *Floare Basarabie* (1992, Bucureşti), *Măria sa Poetul* (1992), *Părinte al limbii noastre* (1992), *Al ţării fiu* (1993), *Of* (1993), *Imne şi blesteme* (1991), *Capul şi sabia* (1993, Bucureşti), *Vad* (1998), *Aici departe* ş. a. promovează, cu o vigoare particularizată de timp, şi, pe alocuri, cu accente radicale, cultul aceloraşi valori spirituale din anii '80. Volumele se structurează în jurul unor axe deja ştiute şi reprezintă direcţiile magistrale ale creaţiei poetului. Poetul *revine* sau *rămâne* la unele motive dintotdeauna ale poeziei sale – casa (acasă), lacrima, dorul, patria, cuvântul, strămoşii, graiul, tema originilor şi a metamorfozelor lumii, meditaţiile stenic-amare asupra destinului, un acut sentiment al rădăcinilor ...

Anii '90 sunt mai puţin cercetaţi şi n-ar fi lipsit de interes să insistăm asupra creaţiei poetului din această perioadă; cu atât mai mult cu cât se poate vorbi de o redefinire a eului în raport cu lumea, de o reorientare de substanţă a lirismului, de un demers expresiv diferit în raport cu cel din alţi ani: Dumitru Matcovschi trece printr-o restructurare interioară, dar *rămâne* totuşi *fidel propriei sale formule poetice.* Deschizându-şi capitolul al şaselea din cartea *Of* (1993), poetul mărturisea că, întrebat „de ce poeţii de azi nu mai scriu cântece de dragoste", a răspuns: „eu scriu, chiar şi pe patul de boală". Aşa este, şi o *primă* particularitate a creaţiei lui este această vitalitate, perseverenţă, energetism. El are un fel al său de a se declara stăpân pe ţara şi pământul său, pe graiul şi pe casa sa. „Mulţi poeţi basarabeni şi-au luat drept scut al apărării făpturii neamului *mama, casa părintească, glia sau limba.* La Matcovschi starea lirică este mai lungă, eul său navighează într-o viziune mult mai complicată, străbătând timpul şi lumea înconjurătoare. Tonul devine mai grav şi meditativ. Privirea îi aleargă, dând expresie de vers, peste lumea ţăranului (...). Poezia sa trece de la observaţie, intimism şi descripţie la meditaţia gravă asupra existenţei naţionale" [1, p. 11, 13].

Vorbind despre *fidelitatea* poetului faţă de propria formulă, să insistăm asupra creaţiei lui din aceşti ani (ne gândim şi la toposul specific, şi la imagistica cu nuanţe autohtone, şi la sugestivitatea necăutată). Poetul se diferenţiază în context atât prin sursele de inspiraţie, cât şi printr-un mod al său de a concepe şi continuitatea, şi noţiunea de tradiţie, şi cea de finalitatea actului de creaţie. El continuă să promoveze *poezia care are un scop, un adresat, o misiune; continuă să practice nu poezia elaborată, ci pe cea spontană, inspirată, reacţie a sensibilităţii, expresie a unei atitudini.* În consecinţă, concepe actul poetic ca pe o formă de *angajare, de implicare.* „M-am ştiut dator să iau atitudine faţă de tot ce se întâmplă aici şi acum", declară poetul într-o tabletă în proză din placheta *Of,* pronunţându-se contra deznaţionalizării şi a cosmopolitismului absolut. Aşadar, „dator să **iau atitudine"** – iată un principiu şi o poziţie.

Speciile prin care ia atitudine sunt şi ele cele cunoscute – elegii şi cântece, poezii civice, poeme patetice, confesiuni emoţionante, texte reflexive (uneori suave şi triste), balade. *Şi mă căznesc că scriu frumos cuvântul ...* – cazna aceasta, chiar dacă este, nu se observă – versurile curg nesilite, libere, captivante: „*Sunt tot ţăran şi tot de la pământ, / Din Soare rupt şi ridicat în stemă, / Doar că turnat mi-e sufletu-n cuvânt / Şi creşte nu în spic, ci în poemă...*" (*Ţăran*). Interjecţional, reflexiv, confesiv, patetic, interogativ, interiorizat şi iarăşi – exploziv, poetul e diferit. Atitudinile emoţionale s-au diversificat, ideaţia poetica e şi ea mai variată, iar *tonusul afectiv* s-a schimbat sau poate poetul a devenit în mai mare măsură el însuşi – a strigat când 1-a durut, a cântat – rapsodic şi uneori patetic – atunci când iubirile, melancoliile şi luminile lumii i-au inundat sufletul, a reacţionat violent atunci când indignarea i-a umplut toată fiinţa. N-a renunţat la spontaneitate în favoarea discursului elaborat – poezia lui se naşte dintr-o stare de *tensiune,* din inspiraţie. Din această sinceritate rezultă *diversitatea* şi deci bogăţia intonaţională a poeziei: *patetic* în poezia civică, *grav* în textele despre casă şi părinţi, *sentimental* (uneori) în poezia intimă, *caustic* în poeziile satirice.

Dumitru Matcovschi rămâne legat, indiscutabil, de nişte *idealuri,* în primul rând – *ideea de nezdruncinat* ***a continuităţii*** (o altă formă a

fidelităţii). Iar continuitatea se manifestă şi în *preferinţele tematice*. Lumea lui este o împărăţie a organicului, a viului, a elementelor autohtone, a dorului, a doinei. *Casa şi rădăcina, spicul şi stropul de rouă, faptele de vrednicie ale strămoşilor şi pâinea, limba maternă şi cântecul* rămân coordonatele fundamentale ale scrisului lui Dumitru Matcovschi, axa acestuia fiind – în toate perioadele – Moldova: „La margine de lume, venit din vremi străbune, / Un plai cu dulce nume înălţător rămâne. / Aici o vatră sfântă la sânul ei ne strânge / Şi-o doină când se cântă, o lume toată plânge”. *Crescut în suflet, Moldovă, chipul tău, Cu numele Patriei, Să trăieşti, Moldovă, Patrie cu pâine pe masă, De Patrie* sunt texte în care se spun lucruri simple şi adânci, motivul-axă reverberând într-o multitudine de nuanţe: „Moldova ni-i soartă, / Moldova ni-i lege”, „Moldova-i o cruce”, „o clipă de zbor”, „o clipă de dor”, e o poveste şi un destin, o sursă de poezie şi o esenţă... S-ar părea că nu mai e ceva de spus nou despre Moldova şi totuşi poetul reuşeşte s-o facă, forţa lirică a poeziilor lui nutrindu-se dintr-o iubire nedisimulată, sinceră, adâncă. Scrie urări şi rugi, îndemnuri şi poezii civice tradiţionale, esenţiale rămânând accentele şi talentul cu care privirea metaforizantă a poetului descoperă - iară şi iară -miracolul frunzei, al spicului şi izvorului, al stropului de rouă şi al florii. Noţiunea de patrie şi cea de patriotism includ sau adună în acelaşi câmp semantic multe alte motive – neamul, pomul, pământul, Căpriana, Eminescu, istoria, doina şi clopotele de la mănăstire („Bat clopotele pe-nserat / la mănăstirea Căpriana”). Motivul pământului-patrie include şi el, sintetizator, toate motivele – neamul, rădăcina, casa, dorul, balada... „Crescut în suflet un pământ, / Cel mai frumos pământ din lume, / Cu veşnic dor, cu dulce nume / Ca un luceafăr luminând – / Crescut în suflet un pământ” (*Crescut în suflet*). Şi în poemul-ciclu *De patrie* (zece trepte) conceptul (noţiunea) de patrie este concretizat, detaliat-interogativ, afirmativ-patetic, direct sau metaforic. El include (ca şi celelalte poezii) icoana şi floarea, casa în care se cântă şi se plânge, rădăcinile şi pomul, firul de iarbă răzbătând „prin piatra pietrei către om” şi cântecul:

Dragostea de Patrie, fireşte,
Nu se ţipă, pentru că e sfântă,
Ea se poartă-n suflet, se trăieşte,
Ea se cântă.

Am ajuns la încă un **motiv** sau, dacă vreţi, principiu, la care poetul nu a renunţat: **cântecul**. Acesta echivalează cu o atitudine faţă de cele sfinte şi dragi. Cântecul se naşte din dor sau dintr-o stare de inconfort lăuntric, din aşteptare şi-iubire; el este aceeaşi irumpere a cuvintelor din preaplinul unui suflet îndrăgostit de viaţă: „Eu am cântat, eu cânt şi-o să mai cânt, / La margine de lume şi de ţară, / Încet-încet, cu limpede cuvânt, / Străbun pământ în nouă primăvară” (*Eu am cântat*). Cântecul (cântarea) continuă a fi deci o permanenţă a poeziei.

Printre multele repere ale acestei poezii vom depista şi interesul pentru istorie (*Baladă cu istoria neamului*, *Microbaladă cu Vlad Ţepeş, Microbaladă cu Ştefan, De la Putna mai încoace, Bogdan cel Mare*). Reflecţiile poetice se referă la rosturile străvechi ale unei lumi aşezate temeinic, iar *istoria* (motivul istoric) este şi o sursă a tradiţionalului, şi un catalizator de energie civică. Nu sunt evocate doar evenimente şi personalităţi – toate *elementele* (componentele) meleagului natal devin, concomitent, elemente ale istoriei („Istorie a graiului şi-a pâinii, / A ramurii de nuc şi de stejar, / A paserii ce cântă şi-a fântânii, / Săpată lângă cruce de hotar”). Şi toate sunt exprimate cu aceeaşi notă de orgoliu pentru rădăcina lui plugărească la care ne-am şi referit: „Istoria neamului, plai ca un rai dăruit cu nemoarte ...” (*Moldova*). Poetul a creat şi creează cu conştiinţa rădăcinilor străbune, a perpetuării şi continuităţii. Iar **istoria** înseamnă pentru el un trecut, care „într-un oftat încape”, un destin dramatic, cele două maluri şi *Preamăritul Ştefan Vodă, Eminescu şi Bogdan cel Mare zis Hasdeu* („Undeva, în miez de soartă, / Răscolind eternitate, / In amurgul cel de taină / Clopot negru-negru bate”).

Eminescu vorbea, la timpul său, *despre marca naţională* a acţiunii individuale: „Individul e osândit prin timp şi spaţiu de-a lucra pentru acea singură parte (naţiune – *n. n.*) căreia el îi aparţine”, iar „viata individului nu este decât o fracţiune, a acelei unităţi”, adică a naţiunii ... Şi poetul contemporan se simte o **fracţiune a unităţii,** motiv din care abordează atât de frecvent problemele ce preocupă azi poporul şi naţiunea: *istoria, prezentul, graiul, supravieţuirea, patria.* **Elogiul limbii materne** capătă, în acest context, o semnificaţie politică, morală, filosofică:

Vine din vreme şi suie-n poeme,
Lângă baladă şi rost –
In mit, în ţară paşte-o mioară,
Frate ciobanul mi-a fost.

Vine din soarte, păşind peste moarte
Cu bucurii şi dureri
În cer, departe, luceafărul arde
Astăzi mai tânăr ca ieri.
Limbă de pace, de suflet ce tace
Neînfricat şi imens
Creşte pământul şi umple cuvântul
Cu adevăr şi cu sens.

O altă probă a evoluției poeziei lui Dumitru Matcovschi trebuie văzută şi în intensificarea *dramatismului.* Nu mai este melancolia sau vaga reverie de altădată, nu mai sunt nostalgiile purificate de visare, ci *înnegurările* ca nişte proiecții interioare ale angoaselor existențiale. Este un dramatism autentic, făcut din grave nelinişti şi deziluzii, din chinuitoarele incertitudini şi chiar dintr-un sentiment de neputință în fața vieții, din conştiința cercului vicios. Dogoarea mistuitoare a unor dureri de demult (seceta din '47, vremurile staliniste) se întâlneşte cu durerile actuale: doare graiul, doare sufletul, dor bocetul, secera de lună şi trilul de ciocârlie, doare lacrima: „Şi acum eu sunt o rană, / Şi acum eu sunt un chin" (*Capcana*). Mesajul cărților rămâne legat de **antagonismele** epocii, un element polarizant al discursului poetic fiind şi această permanentă raportare la epocă, la existența tensionată a lumii. De la durerile lumii (*Amar mă dor Mormintele*) spre propriile dureri („Peste neodihna mea, / peste poezia mea, / peste demnitatea mea / trece un autobuz"), de la propriile dureri spre cele multe ale lumii, poezia zice despre un negru sufletesc („Negru-i văzduhul / pe care-l respir. / Neagră-i hârtia / pe care înşir / versuri..."), despre meandrele şi vicisitudinile destinului, despre o lume absurdă, ostilă, paradoxală... Dar aerul acesta sceptic se conjugă cu poziția **activă, militantă** a eului care luptă, apără: „Bolnav de Basarabia, / Hulit în țara mea, / Cu crucea şi cu sabia / îmi apăr Lacrima" *(Cine sunt). Lacrima, balada, mormintele, dorul, străinul, durerea,* motive frecvente, completează şi nuanțează starea de îndoială, *starea de lacrimă, protestul.* Pe timpuri, caracterizându-l pe Dumitru Matcovschi-poetul, critica avea la îndemână câteva determinative devenite clişee: *e muzical, romantic, nostalgic, suav.* Astăzi poetul este mai variat: e trist şi amărât; stenic şi încrezător; e polemic şi neiertător; duios şi plin de candoare; e sincer ca între-un *jurnal intim.* La lectură vom depista şi un amestec vibrant de teamă şi singurătate, şi un sentiment de oboseală – poetul nu se fereşte să-şi exprime îndoiala, să cânte şi să plângă, să blameze şi să creadă ... Am folosit cuvântul *jurnal,* şi volumele din anii '90 au, într-adevăr, caracterul unui *jurnal,* care poate fi legat de momente concrete din viața țării şi a poetului, e plin de elemente autobiografice, reflectă reacții concrete la evenimente concrete ... Creația lui Dumitru Matcovschi este deci o lirică de atitudine gravă față de lume.

De la odă la pamflet

Poet cu o îndelungată practică de publicist, Matcovschi s-a afirmat şi prin frenezia unui jurnalism de bună calitate care i-a sporit popularitatea. O bogată producție foiletonistică îl pune iarăşi în răspăr cu timpul: scriitorul abordează probleme dureroase din viața de odinioară a poporului (*Hoț în rezervație*), drama spirituală a intelectualului basarabean care nu totdeauna îşi află locul; ia în discuție probleme de viață şi de creație (*Teatrul înseamnă viață*), meditează asupra căutărilor artistice din literatură ... Sunt exploatate deopotrivă tonul crispat, îndurerat, aspru, parodia şi sarcasmul, ironia şi jocul fanteziei ... Nu ne vom ocupa de acest capitol din creația scriitorului; îl pomenim doar pentru a veni spre concluzia că una din fațetele creației lui Matcovschi este incisivitatea pamfletară, verva satirică, polemismul. Un om care iubeşte viața şi lumea, graiul şi istoria, frumosul şi țara, are motive să deteste, să urască, să respingă tot ce împiedică prosperarea acestora. Astfel, suavul Dumitru Matcovschi, autorul unui cântec atât de cald din anii '70, se manifestă aici cu o vigoare puțin obişnuită, în acuzații vitriolante, în confruntări acute de idei, într-o poezie scrisă cu penița scrâşnindă (*Capcana, Fosile, Struțul, Tiranii, Câine, Nu mă întreba* ş. a.). Militant pe baricadele unor idei naționale, poetul irumpe frenetic (facit indignatio versum), într-un polemism agresiv, contra celor care deformează sau trădează aceste idei. Sensibilitatea exasperată a poetului izbucneşte impetuos în *blesteme, în poeme satirice, în parabole ... mai* lozincarde, mai sărace în subtilități de ordin stilistic decât alte poezii ale autorului, textele satirice nu aduc performanțe deosebite, dar ele există şi n-ar fi corect să le neglijăm. Nervul polemic totdeauna i-a fost caracteristic lui Dumitru Matcovschi, dar abia în anii '90 e abordat *poemul satiric.* Textele acestea se nasc, în primul rând, din determinări temperamentale, ca o reacție spontană, firească a omului căruia îi repugnă fariseismul, servilismul, politicianismul corupt. Apoi reacțiile protestatare sunt impulsionate de deviațiile epocii – o lume a conformismului, o realitate impusă, fără principii, înşelătoare... Este înlănțuirea unui suflet robust, însetat de dreptate, a cărui violență polemică nu cunoaşte îndiguire: tonul polemic devine adesea injurios, imprecațiile şi izbucnirile – fără rețineri, virulența atacului şi revolta pamfletarului se traduc într-o cascadă de cuvinte – nu totdeauna bine cernute şi strunite (iudă, zbiri, câini, hiene, neghiobul, bufonul, piticul, licheaua, vampirii, monştrii, balamuc, cretin, satană, caracudă, jigodie, barbar, fariseu, venetic...). Îndurerat şi indignat, scriitorul neagă şi reneagă; repudiază; ironizează. Nu e *ironia* detaşată a lui Marin Sorescu, cu accente sau nuanțe sceptice, dar şi cu note burleşti; nu e umorul vesel

al lui P. Cărare, nici bufoneriile lui N. Esinencu; este o ironie corosivă tăioasă, neiertătoare, uneori de o şocantă brutalitate. Poetul respinge fariseismul politic şi estetic, militează pentru nişte principii la care nu renunţă, denunţă stupiditatea unor situaţii din viaţa social-politică, bate alarma şi sfidează. În aceste pledoarii patetice se relevă formidabila sa vitalitate şi energie explozivă, încrâncenarea polemică şi „poziţia”.

De la parabolă la diatribă, de la suav la grotesc, de la tandreţe la abjecţie, de la imn la blestem (o carte aşa şi se intitulează: *Imne şi blesteme*) – creaţia poetului conţine o largă şi complexă gamă de motive şi de reacţii interioare. Poezia satirică nu înseamnă schimbarea centrului de greutate, ci doar radicalizarea unor optici, lărgirea câmpului de percepere şi îmbogăţirea formulei poetice. Autorul neagă cu vehemenţă *cameleonismul* contemporan, care constă în schimbarea aparenţei şi mascarea esenţei –negrul se face alb, violetul trece-n galben: „Se ascund cameleonii / Pe aici şi pe departe / Într-o vorbă nerostită, / Într-o pagină de carte, / Într-o umbră de idee / Care e nemuritoare, / Într-o noapte nedormită, / Într-o zi de sărbătoare” (*Cameleonii*). Afirmându-se ca un apologet al neîmpăcării şi revoltei, poetul adoptă gesturile rebele şi violenţa stilistică, blestemul şi imprecaţia, comentariul şi instantaneul. Patosul demascator ia forma invectivei, fraza brută respinge umilinţa şi impostura (nu fără retorisme uneori prea zgomotoase, cu o imagistică dezlănţuită şi teribilistă). Expresia deprecierii şi a stării de furioasă nemulţumire o aflăm în metafora coborâtoare şi în simbolurile zoomorfe – *struţul, rechinul, şerpii, cameleonul* ş. a. Energetismul poeziei, voinţa tenace de spargere a unor zăgazuri, furia protestatară se exteriorizează în impetuozităţi retorice, în imprecaţii şi diatribe, deşi metaforele pedepsitoare (satană, caracudă, lichea, jigodie, iuda, fosile, paraziţi ş. a.) nu totdeauna „descalifică” cu forţa cuvenită, iar atacul virulent, demolator nu totdeauna capătă şi forţă *artistică.* Credem în sinceritatea spuselor poetului; recunoaştem patosul demascator şi încărcătura ideatică a textelor, dar aici sunt totuşi mai puţine revelaţii artistice (a se mai vedea izbucnirile intempestive, directe, agresive din poeziile *Capcana, Tartorilor mei, Blestem, Iarăşi şobolanii* ş. a.). Impactul dramatic cu realitatea naşte deci şi unda elegiacă sau vibraţiile dramatice, dar şi mereu reluatele înverşunări polemice.

Important este să reţinem că şi poeziile satirice sunt o formă de militantism şi angajare, că şi ele transmit un mesaj etic şi politic de apărare a umanului, de dinamizare a conştiinţelor. Un expozeu motivic oricât de sumar ar dovedi că problemele scrierilor *satirice* rămân, în linii mari, aceleaşi ca şi ale întregii creaţii a lui Dumitru Matcovschi: binele şi răul în permanentă confruntare, starea de veghe, responsabilitatea.

În prefaţa cărţii *Of,* începându-şi spovedania cu un vers care-i prefigurează poziţia (*Poet fără da ţară nu există*), autorul mărturiseşte: „M-am ştiut dator să iau atitudine faţă de tot ce se întâmplă aici şi acum”. Acesta-i este crezul civic: să ia atitudine. O face şi prin poezia satirică.

Între tradiţie şi modernitate

D. Matcovschi pare că se ambiţionează să fie considerat (să rămână) un tradiţional: el vine, din anii ’60 încoace, cu un lirism care se declanşează în tonalităţi rapsodice şi suavităţi diafane, cu evocări rapsodice ale Patriei, Familiei, Naturii: „Plecu-mi fruntea ca o mladă / Cătinel, către pământ: / Sfânt mi-i orice fir de mladă / La Moldova-n ţară, sfânt” (1968); sau: „Este-o ţară / de secară / şi de grâu / de primăvară, / De pădure / seculară / şi de lacrimă amară...” (1971). Spicul, casa, frunza, bobul, cuibul, părinţii, vatra, dorul, doina, Eminescu, codrul, pâinea, rădăcinile, cuvântul, satul, Moldova sunt motive care probează fidelitatea poetului faţă de universul său de probleme şi interese. Cu timpul trăirea poetului devine mai complexă, motivele capătă sensuri şi nuanţe noi, dar nu dispar.

De altfel, *tradiţionalul* şi *modernul,* de-a lungul anilor, s-au întâlnit, s-au respins, au colaborat, s-au contopit, rezultând totdeauna o *a treia* calitate. Unii scriitori au existat ca şi cum în două ipostaze, care parcă s-ar exclude reciproc: N. Costenco, bunăoară, în anii ’30 parcă se „făcea” din doi poeţi diferiţi: unul – tradiţionalistul, altul – poetul modern care a scris: *Elegii păgâne, Lebăda neagră* ş. a. Chiar şi N. Stănescu, atât de modern, n-a ocolit motivele tradiţionale (toamnele, trecerea, dragostea, cuvântul-necuvânt), abordându-le într-o formulă accentuat modernă. Mai mult chiar, a scris o carte întreagă intitulată polemic *„în dulcele stil clasic”* (1970). În cazul lui Dumitru Matcovschi este vorba mai mult despre *motive* care, considerate adeseori tradiţionale, sunt, în fond, *perene,* căci nu se învechesc dragostea de pământ şi de ţară, sentimentul casei şi al familiei, dorul şi durerea ... Poetul exaltă sentimentul naţional – să se fi învechit şi acesta? Poetul evocă înaintaşii – în una din cărţile-dedicaţii mărturiseşte: „Eu unul, de exemplu, sunt ţăran. Pot eu să-i neg pe Coşbuc şi pe Goga?”.

Rusticul nu este la el o formă de gândire; este

un bagaj sufletesc, datini şi frumuseţi tradiţionale, depozitate în memoria afectivă; sunt legile etice venind din codul etic al ţăranului, pe care niciodată nu este interzis să le evoci. Nu i se pot reproşa lui Dumitru Matcovschi poetizarea patriarhală, nici arhaitatea rurală a universului – *structura gândirii lui este profund actuală.* Pe de altă parte, **tradiţionalismul,** afirmă Nicolae Manolescu, **„este un stil, o formulă inventată de poeţii moderni (...). El reprezintă, înlăuntrul poeziei moderne, una din tendinţele acestuia, tendinţa de autoconservare ce se opune evoluţiei prea rapide în alte direcţii a poeziei moderne: întocmai ca organismele vii,** poezia se apără, producând **un anumit** fel **de celule. Aşa** încât tradiţionalismul este **mai degrabă** un **program** decât o sensibilitate reală ...” [2, p. XL].

Matcovschi îşi respectă programul, rămânând receptiv la chemările timpului. Sensibilitatea lui muzicală nu se dezminte – el continuă să scrie versuri rimate, articulând enunţul poetic după cadenţa inimii: elegiile se disting prin fluiditate muzicală, versurile civice – prin ritmurile de marş şi de odă ...

Anii ’80-’90, moment istoric tensionat, plin de profunde răsturnări în sfere diferite, aduce şi alt tip de *facere* a poeziei – se modifică însuşi actul textualizării. Experimentează şi D. Matcovschi (a se vedea cartea *Vad*, 1998) în sfera imaginii (iară a ajunge totuşi până la experienţe-limită), încearcă formule moderne de versificaţie, de *facere* a poeziei ...

Câmpul semantic fiind înţeles „ca totalitatea dinamică a conotaţiilor unui termen, prin care se ajung în unele cazuri la transformarea sa din lexem în estem, deci într-un element nou, zămislit de poet şi posedând o valoare estetică” [3, p. 9], vom sublinia că D. Matcovschi mizează mult pe jocul imaginativ al câmpurilor semantice, pe densitatea semnelor poetice: motivele, repetându-se, nu rămân la caracterul lor literal, ci se nuanţează, aducând un spor de sugestivitate şi de expresivitate. *Spicul* şi *arborele, frunza* şi *izvoarele* devin embleme ale baştinei, situaţii şi acte simbolice. Ocurenţa lor nu face decât să aprofundeze mesajul poeziei, să-i scoată în evidenţă temeliile şi sursele se mantice: „Sărut pământul care creşte pâine” (*Numai pământ*). *Accesibilă,* poezia lui Matcovschi nu e liniară, nici unisemantică. De altfel, *accesibilitatea* „este o noţiune de sociologie a lecturii, nu de interpretare. Ea mărturiseşte gradul de cultură şi inteligenţă a lectorului, spunând mai puţin despre operă, care este doar unul dintre termenii unei relaţii” [4, p. 260]. Noi am insistat (insistăm) prea mult asupra acestei *accesibilităţi* a poeziei lui Matcovschi, situaţie care ar putea duce la concluzia că sensurile ei (ale poeziei) se află la suprafaţă. In realitate, poezia aceasta (ca şi cea a lui Grigore Vieru), cu toate aparenţele unei *simplităţi* tradiţionale, are multe adâncimi necomentate, nedescifrate ... Nu putem neglija înclinaţia *metaforizantă* a autorului, ponderea elementului aluziv (alături de formulările directe), bogăţia subtextului. Acceptă şi Matcovschi ambiguităţile şi sensurile labirintice; aglutinarea unor elemente şi iregularităţile sintactice; un substrat mitic ascuns şi (chiar) tendinţa de a incifra; versul fracturat şi disparitatea elementelor ... Or, acestea îl apropie de exerciţiile poetice moderne.

Se consideră că Dumitru Matcovschi s-ar afla pe o poziţie de *adversitate* faţă de mişcarea modernă autohtonă. Poetul a scris într-adevăr câteva eseuri în care s-a referit, într-o măsură sau alta, la experienţa poetică postmodernistă. Dar nu **modernitatea** în sine şi nu **poezia postmodernă** o combate el, ci ruptura ostentativă de matricea etnică, truculenţa verbală lipsită de sens şi ofensiva artificiului, vehemenţa nihilistă şi atitudinile extremiste ... Am şi menţionat cu o altă ocazie că poetul a încercat să demonstreze (şi a făcut-o în mod ostentativ) că poate face poezie modernă şi postmodernă, că îi sunt familiare tehnicile acesteia ... A încercat un tip de modernism grafic, cu versuri fracturate sau organizate în figuri geometrice:

În cer, departe
Şi-aici, în soarte,
Peste ne-moarte
ne-
mu-
ri-
tor.
Luceafăr, barde,
Luceafăr arde
Şi se împarte
ve-
ci-
ilor.
(*Apocalips*)

Sau:

Mi-e teamă de cine? Mi-e teamă de ce?
Mi-e teamă de omul ce nu e şi e!
Mi-e teamă de care, mi-e teamă de când,
Mi-e teamă de omul cel negru la gând ...
(*Mi-e teamă*)

Şi poezia *Viaţă* (din placheta *Pomul materiei*) se aşează în indiscutabila convergenţă cu direcţiile moderne:

Viață, că tare ești Numiebine,
Viață, că tare ești Noapteavine.
Viață, că tare ești Ofmieteamă.
Viață, că tare ești Pânămâine.
Viață, că tare ești Latrăcâine.
Viață, că tare ești Nusepoate.
Viață, că tare ești Clopotbate.
Viață, că tare ești Niciodată.
Viață, că tare ești Blestemată.
Viață, că tare ești Sloidegheață.
Viață, că tare ești Viață!

Mai complexă, cu mai multe răsfrângeri aluzive, cu sugestii mai adânci, aplicând chiar (pe linia lui Ion Barbu) semne și figuri geometrice (sfera, triunghiul, piramidă) ca mijloc de prezentare concentrată la maximum a unor sensuri, poezia aceasta din anii 80-90 și-a modificat oarecum factura. Alături de poezia folclorică, înrădăcinată în arhaic, apare o poezie **făcută, construită,** susținută de jocurile grafice și de alte artificii. Alături de sonoritățile captivante și ritmurile legănătoare ale prozodiei clasice acceptă și ritmurile fracturate, zigzagate **(„hurducate”,** cum zicea cineva despre versurile lui Arghezi). Poetul nu abstractizează excesiv, dar abordează totuși mai frecvent categoriile abstracte. Nu se complace în obscuritate, **nu ermetizează,** dar nici nu evită discontinuitatea semantică și spusa criptică, complicând pe alocuri sensul și imaginea. Ecouri din lecturile anterioare sunt și ele inevitabil prezente în cărți (ca să consemnăm și **exercițiile intertextualiste)** – în actul lecturii se nasc asociații cu motivul luminii blagiene, cu necuvintele stănesciene, cu credința și tăgada argheziană... Mai ales în cărțile-dedicații atributele propriei gândiri și sensibilități se întâlnesc cu motive și imagini din creația lui G. Coșbuc, M. Eminescu, Al. Mateevici ...

Cartea *Măria sa Poetul* (1992) are un subtitlu concretizator: „Suită în versuri din 39 poeme de închinare la Eminescu”. Poezii vechi și noi, comentarii succinte, explicații – toate traduc sentimentul de venerație și ideea legăturii de continuitate: „Al nostru e Poetul azi și mâine, / Precum al nostru aerul rămâne...”. De fapt, este un cântec nu numai despre Eminescu, ci unul despre noi – neam, spiritualitate, istorie, rădăcină ...

Al țării fiu (1993) este o carte-investigație, căci conține și crâmpeie despre Coșbuc scrise de alții, și eseuri proprii, și texte de-ale celui evocat, și poezii personale... Autorul contemporan îl cântă pe înaintaș, îl „apără”, pledând prin el pentru ideea românismului.

Și *Părinte al limbii noastre* (1992) este mai mult decât o dedicație poetică: autorul-cercetător inserează asertiunile lui Eugen Lovinescu și cele ale lui V. Țepordei, corespondența înaintașului și poeziile lui, include propriile texte despre grai și neam, despre timp și poezie, despre datoriile creatorului și despre obârșie: *„Sunt tot țăran / Și tot de la ogor / Brăzdat adânc de / Pluguri-pluguri-pluguri…/ Cuvântul ca și spicul e un dor, / Iar dorul chiar și iarna / Dă în muguri”.*

Cărțile devin astfel niște *profesiuni de credință,* în care Dumitru Matcovschi își exprimă, direct sau indirect, programul estetic.

Vom întâlni în creația lui din ultimii ani dislocări sintactice și elipse, fraze nominale și sensuri care vibrează nu numai în cuvânt, ci și dincolo de el, în interrelațiile lexicale uneori neașteptate ... E folosit un sistem tropologic adus la zi; sunt abordate pretextul biblic și materia livrească ... dar ceea ce **deosebește** totuși poezia lui Dumitru Matcovschi în contextul discuțiilor poetice actuale este, în primul rând, conștiința **descendenței.** Artistul nu neagă poeticile anterioare (situațiile în care știința literară vede un element specific al demersului creator modernist), ci, dimpotrivă, susține dialogul literaturii cu precedența sa. Totodată, nu prea acceptă *confecționarea, fabricarea* poeziei (aflăm și aici una din notele lui individualizante); el continuă să creadă în inspirație și în sinceritatea trăirii, căci „cântecul ce minte / nu mai este cânt”. Crede în starea de poezie, în participarea afectivă, „în **„poezia ca strigăt existențial”** (așa se intitula prefața lui Mihai Cimpoi la cartea *Capul și sabia*) [5] Plăsmuiește, în consecință, o poezie încărcată de emoție, de versuri pline, muzicale (farmecul muzicii persistă), afirmând în continuare formele tensionate ale lirismului.

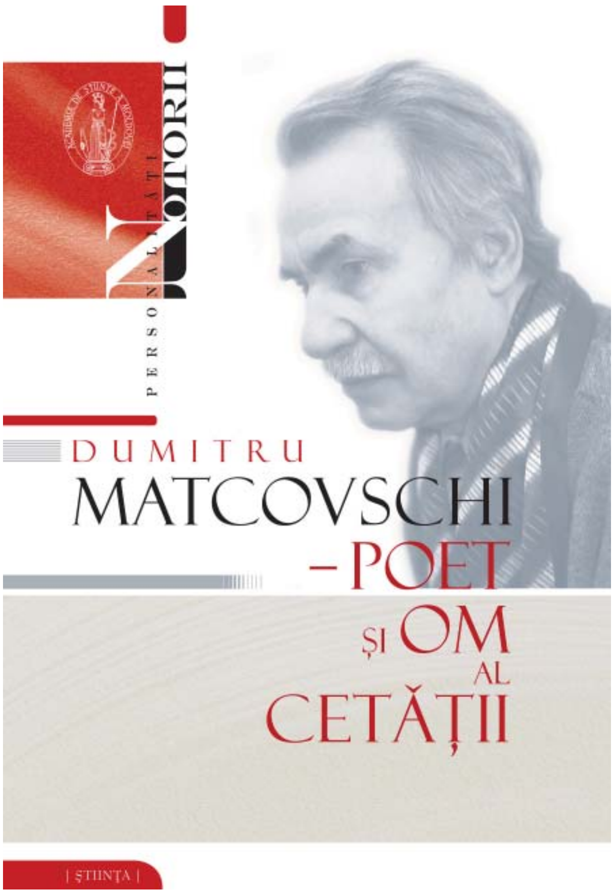
Poezia *modernă* (ca și poetul modern) este mai indiferentă față de cititor, mai incifrată, obligându-1 la un efort de gândire și de imaginație. Poezia tradițională se deschide mai limpede (și, uneori, mai naivă!) spre cititor. Dumitru Matcovschi se află la intersecția acestor două atitudini. El se solidarizează cu viața spirituală a timpului și centrul de interes al poeziei lui se află și în *timbrul existențial al trăirii, în deschiderea ei spre o lume de sensuri și de profunzimi ontologice.*

Evoluția poetului a însemnat astfel și acumulări calitative, și dureroasa căutare a unui sens și a unui rost. Le-a **găsit** și le-a materializat în poezie. Octavian **Goga** mărturisea cu mulți ani în urmă:

„Eu, grație structurii mele sufletești, am crezut totdeauna că scriitorul trebuie să fie un luptător, un deschizător de drumuri, un mare pedagog al neamului din care face parte, un om care filtrează durerile poporului prin sufletul lui și se transformă într-o trâmbiță de alarmă. Am văzut în scriitor un semănător de credință și un semănător de biruință" (*Fragmente autobiografice*). Acesta e și crezul poetului basarabean, care a văzut și vede în poezie o expresie **a** revoltei și **a** iubirii. Aceasta și rămâne puntea dintre eu și lume: revolta și iubirea.

Volumul *Veșnica teamă* (2001), cuprinzând o materie poetică neomogenă, dar bogată, continuă procesul de căutare a semnificației unei lumi și a ființei umane, căutarea unui rost (inclusiv al actului creator). Poezii vechi și noi despre Basarabia și basarabeni, despre istorie și Eminescu („zeul rugăciunii mele"), despre dureri și așteptări, despre „iubirea ca o taină" vin să reconfirme setea polivalentă a poetului de frumos și bine, aliajul de dramatism și de credință care au fost totdeauna niște constante ale poeziei lui. Chiar și mai vechile deficiențe le reconfirmă cartea: retorismul, lungimile excesive, diluția verbală... Remușcări și reproșuri („Ne-a durut pământul. Am tăcut. / Ne-a durut cuvântul. Am tăcut"), întrebări și reflecții traduc și aici pulsul interior al unei sensibilități poetice receptive la poezia și dureriștea lumii. Un abure de singurătate, o teamă de *recele* lumii și *îngerul negru* fac atmosfera cărții să vibreze, dar nu lipsesc nici așteptările de lumină, nici sentimentul ascensiunii, nici chemările încărcate de dor: „Urc din nou același munte, / Trec prin viață ca un vânt / Și te strig de nu știu unde / Și te pierd de nu știu când" (*Muntele credinței*). Cartea redefinește tipul temperamental și programul artistului la o altă vârstă poetică, în alte circumstanțe. Nu este o antologie, dar o putem caracteriza, sintetizator, prin problemele și titlurile cărților anterioare ale poetului: ea cuprinde „macii în rouă' ai unor amintiri, setea de „armonii" și nostalgia „universului intim", cânturi despre „floare Basarabie" și despre „soarele cel mare", „imne și blesteme" și o invitație „aici departe", în țara poeziei, unde lacrima e mai fierbinte, singurătatea e mai amară, speranța e mai mare, ca și credința.

N-am insistat asupra **prozei** și a dramaturgiei scriitorului, credem că merită un popas analitic aparte și ne rezervăm această plăcere. Dar, oricum, a reieșit și din cele spuse că scriitorul e mereu prezent, mereu implicat, mereu angajat. Acesta este crezul de-o viață al lui D. Matcovschi: **a fi prezent**. Îi dorim dragului nostru scriitor multe alte toamne doldora de rod, de împliniri și de proiecte. Să ne trăiești, dragă Dumitru Matcovschi!

***Dumitru Matcovschi – Poet și Om al Cetății.* Editura *Știința,* 2009. Ediția inaugurează colecția de carte *Personalități notorii* lansată de AȘM**

Referințe bibliografice:

1. Crăciun, Victor. *Reînviatul Dumitru Matcovschi. Prefață* // În cartea: D. Matcovschi. *Floare Basarabie.* – București, 1992.
2. Manolescu, Nicolae. *Poezia româna modernă. De la Bacovia la Emil Botta.* – București: Editura ALLFA, 1996.
3. Indrieș, Alexandra. *Sporind a lumii taină. Verbul în poezia lui Lucian Blaga.* – București: Editura Minerva, 1981.
4. Simuț, Ion. *Incursiuni în literatura actuală.* – Oradea: Editura Cogito, 1994.
5. Cimpoi, Mihai. *Poezia ca strigăt existențial.* Prefață // În cartea: D. Matcovschi. *Capul și sabia.* – București: Editura Fundației Culturale Române, 1993.

DUMITRU MATCOVSCHI – UN POET PĂTIMAŞ AL DORULUI

Acad. **Mihail DOLGAN**

DUMITRU MATCOVSCHI – A PASSIONATE POET OF LONGING

Dumitru Matcovschi is first of all a poet of longing, longing understood as a romanian complex deep feeling ,mixed with the highest aspirations of humans in the „mioritical space” . Thus there is a longing for life and homeland, longing for people and language, longing for paternal home and ancestors, longing for woman and nature, longing for truth and justice, longing for what is good and beautiful, longing for kindness and dignity.

Dumitru Matcovschi este, înainte de toate, un poet al dorului, al dorului înţeles ca un sentiment profund complex şi profund românesc, al dorului confundat cu marile aspiraţii ale omului din spaţiul mioritic: dor de viaţă şi patrie, dor de neam şi grai, dor de casa părintească şi strămoşi, dor de femeie şi natură, dor de adevăr şi dreptate, dor de bine şi frumos, dor de omenie şi demnitate… E vorba de acel dor specific folclorului nostru pe care filosoful Constantin Noica îl definea oximoronic astfel: ”Prin formaţia sa, „dor” are în el ceva de prototip: este alcătuire nealcătuită, un întreg fără părţi, ca multe alte cuvinte româneşti cu înţeles adânc şi specific. Reprezintă o contopire, şi nu o compunere. S-a contopit în el durerea, de unde şi vine cuvântul, cu plăcerea, crescută din durere nu pricepi bine cum. (…) Dacă un grec antic ar fi în situaţia de a traduce pe dor, ar lua durere de o parte, plăcere de alta, şi ar spune: plăcere de durere (…) Noi nu spunem plăcere de durere… spunem dor, care e însă şi plăcere şi durere” (”Cuvânt împreună despre rostirea românească”, Bucureşti, 1987, p. 206). Însuşi poetul mărturiseşte că întreaga lume nu este altceva decât un „dor”, că „inima omului nu e de piatră,/ E numai de dor şi e numai de floare”, că slova, „ca şi spicul”, „e un dor”, prin urmare, creatorul trebuie să fugă de orice, numai nu de „dor” („De dor poeţii totdeauna mor./ Să mori de dor! Ce sărbătoare mare!”, trebuie să fie „bolnav de dor” şi să cânte „cu dorul”, cu cuvinte „muiate-n dor” (G. Vieru va zice că poetul trebuie „să pască dor”), cu atât mai mult cu cât el este un „coborâtor din dor şi suferinţe”, că, în sfârşit, „Dorul o fi ca o jale a neamului,/ Ca un destin ce ne este comun.” De unde profesiunile de credinţă, mai vechi sau cu totul noi, sub diferite forme lirice: „Năpădit de doruri grele,/ Mă ştiu trist ca o baladă”, „Cu dor Poetul cântă şi cu foc –/ Flămând ca toţi flămânzii împreună,/ Bolnav ca toţi bolnavii la un loc”; „Noi am trădat sau nu ideea?/ Noi am furat sau nu poporul?/ Noi ne-am vândut sau nu credinţa?/ Noi am ştiut ce-nseamnă dorul?”; „Dor. Mi-i tare dor de viaţă,/ S-o trăiesc şi să o cânt,/ Cu amurg şi dimineaţă,/ Cu al mamei zâmbet blând./ Dor. Mi-e dor de-o frunză verde,/ Dor de-o pasăre cu pui/ Care cântă şi se pierde / În Poiana Cerbului…/ Dor. Mi-e tare dor de-o ţară,/ Care-a fost şi care nu-i./ Neagră pâinea şi amară/ Dincoace de dor şi ţară / Ca pâinea străinului” („Basarab”). Năzuinţa eroului liric de a fi „moldovean, până la jale,/ basarab până la dor” provine din destinul dramatic al Basarabiei: „Trecută prin foc şi prin sabie,/ furată, trădată mereu,/ eşti floare de dor, Basarabie,/ eşti lacrima neamului meu” („Basarabia”).

Până şi revoluţia din 1989 Dumitru Matcovschi o vede tot prin prisma „dorului”. Într-un articol de publicistică din „Literatura şi Arta” („Lupi în stână”, 14 octombrie 1999) el conchide mai mult decât surprinzător: „A fost o revoluţie a dorului revoluţia noastră. Dorul, nu-i aşa, dorul e sufletul basarabeanului, dorul e toată averea noastră”.

Cum dorul presupune durere, pătimire, suferinţă, întreaga poezie a lui Matcovschi pivotează în jurul acestor sentimente măcinătoare şi întristătoare, le stimulează şi le exaltează artistic prin tiparele pe care le reclamă: cântec, baladă, odă, elegie etc. „Eu pentru toate pătimesc/ Pe-acest pământ moldovenesc”, va declara autorul în poezia „Dor”.

Dacă în cărţile de versuri din anii 70–80: „Melodica”, „Grâul”, „Axă”, „Patria, poetul şi balada”, „Armonii”, „Tu, dragostea mea” dorul poetului este mai senin, mai intim, mai elegiac, în volumele de mai târziu – „Soarele cel mare”, „Imne şi blesteme”, „Vad”, „Vremea pârgului…” („Frântă, inima”) şi „Crucea”, el, dorul, se înnegurează la faţă, se îmbracă în armura unui adevărat luptător civic pentru menţinerea unităţii noastre de suflet, „turnându-şi” în cuvinte „oftatul şi credinţa”, devine apostol al ideilor naţionale şi rapsod al pătimirii neamului, ca şi Octavian Goga, cu al cărui mesianism se identifică, inclusiv cu tăria durerii şi cu simplitatea exprimării profunde a acesteia. „Poziţia” poetului e cât se poate de clară şi de răspicată: „Inima, dacă nu ştie să doară,/ Ce folos din ideile toate?” („Poziţie”). În faţa crudului destin şi a inechităţilor ţipătoare la cer inima lui sângerează cu întreg sângele nostru, după cum sângerează – la propriu şi la figurat – şi versurile ce evocă aceste realităţi prin gânduri multe care „nu încap în tropi”. „Ani de chin ultimii 10 ani, ani de sânge, o pată de sânge. Năclăit sângele de acum, năclăită pata”, mărturiseşte scriitorul în acelaşi articol publicistic „Lupi în stână”. Este evidentă aici aluzia intertextuală la versul lui Nichita Stănescu: „Eu nu sunt altceva decât o pată de sânge care vorbeşte…”. Cu precizarea că, dacă la Stănescu zicerea este o frumoasă metaforă a cunoaşterii poetice abisale, la Matcovschi ea reprezintă o realitate nefigurată nici că se poate mai dramatică.

În chiar pragul renaşterii naţionale D. Matcovschi, printre primii, dacă nu chiar

singurul, a avut curajul să-şi facă revizuirile de rigoare, autocondamnându-se pentru cântările odice contrafăcute de altădată (aşa cum a făcut-o în anii '50 Andrei Lupan în „Mea culpa"): „Sunt vinovat, Moldovă-mamă,/ Sunt vinovat că ani de-a rândul/ Mi-a fost de nu ştiu cine teamă/ Şi nu ţi-am preacinstit cuvântul,/ Şi obiceiul, şi durerea,/ Şi sărbătoarea, şi lumina,/ Şi taina dorului, şi mierea/ Pe care-o aduna albina;/ Sunt vinovat, şi rău îmi pare,/ Că versul prea mi-a fost de odă,/ De osana, de înălţare,/ Cum poruncise Despot-Vodă…".

Deşi în acei ani poetul a ştiut să vizeze anumite realităţi vulnerabile prin limbajul esopical „spânilor" de tot felul, prin acele "descântece de alb şi negru", pe care senzaţia le-a arestat, prin stări de spirit de tipul: „Dar uneori se mai întâmplă/ Să-ţi cadă cerul peste creştet/ Şi să fii trist, şi să fii veşted,/ Şi să-nfloreşti argint la tâmplă (…) Şi-atunci se strigă şi se află/ Un clovn hazliu, de viţă veche,/ Care te gâdilă la talpă/ Şi-ţi suflă moale la ureche –/ Şi-ncepi să râzi, să râzi de unul,/ Ca osânditul, ca nebunul" („Dar uneori"). Tot în acea perioadă scriitorul şi-a reformulat crezul cetăţenesc artistic, misiunea poeziei şi a creatorului în raport cu cerinţele momentului. Pentru autor poetul a încetat să mai fie doar un simplu cântăreţ ditirambic, doar un simplu contemplator sau observator al realităţilor evocate. El trebuie să fie, înainte de toate, un tribun, un luptător consecvent şi devotat pentru schimbarea stărilor de lucruri anormale, un crainic al adevărului adevărat, un răspunzător pentru toate ce se întâmplă aici şi acum:

„Întoarce-te, poete, la neam şi la durere,/ La graiul tău cel dulce ca fagurul de miere,/ Fii Sancho, Don Quijote, fii Veşnicluptătorul –/ Cine îşi vinde harul, îşi vinde şi poporul…/ Tu spune adevărul,/ Cu versuri plângi, cum plânge cu mere coapte mărul;/ Tu fii mereu ostaşul ce are moartea-n faţă,/ Învaţă de la dânsul, murind ce-nseamnă viaţă…" („Impostorii").

Anume de acest crez artistic de un militantism civic expres s-a şi condus poetul în ultimul deceniu, scriind o poezie pătimaş-angajată şi combativă, de un curaj inegalabil, magistral problematizată şi dialogată, demascatoare şi persuasivă, pusă în întregime în slujba apărării adevărului istoric şi a demnităţii naţionale, a credinţei şi a conştiinţei noastre de neam basarabean, a spiritualităţii româneşti în genere. A făcut-o pe calea sugestiei metaforice de factură folclorică, pe calea anaforelor şi epiforelor cu funcţie compoziţională, pe calea unei arte retorice ingenios articulate, care ştie să conjuge tensiunea discursului publicistic cu voluptatea vocabulei simple (minus cazurile de insuficientă transfigurare artistică a faptelor evocate).

Însuşindu-şi creator poetica satirei eminesciene, cu interogaţiile şi exclamaţiile ei retorice tăioase, dar şi cu invectivele-i cauterizatoare, D. Matcovschi ţintuieşte la stâlpul infamiei pe impostori şi intruşi, pe cameleoni şi masoni, pe fonfi şi mirmidoni, pe epigoni şi fameni, pe cozile de topor şi vânzătorii de neam, pe trădători şi pe pseudodemocraţi, pe hoţi şi criminali etc. În cazuri de acest fel poezia face corp comun cu publicistica autorului, demascând cu violenţă, acuzând, înfierând, blestemând. Semnificative în planul dat sunt poeziile „Îngerii roşii", „Impostorii", „Pigmeii", „Cameleonii", „Grelele păcate", „Gurmanzii"; „Vigilentul", „Drac, drag", „Şi gloata", „Neion" ş.a. Într-o cheie cu totul originală, inventivă sunt vizaţi, de exemplu, toţi acei indivizi moldoveni care, prin păcatele săvârşite, nu au dreptul să poarte frumosul nume arhetipal de Ion, din cauză că, în realitate, ei s-au dovedit a fi nişte „neioni": „Ion necreştinul/ Ion arlechinul/ Ion mandarinul/ Ion pelerinul/Ion pelinul/ Ion mărăcinul/ Ion mirmidon/ Ion ştietoate/ Ion vedetoate/ Ion lingetoate/ Ion vindetoate/ Ion numaipoate/ Ion oaseroade/ Ion/ cameleon/ Ion guraspână/ Ion anasână/ Ion scuipănfântână/ Ion ţarăbătrână/ Ion boiimână/ Ion jupână/ Ion/ babilon/ Ion găgăuţă/ Ion mărăcuţă/ Ion aghiuţă/ Ion jighiuţă/ Ion babăruţă/ coboarădincăruţă/ Ion/ neion/ Cântă la patefon,/ cântă la sexafon,/ cântă la tot ce vrei/ Joacă ei, neionii-masonii/ hop şi-aşa, hop şi-aşa,/ asta-i meseria mea!/ Trăiască Neionia!/ Jos Satiriconia!"

În ultimul timp, poetul tot mai mult se arată a fi deznădăjduit, sceptic, neîncrezător în vreo perspectivă salvatoare: „Are ea nevoie turma, de sonet?/ Are ea nevoie, gloata, de baladă?/ Oamenii în crimă, nu în rimă cred./ Zăpăcită astă lume, toată (…) Muncă de corvoadă, muncă de istov:/ gândurile, ca nişte cazmale,/ bat şi bat şi nu încap în tropi./ Să înşirui, te întrebi, cuvinte goale?" Sau: „Toate trec, nimic nu vine./ Eu în nimeni nu mai cred" („Basarab"). Ceea ce, desigur, nu înseamnă că poezia lui D. Matcovschi, de profundă claritate şi muzicalitate folclorică, de o francheţe şi omenie debordante, nu ar fi aşteptată şi lecturată de cititorul nostru cu sufletul la gură, mereu înfometat de a afla adevărul până la capăt şi de a-şi răcori inima şi cugetul. Vorbind de cartea „Vad", Gheorghe Băjenaru, un basarabean care trăieşte în Canada, avea să formuleze aceste judecăţi de valoare pertinente şi întru totul juste: „Creator de poezie a identităţii de limbă şi de neam, cu metafore încărcate de sensuri, de istorie, de mituri, dar şi de sonorităţi magice, poetul Matcovschi îşi depăşeşte colegii de generaţie din România atât prin curajul duelului deschis în faţa opresorilor de limbă şi ţară, cât şi prin capacitatea total diferită de a lărgi orizontul viziunii poetice la dimensiuni cosmice. (…) Multe din poemele cuprinse în placheta în discuţie dovedesc cu prisosinţă că este vorba aici de un mare poet al Românilor de oriunde şi unul universal, al cărui sfântă poezie poate contribui la vindecarea spirituală a omului din orice colţ al planetei" („Sfântă e poezia Basarabiei: Doi autori distinşi: Matcovschi şi Vieru", L.A., 1 ianuarie 1999). De această „vindecare spirituală" a beneficiat la maximum şi continuă să beneficieze, mai ales, cititorul basarabean, care vede în Dumitru Matcovschi pe exponentul spiritualităţii sale, pe cântăreţul pătimirii neamului.

DUMITRU MATCOVSCHI: MODELUL PUBLICISTICII GNOMICE

Dr. în filologie ***Nina CORCINSCHI***

DUMITRU MATCOVSCHI: THE MODEL OF GNOMIC PUBLICISM

Matcovschi's publicism marks the period in which the uproar of the truth fulfiled a vital condition for the society's revival. Therefore it illustrates the rhetoric and gnomic paradigm (sententious, moral) of the genre, with all the dominant persuasive stakes of communication. The willingness to tell the truth forms the theoretical scaffolding (base) of his work, to which the discursive strategies are subjected. Repetitions, enumerations, anaphors and rhymes are sources of rhythm, euphony and persuasion techniques which are being required by serious, immediate assertion, deliberately sensitizing. Through the importance of the approached subjects and the variety of the discursive strategies, Dumitru Matcovschi's publicism overcomes the traditional phase and has resonance in time.

Dați-le oamenilor să cunoască realitatea
şi toată țara va fi lipsită de primejdii.

Avraam Lincolnn

Fiecare epocă istorică a generat un anumit tip de caligrafie publicistică, menită să înregistreze prompt pulsul evenimentelor şi să instaureze un dialog direct şi eficient între protagoniştii actului de comunicare. Calitatea şi specificul genului au fost determinate la noi de situația social-politică a momentului, care programatic i-a conturat acestuia o traiectorie cu mari sinuozități. Obligată să adulatrizeze regimul de dominație, mass-media sovietică instaurează mituri false şi compromite lamentabil ideea de adevăr şi echitabilitate inerente jurnalismului de calitate. Cantonat decenii la rând în adulter informațional, limbajul publicistic retardează în artificialitate şi simplitate primitivă. Dezghețul gorbaciovist a impulsionat acest gen, relaxarea ideologică i-a dat amplitudine şi o nebănuită forță de convingere. Anume publicistica, în special acea scriitoricească, a dat la iveală ororile regimului, a demascat cultul personalității, având mari merite în trezirea conştiinței naționale. În atmosfera incandescentă a rostirii adevărului, limbajul publicistic se retoricizează şi se încarcă în acorduri mesianice, reuşind să exprime astfel erupțiile afective ale autorilor şi să ajungă mai sigur la receptor.

În condițiile democratizării postsovietice, publicistica tot mai mult se dilatează verbal şi se hibridizează ca gen. Condițiile globalizării impun astăzi o concurență acerbă între mass-media, orientând-o să-şi ascută instrumentarul de dicțiune persuasivă şi să se diversifice informațional. Pentru a-şi seduce cititorul, presa cultivă preponderent narativul şi senzaționalul. În obsesia de a scăpa de handicapul *limbii de lemn*, genul se re-înnoieşte fulgerător cu strategii discursive şi testează toate registrele limbajului, apelând în special la cel oralizant, savuros şi încăpător.

Fie că glisează pe un palier ludic, narativizat sau rămâne fidel retoricii clasice, scrisul de presă a avut şi are un rol decisiv în educarea conştiinței sociale. Un punct culminant în funcția de *movere* şi *docere*, publicistica noastră l-a cunoscut în anii 70-80 ai secolului trecut, când se face, în mare parte, generatoare a schimbărilor majore din societate, eclipsând pe moment alte genuri literare. Printre liderii de opinie, scriitorii s-au dovedit foarte receptivi în a informa cititorii cu probleme emergente, care vizau eminamente reactualizarea grafiei latine, clarificarea identității naționale a moldovenilor, lichidarea spațiilor albe create artificial de regimul totalitar, aspecte social-economice şi politice etc. Riscând să intre în conflict cu puterea care îşi trăia ultimele zile, scriitorii profită de aerul proaspăt al epocii lui Gorbaciov pentru a restabili adevărul ştiințific. Prin atitudinea lor intelectualii, oamenii scrisului au pregătit terenul pentru reformele sociale care urmau să se întâmple. Scrierile lor au sensibilizat profund opinia publică, determinând cetățeni să ia poziție activă față de evenimentele ce demarau.

Articole de răsunet în acel timp au fost *Tragicul aerostat* de S. Saка, *O luptă şi o suferință* de Gr. Vieru, *Nimeni* de L. Lari, *Cine tulbură apele?* de I. Vatamanu, *Adevărul ca aer al renaşterii* de I. Mânăscurtă. Grave probleme de ecologie a abordat I. Druță în *Pământul, apa şi virgulele*; de spiritualitate şi cultură în *Cine a stins lumina în Moldova?*, *Neamul la răscruce* etc. Prin scrieri publicistice, încearcă să sensibilizeze cititorul cu situații social-economice grave şi Gh. Malarciuc, cu probleme de cultură – I. Vatamanu, V. Beşleagă, Mihail Gh. Cibotaru, N. Dabija, I. Ciocanu, M. Cimpoi, V. Romanciuc ş.a. În articolele lor, scriitorii ridică un şir de probleme majore în presa timpului, cum ar fi stoparea distrugerii monumentelor de istorie şi cultură, necesitatea restaurării bisericilor, deschiderea unor muzee ale localităților etc.

În acest cor al publicisticii anilor '80 se distinge

net vocea lui Dumitru Matcovschi. Poetul a răspuns neîntârziat sirenelor istoriei şi s-a implicat cu toată forţa în activitatea publicistică. A avut curajul şi puterea de analiză „pe verticală, în esenţă, a faptelor vieţii şi de interpretate nemiloasă, necruţătoare a acestora", remarcă I. Ciocanu, adăugând despre articolele *Povara istoriei* şi *Hoţ în rezervaţie* că sunt „nişte veritabile pietre de hotar în publicistica anilor 1987-1988" [1, pag. 44]. Cu o cutezanţă deosebită (care nu a rămas nepedepsită) publicistul demască genocidul stalinist, oferind date, nume, evenimente concrete care au marcat dureros istoria noastră. Foametea organizată, deznaţionalizarea, statutul injurios al limbii române la ea acasă şi alte teme tabuizate de regimul totalitar sunt subiecte care în *Povara istoriei* şi *Hoţ în rezervaţie* şochează prin cruzimea detaliului, nonşalanţa exprimării, concreteţea datelor.

Incisivă şi tăioasă la maximum, publicistica lui Matcovschi este expresia unui spirit vulcanic, adânc cutremurat de nedreptăţile care-l înconjoară. Scriitorul mizează în primul rând pe forţa energizantă, combativă a cuvântului, scrisul său prefigurând analiza şi interpretarea necruţătoare a fenomenologiei sociale. Publicistica lui Matcovschi marchează o perioadă în care vociferarea adevărului îndeplinea o condiţie vitală de resuscitare a societăţii. De aceea ea ilustrează paradigma retorică şi gnomică a genului, cu toate mizele pe dominanta persuasivă a comunicării.

Voinţa de a spune adevărul formează eşafodajul teoretic al operei sale publicistice, căreia i se subordonează strategiile discursive. Rolul catalizator de *movere* şi *docere* al mesajului eclipsează în mod deliberat funcţia de *delectare*. Ardoarea etică devansează esteticul pur, plasându-l în provizorat. La Matcovschi adevărul este trăit si simţit, conştientizat până la limită şi de aceea poetul respinge registrul neutru al comunicării. Ideile sale sunt turnate în scheme retorice capabile să transmită nealterată intensitatea afectului. Publicistul mizează pe interactivitatea cu auditoriu şi de aceea caracterul scrisului său este oralizant şi colocvial. Caligrafia lui solicită un întreg rechizitoriu de interogaţii retorice, invocaţii, repetiţii care asigură eficienţa dialogală, accesibilizând şi dinamizând informaţia transmisă. Discursul se construieşte din articulaţii unghiulare, tăiate pieziş şi încordate nevrotic ca nişte arcuri. Limbajul este direcţionat în program de acţiune. Strategiile discursive sunt abundente şi radicale, prefăcute în adevărate arme de luptă pentru sancţionarea nedreptăţilor sociale. Conceptele se încarcă de sentenţiozitate şi se rostogolesc, în ecouri insistente, în economia textului. Intenţia autorului este să-l facă pe cititor coparticipant la procesul de reflectare, de analizare a unor fenomene sociale stringente şi, în consecinţă, să-l determină să ia decizii hotărâtoare. Receptorul este instanţa în care se realizează intenţia comunicativă a autorului. Pentru Dumitru Matcovschi artistul e un luptător, iar rolul cuvântului e mesianic: „Cuvântul care nu ştie să înnobileze, să înaripeze, să însenine, să lumineze este… mort. De aici şi rolul literaturii – azi. Viaţa cea de toate zilele înregistrează doar ceea ce se întâmplă aici şi acum; cuvântul, literatura adică, încape şi ceea ce nu se vede cu ochiul liber, ceea ce nu se întâmplă. Vorbele trebuie să purifice sufletul compatriotului nostru. Dostoievski spunea că literatura (frumosul în general) va salva omenirea. E profetică această frază. Şi, iată, a venit timpul când, într-adevăr, numai şi numai literatura – scriitorul-cuvântul – e în stare să ne salveze de haos" [2, p. 3].

Dincolo de acribia documentară, forţa de convingere a mesajului este îndeplinită de tiradele retorice, care asigură acestuia concreteţea, dar şi expresivitatea specifice stilului publicistic. Repetiţia are rezonanţe denotative şi intensive; insistenţa lexicală marchează o intenţie de persuadare a mesajului: „nu se uită, nu se uită, nu se uită foametea..." [3, p. 5] şi este pusă pe muzică de refren obsedant: „blestemată, blestemată, blestemată, blestemată lume antilume". Interogaţia retorică se amplifică şi ea în repetiţie: „Dar capul… de ce, de ce, de ce îşi pleacă moldoveanul? De care sabie se teme? Căzăcească, moldoivanească?" [4, p. 5]. Tehnica supralicitării calculate a repetiţiilor încearcă inducerea efectului copleşitor al informaţiei comunicate. Figurile retorice focalizează mesajul pe o idee pivot, care deţine prioritate în melanjul comunicaţional. Ea este nuanţată, valorizată prin tensiunea emoţională a autorului. Publicistica lui Matcovschi este una declamativă ca şi la Eminescu, cu vibraţii şi cadenţe specifice, cu simetrii bine calculate.

În ajutorul forţei de captare şi seducţie a auditoriului vin şi intruziunile poetice, cu ritm, rimă. Atestăm rareori momente în care Matcovschi metafrazează, diriguind discursul într-o ritmică incantatorie: „Eu nu pot înţelege: au ce s-a întâmplat, în faţa unui monstru că am îngenuncheat? A spus nu ştiu cine că Monstru-i Dumnezeu. Un ochi avea. În frunte. Un singur ochi avea. Şi ciclopea. Sălbatic ciclopul ciclopea" [3, p. 5]. Aclimatizarea poeticului într-un text care până la acel moment

încremenise într-un registru al concreteței frustre imprimă acestuia, la nivel sintactic şi fonetic, o eterogenitate binevenită, creând efectul contrastului. *Poliptotonul* este o obsesie metaforică, care solicită din partea lectorului dezambiguizarea mesajului. În continuare, la crearea simetriei construcției participă reluarea aceluiaşi enunț cu valoare de refren: „Eu nu pot înțelege: au ce s-a întâmplat, în fața unui monstru că am îngenuncheat? Pândea pe frate frate, pândea pe tată fiu. Mă înspăimânt şi astăzi. Mai are rost să scriu? Avem sau n-avem suflet? Avem sau n-avem dor? Avem ca toată lumea trecut şi viitor? Uşor să fii o umbră, uşor să fii un pai, uşor să fii bărbatul cel care nu erai. Mai greu să creşti statuie de piatră-n fața Lui, să-i spui că e un Monstru, să nu te temi, să-i spui!

Bărbați au fost. Cu nume şi fără nume, mii. Şi au pierit bărbații prin cele puşcării... de foame şi de sete, asfixiați, damnați. Îi sfâşiau dulăii şi lupii, nemâncați.

Aprindem lumânare, aprindem rug, plângând... Istoria ce este? Popoarele ce sunt? Şi viața! Astă viață... Acest nebun complot! Ci dacă nu-i cu Omul, cu cine-i Vedetot?".

Dincolo de greutatea semantică, comprimată în metafore, crescendoul câştigă în expresivitate prin valorile figurilor sintactice. Repetițiile, enumerările, anaforele, rimele sunt surse de ritm şi eufonie şi tehnici ale persuasiunii pe care le solicită enunțarea gravă, imediată, voit sensibilizatoare. Teatralitatea este specifică întregii creații a lui Matcovschi, pentru care arta înseamnă inevitabil interacționarea directă şi imediată cu publicul.

Limbajul publicistic al lui Matcovschi mizează pe consistență şi sonoritate. Cuvântul este direcționat să se facă auzit şi să reverbereze ecouri: „Omul, cadavru îmbălsămat. Clopote bat. Tună şi scapără. Cine mă apără? Cine te apără?

Nebune gânduri. Sălbatice vânturi. Statui în preajmă. De ghips. De ceară. Şi o scară, între pământ şi cer, realitate şi mister. Se bea, se mănâncă. Statuile nu ştiu să plângă: „ha-ha-ha". Se deschide şi se închide prăpastia.

De nişte târâtoare zic" [5, p. 4]. Din aceste incongruențe se naşte valoarea sugestivă a mesajului, o muzică vuindă, ca o furtună, care fascinează urechea. Spusele se rostogolesc bolovănos, sacadat, grele de adevăruri, definind o publicistică nevrotică, cu toate ligamentele încordate la maximum. Muzica e dură, fără dispozitive de stilizare, în publicistică poetul nu ştie a mânui harfa, cântecul lui e unul strident, cântat la trompetă. Invectivele şi imprecațiile vitupereză cu aciditate atât în poezia socială cât şi în publicistica propriu-zisă, anunțând durerea unui neam întreg, asumată cu toți porii. „Ne minciunesc, ne iubesc, ne umilesc şi unii şi alții. Alese vorbele lor, alese. După interese. Noi, ființe docile, facem temenele. Şi nu crapă (de ce nu crapă?) pământul. De-ar crăpa odată! Poate am scăpa de acest blestem cu nu mă tem dar mi-e frică.

Ghem în spate ne-a crescut.
De căciulire.
De multă iubire.
De ploconeală.
Ne şade bine cocoşați:
– Culcați, sculați!

Şi ceasul răspunderii nu mai bate!" [6, p. 4]. Izbucnirea este pasională şi explozivă, mesajul este incendiar şi marcat de revoltă. Ideile sunt formulate cu mult nerv şi curaj, cu o pană acidulată care cromatizează ironia în griul sarcasmului. Din combustia de preaplin sufletesc, cuvântul uneori se reiterează monocord şi languros, definind aceeaşi trăire. E riscul unui poet care trăieşte până la paroxism istoria, o disecă cu ardoare până cade obosit în membranele ei. Aceste inconsecvențe nu periclitează valoarea unei publicistice angajate, competente şi lucrate, în general, cu unelte scriitoriceşti.

Retorica publicistică a anilor '80 ne-ar putea părea astăzi depăşită şi clamoroasă, dar ar fi o apreciere reductivă şi injustă. Publicistica lui Matcovschi, Dabija ş.a. a pus toate punctele pe *i*, decelând cu acribie adevăruri care au deşteptat societatea îngropată în colapsul sovietic şi a scos masele în stradă pentru a-şi cere drepturile istorice. Prompt, direct şi documentat aceşti poeți, deveniți publicişti de forță, au dat oamenilor exact ceea ce trebuiau ei sa audă şi să conştientizeze în acei ani istorici. Întotdeauna momentele de răscruce au proliferat o scriitură retorică, gnomică şi plină de trăire. Scrierile lui Matcovschi definesc un astfel de model de publicistică, animată de o viziune şi trăire personalizată, emanând dragoste de neam. Rezonanțele acestei scriituri depăşesc faza de tranziție, având, prin notele de general-uman şi unele reverberații în timp.

Referințe bibliografice:

1. Ciocanu Ion, *Particularitățile publicisticii matcovschiene // Basarabia*, nr. 7-12, 1999,
2. Matcovschi Dumitru, *La deschiderea numărului // Basarabia*, nr. 1, 1992,
3. Matcovschi Dumitru, *Noi şi monstrul // Basarabia*, nr. 5-6, 1996,
4. Matcovschi Dumitru, *Capul şi sabia // Basarabia*, nr. 9-10, 1994,
5. Matcovschi Dumitru, *Dincolo, dincoace* // Basarabia, nr. 11-12, 1994,
6. Matcovschi Dumitru, *Ziua vieții // Basarabia*, nr. 10-11, 1995.

DESTINUL LIMBII ROMÂNE ÎNTR-UN SPAȚIU CĂZUT DIN ISTORIE*

Ion UNGUREANU,
Doctor Honoris Causa al AŞM

DESTINY OF ROMANIAN LANGUAGE IN THE SPACE SLIPPED OUT OF HISTORY

Fragment from report made by Ion Ungureanu, famous stage director, Doctor Honoris Causa of ASM, on August 31, 2009, with the occasion of the national holiday "Limba Noastră" ("Our Language"), reveals some aspects of the problem, connected with the Romanian language in the Republic of Moldova. Examined in the historical and cultural context, this problem proves to be a destiny for Bassarabian space, centuries along it being a war and political prey for neighbouring countries. This is one of many reasons why Romanian language hasn't got a real development in the territory between the rivers Prut and Dniester, if to compare with the situation in Romania. Shakespeare's idea of witches' charm from "Macbeth" – "Fair is foul, and foul is fair", – that makes a dramatic substitution in the ethics of human existence, being applied to our reality, can explain why Romanian language has become here a martyr.

Nu putem vorbi despre limbă făcând abstracție de destinul istoric al acestui spațiu care astăzi se cheamă Republica Moldova, spațiu, căruia mai înainte i se zicea Basarabia, iar la începuturi era o jumătate din principatul Moldovei – cu sudul, cu gurile Dunării, cu nordul Bucovinei (în timpul domniilor lui Alexandru cel Bun, al lui Ştefan cel Mare etc.). Moldova era atunci „poarta creştinătății", iar Ştefan cel Mare – „Atletul lui Hristos". Câine-câineşte ne înțelegeam cu turcii – ba moldovenii le trăgeau câte-o bătaie zdravănă, ba turcii îşi luau revanşa, pustiindu-ne țara, dar nu îndrăzneau totuşi să ne „turcească", să ne facă paşalâc, să ne schimbe credința, limba, obiceiurile, cum au procedat cu alte popoare. Le plăteam bir greu şi asta le era de-ajuns.

Dar uite că, în 1711, luminatul domnitor Dimitrie Cantemir face alianță cu ruşii creştini, ca să scape de turcii-păgâni, şi împreună cu Petru cel Mare se confruntă cu ei la Stănileşti, dar suferă o înfrângere dezastruoasă. Turcii nu ne-au iertat alianța cu ruşii şi au început să ne impună la tron doar domnitori străini, iar în 1775 îi permit Austriei – deşi n-aveau niciun drept – să smulgă hulpav din trupul Moldovei întreaga Bucovină (împreună cu Putna, unde se odihneau osemintele lui Ştefan cel Mare). Rusia, țară creştină ortodoxă, protestează, apoi peste vreo zece ani începe un război cu turcii, pe urmă încă unul, în urma cărora turcii cedează Rusiei teritoriul dintre Prut şi Nistru (deşi iarăşi nu erau în drept s-o facă). Basarabia devine astfel pradă de război şi e încorporată în Imperiul Rus. Uite-aşa începe dezastrul, căderea noastră din istorie.

Ca să scurtăm povestea, e de-ajuns să comparăm realitățile din cele două părți ale Moldovei – una, rămasă de sine stătătoare, şi alta, înstrăinată timp de-un secol sub cizma rusească, – pentru a ne da seama de starea adevărată a lucrurilor („Rusia țaristă – o închisoare a popoarelor" – de la Lenin cetire). În Moldova de dincolo de Prut, care s-a unit apoi benevol cu Muntenia, începe o miraculoasă şi benefică înflorire a culturii naționale: apare Mihai Eminescu, Vasile Alecsandri, Ion Creangă, George Enescu, ca să pomenim doar câteva nume. În Basarabia şi-n Bucovina, ca într-un pământ pustiit, nu creşte nimic. Deşi, aici se naşte Bogdan Petriceicu Hasdeu, el, pentru a se afirma, se refugiază în România, unde devine unul din membrii-fondatori ai Academiei Române, autorul fundamentalei lucrări în domeniul lingvisticii *Etymologicum Magnum Romaniae*, ca să pomenim doar câteva din realizările sale. Tot de-aici, după închisorile făcute în Siberia, pleacă în România Constantin Stere. Cum am mai spus, aici nu putea creşte nimic. Aduc un singur exemplu, strigător la cer: un mitropolit rus, Pavel Lebedev, la Chişinău făcea foc în sobă folosind cărți religioase în limba română... Treptat are loc o depopulare abilă a băştinaşilor şi aducerea altor seminții în locul lor.

Şi iată astăzi, la aproape 200 de ani de la dezastrul din 1812, constatăm că în Republica Moldova există două state într-un stat, dacă nu mai multe. Alături de noi există o viață paralelă, care nu are nimic de-a face cu viața noastră, a băştinaşilor – suntem tratați ca o anexă la ceva ce nu ne mai aparține. Recent, în „AiF-Moldova" a apărut un articol deocheat în care se afirmă că, slava Domnului, Republica Moldova a ajuns să fie un stat multinațional, dar şi mai bine ar fi dacă moldovenii ar constitui azi doar 47 la sută, aşa cum era la sfârşitul secolului al XIX-lea în Basarabia țaristă. (Asta după „frățească eliberare" de sub turci, când băştinaşii constituiau 90 la sută din totalul populației. Frumoasă „dezrobire" – nu?) Nu dorim nimănui, cu atât mai mult Rusiei, să ajungă să se laude că în Rusia au rămas doar 47 procente de ruşi şi să constate, cu mare bucurie, că restul sunt chinezi, japonezi, coreeni, azeri... Care om cu mintea întreagă se poate lăuda că a fost dat afară din propria lui casă, moştenită de la părinți?! Aşa ceva putea să scrie doar un mutant. Printre altele, numele de familie al autorului din „AiF-Moldova" e Robul (в переводе на русский – Раб, desigur, dacă nu e vreun pseudonim – aşa, în bătaie de joc). Şi asta se publică astăzi, aici. Iată

*** Discurs ținut la şedința Asambleei Generale a AŞM şi Senatului USM consacrată sărbătorii Limba Noastră. 31 august 2009.**

de ce spun că există o viaţă paralelă, absurdă, care decurge alături de noi.

***

În tragedia lui W. Shakespeare *Macbeth* apar nişte fiinţe supranaturale – trei vrăjitoare, care rostesc chiar la începutul piesei o formulă magică, o vrajă: ***Fair is foul, and foul is fair.***

Adică:

Frumosul e urât, iar urâtul e frumos

(sau, dacă vreţi – *hidosul e fermecător, şi invers*). Am montat acest spectacol la Moscova în limba rusă şi am folosit trei variante de traducere a acestei fraze-cheie:

Прекрасное – ужасно, ужасное – прекрасно.

Добро есть зло, зло есть добро.

Грань меж добром и злом, сотрись!

Ultima – aminteşte de celebra afirmaţie a lui F. Dostoievski: *Dacă nu există hotarul dintre bine şi rău, înseamnă că Dumnezeu nu există.* Acţiunea din *Macbeth,* după pronunţarea acestui blestem, a acestei vrăji, ia o turnură dramatică, toate legile etice sunt scoase din circuit, sunt anulate toate criteriile: adevărul devine minciună, minciuna – adevăr, eroul – un ticălos, ticălosul – erou etc. În fond, marele Shakespeare ne prezintă o realitate care în zilele noastre poate fi definită ca un **spaţiu căzut din istorie**. Exemple, din păcate, avem cu nemiluita.

...La începutul secolului XX în Duma de Stat a Rusiei au fost aleşi şi câţiva deputaţi moldoveni din partea Basarabiei. Şi uite că într-o bună zi un deputat rus, Gulkin, iese la tribună cu următoarea declaraţie: *Sunt îngrozit de ceea ce am văzut în Basarabia – nu există şcoli moldoveneşti. E de datoria noastră să facem tot posibilul pentru a-i asigura pe copiii moldoveni cu şcoli în limba lor!* Deputaţii moldoveni – toţi boieri, mă rog, elită naţională – au sărit ca arşi: *Нет! Мы протестуем! Нам не нужны молдавские школы! Мы бесконечно благодарны России за предоставленную возможность общаться на русском языке!..* Poftim – rezultatul „mancurtizării” elitei din Basarabia (deşi pe-atunci încă nu exista acest groaznic termen, apărut în timpurile sovietice). Dar ce s-a întâmplat cu ţărănimea? Ce făcea ea, sărmana? Nicolae Iorga atestă: *Ignoranţa a salvat Basarabia de la rusificare.* Iar Alexe Mateevici adaugă: *Limba noastră-i limba sfântă.../Care-o plâng şi care-o cântă / Pe la vatra lor ţăranii.*

În 1918, în mod miraculos, apare un scurt respiro – moşia lui Ştefan cel Mare se întregeşte, Basarabia şi Bucovina revin alături de celelalte pământuri româneşti. Imediat se deschid sute şi sute de şcoli, se împarte pământul şi lumea nu moare de foame, ca-n Transnistria, deşi şi la noi a fost o secetă cumplită. Cu toate acestea, URSS-ul continua să declare că Basarabia a fost ocupată şi geme sub jugul burghezo-moşieresc, inspirând şi nişte răscoale la Hotin şi Tatarbunar, care în scurt timp suferă eşec. Şi-atunci, pentru a „elibera” definitiv Basarabia, Stalin înfiinţează, în 1924, un „cap de pod” – RASSM în componenţa Ucrainei. Şi acum comparaţi, ce limbă literară frumoasă se dezvoltă în dreapta Nistrului, şi ce limbă monstruoasă este promovată în stânga Nistrului, în republicuţa moldovenească, luminată de soarele socialismului stalinist: ***crujioaşili, zădăşili, iaşeişili, stare întrenorodnică, guvern de caroli***...

În 1940 blestemul vrăjitoarelor revine, tancurile şi oştile staliniste trec Nistrul – răgazul s-a terminat. Într-o noapte este schimbat alfabetul latin, se încearcă şi impunerea limbii „stângomaloriişnice”, dar e prea deocheată – oamenii n-o înţeleg şi, cu toată frica, râd. Autorităţile sovietice o lasă mai moale, dar până prin 1960 la Chişinău încă se scria în ziare „Sovetul de neprimejduire” în loc de „Consiliul de securitate” şi alte calchieri şi năzbâtii, bune pentru anecdote – nu pentru funcţionarea firească a unei limbi dezvoltate, cum e limba română, dar neacceptată de „eliberatori” şi elita mancurtizată. Şi totuşi, atunci, în mod paradoxal, mai exista o logică – fie şi primitivă! – în încercarea de a crea o altă limbă, diferită de cea română. Mă rog, era un raţionament proletcultist, de care a suferit şi cultura rusă. Dar astăzi, domnii mei, când teroarea stalinistă e de domeniul trecutului, când ne-am ridicat la nivelul cunoaşterii adevărului ştiinţific, să ajungi să afirmi ceea ce afirmă Constituţia noastră, să editezi, cu binecuvântarea autorităţilor, un dicţionar moldovenesc-românesc – este mai mult decât o aberaţie. E o sfidare a bunului simţ. În plină eră cosmică se re-scrie istoria – azi, în văzul întregii lumi civilizate, nu după cortina de fier. Ce-i aceasta, dacă nu cel mai cras obscurantism, deşi cuvântul „obscurantism” e prea moale pentru a defini ceea ce se întâmplă la noi. Există în limba rusă un cuvânt rămas încă din vechea slavă, care exprimă mai plenar hăul în care ne aflăm – „мракобесие”, adică întunericul satanei, domnia totală a forţelor răului, a forţelor oculte. Iată ce se întâmplă astăzi la noi, în parlamentul nostru luminat, ca să nu mai vorbim de gradul de competenţă în domeniul culturii a guvernanţilor noştri. Scria cu amărăciune bătrânul Krâlov: *Беда, коль пироги начнет печи сапожник,/ А сапоги тачать пирожник.* Asta e situaţia reală de la noi.

Pentru diriguitorii de azi Eminescu nu e un criteriu. Ei şi ce, dacă a spus că „suntem români şi punctum”? Mare scofală! Nu este luat în seamă nici Vasile Alecsandri care scria:

Hai să dăm mână cu mână,
Cei cu inimă română...

Nu este auzit Dimitrie Cantemir, care spunea: *Limba nebiruit martor este* Şi tot el adăuga: *Nimeni nu te întreabă „Vorbeşti moldoveneşte?”, ci – „Vorbeşti româneşte?”.* Nu e auzit Mihail Kogâlniceanu, nici Alexe Mateevici, imnul căruia

îl cântăm. Nici iluştrii savanţi ruşi, care ne-au venit în ajutor prin acea rezoluţie extraordinară în privinţa limbii, nici chiar clasicii marxism-leninismului...

Acelaşi Alexe Mateevici spunea în 1917: ***Trebuie să ştim că suntem români. N-avem două limbi şi două literaturi, ci numai una. Aceasta să se ştie din capul locului, ca să nu mai vorbim degeaba!*** Şi uite că tot vorbim degeaba, tot batem pasul pe loc, şi nişte neica-nimeni decid, care-i adevărul ştiinţific. Academia de Ştiinţe, cu declaraţiile ei, nu e luată nici ea în seamă de către diriguitori. Mai mult, ei continuă să dicteze Academiei ce trebuie să facă. George Coşbuc spunea: *Academia Română a fost înfiinţată tocmai pentru scopul cultivării şi dezvoltării limbii române.* Iată ce stă la baza activităţii unei Academii, deoarece fără dezvoltarea limbii nu există instrumentul principal cu care activează savanţii. Şi asta o spunea G. Coşbuc în România, care s-ar părea că nu trebuia să aibă asemenea probleme. Dar ce să mai zicem noi, în Republica Moldova, unde aceasta problemă e nemaipomenit de gravă.

Blocarea dezvoltării limbii e o tragedie pentru naţiune, schimonosirea limbii, a acestui divin instrument spiritual, e o crimă. **Limba română în Basarabia este o limbă-martir**. Pentru ea eram duşi în Siberia, puşi la zid, daţi afară din serviciu, deveneam muritori de foame... Iar o limbă, dacă nu se dezvoltă firesc, normal, nu se dezvoltă nici omul, nici poporul, nemaivorbind de cultura naţională. Trebuie să recunoaştem că, în marea majoritate, ne bâlbâim, vorbim împiedicându-ne, de parcă am fi nişte cai legaţi la picioare. Vorbim o limbă trunchiată, calchiată din alte limbi. Marele Tolstoi spune: ***Limba e o armă a gândirii.*** A cărei gândiri, Lev Nikolaevici? Semănăm cu nişte ologi, care încearcă să danseze în „Lacul lebedelor".

Dragi diriguitori, fiţi consecvenţi: ori să fie ascultată Academia de Ştiinţe, ori ea trebuie desfiinţată. Scoateţi-l şi pe Eminescu din şcoli, eliminaţi-i pe Vasile Alecsandri, pe George Coşbuc, pe toţi clasicii! Dacă e „mrakobesie" – apoi „mrakobesie" să fie până la capăt! Readuceţi-l pe Ion Cana, pe Feodor Ponomari, pe Iacob Cutcoveţchi – "realizările de vârf" ale regimului transnistrean. Scoateţi-l şi pe Druţă, cel care a optat pentru alfabetul latin, din manuale. Desfiinţaţi Uniunea Scriitorilor – acest bastion al renaşterii naţionale! Iar noi cu ce rămânem? Nazad, v RASSM?! Pentru că aceasta este tendinţa. E ca un film cu derulare inversă. Eu unul ştiu ce înseamnă „nazad", am învăţat în şcoala sovietică: pentru noi Eminescu încă nu se născuse, nici Alecsandri, nici Creangă!.. Ei nu existau, pentru că erau români, erau blestemaţi, blamaţi. Nu exista nici Mateevici, deşi am învăţat în aceeaşi şcoală de la Zaim, unde a învăţat şi el. Mai mult, dacă nu murea Stalin, Eminescu nu s-ar fi născut pentru noi nici azi. Ori ţinem cont de aceste adevăruri, ori trebuie să admitem că suntem o republică fantomă, un stat de mucava. Iar adevăratul stat e cel de la Tiraspol cu grafia chirilică a RASSM. Acolo ajungem, deşi URSS-ul s-ar părea că a sucombat. Sau probabil că el a rămas în noi. De aceea e atât de greu să scăpăm de el, pentru că e ca un cancer care ne-a pătruns până la oase. Vă puteţi imagina un elev rus pentru care încă nu s-au născut Puşkin, Gogol, Tolstoi, Cehov?.. Ce fel de Rusie ar fi aceasta? Mai rău ca pe timpul tătarilor. Iată ce destin ne hărăzesc nouă şi copiilor noştri prealuminaţii obscuranţişti de la Chişinău. Într-adevăr, frumosul e substituit de hidos, de urât, şi urâtul e declarat frumos! Blestemul vrăjitoarelor din „Macbeth" e aplicat zi de zi în ţărişoricuţa noastră.

***

Şi totuşi, cum de-a apărut la Chişinău, în 1960, în plin regim sovietic, un miracol românesc – Teatrul „Luceafărul"? Douăzeci de tineri, proaspăt veniţi din Moscova, – nu din Bucureşti, nu din altă parte, – de la Moscova, unde cei mai buni profesori ruşi ne-au predat arta actorului, vorbirea scenică, rezolvând rapid şi corect problema limbii. Chişinăului cultural nu-i venea a crede ochilor şi urechilor. Cum de-a fost posibil aşa ceva? Ne aflam în plin „dezgheţ hruşciovist", dispăruse teroarea stalinistă, lumea spera că e posibil să fie edificat un comunism cu faţa umană, pentru că, orice s-ar spune, capitalismul n-a reuşit totuşi să creeze o societate ideală. Deşi, până la urmă, ne-am lămurit şi ce-i cu comunismul: oricât l-ai reforma, l-ai adapta şi machia, – religia urii, din care s-a născut, îl face inuman. Tot ce s-a creat bun în perioada sovietică, s-a făcut în pofida doctrinei comuniste: oamenii, prin munca lor, prin căldura sufletului lor, umanizau acest sistem. Nouă, de exemplu, la institutul teatral, ne-au predat profesori, care se întorsese din GULAG – iată de ce îndrăzneam să gândim liber, să-i molipsim şi pe spectatori cu acest spirit de libertate.

În primul deceniu de activitate „Luceafărul" în toate spectacolele a promovat, întâi şi întâi, o frumoasă limbă română, de „ţi se topea inima, ascultând-o", cum ne apreciau spectatorii. O altă sarcină a tânărului colectiv a fost promovarea şi încurajarea dramaturgiei naţionale contemporane. Apropo, unul din dramaturgii care acum aproape 40 de ani a debutat pe scena Teatrului „Luceafărul" cu piesa *Minodora* – Andrei Strâmbeanu – a primit recent premiul Academiei Române pe anul 2008. Nouă ne aparţine modestul merit de a intui în tânărul scriitor un dramaturg prolific şi viguros, creaţia căruia azi e încununată cu acest mai mult decât prestigios premiu. E de-ajuns să mai adăugăm, că piesa premiată – *Dictatorul* – se joacă la Teatrul Municipal „Satiricus" cu casa închisă, iar poemul dramatic *Oltea* a fost montat pe scena a două teatre naţionale şi e preluat de 19 teatre populare. Dl. Strâmbeanu chiar în aceste clipe se află în drum spre satul natal Fântâna Albă, unde va asista la deschiderea anului şcolar la gimnaziul care de azi înainte îi va purta numele. Aşa au hotărât unanim consătenii dumnealui. Dacă nu mă înşel, e primul gimnaziu din Republica Moldova care va purta numele unui dramaturg. Să mai zică cineva că astăzi teatrul joacă un rol minor în viaţa societăţii.

Dar să revenim la primul deceniu din istoria teatrului „Luceafărul", când erau montate şi piese româneşti, şi dramaturgia universală în cele mai

splendide traduceri de mari scriitori români. Toate astea însă, până-ntr-o zi, când totul a fost stopat: spectacole fiind interzise unul după altul – din cauza tematicii, din cauza că-s traduse în limba română şi nu “moldovenească”, că-i Caragiale, că-i Sebastian – scriitori români – afară din teatru! Pe ăştia cum să-i „traduci” în moldoveneşte? Deşi, cu puţin timp înainte se încercase şi tâmpenia de a traduce romanul *Nicoară Potcoavă* de M. Sadoveanu în „moldoveneşte”. Patriarhul literaturii române s-a supărat foc, a protestat vehement la Moscova (era Laureat al Premiului Internaţional „Lenin”) şi scandalul a fost muşamalizat.

Ivan Sergheevici Turghenev spunea despre limba: *Frumuseţea limbii ruse e singurul lucru care mă apără de-o iremediabilă disperare.* Dar ce-ar fi zis Ivan Sergheevici, dacă cineva i-ar fi mutilat limba rusă după modelul transnistrean de la noi – cu „crujioaşili”, „iaşeişili” şi „zădăşili”?.. L-ar mai fi apărat de disperare o asemenea limbă, sau s-ar fi dus unde-l duc ochii, numai să n-o audă? Şi asta în timp ce Eminescu scrie:

De treci codrii de aramă de departe vezi albind
Şi-auzi mândra glăsuire a pădurii de argint.
Acolo, lângă izvoară, iarba pare de omăt,
Flori albastre tremur ude în văzduhul tămâiet.

Sau din altă poezie:

De ce taci, când fermecată
inima spre tine-ntorn?
Mai suna-vei dulce corn
pentru mine vre-odată?

Mai suna-vei... – aşa vorbesc zeii în Olimp, dragii mei, – e atâta muzică, atâta armonie! Frumosul va redeveni frumos atunci, când vom scăpa de blestemul vrăjitoarelor, iar urâtul – urât, ducă-se pe pustii. Spunea Dostoievski profetic: ***Frumosul va salva lumea.*** Nu ne băgaţi pe gât hidoşenia, voi, creaturi ale întunericului! *Huideo, potaie!* – cum exclama disperat Grigore Vieru.

În încheiere, aş vrea să apelez la cuvintele prietenului şi colegului meu de şcoală de la Zaim Petru Cărare – un mare şi inconfundabil poet:

Eu nu mă las de limba noastră,
De limba noastră cea română.

E şi crezul meu. Într-adevăr, limba noastră română e un festin regesc. Mă întreb şi vă întreb: de ce nu o preţuim? De ce le permitem unor ignoranţi să-şi bată joc de ea?

Marele poet german Martin Opitz încă la începutul secolului al XVII-lea scria în poemul său *Zlatna, sau Cumpăna dorului:*

Şi totuşi limba voastră prin timp a străbătut.
E dulce cum e mierea şi-mi place s-o ascult.

A auzit-o dincolo de munţi, vorbită în regiunile, de unde am coborât şi noi câteva sute de ani mai înainte. Şi tot la el, la Martin Opitz:

Cu nici o armă însă duşmanul n-o să poată
Să vă răpească limba – nădejdea voastră toată.

Iar cu 350 de ani mai târziu, la Chişinău, poetul rus Naum Korjavin admira limba noastră, scriind un ciclu de versuri dedicate Moldovei:

Языки романской группы,
Юность древняя Земли!
Пусть порой теснят вас тупо –
Вы со сцены не сошли.
Отзвук вечной литургии,
Гармоничность без прикрас.
Здесь, в Молдавии, впервые
Поражает это нас.
И смущен ты чем-то вроде,
И чудно тебе сперва
Слышать в сельском обиходе
Вдруг ученые слова.
Неужели все так грустно,
И навек уйдут с земли
Ясность мысли, ясность чувства, –
Все, что вы в себе несли,
Звучность памяти и чести,
Благородство не на час?
Лучше сгинуть с вами вместе,
Чем на свете жить без вас!

La aceasta ce am putea adăuga? Doar cuvintele lui Octavian Goga:

Privighetori din alte ţări
Vin doina să ne-asculte...

Iată de ce poetul George Sion, încă acum 150 de ani, avea tot dreptul să întrebe cu durere:

De ce limba românească
Să n-o cultivăm?
Au voim ca să roşească
Ţărna, ce-o călcăm?
Limbă, ţară, vorbe sfinte
La strămoşi era.
Ei ar plânge în morminte
Când ne-ar asculta.
Al lor geniu ne şopteşte
Din mormânt mereu:
O! Vorbiţi, scrieţi româneşte,
Pentru Dumnezeu!

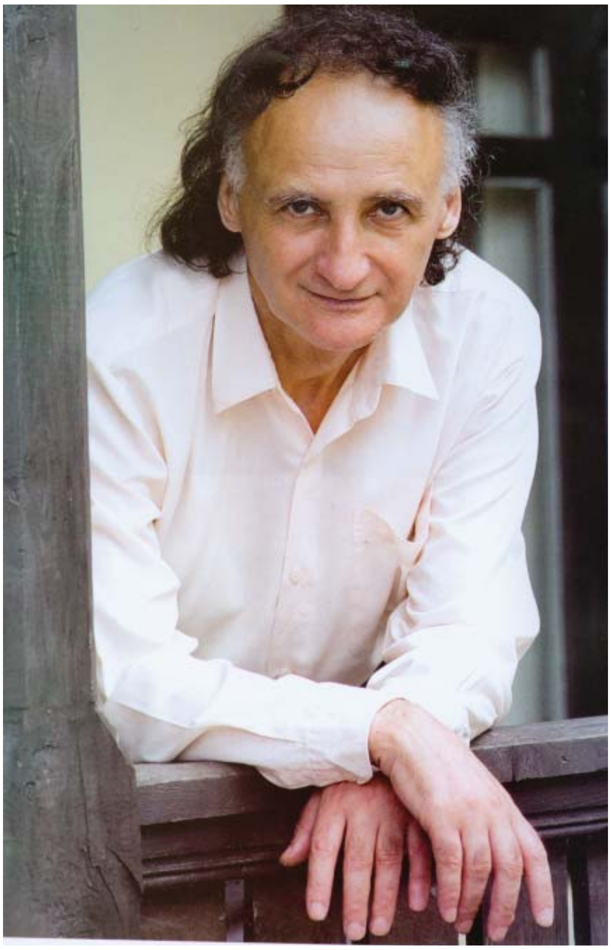
Acest *pentru Dumnezeu!* – nu e pus doar de dragul rimei şi nu e deloc întâmplător. Ni se aminteşte încă odată că *la început a fost Cuvântul. Şi Cuvântul era de la Dumnezeu. Şi Dumnezeu era Cuvântul*. Avem o responsabilitate uriaşă – suntem patria unde s-a scris *Limba noastră,* cel mai frumos poem, închinat limbii române. Şi iarăşi, nu e deloc întâmplător că el a fost scris de un preot-poet. Şi că acest poem, acest imn vine de la noi, din năpăstuită Basarabie. Aşa a fost voia lui Dumnezeu. Deci, tot de aici poate veni o dezvoltare miraculoasă a acestei limbi, neasemuit de frumoasă. Dar pentru asta se cere trudă, se cere să nu precupeţim niciun efort. Numai aşa putem fi demni de marii noştri înaintaşi.

... Dacă-ai şti, ce dor ne e de tine, dulce, dumnezeiască limbă română! Ne e dor de tine – toată! – *din Hotin şi pân'la Mare, de la Nistru pân'la Tisa*, pentru că aşa, cum spunea Inocenţiu Micu-Klein, *nu poţi învia, decât în pământul Patriei tale*, iar *Patria noastră e limba română* (Nichita Stănescu).

AXUL POSTUMITĂȚII TESTAMENTARE SAU *DEMERS PENTRU UN MARE PREMIU CĂTRE OPERA UNUI MARE POET*

Ion HADÂRCĂ

APPLICATION FOR A GREAT AWARD FOR THE WORK OF A GREAT POET
The author pleads for the post-mortem granting of Herder Prize to Grigore Vieru, the most known and loved Basarabian poet, unique in the entire Romanian area and a real teacher of his people, a symbol of union of the Romanians from this side and that side of the river Prut . In the author's opinion, the name of Grigore Vieru that keeps accumulating new meanings, integrating the national as well as the universal, will undoubtedly increase the fame and prestige of this noble prize that is offered for outstanding contributions to the enrichment of the european cultural homeland.

Grigore VIERU

Pentru Marii Poeți, ironia sorții le pregătește adeseori Metafore dintre cele mai surprinzătoare, dar şi mai greu descifrabile/dezlegabile din Fuiorul subtil al necruțătoarelor Parce. Atât de încâlcit li se deapănă Fuiorul destinului, că trebuie să li se stingă lumina ochilor pentru a li se aprinde, peste ani, adevărata proiecție cosmică a menirii lor de aştri cereşti…

Lumina ochilor poetului Grigore Vieru (n. 14.02.1935) s-a stins anul acesta într-un miez de ianuarie după un tragic accident rutier, ce a avut loc chiar în noaptea, ce a succedat zilei de naştere a lui Mihail Eminescu, nemuritorului şi nealinatului Luceafăr al poeziei şi limbii noastre româneşti. Sfâşiitor de dramatic, se rupea un destin pământesc, dar, providențial, se relua legământul unui traseu inițiatic, de dincolo de ochii muritorilor, a unei adevărate *Stele de Vineri*: „Ştiu: cândva la miez de noapte / Ori la răsărit de Soare, / Stinge-mi-s-or ochii mie / Tot deasupra Cărții Sale…". Astfel avea să se împlinească providențialul poem *Legământ*, scris încă în 1964 ca un veritabil preambul la o Operă poetică şi o Viață de artist, pecetluită întru Cuvânt.

Iubit şi solicitat, adulat de admiratori şi contestat de răuvoitorii şi invidioşii care nu-i puteau ierta popularitatea, tirajele numeroase şi auditoriile crescânde, Grigore Vieru de-a lungul întregii sale cariere literare totuşi, şi-a adunat migălos cititorii cu minunatele sale manuale de pedagogie *Albinuța* şi *Abecedarul* instruind generații întregi, aidoma unei albinuțe-regine, odrăslindu-şi roiul tot mai spornic şi mai sănătos.

În Republica Moldova, în special în spațiul capitalei, orice manifestare mai de amploare se obişnuieşte a fi comparată cu noianul primei Mari Adunări Naționale din 27 august 1989 când circa 1 mln. de basarabeni s-au adunat în inima Chişinăului pentru a-şi revendica drepturile naționale, vestind lumii zorile deşteptării noastre. O asemenea Adunare, dar cu mult mai tristă, de cortegiu funerar s-a desfăşurat în 1992, la dispariția marilor săi prieteni, Doina şi Ion Aldea-Theodorovici, cei care i-au interpretat o suită de cântece admirabile: *Iartă-mă*, *Reaprindeți candela*, *Răsai*, *La mănăstirea Căpriana*, *Trei culori* ş. a. Peste ani, în acel fatidic ianuarie, puhoaiele de oameni invadaseră din nou arterele oraşului, revărsându-se într-o altă Mare Adunare Națională împietrită-n durere. Poetul ieşean

Nichita Danilov remarcase atunci: „La Chişinău, investitura lui Barack Obama a fost eclipsată de funeraliile poetului Grigore Vieru, un simbol al dezrobirii neamului şi al înfrățirii românilor de dincolo şi de dincoace de Prut…" (N. D., Pe marginea funeraliilor lui Grigore Vieru, LR, nr. 1-4, 2009, p. 232). Ecourile s-au reverberat şi s-au adunat în alte publicații şi antologii. Astfel încât la scurt timp, sub îngrijirea lui Daniel Corbu la editura „Princeps Edit" din Iaşi apare consistenta antologie *Grigore Vieru în amintirile contemporanilor*, iar un număr special al revistei chişinăuiene „Limba Română" nr. 1-4, 2009, redactor-şef Al. Bantoş) dedică memoriei poetului întregul său spațiu de peste 400 de pagini! Academicieni, poeți, scriitori, cititori de pe diverse meridiane îl evocă în pagini deosebit de vibrante. Nu au întârziat nici volumele de autor. Poetul şi ziaristul bârlădean Mihai Sultana Vicol, la aceeaşi editură „Princeps Edit" lansează cartea, polemică în multe privințe, *Grigore Vieru, pontiful limbii române* (2009). Ea se înscrie în şirul zecilor şi zecilor de studii, eseuri monografice, teze de doctorat, care au fost anterior dedicate creației şi vieții Marelui Poet. De precizat că prima monografie dedicată creației lui Gr. Vieru *Mirajul copilăriei* este semnată de acad. Mihai Cimpoi şi apare în acelaşi an, 1968, cu volumul de versuri *Numele tău*, prefațat de Ion Druță, volum care, afirmă istoricii literari, a produs schimbarea la față a poeziei române din literatura Basarabiei postbelice, impregnată de tarele realismului socialist şi dogmele luptei de clasă cu „limba burghezo-moşierească" a puriştilor junimişti. Cultivând un vers liber şi dezinhibat, densă şi suculentă prin simboluri, ritmuri şi sugestii adânci palpitante, cartea *Numele tău* îndrăznea, pentru prima dată după dezghețul hruşciovist, să invoce curajos nume notorii ale culturii române: George Enescu, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Nicolae Labiş, Constantin Brâncuşi. De aici încolo, până la un alt dezgheț, cărțile poetului au cerberii regimului nu mai aveau ce-i face. Poezia sa sparge fruntariile şi este tot mai cunoscută şi mai apreciată din Japonia până în Finlanda, din Bulgaria până-n Franța şi din Germania până în Israel. Michael Bruhis, Klaus Heitman, Ognean Stanboliev, Marius Ceaklais, Ghivi Alkhazisvili, sunt doar câteva nume din cele ce-l apreciază înalt. Poetul Alain Bosquet, afirmă criticul Mihai Dolgan, cunoaşte lirica lui Grigore Vieru, traducând din lirica românească şi admirând în deosebi celebrul *Formular* vierian (M. Dolgan, *Dialogismul discursului liric al lui Grigore Vieru*, în *Literatura română postbelică*). Alex. Ştefănescu, Grigore Grigurcu, Eugen Simion, Fănuş Bailesteanu, Ana Bantoş, Theodor Codreanu, Ion Ciocanu, Alexandru Burlacu, Elena Țau, Veronica Postolache şi alți critici, cercetători, pedagogi, doctoranzi, ziarişti îi dedică studii monografice, eseuri şi tezele de doctorat.

Grigore Vieru, prin traducerile sale în alte limbi, bineînțeles că făcea un mare serviciu acestei palme de pământ, uitate de lume, dar la un moment dat se părea că este mai apreciat şi mai editat pe alte plaiuri decât în propria casă. În anii '80 poetul rus pentru copii Iacov Achim îi traduce *Albinuța* apărută la cea mai prestigioasă editură moscovită pentru copii «Детская литература» – «Весёлая азбука» într-un tiraj de câteva sute de mii de exemplare, în condiții grafice excelente şi epuizată imediat de pe tejghelele librăriilor din țară. La fel, editura «Советский писатель» îi lansează volumul antologic de *Opere alese* («Избранное») în 1984, volum migălit de unii din cei mai înzestrați poeți şi traducători ruşi: Veaceslav Kuprianov, Novella Matveeva, P. Gluşco, A. Starostina, K. Kovalgi, L. Beriunski, Iu. Kojevnicov etc.

Însă dorul şi inima poetului spre alte spații tânjea. În anul de grație 1978 Grigore Vieru, primul dintre poeții basarabeni postbelici face o breşă în zidul sovieto-chinezesc de la Prut, prin osârdia confratelui său Mircea Radu Iacoban apărându-i la Iaşi, Ed. „Junimea" memorabilul volum de poeme *Steaua de Vineri*. Doi mari poeți români, Nichita Stănescu şi Ioan Alexandru, îi binecuvântează intrarea în Panteonul poeziei naționale Nichita Stănescu se lasă cucerit de armoniile basarabeanului, subliniind: „Cartea lui de inimă pulsează şi îmi influențează versul plin de dor de curata şi pura lui poezie". Iar Ioan Alexandru îl completează: „Citind versurile acestui adânc poet cuprinse în câteva cărți, am regăsit aceeaşi sete după curățenie şi adevăr întru statornicie şi bună rodire ce i-a întemeiat în cuvânt pe toți marii poeți"!

Un suflu nou, de adevărată „transfigurare a naturii, gândirii în natura naturii" aducea această carte de poeme: „Uşoară, maică, uşoară / C-ai putea să mergi călcând / Pe semințele ce zboară / Între ceruri şi pământ" („Făptura mamei"). Versurile transmit evanescența unor imagini epifanice – semințele, aceşti copii ai speciei umane marchează trecerea generațiilor şi încolțirea speranțelor. „În priviri cu-n fel de teamă" proiectează raza vederii metafizice; „Fericită, totuşi, eşti" fixează starea beatitudinii paradisiace; „Iarba ştie cum te cheamă" marchează

teluricul, care protejează taina creatorului, iar „Steaua ştie ce gândeşti” restabileşte comunicarea transcendentă. Hotărât lucru, Grigore Vieru este şi un poet al străluminărilor metafizice, fapt evidenţiat mai ales în ciclul de aforisme: *Mişcarea în infinit*.

De la *Acum şi în veac,* prin *Strigat-am către tine* şi până la ultima, în ordinea apariţiilor, carte de căpătâi *Taina care mă apără*, dar mai ales după trecere la cele veşnice a măicuţei Eudochia, atât de inspirat cântată de Poet, devine tot mai obsedantă tema morţii, într-un mod cu totul inedit simţită şi interpretată filozofic de Poet: „Mare eşti Moarte / Dar singură tu, /Eu am Ţară unde muri / Tu, nu, tu nu!.." De altfel, criticul Alex. Ştefănescu îi recunoaşte excelenţa cântării sublimului şi tragicului sentiment matern în lupta cu tanaticul recunoscând că Gr. Vieru ar fi meritat un Nobel pentru aceasta.

În altă ordine de idei, într-un studiu de interferenţe „Despre legăturile psihologiei analitice cu opera literară” renumitul psiholog Carl Gustav Jung defineşte cu exactitate natura rizomică germinatoare a *Arhetipului*, înzestrat cu *participation mistique*, subliniind: „Orice legătură cu arhetipul, fie ea trăită sau doar rostită, este „emoţionantă”, adică impresionează; căci ea provoacă în noi un glas mai puternic decât al nostru. Cine vorbeşte cu prototipuri, vorbeşte cu mii de voci parcă, impresionează şi copleşeşte, ridică totodată ceea ce exprimă, din singular şi vremelnic, în sfera a ceea ce fiinţează mereu şi astfel dezleagă în noi toate acele forţe ajutătoare care i-au îngăduit omenirii în toate timpurile să se salveze din toate primejdiile şi să supravieţuiască chiar şi nopţii celei mai lungi” (G. G. Jung, Opere complete, vol. 15, *Despre fenomenul spiritului în artă şi ştiinţă*, Ed. Trei, Buc., 2007, p. 86). Este poate faţeta cea mai ascunsă a *Tainei care mă apără,* precum vom vedea în continuare.

Într-o străfulgerare de gând, Grigore Vieru, ***poetul arhetipurilor*** (M. Cimpoi) sintetizează magistral însuşi codul genetic al acestei „forţe ajutătoare” arhetipale: „Două sunt cele pe care le-am iubit fără să le văd mai întâi: Dumnezeirea şi Patria.” Ele sunt rădăcinile spirituale esenţiale care-l definesc: „Nimeni nu a creat priză la valorile matriciale ca Grigore Vieru”, observă criticul Cornel Ungureanu. Aceste „valori matriciale” întemeietoare, cum le supranumeşte cercetătoarea creaţiei vieriene Ana Bantoş în eseul „Simplitatea lui Grigore Vieru”, sunt premisele axiale ale însăşi devenirii noastre ontologice, în accepţie heideggeriană: „În fond, poetul Grigore Vieru exprimă vocea interioară a poporului său, voce care, pe un segment de timp, în anii postbelici, a avut un diapazon redus. Iată de ce Grigore Vieru e tentat să creeze un univers primar, *având la bază sufletul popular* (*s. n.*), prin intermediul căruia va releva conştiinţa de sine, precum şi un anumit sentiment al solidarităţii umane, axat pe valorile simple ale vieţii” (Ana Bantoş, *Simplitatea lui Gr. Vieru*, în rev. Limba Română, nr. 1-4 (163-166) 2009, p. 132). Simplitatea, fireşte, e doar aparentă, mai bine zis, ea este esenţializată până la adânci reverberaţii: „Izvoare – / Limpezi zăvoare! / Sufletul mamei / De voi străjuit. // Izvoare – / Săbii sub floare! / Joc vă ajunge / Pe-al vostru pământ” („Izvoare”).

Intuiţiile, tălmăcirile panteiste şi predicţiile poetice sunt de natură orfică, precum observa (printre primii!), confratele său generaţionist, poetul şi dramaturgul Marin Sorescu în prefaţa la volumul *Izvorul şi Clipa* (încă la 1981!) apărut într-una din cele mai solicitate colecţii de poezie românească – *Cele mai frumoase poezii*: „Este Grigore Vieru discipol al lui Orfeu, care, ca şi miticul maestru nu-şi poate refuza vocaţia de-a privi în urmă? Măcar odată, cu tot adâncul din ochi, măcar o viaţă, cu toată viaţa din viaţă? Temele obsedate ale poetului (…) sunt obârşiile de toate felurile: izvoarele, tradiţia populară şi cea clasică, limba în care te exprimi (Şi doar în limba ta / Poţi râde singur / Şi doar în limba ta / Te poţi opri din plâns”), casa, pământul. Simbolul central (fiind) mama…” (M. Sorescu, *Gr. Vieru şi lirica esenţelor*, prefaţă la *Izvorul* şi *Clipa*, Ed. Albatros, Buc., 1981, p. 5). Subliniind proprietatea poeziei vieriene „de a fi punte unică – un curcubeu de aur suspendat între două veşnicii” Marin Sorescu a consacrat, de fapt, organic şi definitiv creaţia lui Gr. Vieru în peisajul liricii româneşti contemporane: „în peisajul cam sofisticat al liricii contemporane, uneori prea compusă şi prea cerebrală, versul său ţâşneşte în lumină, proaspăt, cu *forţă de gheizer*” (idem, p. 9). Astăzi, la trecerea timpului, am îndrăzni doar să nuanţăm definiţia soresciană *Un discipol al lui Orfeu*, reluată, de altfel, şi drept titlu de volum omagial la cei 70 de ani ai poetului, şi să spunem că Grigore Vieru a fost, şi va rămâne, în lirica modernă ca unul din cei mai inspiraţi discipoli ai legendarului Orfeu!

Un poem simptomatic (şi programatic!) pentru ritmurile şi angoasele secolului trecut, şi nu numai, poemul *Un secol grăbit* ne surprinde cu o altă formulă, febril telegrafiată, alertă şi alambicată, în

spiritul veacului, parcă semnalând alarmat că pe ruinele desacralizări şi ale amneziei generale ca anestezie socială, încă se pot scrijela ieroglifele unui text coerent („Plouă / Şi umbrela mea / E în alt troleibuz. / Unul îşi uită umbrela. / Altul mănuşile. / Celălalt / Uşa deschisă. / Celălalt / Crivățul deschis”. Este un text încărcat de gnose şi nedumeriri fireşti în fața noilor realități contorsionate („O minciună uită de unde vine / Şi zice că vine din rai”) după care abia se mai poate urmări traiectoria unui răspuns logic, la scară planetară, pentru biblicul *Quo vadis?* (Să reținem aici transparentele aluzii la „minciuna” comunistă şi la *Celălalt* care-şi uită „Crivățul deschis” siberian – versuri apărute în plin totalitarism!).

Într-un mediu sufocat de dogme şi cenzură Poetul a plătit deseori cu ani de tăcere, persecuții şi interdicții prețul unor idei şi metafore mai curajoase, dar nu s-a lăsat păgubaş. Vom aminti aici doar cartea de versuri pentru copii (sic!) *Trei iezi*, retrasă din librării şi trimisă la ghilotină în 1970 pentru nevinovatul poem *Curcubeul*, în care chipurile s-a „ascuns” subversiv Tricolorul românesc! Iată de ce într-un alt poem dedicat prietenului său, poetului Liviu Damian, Grigore Vieru, poetul obsedat de povara cuvintelor limbii române, sugerează, în principiu, condiția poetului într-un mediu ostil poeziei şi libertății naționale: „N-am timp de pierdut, / mă silesc să le-nvăț / măcar pe cele mai sfinte. / Încep să fac cântece / cu numai două cuvinte (*Abecedar*). Incredibil, dar acesta era adevărul! Nimic exagerat şi nimic fals în notele acestei economii stânjenitoare pentru poeții altor meridiane, unde nu se desfăşurau vânătorii după cuvintele limbii materne. Cel puțin nu la această scară a ostilităților şi dezbinării/ mancurtizării.

Nedreptățit de vicisitudinile istoriei, prădat şi trădat succesiv de diferite regimuri politice, coroane imperiale şi oştiri „eliberatoare”, deportat fără milă şi risipit ca vântul pe mapamond, poporul băştinaş al actualei Republici Moldova ajunsese la un moment dat la limită, sau pe culmile disperării, vorba lui Emil Cioran, adunându-şi sufletul într-o doină, într-un cântec sau într-o şoaptă de poem ca într-un naos de biserică devastată. Puțini au fost liderii spirituali, cărora să le încredințeze poporul toate durerile sale şi Grigore Vieru a fost unul dintre ei. Acest „poet cu lira-n lacrimi”, după fericita expresie a acad. Eugen Simion, a ştiut să-şi mângâie neamul, să-l îndrepte, dar şi să-l înalțe în poeme de o imensă blândețe şi înțelegere, precum remarcă acelaşi Eugen Simion: „Chiar şi atunci când poartă o sabie în mână, sabia lui este de miresme” (E.Simion, *Scriitori români de azi,* vol.III, pag.193, Editura David-Litera). Iată de ce printr-o gravură aproape nudă a frazei poetice, aproape lipsită de procedee stilistice, metafore etc., dar încărcată de fior, Grigore Vieru reuşeşte să fie înțeles de la mic la mare, fiind nu doar convingător, dar şi vizionar în multe privințe, precum în acest poem cutremurător: „Când s-a întors/ La puii ei cu hrana,/ Găsise cuibul gol/ Şi a muțit./ I-a căutat/ Până-i albise pana,/ Şi-n cioc/ Sămânța a-ncolțit.” (*Pasărea*). Ori de câte ori revin la acest poem, ca şi la mirarea puişorilor din poezia pentru copii: -Cum nu o să vină mama?/ Cum să cadă frunza?” – gândul îmi este la satele noastre părăsite şi familiile înstrăinate de actualul exod.

Bucurându-se de o neîntrecută popularitate, omnivalentă şi rezistentă în coordonatele sale esențiale, opera lui Grigore Vieru, Poet singular în tot spațiul românesc şi adevărat pedagog al Neamului său, acumulează astăzi noi valențe sintetizând atât naționalul, cât şi europeanul şi universalul. Creația vieriană, în totalitatea sa, oferă o gamă infinită de interpretări şi lecturi persuazive.

Aceste note de re-lectură s-ar dori acceptate în Aula prestigioasă a Academiei de Ştiințe a Moldovei drept temei pentru un demers susținut către prestigioasele instituții europene în vederea acordării postume, din păcate, şi întârziate a prestigiosului Premiu al Academiei vieneze „Johann Gottfried von Herder” pentru contribuții remarcabile în îmbogățirea palitrei culturale europene.

Poezia, cântecele, cărțile şi însuşi numele lui Grigore Vieru deja îşi reclamă noile valențe ale neuitării. Numele poetului este înveşnicit în întreg spațiul românesc pe frontispicii de licee, şcoli, grădinițe şi biblioteci. Străzi şi prospecte, burse şi concursuri literare prestigioase îl profilează în postumitate.

Am ferma convingere că alături de un Nichita Stănescu, Marin Sorescu sau Constantin Noica, mari personalități române de talie universală, numele lui Grigore Vieru va spori negreşit faima şi prestigiul acestui NOBIL PREMIU european!

Discurs ținut la şedința Asambleei Generale a AŞM şi Senatului USM consacrată sărbătorii Limba Noastră. 31 august 2009.

PEISAJUL ŞTIINŢIFIC GLOBAL. TRĂSĂTURI ŞI TENDINŢE

Gheorghe CUCIUREANU,
postdoctorand,
Institutul de Economie,
Finanţe şi Statistică, AŞM

THE GLOBAL SCIENTIFIC SCENERY. FEATURES AND TENDENCIES
In the paper are analyzed the main trends of modern science from the viewpoint of R&D investments and results. It is revealed an increasing role of science at global level, unbalanced spatial distribution of the scientific and technological capacities associated with diversification of scientific landscape, intensified internationalization of research activities as well as changes in organizing of this field. The study is conducted from the perspective of the impact of the global trends for the national R&D systems in conditions of transition to a new type of economy, knowledge based one.

Peisajul ştiinţific modern este, în mare parte, rezultatul acţiunii proceselor de globalizare. Participarea în lanţurile de producţie globală este determinată nu doar de capacitatea de a asigura costuri reduse de producţie, dar şi de standardele internaţionale de calitate, de sistemele informaţionale şi de transport. Trecerea la economia bazată pe cunoaştere a contribuit la înţelegerea faptului că investiţiile în cercetare-dezvoltare constituie baza inovaţiilor şi a progresului tehnologic, precum şi la luarea unor măsuri de sporire a capacităţilor ştiinţifice. În acest context, ţările adoptă măsuri pentru dezvoltarea sistemelor naţionale de cercetare-dezvoltare. Acestea ţin de resursele umane şi infrastructură, puterea de generare şi absorbţie a inovării în economie, posibilitatea de acumulare şi utilizare a capitalului tehnologic, îmbunătăţirea modalităţilor de distribuire şi valorificare a resurselor ştiinţifice şi tehnologice şi de transformare în instrumente de inovare, în măsură să susţină şi să accelereze dezvoltarea societăţii.

Creşterea investiţiilor în ştiinţă şi tehnologii reprezintă una din importantele tendinţe globale, după cum relevă analiza datelor statistice disponibile. Cheltuielile în cercetare-dezvoltare au crescut în majoritatea ţărilor şi regiunilor lumii în ultimii ani, ajungând la peste 900 miliarde de dolari SUA în 2006 [1]. Între 2000-2006 aceste investiţii au crescut cu 10,1 la sută în SUA, cu 21,9 la sută în Japonia şi cu 14,8 la sută în UE-27 [2]. La aceste ritmuri de creştere au contribuit atât bugetele naţionale, cât şi mijloacele companiilor private, ale unor programe internaţionale de profil şi asociaţii non-profit.

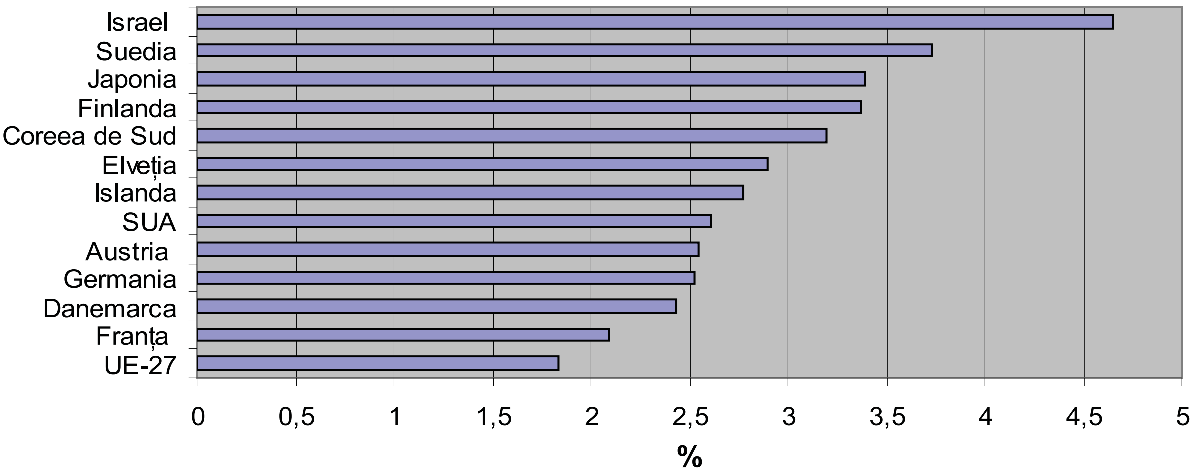
Importanţa capitalului uman în noile condiţii a determinat sporirea cererii globale pentru personalul calificat – cercetători, ingineri, programişti, precum şi pentru manageri în domeniul tehnologiilor. Lucrătorii, activitatea cărora este legată de ştiinţă şi tehnologii, constituie între 25 şi 35 la sută în ţările dezvoltate [3]. Numărul cercetătorilor a depăşit 6 mil. în anul 2006 [1]. Creşterea numărului cercetătorilor este mai rapidă decât cea a numărului total de angajaţi, sporind anual în perioada 2000-2006 cu 1,5 la sută în SUA şi Japonia şi cu 2,8 la sută în UE-27. Pentru un cercetător anual se cheltuieşte în lume peste 150 mii dolari SUA. [4].

Drept consecinţă a cererii de personal calificat este creşterea numărului studenţilor şi doctoranzilor. Astfel, în 2005 au fost acordate în EU-27 100 mii de grade de doctor în ştiinţe faţă de 53 mii în SUA şi 15 mii în Japonia [4].

Sporirea rezultatelor ştiinţifice şi tehnologice este o altă tendinţă globală ca efect al creşterii investiţiilor în cercetare-dezvoltare. Articolele ştiinţifice, ce constituie unul din principalii indicatori cantitativi pentru evaluarea domeniului, în special ca indicator al productivităţii unităţilor publice de cercetare, au crescut ca număr, ajungând la peste 700 mii articole anual [5]. Aceste rezultate sunt corelate pozitiv cu cheltuielile publice în cercetare-dezvoltare. De exemplu, în Suedia (cheltuieli de 3,73 la sută din PIB pentru cercetare-dezvoltare) şi Elveţia (2,9 la sută) numărul articolelor la 1 milion de populaţie depăşeşte 1100. Numărul cererilor de ***brevete*** a crescut de la circa 103 mii, în 2000, la circa 135 mii, în 2005 [4]. Şi în acest caz poate fi relevată o legătură directă între investiţii şi rezultate – ţările care au investit în cercetare-dezvoltare mai mult decât media UE au de regulă peste 100 de cereri de patente la Oficiul European de Brevetare (EPO) la 1 milion de populaţie.

Repartizarea spaţială neuniformă a capacităţilor ştiinţifice şi tehnologice continuă să fie o caracteristică a peisajului ştiinţific global. Majoritatea tehnologiilor moderne sunt generate de un număr redus de ţări dezvoltate, care concentrează resurse ştiinţifice ce permit nu doar de a crea tehnologii, dar şi de a elabora în baza lor noi mărfuri şi servicii. Dintre acestea se evidenţiază 3 centre – SUA, UE şi Japonia – cărora le revin peste 70 la sută din cheltuielile de cercetare-dezvoltare şi peste 65 la sută din numărul cercetătorilor din lume [1]. Aceste date le permit unor cercetători să vorbească despre *triadizare* şi nu despre *globalizare* în cazul cercetării-dezvoltării [6]. La cealaltă extremă se află Africa (sub 1 procent din cheltuielile mondiale şi puţin peste 1 procent din numărul de cercetători) şi America Latină (circa 2,5 la sută, în ambele cazuri) [1]. Din zonele dezvoltate provin şi ţările cu cele mai importante ponderi ale cheltuielilor de cercetare-dezvoltare din PIB (*fig.nr.1*).

Figura nr.1. Principalele țări după ponderea investițiilor în cercetare-dezvoltare, 2006

Sursa: Eurostat

Rezultatele cercetării-dezvoltării în linii mari prezintă aceleaşi caracteristici şi tendințe spațiale ca şi investițiile, țările dezvoltate obținând şi cele mai multe beneficii de pe urma investițiilor. UE, SUA şi Japonia continuă să domine, acoperind împreună circa ¾ din totalul publicațiilor științifice [7] şi circa 4/5 din totalul brevetelor de invenție [8]. La celălalt pol se află Africa (sub 1,5 procente din totalul publicațiilor științifice globale) şi America Latină (sub 3,5 procente). După rezultatele obținute la cap de locuitor se evidențiază state mici şi medii cu investiții importante în cercetare-dezvoltare, în special Elveția şi țările europene nordice **[**5**]**.

Diversificarea spațială a peisajului științific global este o tendință tot mai evidentă. Ea se manifestă prin redistribuirea capacităților de cercetare-dezvoltare şi apariția unor noi forțe științifice şi tehnologice, care au îmbrățişat strategii de dezvoltare sciento-intensive. Capacitățile de cercetare-dezvoltare sporesc în special în Asia, iar ponderea SUA şi UE este în scădere (*tabelul nr.1*):

Tabelul nr.1. **Participarea în cercetarea-dezvoltarea globală (%)**

		EU-27	SUA	Statele dezvoltate din Asia*	Restul lumii
Cercetători (ENI)	2000	23,0	26,8	17,2	32,9
	2005	22,5	24,0	17,3	36,2
Cheltuieli în C-D	2000	26,4	38,6	18,6	16,4
	2006	24,4	34,6	19,7	21,3
Cereri de patente	2000	36,0	39,7	12,7	11,6
	2005	30,9	33,1	20,5	15,5

* Japonia, Coreea, Singapur şi Taiwan

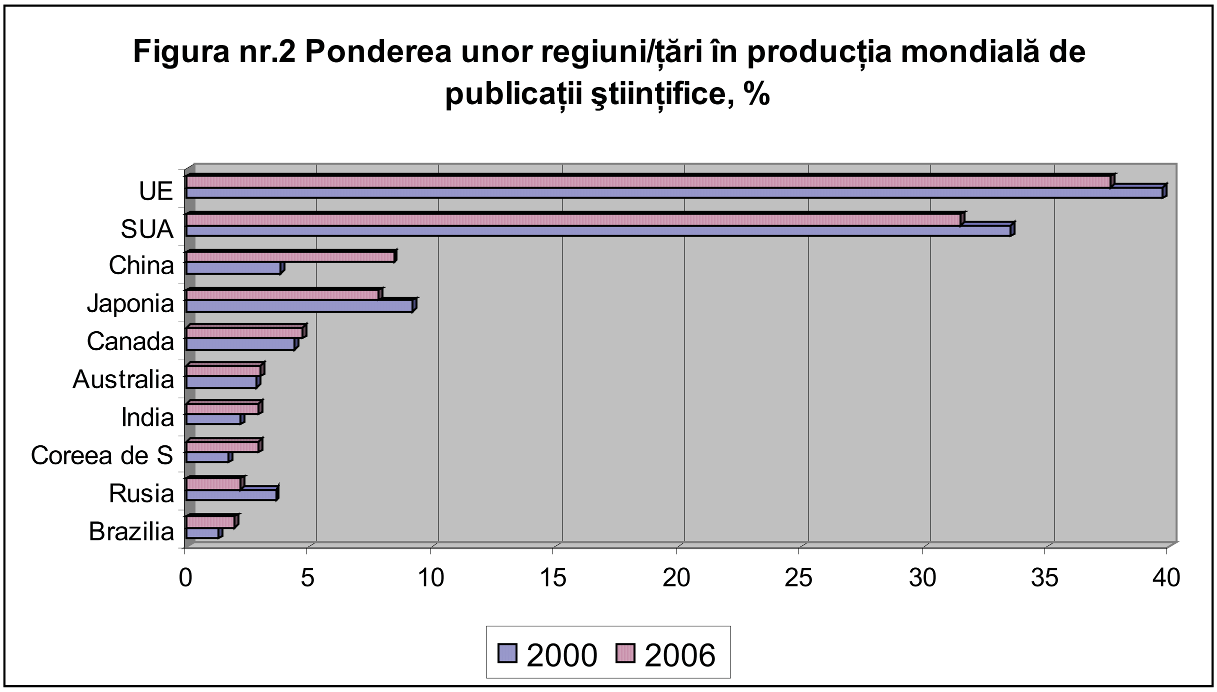
Sursa: bazele de date Eurostat, OECD şi UNESCO

Din restul lumii, o creştere spectaculoasă înregistrează China, cheltuielile ei în cercetare-dezvoltare crescând cu peste 50 la sută în anii 2000-2006. Ca rezultat, ponderea cheltuielilor de cercetare-dezvoltare din PIB a crescut de la 0,9 până la 1,42 la sută, depăşind nivelul unor țări europene. Numărul cercetătorilor în China s-a dublat în aceeaşi perioadă. La celălalt pol se află Rusia, care a înregistrat o scădere a numărului de cercetători cu peste 40 mii (echivalent normă întreagă) [4]. În valori absolute China a ajuns pe locul 3 în lume după volumul cheltuielilor de cercetare-dezvoltare şi numărul cercetătorilor, în urma SUA şi UE, însă după proporția cercetătorilor la 1000 persoane angajate este încă mult în urmă (1,5 față de 7,3 media OECD) [5].

Şi în cazul ***rezultatelor cercetării-dezvoltării***, există o tendință clară de diminuare a proporției UE, SUA şi Japoniei, în favoarea unor noi forțe. Astfel, cu excepția Rusiei, ceilalți cei mai importanți producători de publicații științifice şi-au mărit ponderea în defavoarea triadei (*figura nr.2*).

După cum se observă, o ascensiune fulminantă după dinamica publicațiilor înregistrează China, creşterea producției științifice datorându-se atât investițiilor în infrastructură şi capital uman, cât şi unei strategii clare de publicare în revistele internaționale de top şi internaționalizarea cercetării chineze, prin integrarea în rețele internaționale şi reîntoarcerea cercetătorilor acasă.

Dinamica ***cererilor de brevete*** în 2000-2005 ne prezintă o sporire semnificativă din partea țărilor asiatice: Japonia (100 procente), China (137 procente), Coreea de Sud (161 procente), India (241 procente). Ca rezultat, ponderea cumulată a SUA şi UE în producția globală s-a redus de la 75,7 la 63,9

Sursa: baza de date ISI-Thompson

procente, crescând cea a Japoniei (de la 10,5 la 16,3 procente), Coreei de Sud (de la 1,9 la 3,8 procente), Chinei (de la 1,5 la 2,8 procente) şi Indiei (de la 0,3 la 0,7 procente). Japonia, unica din triadă, a înregistrat o tendință inversă care, corelată cu descreşterea publicațiilor științifice, ne permite să vorbim despre o accentuare a orientării cercetării-dezvoltării japoneze spre necesitățile economice şi comercializarea rezultatelor științifice.

Pentru **produsele high-tech**, care reprezintă o altă reflectare a rezultatelor cercetării-dezvoltării, tendința de multipolaritate în anii 2000-2006, se manifestă prin:

- reducerea ponderii în exporturile high-tech ale SUA de la 22,9 la 17 procente, a Japoniei – de la 12,7 la 8,1 procente, şi stabilitatea ponderii UE (17-18 procente);
- creşterea ponderii Chinei de la 4,1 la 17,1 procente, ajungând pe primul loc în 2006 (mai ales datorită creşterii exportului de calculatoare şi tehnică de oficiu), alte 3 țări asiatice, cu ponderi de 6-8 procente, situându-se în primele 10 [3].

Aceste tendințe arată că Republica Populară Chineză şi alte țări din lumea a treia deja nu se mulțumesc cu strategia utilizării avantajelor competitive tradiționale şi atragerea investițiilor străine. Ele încearcă să se includă în procesele de globalizare a activităților științifice şi tehnologice cu propriile idei şi elaborări, să creeze centre de excelență pe direcții prioritare, să schimbe raporturile cu centrele științifice de peste hotare şi companiile transnaționale (CTN).

Totuşi, există încă deosebiri importante în mişcarea spre o societate bazată pe cunoaştere între economiile emergente ale Chinei, Braziliei, Indiei, noilor state industrializate din Asia, pe de o parte, şi majoritatea economiilor bazate pe resurse, pe de altă parte.

Tendințele structurale în desfăşurarea proceselor științifice şi tehnologice însoțesc dinamica caracteristicilor spațiale. În primul rând, un rol important în efectuarea lucrărilor de cercetare-dezvoltare revine sectorului antreprenorial. În statele cu investiții masive acestuia îi revine cea mai mare parte din cheltuielile de cercetare-dezvoltare. Printre 15 țări cu cea mai mare pondere a acestora în PIB doar în două ponderea investițiilor private constituie sub 50 la sută. La nivelul celor 3 mari regiuni ale lumii aceste valori sunt de peste 75 la sută în Japonia, 65 la sută în SUA şi doar 54 la sută în UE [5]. Valorile mai scăzute în UE se datorează în mare parte noilor state-membre ale UE, în acestea sectorul antreprenorial contribuind doar cu circa 1/3 din total. Evoluția din ultima perioadă relevă anumite particularități, indicând creşterea importanței sectorului dat în Japonia şi, în special, în Coreea şi China (*tabelul nr.2*).

Tabelul nr.2. **Cheltuieli de cercetare-dezvoltare după sursele de finanţare, % din PIB**

		Antre-prenoriat privat	Guvernul	Alte surse*	Total
Japonia	2000	2,2	0,55	0,29	3,04
	2006	2,6	0,6	0,19	3,39
Coreea de Sud	2000	1,73	0,57	0,09	2,39
	2006	2,43	0,74	0,06	3,23
SUA	2000	1,9	0,71	0,12	2,73
	2006	1,69	0,76	0,16	2,61
UE-27	2000	1,05	0,64	0,17	1,86
	2006	1,0	0,63	0,21	1,84
China	2000	0,52	0,3	0,08	0,90
	2006	0,98	0,35	0,09	1,42

* Aici se includ alte surse naţionale şi de peste hotare

Surse: Eurostat, OECD

Între ţări există diferenţe în structura cheltuielilor pe tipuri de cercetare-dezvoltare. Astfel, cheltuielile pentru cercetări fundamentale sunt mai ridicate în Europa decât în SUA şi Japonia. Ţările europene, în special Germania şi Franţa, în care ponderea cheltuielilor pentru cercetări fundamentale depăşeşte 1/5 din total, recunosc importanţa primordială a acestui tip de cercetări, orientate spre obţinerea noilor cunoştinţe ştiinţifice. Aceste deosebiri sunt legate şi de faptul că în SUA şi Japonia companiile industriale, cărora le revine majoritatea cheltuielilor de cercetare-dezvoltare, preferă să finanţeze mai curând proiecte de scurtă durată cu scopul obţinerii profitului decât proiecte fundamentale de lungă durată, cu un grad sporit de risc. Unele voci acuză Japonia în legătură cu aceasta că ar lua de la cercetarea-dezvoltarea globală mai mult decât ar investi şi că nu acordă suficientă atenţie cercetării fundamentale.

Cheltuielile pentru cercetare-dezvoltare ale renumitelor corporaţii sunt în creştere şi ating miliarde de dolari. Astfel, cheltuielile celor mai importante 15 companii din lume sunt comparabile cu bugetele naţionale pentru ştiinţă ale unor ţări dezvoltate din punct de vedere ştiinţific: Olanda, Elveţia, Austria, Finlanda, Israel, ş.a. În anul 2008 aceste companii au cheltuit fiecare între 6 şi 9 miliarde dolari SUA, majoritatea în cercetări ce ţin de auto, farmaceutică, tehnologii informaţionale şi de comunicaţii, utilaj.

Şi după numărul de cercetători sectorul antreprenorial este cel mai important în lumea ştiinţifică modernă, însumând din totalul cercetătorilor 79 la sută în SUA, 68 la sută în Japonia şi 49 la sută în UE-27, cu valori mai mari în partea vestică [4].

În cadrul sectorului public creşte importanţa universităţilor. În majoritatea ţărilor universităţile execută mai multe cercetări decât institutele publice de cercetare, în UE doar în 6 ţări estice (Bulgaria, România, Polonia, Slovacia, Cehia, Slovenia) situaţia este diferită. Cheltuielile publice de cercetare-dezvoltare în universităţi cresc mai rapid decât totalul cheltuielilor publice [2].

Aceste tendinţe în efectuarea cercetării-dezvoltării sunt legate şi de transformarea rolului statului, care din poziţia de coordonator al activităţilor respective a trecut la cea de facilitator în general şi administrator doar al fondurilor publice alocate pentru aceasta. Guvernele stimulează factorii favorabili investiţiei publice şi private în activităţi de cercetare şi inovare. Ca urmare, în ţările dezvoltate politicile de cercetare şi inovare sunt orientate în special spre dezvoltarea potenţialului tehnologic al firmelor, prin diferite instrumente specifice care urmăresc intensificarea proceselor de inovare, difuzare şi transfer al tehnologiilor. Prin aceste politici se întăreşte şi parteneriatul public-privat. În acelaşi timp, au loc transformări şi în interacţiunea între organizaţiile de cercetare, companii şi sistemul educaţional, cum ar fi:

- corelarea studiilor universitare în domenii ştiinţifice şi tehnice cu profilele cerute de dezvoltarea economică;
- dezvoltarea componentelor referitoare la inovare şi transfer tehnologic în programele educaţionale (de formare şi perfecţionare);
- intercorelarea şi condiţionarea reciprocă a activităţilor de cercetare şi inovare cu programele educaţionale universitare şi post-universitare;
- mobilitatea crescută a cercetătorilor şi specialiştilor între institute de cercetare, institutii de învaţământ şi industrie etc.

Specializarea ştiinţifică a ţărilor şi regiunilor, care poate fi dedusă în baza publicaţiilor ştiinţifice şi a brevetelor de invenţie, nu s-a modificat esenţial în ultima perioadă. Datele publicaţiilor ISI arată că SUA este specializată în ştiinţele vieţii, inginerie, ştiinţele sociale şi aero-cosmice, iar Japonia şi alte ţări asiatice în ştiinţele despre materiale, inginerie, electronică. Specializarea ştiinţifică a UE este mai puţin pronunţată, evidenţiindu-se fizica, anumite domenii ale ştiinţelor vieţii (endocrinologie, reumatologie etc.) şi studierea cosmosului.

Invenţiile SUA şi ale Japoniei sunt concentrate în special în biotehnologii, ICT şi nanotehnologii. [4]. Specializarea tehnologică a UE la fel e mai puţin pronunţată, mai bine prezentate fiind tehnologiile ce ţin de mediu (energie renovabilă, emisii auto, deşeuri

solide) utilizate în ramuri moderat tehnologizate (automobile, industrie chimică). Economiile emergente (India, China, Israel, Singapore ş.a.), la fel ca şi SUA, îşi concentrează eforturile în industrii înalt tehnologizate (computere, farmaceutică) [5]. Unele ţări, deşi nu se numără printre forţele ştiinţifice ale lumii, îşi dezvoltă o specializare în ramuri foarte înguste, reuşind să se impună printre cei mai buni în lume. Drept exemple pot servi: Chile în domeniul astronomiei, China în cercetările seismologice, India în matematică [9].

Schimbările în organizarea cercetărilor s-au datorat, în primul rând, orientării tot mai pronunţate a cercetărilor spre mediul economic şi social şi tratării acesteia din ce în ce mai mult ca un factor investiţional. Modelul liniar al inovaţiei bazat pe ştiinţa academică pură nu mai este valabil, sistemele ştiinţifice orientându-şi cercetările de la „cunoştinţe avansate" la „crearea bunăstării", iar noţiunile de valoare adăugată, profit sau eficienţă au căpătat o semnificaţie mare, drept exemplu servindu-ne ţările Asiei de Sud-Est. Această tendinţă include apariţia firmelor inovative, formarea şi consolidarea grupărilor şi parteneriatelor inter-firme cu capacităţi de cercetare-dezvoltare, în special a lanţurilor furnizori / consumatori, consolidarea sub diferite forme a legăturilor între companii şi organizaţiile de cercetare, creşterea numărului organizaţiilor de intermediere în difuzarea şi promovarea cunoştinţelor şi tehnologiilor, apariţia alianţelor şi parteneriatelor regionale etc. Chiar şi cercetările fundamentale capătă o dimensiune comercială, tot mai des scopurile ştiinţifice ale acestor cercetări fiind determinate de necesităţile sociale şi economice.

Deşi cele mai răspândite organizaţii de cercetare sunt institutele (centrele) şi laboratoarele publice, universitare sau din cadrul companiilor, câştigă în importanţă şi alte forme. Astfel, în sectorul public din unele ţări o pondere considerabilă o au reţelele care cuprind institute/centre cu specializări diverse pe mai multe domenii sau subdomenii (ex., reţeaua CNRS din Franţa, reţelele Frauhhoffer sau Max Planck din Germania, reţeaua de institute departamentale ale Agenţiei pentru Ştiinţă şi Tehnologie Industriala din Japonia). Dacă până în anii 1990 predomina colaborarea dintre cercetători în cadrul unei singure instituţii, ulterior co-publicarea între autorii din diferite instituţii din aceeaşi sau diferite ţări a câştigat în însemnătate. În 1998 ponderea publicaţiilor având co-autori naţionali din diferite instituţii a depăşit pe cea având co-autori dintr-o singură instituţie şi în prezent rămâne forma cea mai răspândită de co-publicare. Ştiinţa modernă este una colectivă, grupurile având un rol vital în crearea cunoştinţelor. Dacă în 1981 circa ¾ din toate articolele ştiinţifice aveau 3 şi mai puţini co-autori, atunci în anul 2005 circa 2/5 din publicaţii aveau 5 şi mai mulţi autori [5].

O formă mai recentă de organizare este cea a reţelelor sectoriale, care grupează organizaţiile de cercetare şi producătorii industriali de acelaşi profil (ex., institutele ataşate unei asociaţii industriale care are acces preferenţial la rezultatele cercetării în baza unui contract de subscriere). În ţările în curs de dezvoltare CTN şi-au lărgit reţelele de cercetare-dezvoltare în vederea exploatării avantajelor comparative în procesele de producţie, dar şi pentru scopuri de generare a noilor tehnologii.

Un fenomen interesant în organizarea cercetărilor îl reprezintă centrele de excelenţă, care sunt structuri cu nucleu fix, dar cu componenţă flexibilă, determinată de programe şi proiecte, care reunesc competenţele de înaltă calitate. În ultima perioadă se atestă şi o sporire a ponderii reţelelor de centre de excelenţă, în care activităţile şi rezultatele din cadrul programelor şi proiectelor sunt organizate şi comunicate prin mijloacele electronice.

Deseori în ştiinţa modernă avantaje au echipele mici care, fiind mai flexibile şi specializate, dispun de o autonomie mai mare. În ultimul deceniu există numeroase exemple când Premiul Nobel a fost adjudecat de către savanţi care lucrează în unităţi relativ mici [10]. Totuşi, în domeniile în care costul utilajului şi infrastructurii este foarte ridicat şi ţările nu sunt în stare să efectueze singure cercetări complexe (fizica energiilor înalte, cercetările cosmice etc.), centrele ştiinţifice comune continuă să fie forma optimă de organizare a activităţilor.

Peisajul ştiinţific modern (atât în plan spaţial, cât şi în organizarea cercetărilor) este influenţat puternic de tendinţele tehnologice, dintre care menţionăm creşterea multidisciplinarităţii cercetărilor şi convergenţa tehnologiilor.

Multidisciplinaritatea cercetărilor este unul din factorii importanţi care condiţionează schimbări organizatorice în ştiinţa modernă. Cerinţele noii economii conduc la echipe multidisciplinare în sensul domeniilor ştiinţifice, culturii de muncă, stilurilor de cercetare, comportamente în cadrul unor programe comune de cercetare. În ultima perioadă în SUA, UE, Japonia şi alte ţări dezvoltate sunt create tot mai multe institute şi centre multidisciplinare. Există peste 60 reviste multidisciplinare indexate ISI [7]. Această tendinţă a fost stimulată de apariţia unor discipline ştiinţifice cu nivel ridicat de multidisciplinaritate, în special

din domeniul ştiinţelor vieţii. În ultima perioadă progrese importante în domeniul cercetărilor multidisciplinare se înregistrează în laboratoarele industriale, care sunt în general orientate spre soluţionarea unor sarcini ştiinţifice aplicative, ceea ce presupune utilizarea frecventă a unor abordări multidisciplinare.

Convergenţa tehnologiilor este cea mai importantă tendinţă tehnologică a lumii moderne şi reprezintă convergenţa diferitelor domenii ştiinţifice şi a tehnologiilor. Se apreciază că acest proces poate duce la apariţia unor noi direcţii ştiinţifice şi tehnologice, care pe viitor s-ar putea dezvolta independent. Cea mai evidentă în prezent este convergenţa între tehnologiile nano-, bio- şi informaţionale, dar tendinţa nu se limitează la acestea. După ce, în ultima perioadă, au progresat cel mai mult tehnologiile informaţionale, acum se aşteaptă o nouă revoluţie legată de nanotehnologii, care va transforma ramurile industriale şi legăturile intersectoriale. Este important de menţionat că convergenţa tehnologiilor poartă un caracter reciproc.

Elaborarea unor noi tehnologii convergente a condus la lărgirea cooperării în cadrul comunităţii ştiinţifice, între ştiinţă şi industrie la nivel naţional, regional şi internaţional, la creşterea importanţei reţelelor orizontale şi verticale. Astfel, prima reţea europeană de centre de excelenţă în domeniul nanotehnologiilor, creată în cadrul PC6 cu scopul de a fi transformată ulterior într-un institut european virtual de nanotehnologii, a inclus circa 200 cercetători din 23 centre ştiinţifice, inclusiv 5 centre în Canada, SUA, Coreea şi Australia, precum şi circa 30 parteneri din industrie şi învăţământul superior [11].

Internaţionalizarea cercetării-dezvoltării este cea mai importantă trăsătură şi consecinţă a proceselor de globalizare în domeniu. Acest fapt se datorează creşterii globalizării lanţurilor valorice şi se manifestă atât în activitatea CTN, cât şi prin intensificarea cooperării ştiinţifice la nivel global. El este facilitat de dezvoltarea tehnologiilor IC, de dezvoltarea unor sisteme de măsurare a impactului ştiinţific la nivel global (publicaţii ISI, brevetele oficiilor de patentare a triadei, exportul producţiei înalt tehnologizate ş.a.). Engleza a devenit limba universală a ştiinţei, iar valoarea unor rezultate ştiinţifice este dată de recunoaşterea internaţională a acestora şi nu de instrumente naţionale.

Numărul articolelor publicate în comun de către cercetători din două sau mai multe ţări a crescut de aproape 3 ori în ultimii 20 de ani, variind în prezent de la 20 la 40 la sută în totalul publicaţiilor diferitor ţări [7]. Se apreciază că ponderea brevetelor, autorii cărora sunt co-inventatori din mai multe ţări, aproape s-a dublat în 10 ani (depăşind 7 la sută din total), iar proprietatea străină asupra invenţiilor domestice a crescut cu 50 la sută, ultima reflectând importanţa laboratoarelor de cercetare-dezvoltare a CTN [5].

În sectorul privat globalizarea cercetării-dezvoltării se manifestă şi prin sporirea numărului de unităţi de cercetare-dezvoltare create sau achiziţionate peste hotare de către CTN, precum şi prin creşterea numărului contractelor de externalizare (outsourcing) ştiinţifică.

Perspective privind evoluţia ştiinţei. Experţii din statele dezvoltate încearcă să prognozeze tendinţele de dezvoltare a ştiinţei, deseori utilizând tehnicile foresight-ului, pentru a recomanda factorilor de decizie măsuri adecvate. În majoritatea rapoartelor Comisiei Europene, a Fundaţiei Naţionale de Ştiinţă din SUA, a unor grupuri de lucru, create de diferite organisme internaţionale, se conţine prevederea că pe viitor va continua creşterea convergenţei cunoştinţelor şi tehnologiilor, a intensităţii cercetărilor multi- şi interdisciplinare, va spori numărul de domenii şi tehnologii care vor stimula dezvoltarea acestor procese.

Conform unui studiu, realizat de compania RAND (SUA), care reprezintă o sinteză a analizei informaţiei publicate în domeniu, cele mai spectaculoase progrese până în 2020 se aşteaptă în 4 domenii ştiinţifico-tehnologice de bază: biotehnologii, nanotehnologii, noi materiale şi procese de informatizare. Se apreciază că 16 tehnologii vor avea cel mai mare impact asupra calităţii vieţii în perspectiva imediată [12]. Este important de menţionat că aceste prevederi nu sunt nişte construcţii abstracte, dar o prelungire a tendinţelor actuale, bazate pe materialele cercetărilor, parametrii schimbători ai cererii, pieţei şi necesităţilor obiective ale societăţii. Din această cauză prognozele date trebuie să fie analizate foarte atent la luarea deciziilor ce ţin de sistemele naţionale de cercetare-dezvoltare.

Experţii RAND consideră că nu sunt semne ale încetinirii progresului ştiinţifico-tehnologic în viitorul apropiat, iar fiecare ţară va găsi propria metodă de a beneficia de acest proces. Principalele forţe ştiinţifico-tehnologice vor continua să fie ţările Americii de Nord, Europei de Vest şi Asiei de Est. Se aşteaptă un progres semnificativ din partea Chinei, Indiei şi ţărilor Europei de Est, cu excepţia Rusiei, poziţiile căreia vor continua să se diminueze. Totuşi, diferenţa între ţările-lidere şi ţările slab dezvoltate în domeniul tehnologic se va accentua [12].

Peisajul ştiinţific din perioada următoare va depinde şi de reuşita unor strategii ambiţioase promovate de actori importanţi. Astfel, China a iniţiat în 2006 un Plan de dezvoltare a ştiinţei şi tehnologiei (Medium- to Long-Term Plan for the Development of Science and Technology), prin care îşi propune să devină o societate orientată inovaţional până în anul 2020 şi lider mondial în domeniul ştiinţei şi tehnologiei până în anul

2050; obiectivele ei către anul 2020 sunt creşterea cheltuielilor de cercetare-dezvoltare până la 2,5 la sută din PIB, creşterea contribuţiei tehnologiilor avansate la creşterea economică până la 60 la sută, limitarea dependenţei de importurile de tehnologii până la 30 la sută şi intrarea în primele 5 ţări ale lumii după numărul brevetelor acordate [13]. Şi UE şi-a propus în anul 2000, prin aşa numita Strategie de la Lisabona, să devină către anul 2010 cea mai competitivă şi dinamică economie bazată pe cunoaştere din lume, ulterior fixându-şi pentru anul indicat obiectivul de cheltuieli de cercetare-dezvoltare de 3 la sută din PIB, din care 2/3 să fie finanţate de către sectorul privat [14].

Influenţa crizei. Anumite corecţii în evoluţia tendinţelor ar putea introduce criza economică mondială. La nivel global e posibilă stagnarea cheltuielilor de cercetare-dezvoltare, în special din contul sectorului privat. În opinia experţilor, companiile mari nu vor reduce drastic aceste cheltuieli, însă ele se vor concentra mai mult spre afacerile de bază. Criza nu va schimba radical tendinţele de localizare a cercetării-dezvoltării, Asia şi SUA având multe avantaje, iar proiectul *blue card* al UE putând contribui la atragerea studenţilor şi cercetătorilor talentaţi în Europa [15]. Criza poate avea şi efecte pozitive, deoarece, aplicând concepţia Schumpeteriană, ea poate stimula inovarea.

Referinţe:

1. UNESCO Institute of Statistics - http://www.uis.unesco.org
2. Eurostat - http://ec.europa.eu/eurostat/
3. OECD – http://www.oecd.org/sti
4. A more research-intensive and integrated European Research Area. Science, Technology and Competitiveness key figures report 2008/2009. European Commission, Directorate-General for Research. Luxemburg, 2008
5. OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2007 - www.oecd.org/sti/scoreboard
6. Internationalisation of Research and Technology: Trends, Issues and Implications for S&T Policies in Europe. ETAN Working Paper. Brussels/Luxembourg, July 1998
7. Thompson-ISI Web of Science - http://scientific.thompson.com /
8. WIPO Statistics Database – http://www.wipo.int/ipstats/en/statistics/patents/
9. Wagner C. et al. Science and Technology Collaboration: Building Capacity in Developing Countries? RAND Science and Technology. MR-1357.0-WB, March 2001
10. Peters M. Developing a Knowledge-based Economy: Building a National Science and Education Assessment System // International Conference on Science and Education Policies. Chisinau, Moldova, 19-22 September 2008
11. European Network of Excellence in nanobiotechnology - htpp://www.nano2life.org.
12. The Global Technology Revolution 2020: In-Depth Analyses. RAND Corporation Report, 2006
13. Galama T., Hosek J. U.S. Competitiveness in Science and Technology. RAND Corporation, 2008
14. More research for Europe. Towards 3% of GDP. Commission of the European Communities. Brussels, 2002
15. The Effects of the Financial Crisis on European Research Policy. European Commission, Directorate L - Science, economy and society, Brussels, 2008.

Eleonora Romanescu. ***Turişti,*** 1972, u/p

Conferinţa internaţională

HUMBOLDT KOLLEG: COOPERARE CU GERMANIA – EXPERIENŢĂ, FORME NOI ŞI PERSPECTIVE

*Dr.hab.**Anatol SIDORENCO**,*
director al Institutului de Inginerie Electronică şi Tehnologii Industriale, AŞM,
preşedinte Humboldt-Club Moldova

În perioada 17-20 septembrie 2009, la Chişinău şi-a desfăşurat lucrările **Conferinţa internaţională cu genericul *Humboldt Kolleg: Cooperare cu Germania – experienţă, forme noi şi perspective,*** organizată de către Institutul de Inginerie Electronică şi Tehnologii Industriale al A.Ş.M. şi Humboldt Club Moldova. La acest eveniment, simptomatic ca anvergură şi deschidere, au participat peste 160 de savanţi din 10 ţări ale lumii, printre care 25 reprezentanţi din Germania (inclusiv 5 directori de instituţii ştiinţifice de cercetare şi 3 reprezentanţi ai fundaţiilor ştiinţifice), directorii institutelor din Franţa, Italia, Japonia, Rusia, Ucraina, Belarus şi Moldova. Despre calitatea dezbaterilor ce au avut loc vorbesc de la sine numele savanţilor care reprezintă elita ştiinţifică mondială. Este vorba de directorul Institutului de Fizică Aplicată din Nagoya University profesorul Yukio Tanaka, directorul Institutului de Nanotehnologii din Karlsruhe profesorul Horst Hahn, directorul Centrului de cercetare al Universităţii Constanţ profesorul Wolfgang Belzig, directorul proiectului naţional în domeniul supraconductibilităţii de la universitatea Salerno profesorul Carmine Attanasio, şef catedră de filosofie a ştiinţei şi tehnicii al Universităţii de Stat din Moscova profesorul Vitaly Gorokhov, preşedintele Societăţii Chimiştilor din Polonia profesorul Boguslav Busczewski şi alţi reprezentanţi notorii ai comunităţii ştiinţifice internaţionale.

În cadrul manifestării au fost discutate noi modalităţi, forme, oportunităţi de colaborare regională şi europeană, accentul major fiind plasat pe colaborarea cu Germania, ţară care a dat lumii un savant de primă mărime - Alexander fon Humboldt, de la moartea căruia s-au scurs 150 de ani, precum şi un fond internaţional pentru cercetare ce-i poartă numele.

Fundaţia Alexander von Humboldt este astăzi cea mai mare structură ştiinţifică de pe mapamond care finanţează cercetările savanţilor din toate domeniile ştiinţei prin concurs riguros. Astfel, Fundaţia Humboldt îşi propune drept scop consolidarea legăturilor regionale şi interdisciplinare între savanţii ce beneficiază de suportul ei financiar, cooptând cei mai dotaţi tineri savanţi de pe mapamond în cercetări comune cu Germania.

De susţinerea Fundaţiei s-au bucurat şi 26 de bursieri din Republica Moldova. Ei au trecut o selecţie scrupuloasă realizată de comisia internaţională de concurs, obţinând dreptul de a lucra în programul Fundaţiei Alexander von Humboldt din Germania. La fel ca şi în alte 65 ţări ale lumii, „humboldtinieinii" Republicii Moldova au creat Humboldt Club Moldova, pledând cauza unei colaborări ştiinţifice internaţionale fructuoase.

În aceeaşi idee, Institutul de Inginerie Electronică şi Tehnologii Industriale al A.Ş.M. şi Humboldt Club Moldova şi-au propus să iniţieze tradiţia unor conferinţe ştiinţifice cu genericul Humboldt Kolleg, prima Conferinţă fiind organizată în 2007. Cea de-a II-a Conferinţă, din septembrie anul curent, a purtat un caracter interdisciplinar şi a cuprins domeniile de fizică, chimie (Simpozionul NANO-2009), bio-medicină (Biomed-2009), ştiinţe sociale şi filozofice. În cadrul a 8 sesiuni au fost prezentate 126 de discursuri, organizate 3 mese rotunde şi dezbateri privind integrarea Republicii Moldova în programe ştiinţifice europene.

Conferinţa şi-a programat drept obiectiv principal întrunirea experţilor din diferite domenii, care conlucrează activ cu colegii lor din diverse organizaţii şi instituţii din Germania, pentru a face un schimb de experienţă, a promova idei inedite şi variate forme de cooperare, a analiza posibilităţile atragerii noii generaţii de tineri cercetători într-o colaborare ştiinţifică intensivă cu Germania.

Participanţii au semnat un Protocol de intenţii pentru elaborarea unor proiecte şi programe comune cu cercetătorii moldoveni. Pentru Moldova, care urmăreşte o integrare efectivă în Uniunea Europeană, simpozionul Humboldt Kolleg este un pas important în această direcţie.

Dezbateri academice:

ŞTIINŢA DE AZI ŞI DE MÂINE ÎN CONDIŢIILE CRIZEI FINANCIAR-ECONOMICE ŞI DE GLOBALIZARE

Dezvoltarea ştiinţei contemporane şi rolul ei în condiţiile crizei financiar-economice şi de globalizare a constituit genericul şedinţei Consiliului Asociaţiei Internaţionale a Academiilor de Ştiinţe (AIAŞ cu sediul la Kiev), ce s-a întrunit la 23 septembrie curent, în Sala Mică a A.Ş.M. În deschidere **preşedintele AIAŞ, acad. Boris Paton,** preşedintele Academiei Naţionale de Ştiinţe a Ucrainei, a specificat că exact cu 16 ani în urmă, pe 23 septembrie 1993, a fost creată Asociaţia Internaţională a Academiilor de Ştiinţe care, în acea perioadă dificilă, şi-a propus drept scop să contribuie la consolidarea şi dezvoltarea cooperării ştiinţifice internaţionale şi, în primul rând, cu ţările CSI.

În raportul prezentat *Cu privire la rezultatele activităţii Asociaţiei Internaţionale a Academiilor de Ştiinţe (decembrie 2008–septembrie 2009),* acad. Boris Paton a menţionat că organizaţia pe care o conduce a realizat mai multe activităţi semnificative vizând consolidarea şi dezvoltarea cooperării internaţionale în cadrul CSI. Astfel, după o întrunire din anul trecut de la Bişkek, AIAŞ, Institutul „I.V. Kurceatov" din Moscova şi Institutul Unificat de Cercetări Nucleare din Dubna, regiunea Moscova, au luat decizia de a crea Centrul Internaţional de Inovaţii în Nanotehnologii al CSI. Fondarea acestui Centru la Dubna este dictat de necesitatea creării unui spaţiu unic de cercetare ştiinţifică şi inovare, de pregătire a tinerelor cadre în domeniu. Forul de constituire a noii instituţii ştiinţifice se va întruni la finele anului curent. Interesul Republicii Moldova pentru organizarea Centrului Internaţional de Inovaţii în Nanotehnologii al CSI este stimulat şi de crearea unei pieţe comune de promovare a produselor sciento-intensive, de atragere a investiţiilor de la corporaţiile transnaţionale.

A continuat colaborarea fructuoasă a AIAŞ cu UNESCO. Un rezultat al acestei cooperări constituie Simpozionul al V-lea internaţional cu tema: *Noi provocări pentru ştiinţa academică în contextul problemelor crizei contemporane: aspecte internaţionale şi naţionale,* care s-a desfăşurat între 14-19 septembrie curent la Aluşta, Crimeea. În acelaşi context nominalizăm şi sesiunile ştiinţifice anuale ale Asociaţiei Internaţionale a Academiilor de Ştiinţe: în domeniul materialelor noi – 1-2 iunie 2009, la Kiev; problemelor fundamentale ale geografiei – 1-4 iunie 2009, la Minsk; editării cărţilor – 16-18 septembrie, de asemenea, la Minsk. Tot în această vară, la Erevan, în cadrul Institutului de Istorie al Academiei Naţionale de Ştiinţe a Armeniei, a avut loc cea de-a V-a şedinţă plenară a Asociaţiei internaţionale a institutelor de istorie din ţările CSI (preşedinte, acad. A.O. Ciubarean). Cu titlu de exemplu pozitiv au fost menţionate şi Cursurile superioare, ediţia a II-a, pentru tineri cercetători şi specialişti din Comunitatea Statelor Independente, desfăşurate cu genericul *Cercetări cu ajutorul radiaţiei de sincrotron şi neutroni a nanosistemelor.* Pot fi enumerate şi alte realizări ale AIAŞ, care demonstrează că o asemenea colaborare ştiinţifică este necesară şi trebuie extinsă în continuare.

Cel de-al doilea raport cu tema *Dezvoltarea ştiinţei contemporane şi rolul ei în condiţiile crizei financiar-economice şi de globalizare* a fost prezentat de acad. Gheorghe Duca, preşedintele Academiei de Ştiinţe a Moldovei. El a supus unei ample analize situaţia ştiinţei în spaţiul CSI, precum şi în diferite state ale lumii, care deja au acumulat o anumită experienţă în diminuarea recesiunii. Interconexiunea economiilor naţionale, a menţionat vorbitorul, nu a permis adoptarea unor măsuri protecţioniste adecvate, majoritatea statelor fiind afectate de reacţii de criză în lanţ. În aceste condiţii, formulele cunoscute de management anticriză n-au mai funcţionat, iar încercările de a găsi un remediu mondial nu s-au soldat cu rezultatele scontate. Referitor la redresarea situaţiei din ţara noastră acad. Gheorghe Duca subscrie la paradigma *Economie bazată pe cunoaştere.*

În continuarea şedinţei s-au desfăşurat dezbateri cu participarea conducătorilor delegaţiilor din Federaţia Rusă, Ucraina, Republica Belarus, Tadjikistan, Azerbaidjan etc.

Participanţii la şedinţa Consiliului AIAŞ au adoptat o serie de hotărâri, între care: *Cu privire la rezultatele activităţii de bază a AIAŞ (decembrie 2008-septembrie 2009); Cu privire la cooperarea între AIAŞ şi Institutul „I.V. Kurceatov"; Cu privire la activitatea Consiliului pentru editarea cărţilor din cadrul AIAŞ; Cu privire la planul de acţiuni pentru anul 2010; Cu privire la proiectele comune ale AIAŞ cu Fondul interstatal de cooperare umanitară ale statelor CSI şi altele.*

Participanţii au adoptat *Apelul Asociaţiei Internaţionale a Academiilor de Ştiinţe către liderii statelor CSI* cu privire la dezvoltarea ştiinţei în condiţiile crizei financiar-economice.

FORUL INTELECTUALITĂȚII STATELOR-MEMBRE ALE CSI

În perioada 24-25 septembrie, Chişinăul a găzduit cea de-a patra ediție a Forului Intelectualității din statele-membre ale CSI. O asemenea acțiune de amploare are loc tradițional în fiecare an şi reuneşte cei mai de seamă reprezentanți ai ştiinței, culturii şi artei din aceste țări.

La lucrarile Forului au participat 450 reprezentanți ai intelectualității - preşedinți ai Academiilor de Ştiințe, miniştri ai educației şi culturii, renumiți savanți, oameni de cultură şi artă, personalități notorii din domeniul invățământului, delegații din 11 state-membre ale CSI: Azerbaidjan, Armenia, Belarus, Kazahstan, Kirgizstan, Moldova, Rusia, Tadjikistan, Turkmenistan, Uzbekistan, Ucraina.

La şedința plenară a Forului, care şi-a desfăşurat lucrările cu genericul ***Cooperarea tineretului – factor-cheie al dezvoltării în spațiul CSI,*** a participat preşedintele interimar al Republicii Moldova Mihai Ghimpu. În cuvântul de salut el a menționat că o colaborare intensă a intelectualității contribuie la dezvoltarea patrimoniului cultural şi a valorilor umane. Mai mult, Domnia sa a subliniat că dialogul intercultural este un factor esențial în dezvoltarea şi consolidarea relațiilor dintre state, precizând că aici un rol primordial îl au tinerii. „Viitorul aparține tinerilor şi trebuie să începem să-l construim chiar de astăzi. Tinerii nu vor hotare”, a declarat Mihai Ghimpu.

Preşedintele Academiei de Ştiințe a Moldovei, academicianul Gheorghe Duca, a menționat că prin intermediul unor atare întruniri pot fi realizate schimburi de valori culturale şi ştiințifice, inițiate şi valorificate importante proiecte, toate acestea contribuind la dezvoltarea cooperării umanitare şi promovarea potențialului uman şi intelectual al statelor participante. „Propunem să încurajăm mobilitatea tinerilor”, a declarat acad. Gheorghe Duca.

Victor Sadovnicii, rectorul celei mai mari universități din Rusia, Universitatea de Stat “M.Lomonosov” din Moscova, a subliniat că Forul Intelectualității este unul din cele mai importante evenimente din domeniul cooperării umanitare, care deja al patrulea an reuneşte exponenți de vază din sfera ştiinței, culturii şi artei.

În opinia lui Serghei Narâşkin, şeful administrației prezidențiale ruse, tematica de pe agenda de lucru a Forului serveşte drept reper pentru noile generații, considerând deosebit de importantă prezența tinerilor la eveniment. Oficialul a subliniat că în ultimul timp se observă o creştere numerică a proiectelor în susținerea tineretului şi, în special, al spiritului inovațional al tineretului.

Seghei Lebedev, preşedintele Comitetului executiv al CSI, a subliniat contribuția culturii moldoveneşti în dezvoltarea culturilor statelor-membre CSI, aducând nume celebre din literatura şi cultura noastră. De altfel, cu prilejul Forului a fost deschisă o expoziție unicat de artă plastică cu lucrări din patrimoniul național al Republicii Moldova.

Participanții s-au întrunit în sesiunile a şapte palate de profil: Ştiința şi educația; Cooperarea în domeniul tineretului; Patrimoniul cultural; Literatură şi edituri; Teatrul, filmul, muzica, arta circului; Artă plastică, arhitectură şi dessign; Mass-media. Luând în considerație faptul că anul curent este declarat An al Tineretului din CSI, în cadrul sesiunilor respective o atenție sporită a fost acordată dezvoltării învățământului, ştiinței şi mobilității forței de muncă a tinerilor, punându-se accente pe anumite proiecte comune. În urma discuțiilor, participanții au elaborat recomandări tematice, care vor face agenda de lucru a următorului For al Intelectualității.

Oaspeții nu numai au discutat probleme de integrare culturală, ci şi au susținut cursuri de master-class pentru cei pasionați de arta plastică, actorie, vioară, dans etc. De asemenea, au fost discutate perspectivele de cooperare în 2010, care a fost declarat Anul ştiinței şi inovării.

În cadrul programului cultural, membrii delegațiilor au avut ocazia să admire o impresionantă colecție de dessign vestimentar a cunoscutului creator din Rusia, Valentin Iudaşkin. Atmosfera a fost întregită de tineri interpreți, dar şi de dansatorii Ansamblului de Dansuri Sportive „Codreanca” şi Ansamblului Academic de Dansuri Populare „Joc”.

Ediția a IV-a a Forului Intelectualității statelor-membre ale CSI a fost organizată cu suportul Fondului interstatal de cooperare umanitară a statelor-membre ale CSI în colaborare cu Guvernul Republicii Moldova, Academia de Ştiințe a Moldovei şi Asociația pentru Dezvoltare şi Cercetare din Moldova (MRDA).

"ŞTIINŢA VA SALVA OMENIREA, DACĂ VA FI AJUTATĂ"

Interviu cu academicianul *Boris PATON*, preşedintele Academiei Naţionale de Ştiinţe a Ucrainei

-Dle academician, cum evaluaţi situaţia ştiinţei în spaţiul postsovietic?

-Slavă Domnului, ştiinţa şi-a găsit o continuitate. Cu toate acestea, ne-am dori o dezvoltare mai eficientă. Dificultăţile pe care le parcurg aceste state au un impact negativ asupra ştiinţei, de aceea condiţia ştiinţei astăzi nici pe departe nu ne satisface. Despre aceasta s-a vorbit de nenumărate ori la şedinţele consiliului Asociaţiei Internaţionale a Academiilor de Ştiinţe, o organizaţie neguvernamentală, creată prin efortul tuturor academiilor fostei URSS şi nu numai, printre membrii ei numărându-se, bunăoară, Vietnamul. Dar în special mă bucură participarea la activitatea acestei Asociaţii a unor organizaţii remarcabile precum Universitatea de Stat „Lomonosov" din Moscova sau Institutul Unificat de Cercetări Nucleare din Dubna. Acesta din urmă are o autoritate imensă în lume şi a fost condus timp de un sfert de secol de un geniu incontestabil, marele savant în domeniul matematicii, mecanicii şi fizicii teoretice Nicolai Bogoliubov. De altfel, în această toamnă se împlinesc 100 de ani de la naşterea lui şi noi la Academia de Ştiinţe a Ucrainei am consemnat deja acest jubileu.

Vorbind despre condiţia regretabilă a ştiinţei în spaţiul postsovietic, am în vedere nu doar remunerarea cercetătorilor. Astăzi, de exemplu, pentru un colaborator al Academiei de Ştiinţe a Rusiei este prevăzută o remunerare de 1000 dolari pe lună. Dar nu salariul mişcă ştiinţa, ci aparatajul modern. Pentru desfăşurarea cercetărilor, în primul rând în domeniul ştiinţelor fundamentale, este nevoie de aparate, utilaj, materiale, şi ele nu sunt! Toate acestea reclamă mijloace enorme, câte miliarde, de exemplu, s-au investite în Marele Accelerator de Hadroni care iată acum în noiembrie urmează să fie pornit a doua oară. Şi dacă să vorbim despre ce se întâmplă în Moldova, salarii de bine de rău sunt, însă de utilaj şi aparataj se duce lipsă. Pe lângă aceasta, mai e necesară informaţia, comunicarea între savanţi, care de asemenea solicită mijloace. De aceea, autorităţile trebuie să înţeleagă că pe lângă salarii savanţii trebuie să beneficieze şi de alte surse.

Academicianul Boris PATON

Notă informativă. Boris Paton, personalitate legendară a ştiinţei mondiale, director de 56 de ani al Institutului de Sudură Electrică „E.O. Paton" al A.N.Ş.U, fondat de tatăl său, şi preşedinte fără întrerupere de 47 de ani al Academiei Naţionale de Ştiinţe a Ucrainei. Este autor şi coautor a circa 720 de invenţii (500 de patente internaţionale), peste 1200 de publicaţii, inclusiv 20 de monografii. La cei 91 de ani pe care-i va împlini la 27 noiembrie, continue activ să muncească. Este membru de onoare al AŞM din 1998.

Savanţii urmează să-şi unească eforturile. Academia de Ştiinţe a Moldovei are o colaborare de lungă durată cu Academia Naţională a Ucrainei. Dar, dacă în ce priveşte coordonarea planurilor de cercetare noi mai găsim limbaj comun şi posibilitate de conlucrare, atunci când vine vorba despre proprietatea intelectuală situaţia este deplorabilă. Pentru că noi în fosta URSS practic nu ne-am ocupat de chestiunile proprietăţii intelectuale şi acum de fiecare dată intrăm în impas. Adică, cercetări comune putem iniţia conform unui plan coordonat, dar mijloacele le investeşte separat fiecare ţară, academie, universitate. E o chestiune complicată pe care totuşi trebuie s-o depăşim. Şi iată o asemenea colaborare internaţională solicită bani enormi, eu deja am amintit despre Marele Accelerator de

Haldroni, acelaşi lucru se referă şi la Institutul Unificat de Cercetări Nucleare din Dubna etc.

Un alt exemplu ar fi nano, nanotehnologiile, nanoştiinţa etc. Rusia a procedat corect, distribuind mijloace colosale pentru a ridica, în termeni restrânşi, cercetările fundamentale în domeniul nano, dar, mai cu seamă, pentru a dezvolta nanotehnologiile ca să asigure mişcarea înainte. Să-i dea Dumnezeu succese şi prosperare, eu am un respect deosebit pentru ştiinţa Rusiei. Consider că Rusia a făcut un lucru extraordinar, păstrându-şi Academia, care era aproape să fie pierdută. În plus, a reuşit să organizeze excelent procesul de învăţământ şi instruire. Mă bucură mult experienţa în acest domeniu a Universităţii de Stat „Lomonosov" din Moscova, care, de altfel, foarte mult a ajutat şi ajută Moldova. Mă bucur că rectorul Victor Sadovnicii se află aici.

Pentru statele postsovietice mai este valabilă şi problema prestigiului profesiei de cercetător. Astăzi, în accepţia multora, aceasta este o specialitate complicată şi puţin profitabilă. De aceea trebuie elaborate măsuri eficiente pentru a populariza şi mediatiza profesia de savant. Romantica căutărilor din perioada sovietică nu mai poate fi exploatată, trebuie căutate alte modalităţi.

- Cât de compatibile sunt ştiinţa şi religia, cum pot ele să contribuie la îmbunătăţirea lumii?

-Indiscutabil că trebuie ridicat nivelul spiritual al popoarelor noastre. În perioada postsovietică se vorbeşte mult despre ideea naţională, despre patriotism şi spiritualitate. Din păcate, acestea sunt doar vorbe. De aceea, eu nu cred că ştiinţa va face declaraţii despre unde se află Dumnezeu – pe pământ sau în ceruri. Dar despre spiritualitate ea trebuie să vorbească. Revin iarăşi la Nicolai Bogoliubov. Tatăl lui a fost profesor de teologie şi în 1913 a fost invitat la Universitatea sf.Vladimir din Kiev, acolo el a deschis o casă de rugăciuni, un lucru mare. Şi Nicolai Bogoliubov, un geniu, a rămas om credincios toată viaţa şi aceasta l-a ajutat foarte mult în activitatea lui de savant. De aceea, să nu abordăm prea larg chestiunile de ştiinţă-religie şi religie-ştiinţă, dar să spunem că religia ca un început spiritual este extrem de necesară pentru ca poporul nostru, societatea noastră să fie libere de corupţie şi alte lucruri necurate.

-Care sunt cele mai năstruşnice la ora actuală, dar reale idei ştiinţifice?

-Am amintit deja de nanotehnologii, sunt nemaipomenit de importante. Urmează biotehnologiile, extrem de actuale, care pot impulsiona creşterea economică a diferitor ţări. Este decisiv. Populaţia globului pământesc creşte şi produsele alimentare devin din ce în ce tot mai necesare şi deficitare. Pe de altă parte, se resimte deficitul de agent energetic, este o direcţie foarte actuală. Astăzi, dacă e să vorbim despre proiectele gigant, este proiectul ITER. Deja în secolul curent savanţii au de gând să creeze o nouă sursă de energie care se va baza pe principii termonucleare. Asta deja se face. Şi, desigur, trebuie dezvoltate ştiinţele umaniste şi economice pentru că sunt foarte necesare şi criza a arătat-o.

-Ce se va întâmpla cu Omenirea? Poate ştiinţa să salveze civilizaţia?

-Ştiinţa va salva omenirea, dacă va fi ajutată.

A intervievat Viorica Cucereanu

Cel de-al IV-lea For al Intelectualităţii din CSI, 24 septembrie, 2009. Palatul Republicii, Chişinău

DIN ISTORIA CRIZELOR ECONOMICE: MAREA DEPRESIUNE

Dr. ***Angela CUŞNIR***

In the article ***From the history of economic crises: The Great Depression*** *are analysed the causes of it's appearance, it's effects and the solutions for overpassing the greatest crisis from the history of the global economy (1929-1933). Many economists make a parallel between the actual economic crisis and The Great Depression. IMF's forecasts regarding the effects of the crisis on the economy of RM are rather pessimistic. The lack of some appropriate anticrisis measures led to the overheating of the crisis in RM, and the new government has to solve a series of complex and difficult problems.*

Mulţi economişti compară criza, pe care o traversează economia mondială, cu Marea Depresiune. Fondul Monetar Internaţional, publicând pe 17 aprilie în avans două capitole din World Economic Outlook, la fel a avertizat asupra unor „paralele îngrijorătoare" între criza globală actuală şi Marea Depresiune. Domenique Strauss-Kahn, şeful FMI, a declarat că milioane de oameni riscă să intre în sărăcie în condiţiile în care criza a afectat puternic cele mai sărace ţări. „Este vorba despre o criză cu adevărat globală şi nimeni nu poate scăpa", a explicat el.[6]

Pronosticurile FMI privind efectele crizei asupra economiei Republicii Moldova sunt destul de pesimiste. Se prognozează o înrăutăţire a tuturor indicatorilor, o scădere a PIB-ului în anul curent şi stagnare în 2010, un deficit bugetar peste 10 la sută, scăderea remitenţelor de la 1 860 mln. dolari în 2008 la 1 151 mln. în anul curent, o datorie externă de 55 la sută din PIB. Nu se poate afirma cu certitudine, cât va dura restabilirea economiei. Se presupune că economiile din regiune se vor restabili treptat doar în anul 2010. În cazul Republicii Moldova, viteza recuperării va depinde în mare parte de implementarea unor măsuri şi politici consecvente de stabilizare macroeconomică.

Vreme îndelungată guvernarea comunistă nu a recunoscut efectele crizei mondiale asupra economiei moldoveneşti. În luna iunie însă s-au revizuit în scădere prognozele de la o creştere de 6 la sută a PIB-ului la o contracţie de 5 la sută, de la o creştere de 15 şi respectiv 13 la sută a exporturilor şi importurilor la minus 20 şi minus 25 la sută. Ministerul Finanţelor anunţă, după 7 luni ale anului 2009, un deficit al bugetului public naţional de 2,5 miliarde lei.

Noul guvern a revizuit în scădere estimările indicatorilor macroeconomici pentru 2009, la minus 8 la sută din valoarea PIB. Ministrul Economiei Valeriu Lazăr a declarat la 1 octombrie că lipsa unor măsuri anticriză a condus la acutizarea situaţiei. El a menţionat că este necesară rectificarea bugetului de stat şi cooperarea cu partenerii şi donatorii pentru a micşora deficitul bugetar şi cheltuielile curente.

În acest context, prezintă interes analiza situaţiei social-economice în perioadele anterioare crizei şi a metodelor prin care s-a reuşit depăşirea acestora. În cele ce urmează ne propunem să punctăm în linii generale tabloul Marii Depresiuni parcurse de economia mondială, dar în special de SUA, între anii 1929-1933.

Crizele economice ocupă un loc important în istoria civilizaţiei umane, iar Marea Depresiune este cea mai cunoscută şi unică în rândul acestora. Niciuna din crize nu a avut intensitatea celei din 1929-1933. Şi atunci, ca şi acum, cel mai puternic a fost afectată economia Statelor Unite ale Americii. Economia şi societatea americană au ajuns în patru ani de zile la marginea prăpastiei, având nevoie şi de mai mult timp pentru a se redresa.

Marele crah financiar din anul 1929 a fost în primul rând o consecinţă a Primului Război Mondial. Multe dintre cele mai puternice ţări ale lumii, inclusiv Marea Britanie şi Germania, rămăseseră cu datorii imense după Primul Război Mondial şi apelau la SUA pentru împrumuturi. Americanii prosperau în acest timp şi se credeau invincibili. Dacă între 1910-1919 venitul naţional al SUA a crescut cu 10 la sută, în perioada 1920-1929 acesta a crescut cu 93 la sută.[2]

Exista un adevărat boom pe piaţa creditelor de consum şi pentru investiţii la bursă, ceea ce a condiţionat creşterea apetitului pentru speculaţii la bursa de valori. Faptul că populaţia care deţinea economii prefera să le folosească pentru speculaţii la bursă în detrimentul economiilor la bănci a determinat FED (banca federală americană) să mărească dobânda de referinţă până la 6 la sută şi a condus la restrângerea masei monetare din economie şi, implicit, la o criză de lichiditate pe termen scurt. Punctul critic al crizei a coincis cu luna de plată a dividendelor (octombrie marca un nou an financiar în America), companiile având nevoie de lichidităţi pentru plata acestora. Odată comisă, eroarea de politică monetară a determinat o criză de bursă, aprofundată de greşeala administraţiei Hoover care a semnat, în anul 1930, o lege protecţionistă a producţiei interne prin majorarea tarifelor vamale. Aceasta a determinat aplicarea practicilor similare şi de alte ţări şi în final a provocat scăderea comerţului internaţional şi o lungă perioadă de depresiune atât în SUA, cât şi în restul ţărilor din lume.

Rezultatele au fost catastrofale. Rata şomajului ajunsese la 25 procente, iar băncile rămâneau rapid fără fonduri, deoarece datornicii nu îşi mai puteau achita ratele, iar deponenţii îşi retrăgeau banii de teama falimentului. Preţurile şi veniturile au scăzut cu până la 50 la sută. În timpul Marii Depresiuni au dispărut de pe piaţă circa 9000 bănci, iar deponenţii au pierdut 140 miliarde de dolari ca

urmare a falimentelor. Milioane de americani nu mai aveau o slujbă, iar adăposturile pentru săraci erau supraaglomerate. Unul din trei americani (cu excepția celor care munceau în agricultură) era şomer, iar produsul intern brut scăzuse de la 103 miliarde la 55 miliarde dolari.[3]

Cronica Marii Depresiuni

Anul 1929. Criza a fost precedată de evenimente cărora atunci nu li s-a acordat atenția cuvenită. În 1928 s-a încheiat boom-ul din construcții. Vânzarea automobilelor era în scădere pe parcursul a nouă luni consecutiv. Economia SUA a intrat în recesiune în august – cu două luni înainte de prăbuşirea bursei. În aceste două luni volumul producției a scăzut cu 20 la sută, nivelul prețurilor – cu 7,5 la sută, veniturile personale – cu 5 la sută. În octombrie a avut loc crahul bursei şi într-o lună pierderile au constituit 16 miliarde dolari – o sumă astronomică pentru acele timpuri.

Anul 1930. FED, pentru prima dată în istorie, a redus brusc dobânda de referință de la 6 la 4 procente. Au fost întreprinse măsuri pentru a stimula economia prin intermediul resurselor bugetare. În acelaşi timp, a fost adoptată prima lege protecționistă, tarifele vamale fiind mărite considerabil. Legi analogice au fost adoptate de majoritatea țărilor care doreau să-şi protejeze producătorii autohtoni. PIB SUA s-a redus cu 9 la sută în comparație cu 1929, nivelul şomajului a crescut de la 3,2 procente la 8,7 procente.

Anul 1931. Congresul SUA nu a adoptat nicio lege destinată luptei cu Marea Depresiune. În primăvară panica a cuprins din nou sectorul bancar. Volumul PIB s-a redus cu 8,5 la sută în comparație cu anul precedent, şomajul a atins nivelul de 15,0 la sută.

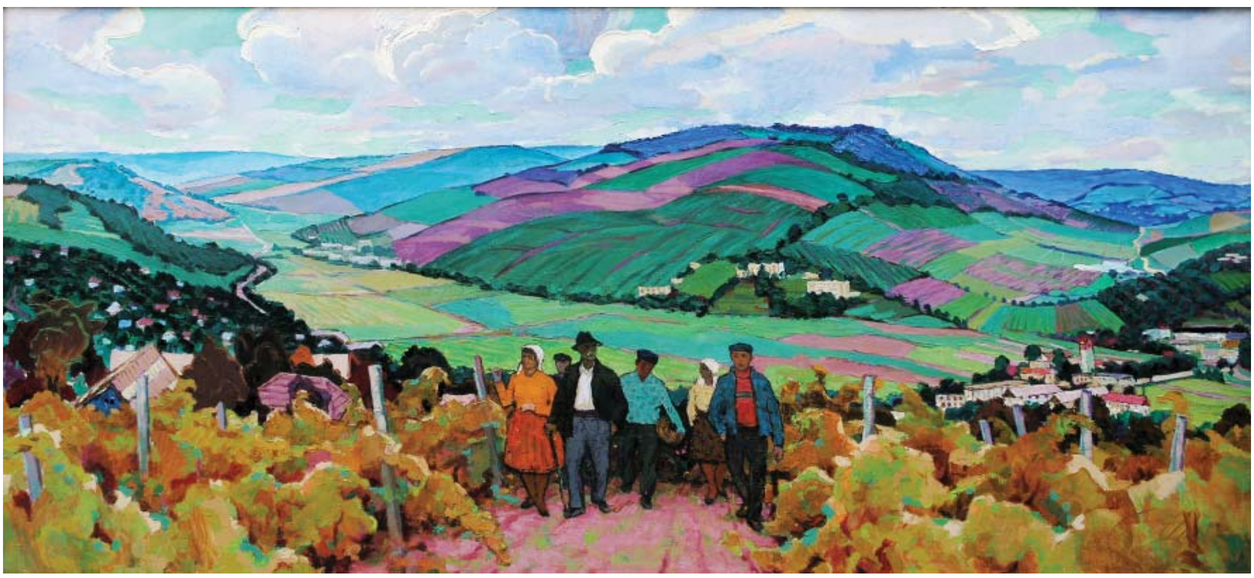
Anul 1932. Este considerat unul din cei mai grei ani ai Depresiunii. Nivelul PIB a scăzut cu 13,4 la sută comparativ cu anul precedent, nivelul şomajului atinge 23,6 la sută. Acțiunile întreprinderilor industriale şi-au pierdut 80 la sută din valoare în comparație cu 1930. Volumul comerțului internațional s-a redus cu 2/3 comparativ cu perioada de dinaintea crizei. În aceste condiții, Congresul SUA a adoptat un şir de legi anti-criză, au fost mărite impozitele (rata maximală s-a ridicat de la 25 la 63 procente).

Anul 1933. Preşedintele Roosevelt anunță începutul realizării *Noului Curs* pentru a depăşi criza economică şi socială. Esența lui constă în redistribuirea avuției de la bogați la săraci, amplificarea reglementării economiei de către stat şi mărirea considerabilă a cheltuielilor bugetare. De către Congres au fost create opt structuri noi care aveau ca scop lupta cu criza. Ele acordau credite fermierilor, organizau lucrări sociale, asigurau depozitele bancare contra riscurilor ş.a.

În acest context, ritmurile recesiunii economice din SUA s-au redus considerabil şi în 1933 constituie 2,1 la sută. Marea Depresiune a reuşit să fie depăşită numai la sfârşitul anilor 1930. În anul 1939 volumul producției industriale în SUA creşte cu 50 la sută, PIB-ul creşte cu 7,9 la sută, nivelul şomajului scade până la 17,2 la sută. Spre sfârşitul anilor '30 ai sec. XX, Marea Depresiune este depăşită în toată lumea.

Bibliografie:

1. R.J.Samuelson. Este aceasta depresiune? Mai 2008. www.money.ro
2. Cornel Ilie. 1929-1933-America în colaps: Marea Depresiune. Historia, Nr.91, iulie 2009
3. M.Kadar. A învățat ceva America şi lumea din "Marea criză" a anilor '30? Istoria se repetă? 28 decembrie. www.clujeanul.ro
4. A.Gheorghe. Alte vremuri, altă criză. 18 iunie 2009, www.wall-street.rot
5. Marea criză economică.www.ro.wikipedia.org
6. M.Mihaiescu. FMI avertizează..., 18 aprilie 2009. www.hotnews.ro

Eleonora Romanescu. ***Stăpânii pământului natal,*** 1971, u/p

CREŞTINISMUL, „MISIUNEA" CRIZELOR ECONOMICE ŞI INSTRUMENTE PSIHOLOGICE ANTICRIZĂ

Membru corespondent al AŞM
Dumitru *MOLDOVAN*

CHRISTIANITY, "MISSION" OF THE ECONOMIC CRISIS AND PSYCHOLOGICAL ANTICRISIS INSTRUMENTS

The article substantiates the hypothesis according to which economic crises, representing generally positive events, are destined not to correct market imperfections, but to prepare the conditions for transition to a qualitatively new generation of machines and technologies. Nanotechnology is the driving force of the real leap forward that world economy is now preparing to make. Economic scientists can facilitate economic recovery, amplifying people's positive expectations related to the outcome of the crisis.

„Mâna invizibilă" – la originea crizelor economice

Taina crizelor economice poate fi descoperită doar renunţând la interpretările „pur ştiinţifice" şi strict materialiste ale activităţii economice. Abordarea noastră, oarecum „idealistă", corespunde întru totul noilor tendinţe în dezvoltarea ştiinţei mondiale. Astfel, cu câţiva ani în urmă savanţii-economişti de la Universitatea Harvard, SUA, concomitent cu colegii lor de la Şcoala Europeană de Business (INSEAD) din Paris au ajuns la concluzia că în secolul al XXI-lea cele mai eficiente instrumente ce vor asigura succesul în business vor fi ***meditaţia*** şi ***intuiţia.***

Este evident că meditând şi dezvoltându-şi intuiţia omul se apropie de Cel de Sus. După cum se ştie, în trecut unii economişti, direct sau indirect, recunoşteau participarea Forţei Divine la viaţa economică. Aceasta se referă nu doar la doctrinele religioase, ci şi la cele laice. Confucius, bunăoară, afirma că Raţiunea Supremă intervine de fiecare dată în viaţa economică atunci când evenimentele nu se desfăşoară spre binele poporului. Despre implicarea Cerului în viaţa economică ne vorbeşte şi Adam Smith în celebra sa teorie a „mâinii invizibile".

În ultimul timp, un număr tot mai mare de savanţi din domeniul ştiinţelor exacte înaintează noi şi noi argumente ştiinţifice despre existenţa unei Forţe Supreme. Astfel, potrivit ultimelor realizări ale ştiinţei, Universul este constituit dintr-o formă neidentificabilă de energie pură, care are propria sa conştiinţă şi care poate fi influenţată de intenţiile omului. Savanţii numesc această energie „vacuum fizic", creştinii îi spun – „Dumnezeu", musulmanii – „Allah", iar budiştii – „Adevărul". În acelaşi timp, în cercetările marii majorităţi a economiştilor mai predomină o interpretare ateistă a realităţilor economice, abordare care pune anumite limite în calea dezvoltării ştiinţei economice.

Oricum, este logic să ne întrebăm: influenţează oare Raţiunea Supremă activitatea economică în general şi apariţia crizelor economice în particular?

Unde am putea găsi răspuns la această întrebare dacă nu în cărţile sfinte? Potrivit postulatelor creştinismului, viaţa pe Pământ este o binefacere cerească, un fel de „distincţie", „dar", şi nicidecum o pedeapsă, cum se mai crede uneori. Omul se naşte pentru a se bucura de viaţă şi de toate bunătăţile Pământului. În una din predicile sale Isus Hristos spune: „Eu am venit ca oamenii să aibă viaţă şi s-o aibă din belşug" (Ioan 10:10). Afirmaţia este de obicei înţeleasă ca o promisiune făcută de Cel de Sus copiilor săi de pe planeta Pământ, că aici vor avea o viaţă îmbelşugată şi fericită.

Există oare vre-o legătură între această promisiune şi crizele economice? În opinia noastră, există: crizele economice, fiind ghidate de „mâna invizibilă", „izbucnesc" în momentul în care în calea progresului tehnico-ştiinţific, şi deci a creşterii prosperităţii generale, apar anumite obstacole.

Criza economică în calitate de „pauză" şi de „pista" pentru un nou avânt

În opinia noastră, este greşit şi contraproductiv să abordăm crizele economice de pe poziţiile celor păgubaşi. Potrivit ipotezei noastre, crizele economice constituie nişte fenomene preponderent pozitive. Şi iată de ce. Este evident că în condiţiile creşterii numărului populaţiei, pentru ca oamenii să trăiască în belşug, aşa cum le-a promis Isus Hristos, e necesar de a inventa în permanenţă maşini şi utilaje tot mai productive. Savanţii şi inventatorii fac faţă acestei misiuni. Ca, de altfel, şi întreprinzătorii care reuşesc să introducă în producţie cele mai multe din realizările ştiinţei şi tehnicii. Dar în timp ce savanţii nu întâlnesc niciun fel de obstacole în calea descoperirii tainelor lumii înconjurătoare, întreprinzătorii preferă să obţină profitul jinduit

mai degrabă în urma monopolizării activităţii economice decât a introducerii în producţie a noilor realizări tehnico-ştiinţifice. De aceea, atunci când se acumulează o cantitate importantă de descoperiri ştiinţifice şi se impune trecerea la un nivel calitativ nou al producţiei materiale, la o generaţie mai elevată de maşini şi tehnologii, asemenea „motoare" ale progresului economic, cum ar fi concurenţa şi profitul, iar în fostele ţări socialiste – planul, se dovedesc a fi neputincioase. Astfel, între inovaţiile ştiinţifice şi interesele businessului există o anumită contradicţie, o anumită tensiune. Trecerea la un nivel calitativ nou al producţiei materiale este posibilă doar în urma unei ***pauze*** în activitatea economică, numită de obicei „criză economică". Din acest punct de vedere „misiunea" crizei constă nu în „eliminarea greşelilor pieţei", ci în pregătirea condiţiilor pentru următorul salt, în eliminarea contradicţiei între inovaţiile ştiinţifice şi interesele businessului.

Eliberând de activităţile productive tradiţionale (dar deja puţin eficiente), importante resurse materiale, financiare şi umane şi pregătind pentru aceasta şi „antractul" necesar, criza economică se manifestă ca un instrument radical, dar eficient, de asigurare a trecerii la o nouă generaţie de maşini şi tehnologii. Dezvoltarea economică poate fi asemuită, din acest punct de vedere, nu cu mişcarea lentă pe escalator, ci cu urcarea pe scări. Fără trecerea la o nouă generaţie de maşini şi tehnologii criza economică nu va fi pe deplin depăşită, oricât de importante ar fi resursele băneşti „vărsate" de stat în economie. Şi încă o precizare importantă: utilizarea în exclusivitate a instrumentelor monetare, fără crearea condiţiilor favorabile implementării realizărilor ştiinţei şi tehnicii în producţie, „reproduce" economia la vechiul şi deja puţin eficientul model de creştere economică.

Dacă analizăm crizele economice din acest punct de vedere, vom vedea că ele constituie un fenomen nu doar preponderent pozitiv, dar şi absolut necesar. Manifestându-se la suprafaţă ca rezultat al unor disproporţii macroeconomice, în realitate crizele economice „izbucnesc" în urma acumulării la un moment dat a unei cantităţi enorme de descoperiri ştiinţifice, care îşi aşteaptă o cât mai grabnică aplicare în producţie. În momentul în care interesele egoiste ale businessului încep a stopa dezvoltarea ştiinţei şi încetinesc creşterea bunăstării materiale a marii majorităţi a populaţiei de pe glob, atunci, în „mod automat" intervine criza economică, ghidată de „mâna invizibilă" a Celui de Sus. Întâmplător sau nu, potrivit recentelor investigaţii ale Fundaţiei Kauffman din SUA, anume în timpul crizelor şi recesiunilor au fost fondate cele mai mari şi competitive corporaţii americane, şi anume: *Microsoft, Chevron, 3M, Disney, IBM, General Electric, CNN, Hyatt, Adobe, Apple, Johnson&Johnson, McDonald's, Kraft,* ş.a.

Dar să revenim la subiectul nostru şi să ne întrebăm, de ce asemenea forţe motrice ale economiei de piaţă, cum ar fi profitul şi concurenţa, nu sunt capabile să asigure introducerea în producţie a celor mai mari realizări ale progresului tehnico-ştiinţific? Fiindcă pentru trecerea la noua generaţie de maşini şi tehnologii este insuficient de a întreprinde doar anumite schimbări cosmetice. O asemenea trecere necesită reforme mult mai profunde ale infrastructurii şi ale instituţiilor pieţei, modificarea comportamentului uman, a modului de viaţă, a principiilor de distribuire a veniturilor şi, nu în ultimul rând, a metodelor de dirijare a proceselor de producţie.

Nanotehnologiile ca forţă motrice a următorului boom economic

A devenit evident faptul că un nou avânt economic va avea ca temelie utilizarea quasi-generală a aşa-numitelor nanotehnologii. Se vor modifica radical industria, agricultura, dar mai cu seamă sfera serviciilor. De exemplu, utilizarea nanotehnologiilor în medicină va contribui la creşterea deja în următoarele decenii a duratei vieţii cu 20-30 de ani. Iată un nou prilej de a admira înţelepciunea naturii: revoluţia demografică, care s-a soldat cu reducerea categorică a natalităţii în ţările dezvoltate, a pregătit din timp terenul ca oamenii să trăiască cu 20-30 de ani mai mult. Am putea oare afirma că şi aceste schimbări, nicidecum întâmplătoare, sunt ghidate de „mâna invizibilă" a Celui de Sus?

Şi în trecut crizele economice erau depăşite, în temei, în urma creşterii cererii la o nouă generaţie de maşini şi tehnologii, a lansării pe piaţă a unor produse necunoscute, absolut inedite. Aşa în viaţa de toate zilele au întrat electricitatea, automobilul, televizorul, energia atomică, avionul, calculatorul, telefonul mobil, internetul etc. Astăzi putem doar presupune ce mărfuri nemaipomenite vor apărea pe tejghelele magazinelor. Oricum, toată lumea este deja în aşteptarea unor noi resurse energetice, în curând vor fi aplicate noile tehnologii de încălzire a caselor de locuit. Pe piaţă vor fi lansate generaţii noi de medicamente şi produse cosmetice, ceasuri ce ne-ar indica la orice moment faza ciclului nostru biologic, psihologic şi emotiv. Vor apărea haine ce îşi vor schimba structura în funcţie de temperatura

aerului, chiar forma şi culoarea în funcţie de dorinţele noastre etc.

Deja în prezent savanţii afirmă că nanotehnologiile vor efectua o schimbare mult mai radicală în viaţa societăţii decât electronica.

Gândirea pozitivă – instrument important de depăşire a crizei

De circa două secole în lume domină o atitudine preponderent negativă faţă de crizele economice, fenomenul fiind considerat drept una din cele mai periculoase maladii ale economiei de piaţă. În ultimul timp criza este privită şi ca o pedeapsă pentru lăcomia şi imoralitatea întreprinzătorilor. De regulă, sunt accentuate urmările negative ale crizei, presa scrisă, televiziunea şi opinia publică utilizând cu „generozitate" asemenea expresii şi cuvinte tari, cum ar fi „faliment", „colaps economic", „sărăcie", „catastrofă", „tragedie", „eşec" etc., fără a conştientiza faptul că în aşa mod contribuie la prelungirea şi aprofundarea crizei. În această ordine de idei este relevant cazul unui întreprinzător american care, în anii 1929-1933, în timp ce întreprinderile dădeau faliment la stânga şi la dreapta, prospera, iar afacerea sa înflorea. La întrebarea, cum a reuşit în timpul crizei să adune o avere atât de mare, antreprenorul a răspuns că nu citea ziarele, nu privea televizorul şi n-a ştiut aproape nimic despre criză.

Un paradox? Poate. Dar iată că în zilele noastre savanţii de la Universitatea din Carolina de Nord, SUA, le recomandă managerilor şi întreprinzătorilor să-şi protejeze angajaţii de ştirile şi zvonurile negative relatate de mijloacele de informare în masă în timpul crizelor economice.

Încă în antichitate, asemenea titani ai cugetului ca Hermes Trismegistul, Pitagora şi Platon afirmau că gândul omului constituie o forţă invizibilă, capabilă să creeze materia. Mai mult, ei au demonstrat că gândurile se pot transforma nu doar în bunuri materiale, dar şi în evenimente, întâlniri şi întâmplări pe care omul şi le imaginează. În această ordine de idei Natalia Pravdina, cel mai cunoscut specialist în domeniul gândirii pozitive din Rusia, afirmă că „modul nostru de a gândi determină calitatea vieţii noastre". Gândurile noastre sunt capabile chiar la mai multe. Astfel, scriitorul american Joseph Murphy susţine că „schimbând modul de gândire, noi ne modificăm soarta". Dar nu numai. Daca îşi vor schimba felul de a gândi un număr însemnat de persoane, se va modifica şi soarta ţării, şi chiar soarta întregii lumi.

Pornind de la cele expuse mai sus, ajungem la concluzia că, prin gândurile şi acţiunile noastre pozitive legate de actuala criză, vom contribui la depăşirea acesteia într-o măsură nu mai mică decât prin uriaşele „injecţii" băneşti în economie. Potrivit legilor psihologiei, dacă omul aşteaptă ceva rău, anume aşa se va întâmpla, iar dacă omul visează şi aşteaptă lucruri pozitive, va primi lucruri pozitive. Aceasta se întâmplă deoarece, aşa cum afirmă şi medicul rus Val. Sinelnicov, „aşteptările noastre acţionează asupra altor sisteme energetice şi rânduiesc evenimentele în concordanţă cu aşteptările noastre".

Simplu de spus, greu de făcut. Dar cum procedăm atunci când criza nu „ascultă pe nimeni" şi asemenea gripei ţine morţiş „să meargă până la capăt"? Primul lucru pe care urmează să-l întreprindă economiştii este să studieze mai profund legile care reglementează comportamentul oamenilor, iar la facultăţile de economie cea de-a doua disciplină, alături de matematică şi drept, dar poate şi mai sus, trebuie să devină „psihologia economică". Acest demers este condiţionat de faptul că omul trăieşte în temei cu aşteptările. Chiar atunci când gândeşte, vorbeşte sau ascultă, el continue să aştepte. Nu-i deci de mirare faptul că soarta omului, dar şi a întregii ţări depinde în cea mai mare măsură anume de conţinutul acestor aşteptări. Dacă lucrurile sunt de aşa natură, pot oare economiştii să contribuie la depăşirea crizei, fortificând aşteptările pozitive ale oamenilor? Da, desigur, prin elaborarea unei strategii de trecere la nivel de dezvoltare tehnică şi tehnologică calitativ nou, adaptată la condiţiile concrete ale fiecărei ţări. Strategia urmează să prevadă modalităţile în care statul va acorda întreprinderilor subvenţii şi înlesniri în cazul în care acestea se angajează să aplice în producţie cele mai noi tehnologii. Un compartiment al strategiei trebuie să conţină descrierea noilor mărfuri şi servicii care vor deveni accesibile pentru toată lumea în urma trecerii la un nivel nou de dezvoltare. Sună ca o poveste? Totul depinde de noi, dar să nu uităm cuvintele marelui poet rus A. Puşkin: „Сказка – ложь, да в ней намек!" (*Povestea-i o minciună, dar conţine o aluzie – n.n.)*

O altă sarcină importantă a economiştilor constă în descrierea amănunţită a aspectelor pozitive ale diferitelor forme de manifestare a crizei, şi anume: şomajul (ca posibilitate de ridicare a nivelului de calificare şi de trecere la un serviciu mai potrivit); reducerea veniturilor statului (situaţie ce-i va impune pe funcţionarii publici să caute căi noi de asigurare a creşterii economice); reducerea fluxului de valută şi a importurilor (ca o posibilitate de dezvoltare a

producției autohtone). În fine, studiind efectele crizelor economice, savanții americani au ajuns la concluzia că în timpul crizelor economice oamenii duc un mod de viață mai sănătos şi sunt mult mai generoşi.

Criza economică, o binefacere cerească pentru Moldova

Ca şi în cazul altor economii deschise, în Moldova criza economică a venit de peste hotare. Ea a poposit la noi odată cu reducerea remitențelor şi diminuarea importurilor şi a veniturilor la buget. Desigur, acesta este un fenomen negativ, dar şi mai negativă a fost situația când circa 80 la sută din veniturile bugetului veneau de peste hotare şi funcționarii de stat nu erau motivați nici într-un fel să schimbe ceva spre bine în economia țării. Paradoxal, dar cu cât economia moldovenească funcționa mai prost, cu atât mai mulți moldoveni plecau peste hotare şi concomitent creşteau veniturile la bugetul de stat.

În cazul fostului model de creştere economică, consilierii ex-preşedintelui Republicii Moldova, precum şi miniştrii săi, erau obiectiv interesați să împingă şi mai mult economia țării spre prăpastie, sau, în cel mai bun caz, să nu facă nimic. Criza este, în cazul dat, o binefacere cerească pentru economia Moldovei, deoarece va încuraja factorii de decizie să găsească modalitățile de trecere de la actualul model de creştere economică, bazat pe remitențe şi import, la un model întemeiat pe producția autohtonă, deschiderea noilor locuri de muncă şi export.

Crizele economice au fost dintotdeauna un prilej şi o condiție necesară de respecializare a economiilor naționale, de trecere la un tip superior de specializare internațională. Ca rezultat al actualei crize, țările avansate se vor specializa deja în producerea bunurilor bazate pe folosirea nanotehnologiilor, abandonând anumite domenii de activitate care până nu demult se considerau a fi de vârf. Acum aceste domenii vor deveni temelia respecializării țărilor ce se află pe poziția a doua după nivelul de dezvoltare. Aşa a fost în trecut soarta industriilor extractive, metalurgice, constructoare de maşini, dar mai ales a industriei textile şi uşoare care au fost treptat „părăsite" de țările avansate şi „îmbrățişate" de țările mai puțin dezvoltate.

Care industrii vor deveni acum accesibile şi pentru Moldova, care activități productive împreună cu capitalul respectiv vor veni sub forma investițiilor de capital străine în țara noastră? Acest lucru urmează să-l determine instituțiile de profil.

Acum, odată cu ieftinirea utilajului şi a tehnologiilor, până nu demult considerate a fi cele mai de vârf, şi cu trecerea la nanotehnologii a țărilor dezvoltate, apare o şansă unică să respecializăm şi economia Moldovei.

Eleonora Romanescu. ***Uşă de biserică,*** u/p, 1992

ŞTIINŢA ŞI SOCIETATEA ÎN CONDIŢIILE DE CRIZĂ

Acad. ***Gheorghe DUCA,***
preşedintele AŞM

SCIENCE AND SOCIETY IN THE CONDITIONS OF CRISIS

The author analyses the participative capacity of the Academy of Sciences of Moldova in the new economic and social-politic processes, directed to contribute to diminishing the impact of the economic crisis. It is reasoned that transition from the traditional economy towards knowledge-based economy represents the only way for the Republic of Moldova to overcome the crisis and for its prosperous development. In the article is noted also the Strategy of transition to a knowledge-based society.

- Stimaţi membri ai Asambleei A.Ş.M., stimaţi oaspeţi, dragi colegi!

Genericul Asambleei de astăzi şi raportul pe care intenţionez să-l prezint atenţiei Dumneavoastră se înscrie în evenimentele prin care trece comunitatea ştiinţifică, ţara noastră şi chiar întreaga lume şi vizează capacitatea participativă a A.Ş.M. la noile procese economice şi social-politice, orientate să contribuie la diminuarea impactului crizei economice şi dezvoltarea unei economii bazate pe cunoaştere.

Criză economică în lume şi în ţară în condiţiile globalizării

Actuala criză financiar-economică cu care se confruntă lumea a demonstrat că globalizarea nu este o decizie politică sau un model teoretic, ci o tendinţă globală *de facto*. Interconexiunea economiilor naţionale nu a permis adoptarea unor măsuri protecţioniste adecvate, majoritatea statelor fiind afectate de reacţii de criză în lanţ. În aceste condiţii, formulele cunoscute de management anticriză nu mai funcţionează, iar încercările de a găsi un remediu mondial nu s-au soldat cu rezultatele scontate.

Deşi efectele crizei mondiale în Republica Moldova s-au făcut mai puţin resimţite în sectorul financiar-bancar, economia reală atestă o recesiune ce riscă să compromită tendinţele pozitive înregistrate în ultimul timp. Ca rezultat al scăderii remitenţelor, stagnării sectorului real, scăderii ratelor de consum şi a volumului investiţiilor străine s-a redus simţitor volumul importurilor, cu efecte asupra veniturilor la bugetul de stat. Concomitent, scăderea exporturilor a afectat negativ producătorii autohtoni.

Toate aceste fenomene au fost profund analizate şi cercetate de savanţii noştri economişti, care şi-au expus de nenumărate ori opinia în mass-media, au informat în acest sens Guvernul şi societatea. Din păcate, fosta guvernare a ignorat avertizările, sugestiile şi propunerile oamenilor de ştiinţă, fapt care a dus societatea pe cale greşită.

Pentru a ieşi din impas şi a diminua efectele crizei, în diverse ţări ale lumii au fost aplicate mai multe soluţii, care ţin de:

- ***susţinerea sistemelor financiar-bancare,*** de exemplu: garantarea împrumuturilor (Austria), alocări directe băncilor (SUA);
- ***stimularea consumului prin diferite instrumente*** – cum ar fi promovarea investiţiilor imobiliare (Spania), linii speciale de creditare (Marea Britanie);
- ***susţinerea întreprinderilor mici şi mijlocii*** – aici se înscrie promovarea antreprenoriatului (Uniunea Europeană), suportul direct al întreprinderilor în dificultate (Luxemburg), scheme de garanţii pentru IMM-uri (Turcia);
- ***încurajarea susţinută a inovaţiilor*** – accentul pe cercetare (Finlanda, Franţa), impulsionarea inovării (Germania), susţinerea cercetării-dezvoltării-inovării (Ungaria), stimularea investiţiilor private în cercetare (Norvegia).

Însă, abordarea sectorială în diferite ţări a avut efecte locale, de scurtă durată, pe termen lung fiind necesare formule noi şi abordări complexe. **Moldova, din păcate, nu a întreprins măsuri, care să dea efecte importante pentru diminuarea impactului crizei.**

Experienţa internaţională demonstrează că, oricât ar părea de paradoxal, criza economică, deşi reprezintă o ameninţare, constituie în acelaşi timp şi o oportunitate pentru un salt calitativ în economiile naţionale, iar criza actuală va reprezenta o treaptă esenţială pentru trecerea spre o economie bazată pe cunoaştere. Astfel de ţări ca SUA, Franţa şi Germania, care au majorat investiţiile în cercetare, în 2009 deja au înregistrat primele rezultate pozitive.

Prin prisma elementelor expuse mai sus, se impune această paradigmă calitativ nouă pentru dezvoltarea Republicii Moldova – **ECONOMIA BAZATĂ PE CUNOAŞTERE.**

Există câţiva piloni de bază ce asigură dezvoltarea unei economii bazate pe cunoaştere, inclusiv: **primul** – liberalizarea iniţiativelor economice; **al doilea** – dezvoltarea în continuare a infrastructurii informaţionale naţionale şi utilizarea

TIC de către autorităţile publice, sectorul privat şi societatea civilă, dar în lipsa resurselor naturale şi a factorilor tradiţionali de producere, menţionăm **al treilea** pilon – valorificarea potenţialului uman – cel mai important capital al unei societăţi bazate pe cunoaştere, precum şi **al patrulea** pilon – crearea unui sistem inovaţional eficient şi promovarea cercetării-dezvoltării în calitate de producător al inovaţiilor.

Recunoaşterea cercetării-inovării ca fiind o prioritate pentru dezvoltare, încurajarea unui dialog constructiv între instituţiile publice şi private de cercetare, universităţi, firme, sfera de afaceri, utilizarea oportunităţilor oferite de parcurile tehnico-ştiinţifice şi incubatoarele de inovare, susţinerea întreprinderilor mici şi mijlocii inovaţionale, promovarea investiţiilor pentru sporirea capacităţii de absorbţie a noilor tehnologii pot contribui la ieşirea din criză a Republicii Moldova şi dezvoltarea social-economică a ţării, trecerea ei de la economia tradiţională la cea bazată pe cunoaştere.

Posibilităţile de dezvoltare a Republicii Moldova

Astfel, în lipsa resurselor naturale şi a unui sistem de procesare a produselor agricole, lipsa specializării în cadrul economiei mondiale şi a unei economii naţionale de dimensiuni reduse cu preponderenţa produsului agricol în structura PIB, cu un climat de afaceri nefavorabil, infrastructură slab dezvoltată, cu o creştere economică disproporţionată a centrului şi periferiei, cu monopolizarea de către stat a unui şir de ramuri ale economiei **tranziţia de la economia tradiţională la economia cunoaşterii este unica soluţie** care ar contribui la prosperarea ţării. Însă această trecere solicită eforturi considerabile în domeniul educaţiei, inovării, tehnologiilor informaţionale, un regim economic şi instituţional adecvat.

Pornind de la imperativul major al fiecărei societăţi (guvernare şi cetăţeni) de a asigura un trai decent în continuă îmbunătăţire, în cadrul noii paradigme vom reuşi să atingem acest scop prin metode şi mecanisme noi, orientate spre efecte sistemice şi de lungă durată.

Investiţiile în cunoaştere şi în formarea capitalului uman vor permite ca, pe lângă sporul de productivitate realizat de pe urma activităţii angajaţilor, să se obţină o îmbunătăţire generală a standardului educaţiei, care determină augmentarea tuturor factorilor de producţie.

Plasarea accentului pe dezvoltarea potenţialului uman va permite nu doar accederea la un nou nivel de dezvoltare, dar şi utilizarea optimă a resurselor intelectuale. Favorizarea realizării plenare a personalităţii în cadrul pregătirii specialiştilor în domeniile ştiinţelor fundamentale se va succede ulterior cu dezvoltarea spiritului antreprenorial şi crearea unei forţe de muncă capabile să asimileze noile tehnologii şi să acţioneze în condiţiile oportunităţilor globalizării şi proceselor integraţioniste.

Capacitatea participativă a A.S.M. în contextul Declaraţiei de la Lisabona

A.Ş.M. dispune de acest potenţial şi rămânem cu speranţa că noua guvernare (clasă politică) va conştientiza rolul cercetării-inovării în societate.

La etapa contemporană, în era noilor tehnologii, în contextul Declaraţiei de la Lisabona, **sfera de cercetare-inovare devine o componentă determinantă** a competitivităţii economice, menită să influenţeze nivelul de dezvoltare a bussinesului şi gradul de bunăstare a populaţiei în societatea bazată pe cunoaştere, **iar oamenii de ştiinţă** reprezintă un patrimoniu de o valoare inestimabilă, fiind dintotdeauna forţa motrice a societăţii care stimulează progresul, identifică soluţii la provocările fiecărei etape istorice de dezvoltare, în acelaşi timp păstrând şi valorificând specificul naţional, tradiţiile şi tezaurul cultural al ţării.

Comunitatea ştiinţifică nu a fost indiferentă faţă de evenimentele care au avut loc în ţară şi cu jertfire de sine, în ultimii ani, a revitalizat instituţional domeniul, ajustându-l mereu la provocările societăţii moderne. În cei 20 de ani de independenţă, ştiinţa din Republica Moldova a cunoscut perioade de declin şi creştere, de stagnare şi dezvoltare. Pe tot parcursul acestei perioade, oamenii de ştiinţă au rămas devotaţi acestui domeniu complex de activitate, dedicându-şi decenii de viaţă cercetării şi cunoaşterii, înregistrând succese ştiinţifice deosebite şi promovând imaginea ţării departe de hotarele ei.

Nu aţi părăsit ştiinţa în primii 15 ani de independenţă, când finanţarea domeniului s-a redus până la 0.18 la sută din PIB şi exodul cercetătorilor a atins cota maximă – din cele 33000 de persoane câte activau în cercetare în anii `90 au rămas doar 6000. Am fost împreună în aceşti ultimi 4 ani şi sunt convins că vom face faţă exigenţelor şi în continuare, întrucât Academia de Ştiinţe a Moldovei, ca forum al intelectualităţii din Republica Moldova, a avut întotdeauna şi are în continuare o poziţie civică, ştiinţific argumentată, cu privire la istoria, cultura şi limba noastră.

* La această rubrică sunt inserate materialele Sesiunii a XI-a extraordinare a Asambleei AŞM cu tema "Ştiinţa şi societatea în condiţii de criză". 15 septembrie 2009.

Începând cu anul 2004, am depus cu toţii eforturi pentru a stopa procesul de degradare a ştiinţei. Codul ştiinţei şi inovării a oferit oamenilor de ştiinţă posibilitatea liberă de a se autoadministra şi a determinat creşterea gradului de responsabilitate a acestora în faţa societăţii. Graţie Codului, în cercetare s-a încetăţenit cultul performanţei, iar finanţarea tuturor cercetărilor se face exclusiv în bază de concurs, mijloacele publice devenind accesibile tuturor câştigătorilor, indiferent de locul unde activează: instituţie academică, universitate sau sfera de afaceri.

Nu mă voi referi la realizările care au marcat evoluţia ştiinţei după anul 2004, ele fiind expuse pe parcursul celor 10 sesiuni ale Asambleelor, la evenimentul festiv de omagiere a 60 ani de la fondarea A.Ş.M., în publicaţii şi ediţii periodice. Toate aceste realizări s-au produs în prezenţa şi cu participarea dvs. Ele există şi nu pot fi negate, nici şterse din viaţa Academiei de Ştiinţe aşa cum ai şterge cu buretele o inscripţie de pe tablă din clasa de studii. Noi nu ne propunem să dăm o apreciere, să criticăm sau să elogiem guvernarea comunistă, dar recunoaştem tot ceea ce a fost pozitiv şi ne asumăm responsabilitatea pentru conlucrarea cu Guvernul timp de ultimii 4 ani, una apolitică, nu întotdeauna plină de lauri, deseori chiar tensionată şi dură.

Investiţiile statului în cercetare au avut un impact nu doar local, nu doar asupra nivelului de cercetare şi bunăstării materiale a cercetătorilor, nu doar asupra aspectului exterior al clădirilor şi dotării laboratoarelor în care activăm. Importantă este aprecierea modelului inovaţional de management al comunităţii ştiinţifice şi imaginea externă a ţării pe care o reprezentăm.

Astfel, toate schimbările interne au determinat o extindere vădită a cooperării ştiinţifice internaţionale. Numai în ultimii 4 ani au fost semnate peste 30 de acorduri şi protocoale de colaborare, multiple colective de cercetători au câştigat şi au valorificat în cercetare peste 15 mln. euro din fonduri americane şi europene. Iar în 2008 a fost remisă cererea oficială de asociere a Republicii Moldova la Programul Cadru 7 pentru cercetare şi dezvoltare tehnologică al Uniunii Europene. **Noi avem şansa sa fim prima comunitate ştiinţifică a unei ţari ex-sovietice, în afară de cele baltice, care se va asocia la fondurile ştiinţifice ale UE**. Activitatea noastră în continuare depinde de corectitudinea clasei politice faţă de Academia de Ştiinţe, în cazul în care iniţiativele noastre vor trece de la faza de dialog şi tratative la semnarea de facto a unui memorandum.

Atitudinea fondurilor internaţionale faţă de noi şi recunoaşterea progreselor înregistrare de A.Ş.M. s-a manifestat prin cele două conferinţe internaţionale cu participarea miniştrilor şi preşedinţilor de academii din peste 30 state europene, susţinute de UNESCO, Consiliul Ştiinţific Internaţional, Federaţia Academiilor Europene, Comitetul Ştiinţific NATO, CRDF, STCU, Fundaţia Ştiinţifică Americană, Fondul german Humboldt. Modelul de gestionare a ştiinţei în Republica Moldova, expus de experţi internaţionali în importante publicaţii de profil, este recomandat pentru implementare în state cu dimensiuni similare cu ale Moldovei ca Muntenegru, Armenia, Turkmenistan, demonstrând viabilitatea managementului ştiinţific autohton.

Acest model s-a bazat pe integrarea de facto a cercetării cu inovarea şi educaţia, având drept obiectiv preluarea standardelor internaţionale şi integrarea graduală în spaţiul european. Anume din aceste considerente a fost creată Agenţia pentru Inovare şi Transfer Tehnologic care a marcat o nouă etapă a relaţiei noastre cu sfera de afaceri şi un mecanism important pentru valorificarea rezultatelor ştiinţifice. S-a dezvoltat infrastructura inovaţională prin fondarea parcurilor tehnico-ştiinţifice *Academica, Inagro, Micronanoteh* şi a Incubatorului *Inovatorul*, care în 2008 au realizat activităţi economico-inovaţionale în volum de peste 50 mln. lei.

Un pas important pentru educaţia generaţiei în creştere, dar şi pentru A.Ş.M. ca instituţie în dezvoltare, a fost constituirea Liceului pentru copii dotaţi (200 de elevi) şi a Universităţii Academice (500 studenţi). Aceasta din urmă a fost concepută nu pentru a face concurenţă universităţilor existente, dar pentru a pregăti cadre în domeniul ştiinţelor fundamentale – domenii de formare profesională nesolicitate cum este fizica, chimia, biologia, matematica care nu se bucură de popularitate în rândurile tinerilor de astăzi.

Liceul Academiei de Ştiinţe, Universitatea Academică, instituţiile de cercetare şi structurile de inovare au constituit clusterul ştiinţifico-educaţional în Academie, care are drept obiective atragerea tinerilor în cercetare, sporirea performanţei în pregătirea viitorilor cercetători. De menţionat că la crearea clusterului au fost valorificate spaţiile, infrastructura şi potenţialul intelectual existent în A.Ş.M.

Cu toate acestea, rămânem conştienţi de faptul că mai avem multe de făcut. Pentru sporirea calităţii cercetărilor şi competitivităţii rezultatelor obţinute

am iniţiat introducerea sistemului indicatorilor de evaluare, ajustat la standardele europene, acceptat şi aprobat de către CSŞDT şi CNAA, care, în funcţie de punctajul acumulat, va permite clasificarea instituţiilor din domeniu pe trei nivele – A, B, C. Organizaţiile cu clasificarea A vor fi considerate de performanţă, organizaţiile B demonstrează o rezervă în efectuarea cercetărilor, iar organizaţiilor C li se va propune reexaminarea tematicii şi orientarea cercetărilor spre alte domenii, astfel încât timp de 3-5 ani să valorifice la maximum potenţialul uman existent.

Din păcate, în ultimul an şi Academia de Ştiinţe se confruntă cu efectele crizei, dar este conştientă de problemele legate de finanţarea instituţiilor bugetare şi, în pofida Acordului de parteneriat cu guvernul, a acceptat propunerea Ministerului de Finanţe de a reduce în anul curent cheltuielile din sfera ştiinţei şi inovării cu 114 mln. lei în raport cu volumul stipulat în Legea Bugetului pentru 2009.

Spre regretul nostru, până în prezent finanţarea în sfera ştiinţei şi inovării a fost sub orice nivel şi a atins doar cota de 35 la sută din suma preconizată pentru ianuarie-august, ceea ce constituie aproape de 2 ori mai puţin decât finanţarea celorlalte domenii din sfera bugetară. Practic s-a stopat procurarea utilajului, echipamentului, consumabilelor şi plata serviciilor, cheltuielile prevăzute pentru deplasări, finalizarea lucrărilor de construcţie. Iar acum de mai bine de 4 luni au fost blocate toate conturile instituţiilor academice de cercetare, instituţiilor de profil, universităţilor şi altor subiecţi ce realizează proiecte finanţate de la bugetul de stat. Prin această atitudine ne ameninţă pericolul de compromitere totală a cercetării şi inovării ca factori decisivi pentru asigurarea dezvoltării dinamice a ţării.

Totuşi, în pofida dificultăţilor financiare cu care ne confruntăm, considerăm că cele realizate în ultimii ani reprezintă o bază temeinică pentru dezvoltarea sferei de cercetare-inovare. În această situaţie, cel mai puţin ne dorim să devenim victime conexe ale proceselor politico-economice care se produc în ţara noastră, întrucât în ultimul timp se fac auzite din nou **tentative „inovatoare" de reformare a ştiinţei autohtone, propunându-se soluţii distructive, aplicate intensiv în anii '90.**

Optimizarea structurii organizaţiilor ştiinţifice în condiţiile de criză nu înseamnă crearea unui nou minister sau negarea a tot ce s-a realizat în ultimii ani, catalogând comunitatea ştiinţifică conform principiului „ai noştri – ai lor", lichidarea institutelor, dar necesită continuarea procesului de democratizare şi modernizare a sferei ştiinţei şi inovării, integrarea lor în spaţiul european de cercetare, consolidarea potenţialului uman.

Strategia de trecere la societatea bazată pe cunoaştere

Trecerea la Societatea bazată pe cunoaştere trebuie să se producă pe etape, fiecare dintre ele asigurând un nivel înalt de dezvoltare, dar şi o ascensiune în educaţia societăţii în acest sens. De aceea, este foarte importantă crearea unei legături permanente între mediul de afaceri şi sfera de cercetare-inovare, dar şi cea de educaţie, etapele principale ale acestei treceri fiind:

Etapa 1:

- fundamentarea ştiinţifică a trecerii la economia bazată pe cunoaştere în condiţiile Republicii Moldova;
- crearea strategiilor sectoriale şi a programelor de implementare a lor în contextul acestei paradigme noi;
- crearea centrelor de competenţă cu implicarea reprezentanţilor Guvernului, dar şi a businessului, pentru a asigura nivelul consultativ adecvat al procesului de trecere şi un feed-back transparent şi operativ;
- lansarea procesului de construire a pilonilor economiei bazate pe cunoaştere;
- crearea condiţiilor şi trecerea la economia inovaţională, unde inovarea va constitui un stil uzual de dezvoltare şi administrare a afacerilor.

Prima etapă trebuie să fie implementată în perioada de până la 4 ani, fapt ce va condiţiona nu numai formarea unui mediu de afaceri nou, dar şi ne va permite să pregătim o generaţie nouă de manageri şi antreprenori, apţi să activeze în condiţiile noi, să se adapteze continuu la schimbările şi provocările economiei de tip nou.

Comunitatea ştiinţifică dispune de un potenţial intelectual inestimabil, care poate şi va contribui în mod activ la procesul de trecere la economia bazată pe cunoaştere în ţara noastră.

Etapa II:

- dezvoltarea sectorului de producere al cunoştinţelor ca domeniu al economiei naţionale.

Etapa a II-a prevede o dezvoltare cu efecte de multiplicare, când produsul cercetării va fi orientat pentru implementare nu numai în economia naţională, dar şi în cea globală, iar ştiinţa devine un sector obişnuit de producere al economiei naţionale, ca şi multe altele.

În aceste condiții, conştientizăm faptul că într-o societate bazată pe cunoaştere toată responsabilitatea pentru calitate, dar şi rolul de lider al dirijării acestui proces îi revine comunității ştiințifice, ca principal producător de cunoştințe. De asemenea, ne dăm bine seama că vor fi necesare nu numai eforturi, dar şi sacrificii pentru a atinge acest scop de modernizare a economiei şi a societății în ansamblu. Dar comunitatea ştiințifică a dat dovadă nu o dată de devotament față de adevărul ştiințific, față de cercetare. Actualmente considerăm că produsul activității noastre nu este unul complementar industriei şi altor sectoare de producție, ci constituie însuşi produsul final, destinat consumatorului, accesibil fiecărui cetățean al societății.

În calitatea sa de consultant al societății, comunitatea ştiințifică poate participa la definirea obiectivelor strategice şi sectoriale, la ajustarea strategiilor, la expertiza ştiințifică a politicilor elaborate, la consultarea permanentă a societății privind problemele la zi.

Prin lansarea dezbaterilor publice despre noile principii de dezvoltare, diseminarea în societate a noilor concepte, extinderea arealului de utilizare a inovării în alte domenii ale vieții sociale, prin promovarea cunoaşterii în activitatea cotidiană, savanții vor **promova imaginea de catalizator al proceselor care au loc în societate.**

În calitate de factor de producere, savanții participă la elaborarea tehnologiilor performante şi implementarea acestora în țară şi peste hotare, crearea de cunoştințe necesare pentru accelerarea dezvoltării economiei de mâine, pregătirea cadrelor în domeniul cercetare-inovare, iar în calitate de actori sociali participă la formarea identității naționale, valorificarea şi păstrarea patrimoniului cultural național, dezvoltarea armonioasă a societății, contribuie la asigurarea incluziunii sociale, promovarea imaginii țării în străinătate.

Pentru a rezolva cu succes aceste priorități strategice, comunitatea ştiințifică îşi va axa activitatea pe rezolvarea diferitelor probleme sectoriale, care vor contribui la diminuarea impactului negativ al crizei, inclusiv:

- stimularea dezvoltării inovaționale a economiei prin evaluarea riscurilor şi prognozarea dezvoltării durabile a industriei şi a sectorului agroalimentar în scopul asigurării securității alimentare a țării şi majorării capacității de export;
- elaborarea modelelor de dezvoltare social-economică a țării în perioada de criză care ar contribui la creşterea economică şi sporirea competitivității;
- asigurarea rentabilității sociale şi economice a ştiinței la cu cel puțin 1 procent din PIB în următorii 2-3 ani;
- stimularea antreprenoriatului mic şi mijlociu prin dezvoltarea în continuare a infrastructurii inovaționale;
- creşterea nivelului şi calității educației: diseminarea rezultatelor ştiințifice atât prin intermediul educației formale, cât şi a celei informale;
- elaborarea tehnologiilor noi de menținere şi fortificare a sănătății;
- valorificarea ştiințifică a patrimoniului lingvistic, literar, cultural, artistic, istoric şi juridic național în vederea elaborării bazelor teoretice, de natură logică, epistemiologică şi filosofică a acestuia;
- reducerea impactului negativ al activității umane asupra mediului.

Organizațiile din sfera de cercetare-inovare trebuie să-şi valorifice într-o manieră creativă capacitățile pentru a contribui plenar la procesul general de dezvoltare a țării. Republica Moldova are toate şansele să creeze o economie bazată pe cunoaştere, una competitivă, care va plasa cercetarea şi inovarea la locul cuvenit în societate în vederea stimulării dezvoltării economice şi a progresului social.

În acelaşi context, propunem dezvoltarea unui parteneriat viabil cu Guvernul şi Parlamentul, menit să asigure suportul ştiințific al politicilor de dezvoltare, valorificarea inovării şi transferului tehnologic în vederea creşterii competitivității economice, precum şi diseminarea cunoştințelor la nivelul societății.

Mi-aş încheia discursul cu un citat din programul Comisiei Europene, prezentat recent de J. M. Barosso: „Criza ne-a demonstrat că lumea are nevoie de modele pentru societate care să insufle idei noi pentru împrejurări noi".

Cercetătorii, adică noi toți împreună cu dvs., trebuie să conştientizăm rolul şi responsabilitatea pe care ni le impune noua situație – criza, să ne consolidăm eforturile pentru a deveni un suport de o calitate nouă pentru societatea noastră în dezvoltarea ei durabilă.

MODELUL ELICEI TRIPLE ŞI VALORIFICAREA REZULTATELOR CERCETĂRII PRIN INOVARE

Florin Gheorghe FILIP[1], *Nicolae VASILIU*[2]
1) Academia Română
2) Universitatea Tehnică POLITEHNICA, Bucureşti

THE MODEL OF THE TRIPLE PROPELLER AND VALORIZATION THE RESULTS OF RESEARCH THROUGH INNOVATION

The article contains an attempt to systemize the concepts of the innovative processes' model of triple propeller type, characterized by the fact that organizations and persons from three distinct "institutional spheres" (public administration, scientific community and private sector) adapt and cooperate for the implementation of knowledge elements, their appliance in products and services and distribution of results to the users. The presentation is made through the prism of the situation caused by the financial crisis and by global economic crisis. An example is given, this refers to the innovative program of Romania.

Key words: innovation, triple propeller model, producing knowledge elements, recovery after the crisis.

Cuvinte cheie: inovare, modelul elicei triple, producerea de elemente de cunoaştere, recuperare din criză.

1. Introducere

În urmă cu patru decenii, când se punea problema dezvoltării cercetării ştiinţifice în Göteborg (al doilea oraş ca mărime din Suedia), se putea auzi replica „La ce bun, doar avem marile şantiere navale?" Acest episod a fost relatat de către prof. Lars Nordeström de la Facultatea de Ştiinţe Economice a Universităţii din Göteborg cu ocazia conferinţei intitulate „Către societatea bazată pe cunoaştere. Experienţa ţărilor scandinave", desfăşurată la Göteborg, în perioada 14-15 noiembrie 2005.

Anii au trecut şi, după ce şantierele navale au produs peste 2.500 de nave, ele au fost închise în 1988, cu ocazia lansării spărgătorului de gheaţă Odin. O criză economică şi socială cu caracter local apărea. Câteva zeci de mii de oameni au trebuit să fie „reorientaţi". Astăzi în locul halelor dezafectate ale şantierelor navale se află Parcul ştiinţific Lindholmen, creat de municipalitatea oraşului Göteborg şi Universitatea Tehnică „Chalmers". La această iniţiativă s-au asociat marile firme care folosesc tehnologii avansate: Ericson, Volvo Car Corp, Ab Volvo. În loc de construcţia de nave, în parcul ştiinţific se desfăşoară acum cercetarea în domeniul vehiculelor şi sistemelor de transport „inteligente", comunicaţiilor mobile şi metodelor moderne de proiectare, a apărut o universitate de *TI* (Tehnologia informaţiei), s-au ridicat ansambluri de locuinţe noi (Filip, 2004).

Situaţia descrisă nu este singulară. Ţările nordice se află pe primele locuri în dezvoltarea şi exploatarea tehnologiilor avansate. În particular, Suedia şi Finlanda sunt singurele ţări din UE (Uniunea Europeană) care au îndeplinit şi chiar depăşit obiectivul, stabilit la Lisabona în anul 2000, de alocare de 3 la sută din PIB (Produsul Intern Brut) pentru cercetare. Printre explicaţiile acestei stări de lucruri stă, printre altele, noul tip de relaţii stabilite între sferele instituţionale ale cercetării, industriei şi administraţiei publice pentru determinarea noilor priorităţi şi promovarea proceselor de inovare într-o abordare care a fost denumită *elicea triplă* („Triple helix" – 3H) (Etzkowitz, 2008).

În prezent, omenirea se confruntă cu o criză financiară şi economică care este percepută nu numai la nivelul unui oraş sau al unui sector industrial. Criza poate fi acum asemănată cu o pandemie. Ea s-a extins rapid şi are un caracter global. Ea a venit deja peste noi.

După cum se arată în recentul raport al VINOVA, instituţia suedeză pentru educaţie şi cercetare (Pagels – Fick, 2009), „inovarea şi strategiile de stimulare a ei trebuie să joace un rol central în programele guvernamentale de a combate recesiunea". De altfel, Raportul OECD (2009) invită la o considerare a acţiunilor de întreprins dincolo de politicile pe termen scurt cu rol de stabilizare a situaţiei, care sunt apreciate ca necesare dar nu şi suficiente. Obiectivul urmărit este indicat cu claritate în acel Raport: „politicile adoptate trebuie să asigure o refacere sustenabilă şi durabilă". Tot în Raportul OECD (citat de Pagel - Fick, 2009) se arată modalitatea de abordări: „distrugerea creativă, care apare în mod natural în situaţiile de declin, poate fi folosită ca o oportunitate de către decidenţi pentru a susţine inovarea şi sectoarele industriale emergente... prin promovarea spiritului antreprenorial, încurajarea activităţilor de *cercetare şi dezvoltare* (C–D) şi investiţii în „infrastructurile inteligente" şi în perfecţionarea continuă a forţei de muncă".

Recomandările OECD se regăsesc în programele de acţiune ale ţărilor avansate. Astfel, în *American Recovery and Reinvestment Act*, semnat de preşedintele Obama pe data de 17.02.2009, este prevăzut un pachet de măsuri în valoare de 789 miliarde de dolari pentru redresarea situaţiei. Asociaţia americană pentru progresul ştiinţei (AAPS) estima că, din suma indicată mai sus, cca. 2,7 la sută reprezintă finanţarea federală în domeniul C–D. Aceasta este un semnal clar că cercetarea ştiinţifică nu este văzută numai ca o investiţie pe termen lung ci şi ca un factor cu un rol important în redresarea economică pe termen scurt.

Alte iniţiative similare recente din ţări dezvoltate (Japonia, Germania, China, Olanda, Finlanda) sunt

trecute în revistă în Raportul VINOVA (Pagels – Fick, 2009), şi ar putea servi ca sursă de inspiraţie pentru cei care, sperăm, vor elabora politicile româneşti din domeniu. În vasta lor majoritate, ele au în comun câteva trăsături (Pagels-Fick, 2009; CIFS, 2009):

- Guvernele ţărilor avansate au planuri concrete de combatere a crizei menite să crească „numărătorul" la bugetul statelor, nu numai să micşoreze numitorul prin diminuarea cheltuielilor bugetare.
- Planurile conţin liste de priorităţi, care nu se limitează la dezvoltarea de infrastructuri şi au menirea să stimuleze noile industrii cu tehnologii ecologice.
- Investiţiile publice sunt chemate să compenseze fluctuaţiile din sectorul privat în finanţarea activităţilor de C–D.
- Investiţiile în C – D – I (inovare) se referă la acele activităţi care au ca scop recuperarea rapidă, dar nu neglijează pe cele pe termen mediu şi lung care vizează crearea unor fonduri de cunoştinţe de natură să asigure o dezvoltare durabilă.

Din cele arătate mai sus, se poate observa o tendinţă de apropiere mai accentuată a actanţilor din sferele C–D, ale afacerilor şi cele guvernamentale. Activităţile de C–D singure nu sunt de natură să rezolve situaţia. După cum se exemplifică în Raportul OECD (citat de Pagels – Fick, 2009), finanţarea abundentă a programului japonez de C–D din anii '90 nu a condus la refacerea economică a acelei ţări deoarece „politica de C–D nu s-a constituit ca o parte a unei abordări mai cuprinzătoare care trebuia să considere obstacolele întâmpinate de procesele de inovare şi legăturile slabe dintre industrie şi organizaţiile producătoare de cunoştinţe ştiinţifice".

În contextul schiţat mai sus, modelul de analiză a proceselor de inovare în economia bazată pe cunoaştere (afectată de criza economică şi financiară), modelul 3H merită, credem, a fi considerat cu atenţie în scopul propunerii de planuri şi programe de acţiune adecvate şi eficace pentru ţara noastră. În consecinţă, acest articol îşi propune să realizeze o încercare de sistematizare a modelului 3H pe baza literaturii consultate.

În continuare, materialul este structurat după cum urmează. În capitolul 2 se vor prezenta conceptele principale ale modelului 3H si experienţa programului de inovare din România. În continuare, se vor trece în revistă unele abordări alternative şi, în final, se vor prezenta câteva concluzii prealabile.

2. Modelul 3H

În perioada 17-19 iunie, la Universitatea Strathclyde din Glasgow (Scoţia) s-a desfăşurat a şaptea conferinţă internaţională „Triple Helix on University, Industry & Governamental Linkages" (http://WWW.triple-helix-7.org). Deviza conferinţei este „Rolul 3H în stabilirea Agendei mondiale asupra inovării, competitivităţii şi sustenabilităţii". Acest eveniment, ca si cele precedente, are ca scop clarificarea şi actualizarea conceptelor modelului 3H prin contribuţia reprezentanţilor celor trei *sfere instituţionale* implicate (comunitatea ştiinţifică, sectorul privat şi administraţia publică) şi stabilirea alianţelor pentru îndeplinirea agendei de lucru. Pe lângă conferinţele 3H, literatura de specialitate conţine multe articole pe acest subiect reflectând o mare diversitate de perspective şi exemple de aplicare. O căutare cu ajutorul Google Scholar, după Cuvântul cheie „triple helix" excluzând domeniile „biologie" şi „medicină", identifică cca. 11.000 de articole.

Subiectul a fost abordat şi de către unii autori români. Lucrările (Filip, 2004; Miron, 2008; Stancu et al, 2008) sunt doar câteva exemple dintr-o listă care poate fi mult mai lungă.

Modelul 3H este folosit şi de către organismele guvernamentale responsabile de elaborarea politicilor ştiinţifice. Exemplul cel mai proeminent este VINOVA, agenţia suedeză pentru educaţie şi cercetare (www.vinova.se). La conferinţa „Triple Helix VII", este prevăzută o sesiune ministerială la care sunt aşteptaţi reprezentanţi ai ministerelor pentru educaţie, ştiinţă şi cercetare din UE, Asia–Pacific şi Africa pentru a realiza schimburi de experienţă privind acţiunile întreprinse în vederea atingerii obiectivelor de sustenabilitate şi competitivitate pentru economiile respective.

În continuare, expunerea va urmări, în general, liniile trasate de principalele autorităţi in domeniu: H. Etzkowitz (de la Universitatea Newcastle) şi L. Leydesdorff (de la Amsterdam School of Communications Research).

2.1. Definiţii şi evoluţii

Principalii actori implicaţi în procesele de inovare se găsesc în trei „sfere" instituţionale: a) stat (reprezentat de administraţia publică), b) comunitatea ştiinţifică (aflată în universităţi şi institute de cercetare) şi c) industrie. Se pot identifica mai multe tipuri de relaţii între elementele care populează cele trei sfere instituţionale. La o extremă, se situează *modelul etatist* (identificabil în fostele ţări socialiste şi parţial în unele ţări latino-americane), în care statul este proprietarul şi transmite sarcini industriei şi comunităţii ştiinţifice. La cealaltă extremă, se află *modelul american*, în care elementele celor trei sfere sunt complet independente una de alta si stabilesc doar sporadic legături bilaterale (Etzkowitz, -). După cum arată acel autor, „*3H este un model al inovării de tip spirală* (*nu liniar), care descrie relaţiile reciproce multiple care se stabilesc între componentele celor trei sfere instituţionale la diferite momente de timp pe parcursul acumulării şi folosirii de elemente de cunoaştere"*. Spre deosebire de cele două modele de interacţiune extreme amintite mai sus (etatist şi american), în modelul 3H, cele trei sfere se suprapun parţial şi entităţile (oameni şi/sau organizaţii) care le populează cooperează îndeaproape. Procesele de inovare care rezultă din activităţile elicei triple constau în colaborarea şi angajarea resurselor specifice ale celor trei tipuri de entităţi pentru descoperirea de noi elemente de cunoaştere, elaborarea de noi tehnologii, produse

şi servicii care sunt apoi transmise utilizatorilor. Aceştia fie le „consumă” pentru folosința proprie, fie le utilizează pentru a produce noi bunuri şi servicii care sunt, la rândul lor, fie „consumate intern”, fie vândute unor terțe părți (Leigh, 2000).

Leydesdorff şi Etzkowitz (1998) arată că modelul 3H este rezultatul unei evoluții conceptuale continue. Ei identifică trei forme succesive care diferă prin modul de realizare a relațiilor dintre entitățile care compun cele trei sfere. Astfel, în cazul primului model, notat cu 3H I, interacțiunile realizate traversând granițele sferelor sunt mediate de organizații specializate precum centrele de transfer tehnologic, birourile de legătură etc.

În al doilea model, 3H II, elicele sunt reprezentate de sistemele de comunicații şi mecanismele de control al interfețelor.

În modelul 3H III, interacțiunile se manifestă pe trei planuri (Etzkowitz). Pe primul plan, cele trei sfere (elice) evoluează sub influența factorilor endogeni. Se observă alianțe între întreprinderi, iar unele universități încep să îşi extindă activitățile economice. Pe al doilea plan, se poate observa efectul interacțiunilor reciproce. În fine, al treilea plan se referă la apariția de „rețele trilaterale” cu componente din cele trei sfere instituționale care preiau pe rând rolul de coordonator.

2.2. Niveluri

În afară de descrierea pe baza celor trei planuri de mai sus, modelul 3H poate fi privit prin prisma nivelurilor ierarhice. Astfel, Viali şi Ghiglione (2008) descriu evoluțiile conform modelului 3H prin perspectiva a trei niveluri: a) persoane, b) organizații, c) cadru legislativ. Astfel, la nivelul „micro”, cel al persoanelor, se pot observa următoarele evoluții:

- Cercetătorii din lumea academică devin întreprinzători, folosind tehnologiile pe care le-au dezvoltat în institute de cercetare şi universități.
- Întreprinzătorii lucrează în centrele de transfer tehnologic.
- Cercetătorii din instituțiile publice merg în laboratoarele întreprinderilor din sectorul privat etc.

La nivelul „mediu”, cel al *instituțiilor,* se pot observa următoarele:

- preluarea de către o organizație dintr-o sferă a unor funcții caracteristice organizațiilor care aparțin altei sfere. Apar „universitățile antreprenoriale” (Etzkowitz, 2003; Leydesdorff, Meyer, 2006) şi companiile îşi organizează centre proprii de educație şi instruire;
- apariția unor „agenți pentru inovare”, unități de tip „incubator”, organizații „spin-off” desprinse din universități şi institute de cercetare, societăți cu capital de risc fondate chiar de universități;
- afirmarea „coordonatorilor” inovării care realizează selectarea pentru finanțare şi managementul activităților de inovare. În România, AMCSIT „Politehnica” poate fi plasată în această categorie (a se vedea subcapitolul 2.4) .

La nivelul „macro”, cel al *cadrului legislativ*, pe lângă reglementările privind proprietatea intelectuală şi autonomia universitară, apar (în special în SUA) legi care:

- stimulează activitățile realizate cu ajutorul capitalului de risc în domeniul tehnologiilor avansate;
- încurajează preluarea drepturilor de proprietate intelectuală şi exploatare a rezultatelor cercetărilor finanțate din fonduri publice după modelul dat de „University and Small Business Patent Procedures Act”, care a fost promovat de parlamentarii americani Birch Bayh şi Bob Dole în 1980.

2.3. Modalități de implementare

Modalitățile de implementare vor fi analizate în continuare pe două planuri: a) direcția de acțiune şi b) succesiunea stadiilor de atins urmând linia expunerii din (Etzkowitz, -). După cum observă Etzkowitz (-), în timp ce în Europa este favorizat în mod evident un demers de tip „top-down” (observabil şi în România), în care organele administrației publice au inițiativa, în SUA se afirmă că abordarea de tip „bottom-up” este cea care predomină.

Acelaşi autor sugerează că implementarea modulului 3H se poate face la nivel regional prin crearea, la intersecția celor trei sfere instituționale, a trei tipuri de spații: a) cel al elementelor de cunoaştere, b) cel al consensului şi c) cel al inovării. Primul spațiu, cel al *elementelor de cunoaştere*, a fost propus de Casas, Gortari, Santós (2000) în scopul descentralizării şi distribuirii institutelor de cercetare mexicane pe întreg teritoriul țării în vederea creării premiselor pentru dezvoltarea bazată pe cunoaştere în cât mai multe regiuni. Prin crearea Spațiului elementelor de cunoaştere se realizează, prin contribuția tuturor factorilor relevanți la nivel regional, concentrarea unor activități de C–D şi altora ajutătoare pentru îmbunătățirea condițiilor pentru inovare.

Spațiul consensului constă în stabilirea unui „loc de întâlnire” în care reprezentanții celor trei sfere instituționale se pot aduna şi dezbate idei noi de dezvoltare pe care să le pună în practică toți actanții implicați. Activitatea Academiei Române în acest sens este foarte relevantă şi merită a fi continuată.

În fine, s*pațiul inovării* constă în realizarea mecanismelor organizaționale prin care se încearcă traducerea în viață a obiectivelor fixate prin strategiile create în spațiul consensului. Se are în vedere, în primul rând, atragerea capitalului de risc public şi privat.

În finalul acestui capitol, câteva cuvinte privind completitudinea modelului din punctul de vedere al numărului de elice. Plecând de la observarea posibilităților tot mai mari ale „opiniei publice” de implicare în definirea politicilor guvernamentale, s-au manifestat unele tendințe de considerare a sa drept o a patra elice. Leydesdorff şi Etzkowitz (2003) argumentează inutilitatea acestui demers prin aceea că societatea civilă constituie însăşi temelia întreprinderii şi inovării şi o condiție necesară pentru implementarea modelului 3H prin combinarea demersului de „tip-down” cu cel de tip „bottom-up”.

2.4. Un exemplu

Agenția de finanțare a procesului de inovare în România (Agenția Managerială de Cercetare Științifică, Inovare și Transfer Tehnologic –AMCSIT Politehnica; www.amcsit.ro) aplică practic modelul elicei triple, oferind suport financiar agenților economici inovativi. Aceștia se definesc prin capacitatea de a genera produse, tehnologii și servicii direct profitabile pentru ele, și indirect – pentru întreaga societate. Practic, agenția co-finațează activitățile de cercetare desfășurate de firmele inovative în colaborare cu entități de cercetare din universități, institute de cercetare, unități ale administrației publice, centre de transfer tehnologic și alte organizații cu profil inovativ. Aceste activități se desfășoară în cadrul Programului Național de INOVARE care are următoarele obiective specifice:

-întărirea capacității de inovare a întreprinderilor și consolidarea contribuției lor la crearea de noi produse și piețe bazate pe valorificarea rezultatelor cunoașterii;

-stimularea parteneriatului dintre agenți economici și entități de cercetare;

-dezvoltarea capacității de transfer tehnologic în universități;

-stimularea capacității de absorbție a rezultatelor Cercetare–Dezvoltare–Inovare de către Întreprinderile Mici și Mijlocii;

-implementarea agendelor strategice elaborate în cadrul platformelor tehnologice;

-crearea și dezvoltarea de infrastructuri de inovare;

-dezvoltarea infrastructurii și managementului calității.

Programul INOVARE susține îndeosebi derularea de proiecte având ca scop transferul tehnologic al rezultatelor cercetării tehnologice și inovării, cât și valorificarea brevetelor de către agenții economici pentru realizarea unor produse, tehnologii și servicii noi sau modernizate, stimularea concepției originale în sfera produselor, tehnologiilor și serviciilor realizate de către agenții economici. Se are în vedere întărirea capacității de inovare a întreprinderilor și consolidarea contribuției acestora la crearea de noi produse, tehnologii, servicii și piețe bazate pe valorificarea rezultatelor cunoașterii, precum și stimularea protecției proprietății intelectuale. Se finanțează de la buget cercetarea industrială și dezvoltarea experimentală, inclusiv crearea de prototipuri, dacă acestea nu sunt destinate comercializării (pentru a se evita distorsionarea activității concurențiale normale). O serie de rezultate din programul INOVARE sunt descrise în Revista Română a Inovării, care are și o variantă electronică (http://www.amcsit.ro/rrai_1_2008.pdf)

3. Alte abordări

Modelul 3H nu este singurul demers prin care se încearcă în ultima vreme reprezentarea activităților de generare de elemente de cunoaștere și folosirea lor în procesele de inovare. Pentru completitudinea tabloului, în continuare vor fi trecute în revistă câteva modele alternative.

Modelul *NPK (the New Production of Knowledge)*, propus la mijlocul deceniului trecut de Gibons și colegii, analizat și extins de Nowotny și colegii (2001), reprezintă, după toate aparențele, abordarea cea mai frecvent considerată în analize și, în bună măsură, cea mai apropiată de 3H. La baza NPK stă așa numitul *Modul 2* (M2) de elaborare a elementelor de cunoaștere.

Modul 2 este definit prin comparație cu *Modul 1* (M1), cel clasic și liniar, pe cinci planuri principale. Astfel, în M2 cunoștințele sunt generate în contextul unor *aplicații*, corespunzând în mare măsură cercetării „de tip Pasteur" din clasificarea celebră a lui Stokes (1997). El se deosebește astfel de M1 unde aplicarea cunoștințelor se face, în general, într-un alt moment de timp și de către o entitate (persoană /organizație) diferită de cea care a generat elementele de cunoaștere.

Transdisciplinaritatea, a doua trăsătură caracteristică a M2, care constă în folosirea atât a cunoștințelor teoretice cât și a celor practice pentru rezolvarea problemelor, este a doua caracteristică distinctă a M2.

Spre deosebire de M1, în care se presupunea că elementele de cunoaștere pot fi generate numai în universități, institute de cercetare și laboratoarele marilor companii, M2 este caracterizat de *practici eterogene*. Acestea înseamnă că, în producerea de elemente de cunoaștere, pot fi angrenate cu bune rezultate și alte entități, precum agențiile guvernamentale, grupurile de tip „think-tank", firmele de tip „spin-off" și cele de consultanță.

A patra caracteristică distinctivă a M2 este *reflexivitatea*. Aceasta indică faptul că, în M2, cercetătorii sunt tot mai mult preocupați de impactul social al rezultatelor muncii lor, nu numai de cel aproximat prin numărul de publicații și citări.

In fine, *controlul de calitate* în M2 ține seama și de efectele economice, politice, sociale și culturale și nu se reduce numai la proceduri de „peer review" ca în cazul M1.

Trebuie menționat că susținătorii Modulului 2 nu pretind că acesta înlocuiește Modul 1, ci susțin că ambele, M1 și M2, sunt necesare și coexistă.

Alte modele care au căpătat atenție și prezintă interes în contextul articolului de față sunt:

- Modelul „*Post-normal science*" (Funtowicz, Ravetz, 1993) care este caracterizat, printre altele, de participarea largă a societății în procesele decizionale și în controlul de calitate (formând un „peer community" extins).
- Modelul *sistemelor de inovare* (Freeman, 1997; Smits, Kuhlmann, 2004; Hessels, van Lemke, 2008) care, ca și în cazul 3H, pune accentul pe interacțiunile care se petrec între participanții la procesele de inovare: cercetători și dezvoltători de produse industriale, organizațiile au rol de intermediere și utilizatori finali.
- *Capitalismul academic* (Slaughter, Leslie, 1997) care scoate în relief influența mecanismelor de piață asupra comunității științifice. Aceasta se

manifestă atât prin accentuarea concurenţei pentru obţinerea de contracte şi granturi de cercetare, atragerea şi înmatricularea studenţilor şi încheierea de parteneriate cu industria, cât şi prin atenţia acordată activităţilor aducătoare de profit, precum crearea de firme de tip „spin-off", brevetarea şi acordarea de licenţe în vederea obţinerii de redevenţe etc.

O comparaţie a acestor modele şi a altora care nu au fost amintite în articolul de faţă, făcută de pe poziţiile unor susţinători ai NPK, poate fi găsită în (Hessels, van Lemke, 2008).

4. Concluzii

În articolul de faţă s-a încercat o sistematizare a informaţiilor mai noi şi mai vechi privitoare la modelul proceselor de inovare de tip 3H în contextul fenomenelor şi acţiunilor generate de criza mondială financiară şi economică şi prin prisma situaţiei specifice din regiunea noastră. Câteva concluzii preliminare care se pot desprinde sunt:

- În situaţia actuală, pentru ieşirea din criză, este necesară stabilirea de către guverne a unei liste de priorităţi care nu se limitează la lucrări de construire a infrastructurilor de transport şi la revitalizarea pieţei imobiliare. Există exemple care pot şi ar trebui sa fie folosite ca sursă de inspiraţie.
- Activităţile de C–D–I pot să constituie una din cheile de recuperare din criză şi de construire a unei economii sustenabile cu condiţia să fie racordate la priorităţile reale ale economiei ţării.
- Finanţarea publică a activităţilor de C–D–I trebuie să compenseze fluctuaţiile din domeniu petrecute în firmele private.
- Universităţile tinere, din afara capitalei, pot juca un rol foarte important la dezvoltarea în profil teritorial, prin aportul de cunoştinţe noi, contribuind astfel la formarea unor spaţii ale elementelor cunoaşterii în regiunile fără tradiţii deosebite în tehnologiile avansate.
- În condiţiile în care economia naţională este slăbită sau aparţine în mare măsură capitalului internaţional, aplicarea modelului 3H este recomandabilă într-o abordare predominant „top-down".

NOTĂ. *Prima versiune a acestui text a fost publicată în Revista Română a Inovării nr.2/2009.*

Bibliografie

Casas, R., de Gortari, R., Santos J.M. (2000). The building of knowledge spaces in Mexico: a regional approach to networking. **Research, Policy,** 29 (2), 225-241.

CIFS (2009). **Opportunities in Crisis**. Copenhagen Institute for Future Studies.

Etzkowitz, H. (-). **The Triple Helix of University – Industry – Government Implication for Policy and Evaluation**. Working paper 2002 – 11. Institute for studier av utbildung och forsknung, Stockholm.

Etzkowitz, H. (2003). Research groups as "quasi-firms"; the invention of the entrepreneurial university. **Research Policy, 32**, 109-121.

Etzkowitz,H. (2008). **The Triple Helix: University-Industry-Government Innovation in Action**. Routledge.

Etzkowitz, H., Leydesdorff, L. (1998). The end less transition: a "Triple helix" of university – industry – government relations. **Minerva 36**, 203-208.

Filip, F.G. (2004). Experienţa scandinavă în construirea societăţii bazate pe cunoaştere. **ACADEMICA nr.45**, An XVI (182), 68-69.

Freeman, C. (1997). The diversity of national research systems. In: **Science of Tomorrow's Europe** (R. Barre et al. Coord.), Economica International, Paris, 5-32.

Funtowicz, S., Ravetz, J. (1993). Science for the post-normal age. **Futures, 25**, 735-755.

Gibbons, M., Limoges, G., Nowotny, H., Schwatzmann, S., Scot, P., Trow, M. (2006), 10th ed., **The new Production of Knowledge, The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies.** SAGE, London.

Hessels, L. K., van Lente, H. (2008). Re-thinking new knowledge production : A literature review and a research agenda. **Research Policy, 37**, 740-760.

Leigh, J. (2008). **Taxonomy of Triple Helix Innovation**. The National Institute for Triple Helix Innovation, Univ. of Hawaii, Honolulu.

Leydesdorff, L., Etzkowitz, H. (1998). The Triple Helix model for innovation studies. **Science & Public Policy, 25(3)**, 195-2003.

Leydesdorff, L., Etzkowitz, H. (2003). Can "the public" be considered as a fourth helix in university – industry – government relations? **Science & Public Policy, 30**(1), 55-61.

Leydesdorff, L., Meyer, M. (2006). Triple Helix indicators of knowledge – based innovation systems: introduction to the special issue. **Research Policy, 35(10)**, 1441-1449.

Miron, D. (2008), Linking the double helix of learning and work to the tripe helix of university – industry – government in the Europe of knowledge. **Management & Marketing, 3(4)**, 3-20.

Nowotny, H., Scott, P., Gibbons, M. (2001). **Re-thinking Science: Knowledge and the Public in the Age of Uncertainty**. Polity Press, Cambridge.

OECD (2009). **A Forward – looking Response to the Crisis. Fostering an Innovation – led Sustainable Recovery**. D STT / IND / STP / CCP.

Pagels – Fick G. (2009). **Fight the Crisis with Research and Innovation?** VINNOVA Analysis VA 2009 – 14, VINNOVA, Stockholm.

Slaughter, S., Leslie, L.L. (1997). **Academic Capitalism: Politics, Policies and the Entrepreneurial University.** The John Hopkins University Press, Baltimore.

Smits, R., Kuhlman, S. (2004). The rise of systemic instruments in innovation policy, **International J. of Foresight and Innovation Policy, 1,** 4-32.

Stancu, A., Zaharia R.M., Drăgoi, C. (2008), The triple helix of Romanian academic research: a comparative analysis of economic and medicine field. In: **Proc. Intl. Scie. Conf. "European Integration – New challanges for the Romanian Economy, 4th edition** (A. Dodescu, coord.). 30-31 mai, Oradea.

Stokes, D.E. (1997). **Pasteur Quadrant: Basic Science and Tchnological Innovation**. Brooking Institution Press.

Viali, R., Ghiglione, B. (2008), **The Triple Helix Model: a Tool for the Study of European Regional Socio Economic Systems**, Fondazione Rosseli.

ŞTIINŢA ŞI ÎNVĂŢĂMÂNTUL – DOUĂ COMPONENTE INDISPENSABILE ALE DEZVOLTĂRII SOCIETĂŢII BAZATE PE CUNOAŞTERE

Academician ***Ion BOSTAN***

SCIENCE AND EDUCATION-TWO PRE-REQUISITE ELEMENTS IN DEVELOPPING A KNOWLEDGE-BASED SOCIETY.

This paper presents a personal view on the role of research and education in the capacity building of a knowledge-based society on and the current situation of these two components in the Republic of Moldova. The economic crisis imposes the re-dimensioning of reearch in favour of the applied science and technological transfer, with further modification of science financing and the ascertaining of a financial share for university research, in particular. The author asserts that the educational process in universities, promoted without scientific research, does not correspond to the requirements of a knowledge-based economy and is not competitive with the European higher education.

O ţară fără învăţământ superior de calitate nu poate poseda un potenţial ştiinţific uman performant şi în consecinţă nu poate miza pe o dezvoltare economică bazată pe cunoaştere, capabilă să-şi consolideze veniturile în bugetul de stat.

Criza economico-financiară, declanşată şi în ţara noastră, deja afectează domeniile de cercetare şi de învăţământ prin reducerea finanţării cu cel puţin 20 la sută operate în primăvara acestui an. Practic au fost blocate achiziţiile de utilaje şi componente tehnologice pentru cercetarea ştiinţifică, fapt ce afectează considerabil, în primul rând, ciclul de implementare în economia naţională a realizărilor obţinute în cadrul a zeci de programe de stat, proiecte finanţate în anii precedenţi.

La prima vedere, argumentele de motivare a reducerilor operate sunt înţelese – nu există acumulări la bugetul de stat. Şi dacă astăzi nu sunt venituri la bugetul de stat – în perspectivă de unde să le aşteptăm?

Analiza dezvoltării ţărilor prospere demonstrează cu certitudine că cele mai sigure venituri în bugetul Republicii Moldova ar urma să provină din sfera de producţie, în primul rând din cea industrială neafectată de instabilitatea condiţiilor climaterice, din ramurile de procesare a producţiei agroalimentare orientată spre produse finite, din industria materialelor de construcţie bazată pe materia primă locală etc.

În cazul în care produsele industriei autohtone vor fi competitive pe piaţa de desfacere internă şi externă vom putea miza pe venituri sigure la bugetul de stat, pe deschiderea locurilor de muncă durabile, pe extinderea exporturilor şi consolidarea valutei naţionale, vom putea subvenţiona sectorul nostru agrar dependent de condiţiile climaterice.

Spre regretul nostru, după proclamarea independenţei Republicii Moldova componenta industrială a economiei naţionale bazate pe producţie scientointensivă a fost tratată neadecvat cu importanţa ei. Această eroare a provocat un impact extrem de negativ şi în ce priveşte exodul de specialişti şi tineret peste hotare, deoarece anume sfera de producţie industrială urma să asigure deschiderea de noi locuri de muncă.

Drept dovadă a erorilor comise este şi faptul că a fost desfiinţat Ministerul Industriei, pe motiv că nu mai avem industrie.

Profitând de prezenţa la Asamblee a viitorului prim-ministru dl Vlad Filat aş propune ca în structura noului guvern să se revină la crearea Ministerului Industriei sau a unei agenţii cu câteva departamente de profil. Repet, desfiinţarea Ministerului Industriei a fost o mare eroare şi trebuie reparată. Ba mai mult: consider că în cazul în care s-a constatat diminuarea veniturilor la buget din industrie, trebuia să fortificăm Ministerul Industriei, dar nu să-l lichidăm.

În condiţiile de criză economică, finanţarea cercetării aplicative trebuie nu redusă, ci din contra, majorată. Urmează să redimensionăm susţinerea transferului tehnologic prin care să alimentăm ramurile economiei naţionale cu tehnologii şi materiale noi, menite să asigure fabricarea produselor scientointensive autohtone competitive pe piaţa de desfacere. De aceea, AŞM a iniţiat edificarea infrastructurii pentru promovarea transferului tehnologic, dar, din păcate, statul nu a creat un fond financiar pentru susţinerea iniţială masivă a transferului tehnologic.

În acest sens, AŞM şi universităţile ar trebui să întreprindă măsuri urgente de amplificare a relaţiilor de cooperare dintre structurile naţionale şi reţelele internaţionale de transfer tehnologic pe domenii. Pentru a consolida veniturile la bugetul de stat, pentru a deschide locuri noi de muncă, trebuie să conştientizăm cu toţii importanţa majoră a transferului tehnologic în dezvoltarea economică a ţării noastre.

În perioada de după implementarea Codului cu privire la ştiinţă şi inovare, AŞM în scurt timp a operat reforme care au stimulat colaborarea instituţiilor academice cu universităţile, s-au creat colective comune de cercetare, s-a trecut de la

finanţarea instituţională neproductivă la finanţarea prin concurs cu instituirea programelor de stat, programelor pentru tineret, au fost iniţiate proiecte de transfer tehnologic etc.

Majorarea relativă a finanţării cercetării din ultimii ani din bugetul de stat a generat un impact pozitiv asupra revigorării cercetării, fapt ce a servit drept trambulină în extinderea proiectelor internaţionale câştigate prin concurs de către comunitatea academică.

În situaţia de criză economică, în viziunea mea, ar trebui să redimensionăm finanţarea cercetării în favoarea ştiinţei aplicative şi transferului tehnologic. Totodată, este necesar de a modifica mecanismele de finanţare a cercetării cu stabilirea unei cote pentru ştiinţa universitară, de unde porneşte selectarea celor mai dotaţi studenţi atraşi ulterior în cercetare, din rândurile cărora trebuie să formăm potenţialul ştiinţific uman în devenire.

Dacă se va proceda la diminuarea cercetării universitare, riscăm să ne apropiem de o situaţie catastrofală pe mai multe direcţii.

În primul rând, procesul de studii universitare promovat fără componenta cercetării ştiinţifice nu poate fi de calitate, nu poate corespunde cerinţelor economiei bazate pe cunoaştere, nu poate fi competitiv cu cel european.

În al doilea rând, conform recentei întruniri a Miniştrilor Educaţiei din ţările semnatare ale Procesului Bologna de la Louvain, Belgia, se prevede ca până în anul 2012 mobilitatea studenţilor să atingă cota de 20 la sută din efectivul de studenţi al universităţilor.

În cazul în care universităţile din Republica Moldova nu vor asigura un învăţământ superior de calitate, riscăm ca mobilitatea studenţilor să devină un drum cu unic sens, adică cei mai buni studenţi să prefere studii în universităţile de peste hotare. Procesul Bologna ne-a angajat într-o competiţie acerbă şi fără precedent de ajustare a calităţii studiilor la performanţele europene.

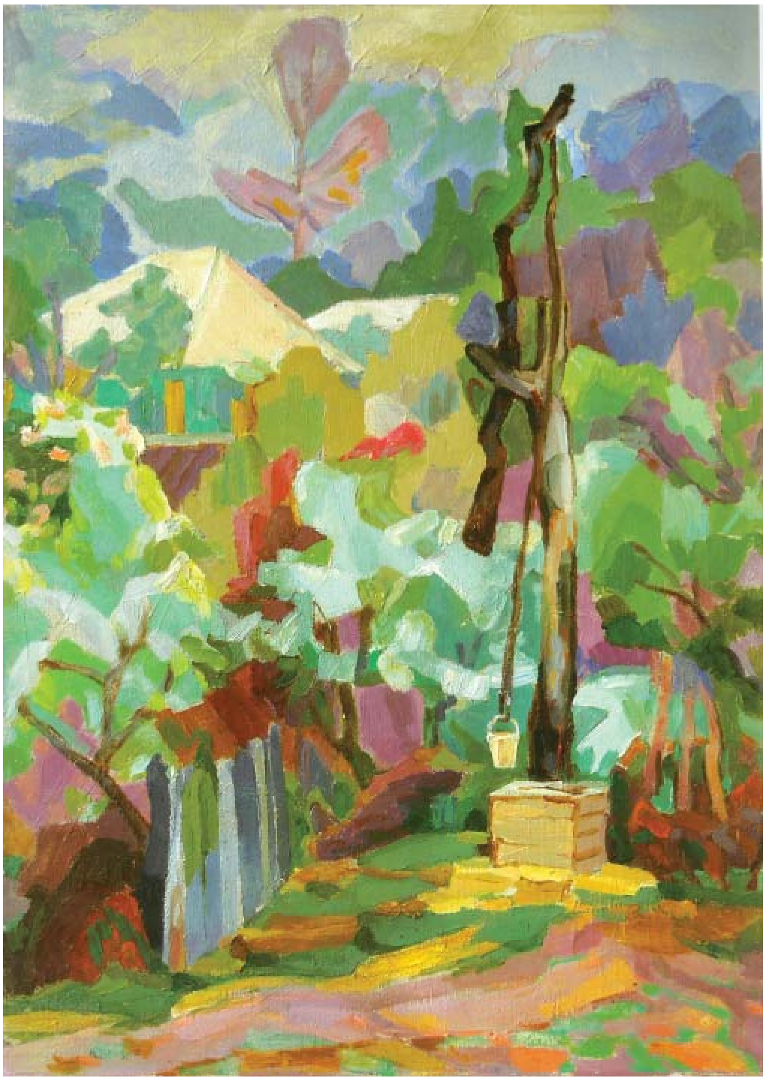
Este timpul să ne întrebăm, vom putea noi să dezvoltăm un învăţământ de calitate conform cerinţelor europene având un decalaj enorm în finanţare?

Aduc un exemplu elocvent. În perioada 2007-2012, universităţile din România în cadrul a 104 proiecte regionale sunt finanţate din fondurile UE cu 3 miliarde 468 mln Euro, inclusiv cu 640 mln Euro anual din bugetul de stat al României. O singură instituţie, Universitatea Transilvania, Braşov, cu 15000 studenţi, în anul 2009 este finanţată de trei ori mai mult decât tot segmentul post liceal din Republica Moldova cu 14 universităţi de stat, 46 colegii şi 63 şcoli profesionale.

Cu un asemenea decalaj în finanţare, evident, riscăm să degradăm falimentar în câţiva ani. Iată de ce este foarte important ca viitoarea conducere a ţării, prezentă la şedinţa Asambleei de astăzi, să promoveze perseverent apropierea Republicii Moldova la UE, cât mai curând să semneze acordul bilateral Republica Moldova – UE.

Republica Moldova deja este ţară vecină UE, fapt ce favorizează implicarea mai activă a comunităţii academice de la noi în programe de cercetare finanţate din fondurile structurale ale UE, în Programele Transfrontaliere România – Republica Moldova – Ucraina, aplicarea cărora a demarat.

Unica speranţă a comunităţii academice, universităţilor şi, implicit, a tineretului studios, este ca integrarea europeană a ţării noastre în cel mai scurt timp să devină o realitate.

Eleonora Romanescu. ***Fântâna bunicului,*** u/p, anii ’70

SUGESTII PRIVIND MODERNIZAREA ECONOMICĂ ŞI EUROPENIZAREA REPUBLICII MOLDOVA

Membru corespondent al AŞM
***Grigore BELOSTECINIC**,*
prof. univ., rector ASEM

SUGGESTIONS ECONOMIC MODERNIZATION AND EUROPEANIZATION REPUBLIC OF MOLDOVA

Changing political vector in Moldova after the parliamentary elections in the summer of 2009 takes place in conditions of profound and unprecedented economic crisis, with the chance to transform into a social and political crisis of proportions. In these circumstances, the new leadership of the country, came to power by democratic means, is forced to develop in a matter of urgency, a crisis action plan and a vast program of social and economic development of the country, taking into account the situation where we find, and economic trends at the regional level and global. Of particular importance in this context, becomes concrete economic doctrine that will underpin the further development of the state, labor productivity growth, export orientation to the economy, regional development, economic and physical infrastructure development, bringing back the normal life of Moldovan villages, setting harmonious ethnic relations and peacekeeping, as important prerequisite for successful implementation of any program of economic and social development of the country, promoting knowledge and innovation in all fields, including the country's economic development.

Cu permisiunea dvs., îmi voi expune, succint, opinia pe marginea a trei probleme care au tangenţe cu cercetarea în general şi cu cea economică în particular, care au fost deja abordate, vor fi abordate sau figurează în proiectele de decizii ale actualei şedinţe extraordinare a Asambleei AŞM, şi anume:

1. Situaţia economică din ţară şi unele propuneri de ameliorare.
2. Dezvoltarea economiei bazate pe cunoaştere.
3. Unele aspecte de ordin politic care ar putea să prezinte interes pentru cel mai înalt for al oamenilor de ştiinţă din ţară.

Vă rog să-mi fie iertată îndrăzneala de a ieşi pe alocuri în afara domeniului de cercetare căruia m-am dedicat. Dar trebuie să recunoaştem faptul că în ultimii ani în lume, inclusiv în Republica Moldova, politicul tot mai mult pătrunde în viaţa economică şi, din păcate, invers, economicul în viaţa politică.

În primul rând, îmi exprim acordul total cu constatarea din proiectul Declaraţiei care urmează să fie adoptată, precum că situaţia social-economică este astăzi similară celei de la sfârşitul anilor ‘90 ai secolului trecut, iar eu aşi zice că este chiar mai gravă decât atunci când, în sfârşit, a fost stopat declinul economic şi au apărut primele premise ale unei creşteri economice durabile pentru anii care urmau, premise valorificate şi exploatate pe larg de guvernarea venită la putere, pe cale democratică, în anul 2001.

Spre regretul nostru, resursele administrative de asigurare a creşterii PIB-ului şi a veniturilor la bugetul de stat s-au epuizat. Drept consecinţă, ritmul de creştere economică în ultimii ani a scăzut considerabil, la fel şi ritmul de creştere a veniturilor la bugetul de stat. În plus, evoluţia PIB-ului redă doar starea generală a unei economii, dar ne spune foarte puţin despre calitatea acesteia. Or, parte componentă a PIB-ului sunt şi cheltuielile guvernamentale, deseori ineficiente, aflate în creştere în toată lumea, inclusiv în Republica Moldova.

La fel, a fost mult mai uşor, la etapa iniţială a perioadei despre care vorbim, să asigurăm o creştere a PIB-ului decât să iniţiem şi să condiţionăm schimbări structurale în economie care să asigure o creştere economică durabilă şi, cel mai important, să genereze o îmbunătăţire a calităţii vieţii. Drept consecinţă, Republica Moldova s-a pomenit într-o criză economică profundă şi fără precedent. Aici, în această sală, în prezenţa d-nei prim-ministru de atunci, noi am abordat problema dată, am vorbit şi despre eventualele consecinţe şi necesitatea elaborării unor măsuri anticriză, aşa precum au făcut-o majoritatea statelor lumii. Din păcate, s-a procedat exact invers. Până la 5 aprilie a.c. s-a spus, de la cele mai înalte tribune, că Republica Moldova nu este şi nici nu va fi afectată de criză, deoarece totul este sub control, iar începând cu data de 6 aprilie ni s-a comunicat că, în mare măsură, criza a fost depăşită până la 4 aprilie. Ceea ce s-a întâmplat ulterior va avea consecinţe foarte negative, criza economică riscând să degenereze într-o criză social-politică de proporţii, provocată în mod intenţionat. Voi face în continuare unele constatări cu referinţă la situaţia în care ne găsim şi ceea ce avem, poate chiar diferite de cele care se conţin în mesajul de adio al ex-preşedintelui ţării. Ce avem?

1. Un mediu de afaceri absolut deteriorat, bazat pe restricţii şi nu pe stimulente, în care predomină

interesele curente şi nu cele strategice, de perspectivă, individuale şi de grup, cu o mulţime de funcţionari publici iresponsabili, conjuncturişti, lipsiţi de iniţiative şi care execută orbeşte toate indicaţiile venite de sus, nu acceptă discuţii, argumente şi orice încercare de analiză economică care nu corespunde părerilor acestora (să ne amintim de etichetări de genul „aşa numiţii analişti economici", „nostradamuşi" etc.). De unde şi propunerea de lichidare a unicului institut de profil economic din cadrul Academiei făcută de cei care au pus temelia acestei distrugeri, lipsind de eficienţă o structură foarte importantă şi necesară funcţionării normale a unei economii de piaţă. Mă refer aici la Agenţia Naţională de Protecţie a Concurenţei, responsabilă doar în faţa Parlamentului. Acest fapt a descurajat dorinţa de a investi acumulările de capital aici, în ţară, şi investirea acestora în Est sau în Vest.

2. Neefectuarea, în mod premeditat şi intenţionat, a modificărilor la Legea Bugetului de Stat pentru anul 2009, absolut necesare pentru optimizarea veniturilor şi cheltuielilor în condiţii de criză economică.

3. Cheltuirea absolut iraţională, ineficientă şi iresponsabilă a resurselor financiare ale statului în condiţii de criză.

4. Decizii conjuncturale, cu substrat politic, de majorare a salariilor angajaţilor din sfera bugetară, a pensiilor şi burselor pentru studenţi, fără acoperire financiară.

5. Acumularea unor datorii enorme faţă de agenţii economici, începând cu toamna anului 2008, prin nerestituirea taxei pe valoarea adăugată pentru producţia exportată.

6. Creşterea considerabilă a deficitului bugetului de stat, care a atins cifra de 2,5 miliarde lei în primele 8 luni ale anului curent.

7. Acţiuni speculative, cu iz politic, pe piaţa hârtiilor de valoare de stat, prin care s-a asigurat rezolvarea unor probleme curente, neglijându-se consecinţele (ex-preşedintele ţării a declarat că pleacă fără a lăsa datorii, dar care este preţul acestei situaţii?).

8. Urmează să apreciem prejudiciile aduse bugetului de stat şi economiei în ansamblu prin decizia pripită şi absolut greşită de a introduce regimul de vize cu România, devenită în ultimii ani principalul partener comercial al Republicii Moldova.

Lista poate fi continuată, dar mă opresc aici.

Este firesc ca noua conducere a ţări, ajunsă la putere pe cale democratică, ca şi precedenta, să iniţieze elaborarea unui vast program de dezvoltare socială şi economică a ţării, luând în considerare situaţia în care ne găsim, dar şi tendinţele principale stabilite pe plan internaţional. Un program care să fie supus şi unei expertizări din partea savanţilor şi la elaborarea căruia trebuie să participe Academia de Ştiinţe, în calitate de unic consultant al guvernului. Un program, care sugestiv aş propune să fie întitulat ***Program de modernizare economică şi de europenizare a Republicii Moldova***, axat pe principiile ce au stat la baza formării Alianţei pentru Integrare Europeană, pe care le consider bine argumentate şi de importanţă strategică pentru ţara noastră. Republica Moldova trebuie să devină un stat competitiv. Iar competitivă este ţara în care doreşti să trăieşti, să-ţi dezvolţi o afacere, să investeşti şi de care vrei să-ţi legi destinul.

Preşedintele Comisiei Europene, Jose Manuel Barroso, a înaintat o nouă iniţiativă pentru UE. Este vorba de a crea o **Europă a oportunităţilor**, prin a face Europa un loc mai atractiv pentru a trăi şi a munci, prin promovarea cunoaşterii şi inovării în vederea dezvoltării. E o idee care corespunde întru totul şi intereselor ţării noastre şi care poate fi preluată de noi prin crearea de oportunităţi pentru investiţii şi o viaţă mai bună. Trebuie să transformăm Republica Moldova într-o ţară atractivă şi să înţelegem că lipsa actuală de atractivitate este cauzată şi de nesoluţionarea definitivă a problemei transnistrene, dar şi de faptul că Republica Moldova este un stat **sărac şi indecis**. Indecis, în sensul că nu ştie unde doreşte să ajungă: din nou în socialism, comunism sau să devină un stat liber, cu adevărat democratic, bazat pe principiile unei economii libere, de piaţă, liantul căruia să-l reprezinte interesele comune ale individului, agenţilor economici, statului şi societăţii în întregime. Iar fără a şti unde doreşti să ajungi nu poţi stabili cum poţi ajunge. La fel după cum nu poţi constitui o societate bazată pe capital fără a accepta prezenţa în această societate a capitaliştilor.

Ideea construirii unui stat social este una bună. Problema principală este însă nu cum să cheltuim bani pentru proiecte sociale, dar cum să facem aceşti bani. Cel mai evident eşec al socialismului a fost neputinţa creării de bogăţie. Iată de ce avem de ales între ordine distructivă şi dezordine creativă. Repet: între aceste două variante.

Trebuie să încetăm omagiile şi tentativele de a-l reabilita pe Marx şi să adoptăm viziuni mult mai largi asupra realităţilor. Doctrina marxistă prezintă astăzi interes în lume doar din punct de vedere pedagogic şi în contextul studierii istoriei gândirii economice. Iar vorbind despre implicarea statului în economie, discuţiile se duc în jurul a trei poziţii doctrinare: keinesismul, neoliberalismul şi social-democraţia. Aici şi trebuie să căutăm soluţii pentru Republica Moldova: un model bazat pe libera concurenţă, libera iniţiativă, egalitate în drepturi şi şanse egale pentru agenţii economici, îmbinare reuşită a intereselor tuturor participanţilor la procesele care au loc în cadrul pieţei, ceea ce va duce şi la o alocare mai reuşită a resurselor, iar statul, în paralel cu întronarea democraţiei, trebuie

să pună acest model în slujba întregii societăţi. Mai menţionez, că doctrina liberală niciodată nu a negat necesitatea prezenţei statului în economie şi nici nu a promovat dezordinea economică. Un sistem economic poate rămâne viabil doar atâta timp cât societatea are soluţii de contracarare a abuzurilor, fie ale statului, fie ale pieţei.

Este cunoscut că Republica Moldova duce lipsă de resurse naturale consistente necesare dezvoltării economice a statului. Dar la fel de cunoscut este şi faptul, că în actualele condiţii de globalizare şi internaţionalizare a afacerilor, importanţa dotării cu factori naturali în asigurarea succesului şi competitivităţii unui stat este în continuă descreştere. Astăzi într-o măsură mai mare contează eficienţa folosirii resurselor, indiferent de originea şi provenienţa acestora. Înaintaşul nostru, Dimitrie Cantemir, afirma în cunoscuta lucrare *Descrierea Moldovei*, tocmai cu 300 de ani în urmă, că nu-i destul ca o ţară să fie înzestrată cu resurse naturale pentru ca ea să fie bogată. Avuţia ei sporeşte numai în măsura în care creşte hărnicia poporului său şi se intensifică activitatea comercială. Astăzi aceasta ar însemna necesitatea creşterii productivităţii muncii şi orientarea economiei spre export. Iar aceasta depinde, după cum am arătat mai sus, de promovarea cunoaşterii şi inovării în toate domeniile de activitate, inclusiv în dezvoltarea economică a ţării. Astfel, putem conchide următoarele:

1. Edificarea societăţii bazate pe cunoaştere a devenit un scop raţional pentru toate statele lumii, inclusiv pentru Republica Moldova. Aceasta reprezintă astăzi singura cale spre competitivitate şi prosperitate economică.

2. Republica Moldova are nevoie de constituirea unui mediu de afaceri favorabil inovării şi o politică clară şi realistă în domeniu, care să pornească de la stimularea activităţilor de cercetare-dezvoltare-inovare. Este nevoie de o abordare sistemică a inovării, în contextul relaţiilor şi intereselor tuturor actorilor participanţi la acest proces: universităţi, instituţii de cercetare, finanţatori şi, nu în ultimul rând, statul.

3. În ceea ce priveşte cercetarea-dezvoltarea-inovarea, este necesară deplasarea accentelor spre inovare şi transfer tehnologic, din nevoia de a transforma cât mai rapid rezultatele cercetării în produse pe piaţă. Astfel, probabil, pe termen scurt, pentru Republica Moldova este mai importantă preluarea de tehnologii în raport cu crearea de tehnologii din perspectiva de creştere accelerată a productivităţii. În acest context, devine importantă promovarea cooperării ştiinţifice şi tehnologice cu mari companii transnaţionale (din ţară şi din străinătate), ceea ce ar oferi acces la cercetarea avansată şi la înalte tehnologii.

4. Procesul de inovare va avea succes în Republica Moldova numai dacă cunoştinţele noi vor fi valorificate în economie, vor fi asimilate de

Eleonora Romanescu. *Legenda,* u/p, 1986

întreprinderi. Din această perspectivă, drept motiv pentru susţinerea cercetării-dezvoltării-inovării efectul economic trebuie să fie stabilit în baza unor analize de eficienţă şi rentabilitate.

5. Vorbind despre integrarea efectivă a cercetării noastre în spaţiul european al cercetării, devine important să ne găsim locul şi rolul nostru în cercetarea ştiinţifică europeană, nişa noastră pe piaţa europeană a cercetării-dezvoltării-inovării. În acest sens, este necesară identificarea domeniilor prioritare în care ar fi concentrată activitatea de cercetare-dezvoltare-inovare, care ne-ar asigura un avantaj competitiv pe piaţa europeană a cercetării.

Este firesc că în situaţia creată rolul cercetării la general, şi al Academiei de Ştiinţe în particular, devine şi mai important decât anterior, iar luarea unor decizii pripite ar putea să aducă prejudicii greu de recuperat.

Cele arătate mai sus pot fi completate cu faptul că Republica Moldova continuă să rămână ţara cu cel mai scăzut nivel de urbanizare din Europa (64 la sută din întreaga populaţie locuieşte în mediul rural). Iar localităţile urbane nu înseamnă doar centre de dezvoltare economică, dar şi condiţii mai bune de viaţă, acces la servicii de educaţie şi de ocrotire a sănătăţii de calitate etc. În acest context, avem nevoie de o politică economică de dezvoltare regională, de dezvoltare şi a altor centre urbane decât puţinele existente în prezent în ţară. Acestea ar putea fi: în zona de Centru-Nord – Orhei, Ungheni, Soroca; în zona de Centru-Sud – Hânceşti, Comrat, Cahul. Nu este neapărat necesar să apelăm la definiţia de judeţe, ci de regiuni sau ţinuturi. Este firesc ca în condiţiile actuale să păstrăm şi în continuare raioanele şi centrele raionale, cu toate atributele care le aparţin.

La fel, este o datorie a noastră să readucem la viaţă normală satele moldoveneşti, graţie cărora ne-am menţinut ca popor în perioade foarte grele din istoria noastră. Este necesară stabilirea unor relaţii armonioase şi menţinerea păcii interetnice ca premisă importantă pentru implementarea oricărui program de dezvoltare socială şi economică a ţării. Iar responsabilitatea pentru aceasta trebuie să revină populaţiei băştinaşe majoritare care să decidă, ea singură, şi asupra identităţii sale naţionale, denumirii limbii în care vorbeşte etc. şi să ofere aceleaşi drepturi minorităţilor naţionale. Din păcate, noi, populaţia băştinaşă, mai continuăm să ne simţim minoritari şi nu ne asumăm integral responsabilitatea care ne revine.

Din anul 2001 încoace, în Republica Moldova au survenit mai multe schimbări. Bune şi mai puţin bune. Iată de ce consider că Academia de Ştiinţe ar putea iniţia efectuarea unei cercetări fundamentale în vederea stabilirii modificărilor de ordin comportamental şi psihologic care au avut loc în societatea noastră în perioada la care mă refer, pentru a putea găsi răspunsuri la un şir de întrebări, precum:

1. Cum şi de ce a fost posibil ca la începutul secolului XXI, într-un stat din centrul Europei, într-o societate care devine tot mai mult una bazată pe cunoaştere şi informaţii, întreaga putere din stat să fie monopolizată de către o singură persoană?

2. Cum şi de ce a fost posibilă monopolizarea dreptului asupra independenţei Republicii Moldova de către cei, care la începutul anilor '90 au luptat deschis şi vădit împotriva acestei independenţe, lipsindu-mă de acest drept pe mine şi alţii ca mine, care am stat pe atunci în genunchi în faţa monumentului lui Ştefan cel Mare, fiind huiduiţi şi fugăriţi de către miliţieni şi cei care se declară astăzi mari patrioţi?

3. Cum a fost posibilă monopolizarea dreptului asupra imaginii domnitorului Ştefan cel Mare şi Sfânt, simbol al unităţii noastre naţionale, de către cei care luptă împotriva demnităţii şi idealurilor acestui popor?

4. De ce ne-am revoltat cu toţii şi am acuzat distrugerea bisericilor şi mănăstirilor în perioada sovietică şi am tolerat implicarea activă a bisericii în politică, folosirea slujitorilor bisericii pentru propaganda ideologiei comuniste? Ca mai apoi să căutăm explicaţii ştiinţifice de ce nu plouă sau de ce au secat pâraiele şi fântânele în satele Moldovei?!

5. De ce au fost implicate toate minorităţile naţionale din Republica Moldova, unite în jurul partidului comuniştilor, împotriva intereselor naţionale ale populaţiei majoritare, fără a lua în calcul eventualele consecinţe, provocându-ne la un război civil?

6. De ce se promovează atât de insistent frica şi starea de psihoză în contextul unei eventuale uniri cu România? Şi de ce nu se demonstrează, prin analize ştiinţifice, că, spre marele nostru regret, soarta acestui popor a fost decisă întotdeauna nu de el însuşi, dar de alţii, şi nu aici, dar în marile capitale europene, precum Viena, Paris, Londra sau altele?

7. De ce în Republica Moldova, stat suveran şi independent, declarat democratic şi multinaţional, se acceptă şi este bine să fii rus, ucrainean, evreu, tătar, turkmen sau uzbek, şi se consideră că este o crimă să fii sau să te declari român? Ce, România este un stat criminal, cu un popor criminal? Şi cine a decis acest lucru?

8. De ce am acceptat această dezbinare totală şi divizare a societăţii în:

- ai noştri şi restul;
- duşmani şi patrioţi (şi ce înseamnă să fii patriot?)
- două sindicate;
- două uniuni ale scriitorilor (şi de ce am fost lipsiţi de dreptul de a comunica cu această pătură deosebită a intelectualităţii unui popor, precum sunt scriitorii, prin mijloacele de informare în masă pe parcursul ultimilor 8 ani?)
- de ce am acceptat iniţierea divizării mediului academic şi universitar prin acceptarea tuturor iniţiativelor şi finanţarea tuturor proiectelor ale unora, şi discreditarea, subfinanţarea şi distrugerea altora?

Sunt întrebări, la care va trebui să găsim răspunsuri tot noi, chiar dacă unora aceste răspunsuri ar putea să nu le placă.

Sunt absolut convins, că Academia de Ştiinţe mai are multe de spus.

SISTEMUL DE SĂNĂTATE ÎN CONDIŢIILE CRIZEI ECONOMICE

Acad. ***Ion ABABII,*** *profesor universitar*
Mihai CIOCANU, *profesor universitar*
Ghenadie ŢURCANU, *şef Direcţie analiză, monitorizare şi evaluare a politicilor*

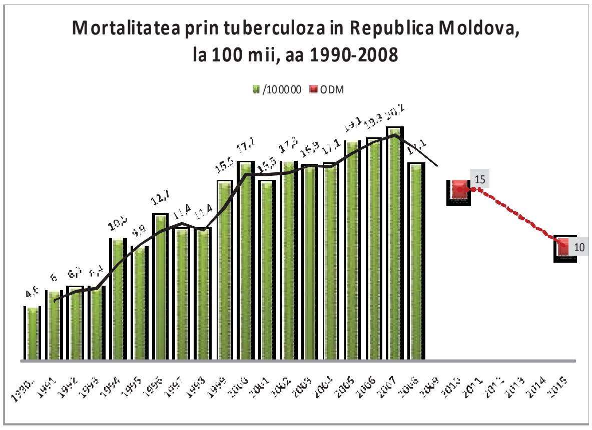
HEALTH SYSTEM IN CONDITIONS OF ECONOMIC CRISIS

Article includes information on progress and problems of health system of the Republic of Moldova. Economic crisis may have a negative impact on the health sector and in this regard it is important to maintain the health reform in the agenda of priorities. In this situation the state must provide favorable financing terms, generate resources and provide quality medical services for the entire population.

O populaţie sănătoasă înseamnă o naţiune energică şi o forţă de muncă productivă, ceea ce constituie o premisă indispensabilă pentru ascensiunea culturală şi economică durabilă a ţării. De aceea activităţile de consolidare a sistemului de sănătate se impun pe agenda politică a conducerii oricărui stat.

Cercetările realizate de către Organizaţia Mondială a Sănătăţii au dedus că atât **frecvenţa, cât şi gravitatea maladiilor manifestă tendinţă de creştere anume în cazurile, când sistemele de sănătate nu funcţionează adecvat situaţiei reale**.

Pe de altă parte, criza economică cu care ne confruntăm astăzi poate avea un impact asupra sectorului sanitar, care astfel are responsabilitatea de a oferi protecţie unor grupuri tot mai numeroase de persoane vulnerabile – tineri, migranţi, pensionari. Pentru a face faţă acestor noi încercări se cer a fi elaborate şi aplicate măsuri specifice, care să nu fie totuşi în **defavoarea** cursului strategic adoptat ce tinde spre asigurarea întregului **bloc de servicii medicale şi preventive.**

Implementarea mai multor remanieri şi schimbări de esenţă, iniţiate la mijlocul anilor '90 şi continuate în mileniul trei, au ca scop alinierea în termene cât mai rapide a medicinii moldoveneşti la standardele de calitate şi **performanţă ale lumii moderne** şi atingerea **Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului.**

În această perioadă Moldova a atins unele realizări în ceea ce priveşte indicatorii esenţiali de sănătate. Astfel, s-a redus rata mortalităţii infantile, a mortalităţii copiilor sub 5 ani, iar speranţa de viaţă la naştere a crescut în ultimul deceniu cu 2 ani. Este mai mare decât în Rusia cu 4 şi decât în Ucraina cu 2 ani, dar cu 10 ani mai mică decât media ţărilor din UE. Acesta este un exemplu elocvent unde trebuie să ţinem calea, dacă dorim ca copiii şi nepoţii noştri să aibă o durată mai mare a vieţii.

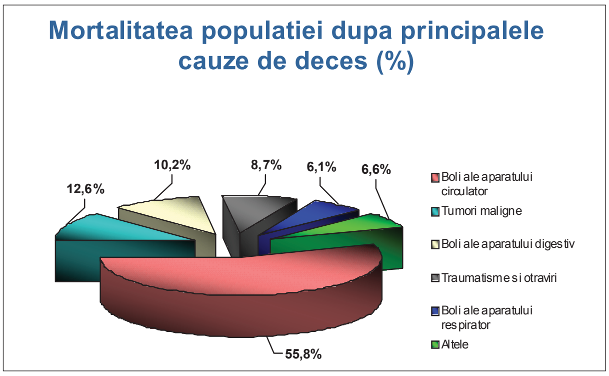
Implementarea programelor de protecţie a sănătăţii publice au menţinut o situaţie epidemiologică stabilă, fără a se înregistra cazuri de boli extrem de periculoase. Începând cu anul 2006, epidemia de tuberculoză a dat semne de stopare, înregistrându-se un declin al incidenţei globale. Şi totuşi, ea rămâne extrem de mare.

Dar nu trebuie să uităm că Moldova are angajamente faţă de Organizaţia Naţiunilor Unite exprimate în Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului şi că din cele 8 obiective, 4 sunt ale sistemului de sănătate.

Dacă se va sista finanţarea sănătăţii, există riscul că ţara să nu atingă scopurile stabilite şi să nu fie atrăgătoare nici din punct de vedere al investiţiilor în alte domenii ale economiei naţionale. Având 120 bolnavi de tuberculoză la 100 mii populaţie ţara devine neatractivă, chiar înfricoşătoare pentru investiţii din partea ţărilor economic avansate.

Chiar şi în condiţiile actuale nu trebuie să renunţăm la dezideratul de eficientizare a sistemului sănătăţii din Republica Moldova, ca acesta să poată contribui real la dezvoltarea economică şi la creşterea bunăstării poporului prin micşorarea mortalităţii şi profilaxia bolilor majore.

Pentru a atinge obiectivul propus trebuie să facem faţă provocărilor esenţiale aferente sănătăţii

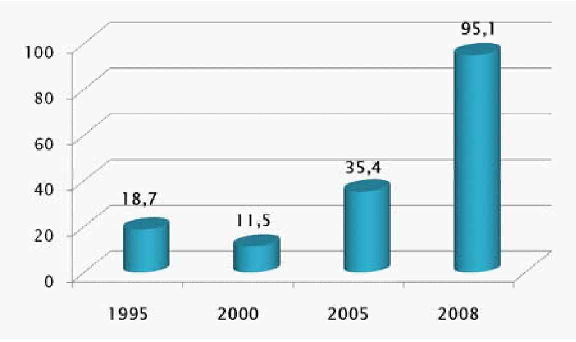

în contextul evoluțiilor demografice şi de mediu, decalajelor socio-economice, în condițiile unor resurse limitate şi subdezvoltării tehnologice, pe fundalul necesităților crescânde ale populației.

Urmează să se dea o atenție deosebită populației din mediul rural, unde se atestă cea mai înaltă mortalitate generală a persoanelor la o vârstă aptă de muncă.

Reforma în domeniul finanțării sectorului sanitar prin punerea în practică a asigurărilor obligatorii de asistență medicală a contribuit la majorarea esențială a investițiilor publice pentru sănătate, alocațiile pe cap de locuitor sporind de la 11,5 în anul 2000 până la 95 dolari în anul 2008.

Alocații financiare pentru sănătate din bugetul public național (dolari SUA per capita)

Creşterea investițiilor în sănătate a permis implementarea unui sistem modern de asistență medicală primară, s-a efectuat reformarea şi eficientizarea asistenței medicale de urgență, s-a inițiat modernizarea sectorului spitalicesc, **remanieri care au pus începutul alinierii sistemului la standardele europene.**

Conştientizăm şi faptul că sursele interne nu pot acoperi costurile eforturilor de racordare a sectorului sanitar la standardele Uniunii Europene. Tot din această cauză sistemul sănătății nu poate oferi acces gratuit şi instantaneu la servicii medicale de calitate.

Până şi în aşa țări ca Norvegia, Elveția, Olanda, Germania, Marea Britanie şi altele, unde alocațiile pe cap de locuitor pentru sănătate constituie câteva mii de euro, există liste de aşteptare până la 2-3 ani. De aceea, trebuie să **rezistăm provocărilor populiste de majorare a pachetului gratuit de servicii medicale, fără a avea acoperire financiară**.

În acelaşi timp, sistemul sănătății trebuie să asigure coeziunea socială prin distribuirea echitabilă a sarcinii de finanțare, adică în conformitate cu nivelul posibilităților materiale ale populației în condițiile crizei economice, deoarece peste 20 la sută din cetățeni încă nu dispun de asigurări medicale.

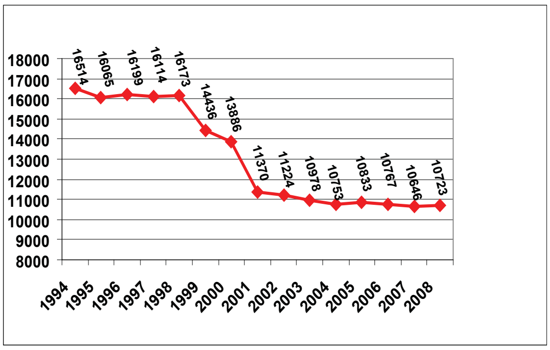
Dar un regim auster de finanțare, impus de criza financiară, poate submina periculos activitatea sistemului de sănătate şi riscă să întrerupă sau chiar să sisteze acordarea serviciilor medicale de primă necesitate, aşa cum s-a întâmplat la începutul anilor '90.

Printre aceste consecințe ar fi reducerea accesului la servicii medicale, lipsa tratamentului adecvat şi, deci, răspândirea maladiilor, creşterea complicațiilor bolilor cronice şi a rezistenței medicamentoase. Totodată, stresul şi frustrarea socială pot aduce la creşterea dramatică a deprinderilor nesănătoase de viață, inclusiv consumul excesiv de alcool şi drogurile.

Perpetuarea crizei poate genera şi alte perturbări, subminând realizările unor reforme din domeniul sănătății. Într-un moment pot fi spulberate până şi modestele rezultate obținute în majorarea salariului lucrătorilor din sistem. Astfel, există pericolul demoralizării cadrelor medicale cu exodul lor masiv.

Pe parcursul a 15 ani am pierdut cca. 14 mii de medici. În anul 1994 erau 16514, iar în 2008 – 10723. Tot în această perioadă Universitatea de Stat de Medicină şi Farmacie "N.Testemițanu" a pregătit peste 8 mii de specialişti, dar numărul medicilor încadrați în sistem continuă să se micşoreze. Acelaşi lucru se observă şi în cazul asistenților medicali.

Dinamica numărului absolut de medici care activează în instituțiile medico-sanitare publice din Republica Moldova în perioada anilor 1994-2008

Singura posibilitate de evitare a acestor involuții este menținerea sistemului sănătății pe agenda priorităților Guvernului, atât la capitolul susținerii bugetare, cât şi în ce priveşte includerea în proiecte internaționale de dezvoltare.

Reformele implementate pe parcursul ultimilor ani au redus inegalitățile din domeniul sănătății pentru unele contingente de populație, dar calitatea serviciilor medicale este încă sub nivelul aşteptat de cetățeni şi sub cel dorit de profesioniştii în domeniu.

Pentru ameliorarea calității serviciilor medicale este necesar de a menține ritmul de creştere a cotei de participare în fondul de asigurări medicale, deoarece acesta constituie doar jumătate față de nivelele din țările europene.

Totodată, este necesară extinderea şi eficientizarea activităților în domeniul **promovării sănătății şi prevenirii îmbolnăvirilor, respectarea drepturilor şi responsabilităților fiecărui cetățean cu privire la sănătate şi asigurarea unei abordări complexe a serviciilor**.

Modernizarea bazei tehnico-materiale a instituțiilor medico-sanitare publice este de neconceput fără antrenarea în relații de parteneriate

naționale şi internaționale. Suntem angajați într-o serie de proiecte ponderale pentru ținuta modernă a sectorului sanitar din Republica Moldova, care trebuie susținute, inclusiv prin aportul financiar ce ne revine. Suntem obligați să contribuim la micşorarea efortului financiar pentru populație în caz de îmbolnăvire.

O prioritate a sistemului de sănătate rămâne generarea de resurse umane cu abilități şi competențe, ce se conformă cerințelor flexibile impuse de diferite nivele de asistență medicală. Urmează să perfecționăm în continuare procesul de recrutare şi angajare a cadrelor valoroase pentru activitate în zonele rurale.

Se impune promovarea concursului în medicină la toate etapele în conformitate cu standardele acceptate pe plan mondial, beneficiind de ajutorul acordat de către organismele internaționale în acest sens.

Indiferent de carențele financiare, trebuie să susținem mai insistent savanții autohtoni prin implementarea promptă şi utilizarea mai eficientă a inovațiilor în tehnologiile medicale şi farmaceutice.

În perioada de criză financiară, ca niciodată este necesară concentrarea preponderentă pe dezvoltarea Asistenței Medicale Primare ca platformă stabilă în depistarea precoce a maladiilor.

Alinierea la parametri de calitate europeană a impus configurarea sistemului de servicii de îngrijiri la domiciliu, de îngrijiri paliative, de sănătate mintală, de geriatrie şi altele. Urmează să insistăm cu toată perseverența pentru implementarea acestora la scară largă, deoarece ele au drept destinație finală creşterea indicatorilor de calitate a vieții.

În aceeaşi ordine de preocupări, vom propune populației metode tot mai performante de diagnostic şi tratament, implementând servicii de *e-sănătate,* bazate pe tehnologii moderne.

Urmează a fi dezvoltate rețelele de asistență medicală spitalicească după principiile eficienței economice, care garantează accesul şi calitatea serviciilor prestate, aceste rețele incluzând Centre de Excelență la Chişinău, Bălți, Cahul, Tighina, alte spitale de referință, spitale comunitare sau locale. Pentru a face față provocărilor demografice şi social-economice, se impune ca şi Moldova să dezvolte rețele de paturi de îngrijire medicală, a căror eficiență să fie mai înaltă, după modelul Uniunii Europene.

Trebuie încurajate investițiile private în sistemul de sănătate, care pot contribui substanțial la realizarea unor obiective de extremă importanță, cum ar fi contracararea maladiilor socialmente condiționate. Pentru aceasta sistemul de sănătate urmează să consolideze efectiv instituțiile medicale publice şi private, mobilizându-le resursele pentru fortificarea parametrilor de sănătate a populației.

Sănătatea fiind un produs social, se impune antrenarea întregului spectru de parteneri şi contribuabili la dezvoltarea societății moderne. Prin urmare, sistemul de sănătate are sarcina de a ghida politicile şi acțiunile altor sectoare în vederea abordării determinantelor sociale, de mediu şi economice ale sănătății.

Toate aceste prevederi, de esență pentru ordonarea unui sector sanitar de factură europeană, au fost stipulate în documentele de program ale Ministerului Sănătății: Politica națională de Sănătate şi Strategia de dezvoltare a sistemului, elaborate de savanții noştri în comun cu OMS, Comisia Europeană, Banca Mondială, Fondul Monetar şi alte organisme internaționale. Aceste documente au asigurat deschiderea unei finanțări de durată. Comisia Europeană a acceptat deja alocarea primelor în valoare de 46,2 mln. Euro în cadrul Programului Suport Bugetar pentru sistemul sănătății din Moldova.

În situația actuală este necesar de a continua procesul de elaborare a politicilor de consolidare şi perfecționare a sectorului sanitar în conformitate cu cerințele contemporane ale cadrului normativ care ar include:

- definirea cadrului legal al spitalelor (Legea spitalelor);
- licențierea activității profesionale a medicilor şi farmaciştilor (Legea privind Colegiul (Liga) Medicilor);
- aprobarea strategiei de formare universitară, postuniversitară şi continuă a cadrelor medicale, conform recomandărilor OMS şi standardelor Uniunii Europene;
- organizarea sistemului național de audit medical intern şi extern;
- managementul maladiilor în baza Protocoalelor clinice bazate pe dovezi;
- şi, nu în ultimul rând – **menținerea autonomiei asigurărilor obligatorii de asistență medicală şi a fondurilor sale.**

Ne revine să elaborăm mecanismul de implementare a **Legii privind supravegherea de stat a sănătății publice**, care să antreneze întreaga societate în edificarea unui sistem sanitar modern.

De menționat că, aplicând măsuri anticriză, nicio țară din regiunea Europeană nu a redus cheltuielile pentru sănătate, ci dimpotrivă, toate au direcționat surse suplimentare pentru soluționarea problemelor de sănătate ale persoanelor social vulnerabile. Aceste recomandări au fost aprobate la reuniunea conducătorilor de guverne de la Oslo în aprilie 2009.

În acest context, ținem să atenționăm că statul trebuie să investească în domeniul sănătății şi să folosească eficient resursele sanitare. Nu este momentul să reducem bugetul alocat sănătății sau să transferăm costurile către pacienți care deja se confruntă cu scăderea veniturilor. Nu trebuie să pierdem din vedere faptul că sănătatea este bunul cel mai de preț. Or, orice om de bună credință ar subscrie la maxima vestitului savant german Teo Şroeder: **"Sănătate nu este totul, dar fără sănătate nu este nimic".**

LIPSA IDENTITĂŢII NAŢIONALE CA ELEMENT AL CRIZEI

Dr.hab. **Vasile *BAHNARU***

THE LACK OF NATIONAL IDENTITY AS AN ELEMENT OF CRISIS

The author examines the necessity of promoting the scientific truth about the language and identity of basarabian romanians. He pleads for the elaboration of a national linguistic policy; the writing up of a strategic plan concerning the reconciliation of interetnic dissensions, relying only on scientific truth and excluding completely the false and pomp; the research of aspects regarding the social functions of language as an integrative factor of a state's population; the identification of the whole national educational objectives, that are to be established on the following pylons: Romanian language, the Romanian literature, culture,history and spirituality.

1. În perioada de criză pe care o traversăm în prezent, constatăm că la noi criza se manifestă în mod special, întrucât are un caracter polivalent, ea fiind determinată nu numai de factori de natură economică şi financiară, ci mai ales de factori politici, din care considerente efectele crizei sunt deosebit de dezastruoase. Să sperăm că factorul politic a fost anihilat ca urmare a victoriei obţinute de forţele democrate în alegerile recente şi, odată cu înscăunarea la conducerea Republicii Moldova a elementului democrat naţional, situaţia în economie va fi redresată, iar criza depăşită. Dar componentul de importanţă majoră al crizei noastre generale este lipsa de identitate naţională şi lingvistică, adică aspectul spiritual. Este vorba despre denumirea corectă a limbii noastre, a neamului nostru, despre istoria adevărată a poporului nostru, dar nu despre una contrafăcută, din considerente geopolitice şi ideologice, în birourile de aiurea. În perioada anilor 90 -91 această criza spirituală părea că va fi depăşită cu facilitate, fără eforturi deosebite, dar ulterior s-a dovedit a fi, cel puţin pentru moment, insurmontabilă. Cu toate acestea, ţin să menţionez cu deosebită satisfacţie că oamenii de ştiinţă, Academia noastră în ansamblu au dat dovadă de o autentică conştiinţă ştiinţifică şi civică, fără a se lăsa antrenaţi în varii polemici politice şi ideologice.

2. Desigur, situaţia în Academie este departe de perfecţiune. Sunt necesare unele remanieri de fond în modul ei de funcţionare şi de dirijare. Se cere, de urgenţă, debarcarea imediată de pe acest vas a unor epave pseudo-savante, a unor cvasi oameni de ştiinţă, care au făcut serviciu, mai bine zis aport, unor regimuri antinaţionale, susţinând şi promovând nişte aberaţii străine neamului şi idealurilor noastre naţionale. În unele privinţe, Academia a devenit, evident, nu fără presiunea partidului aflat până odinioară la putere, adăpostul „vitelor de pripas" (vorba poetului). Avem în vederea retragerea unor foşti demnitari de stat din fotoliile ministeriale în birourile de conducere a ştiinţei. Aceştia, împreună cu nostalgicii din arsenalul sovietic al Academiei, deşi nu neagă direct că basarabenii vorbesc limba română, pedalează pe existenţa unor deosebiri, caracteristice fie limbii, fie literaturii, fie, în fine, culturii noastre în genere. Am ferma convingere că toate acestea se fac din rea-voinţă, fără a interpreta realitatea prin prisma opoziţiei dialectice identitate - diversitate. Limba noastră naţională este frumoasă, plastică tocmai datorită faptului că identitatea ei se manifestă în diversitate. În acest context este momentul potrivit să amintim că limba română, cu toate micile ei diferenţieri regionale, se caracterizează printr-o unitate inimaginabilă în raport cu celelalte limbi romanice şi nu numai. Dacă vorbitorii unor limbi europene (italiana, franceza, germana etc.) pot comunica între ei numai datorită cunoaşterii limbii literare unice, atunci românii, chiar vorbind limba „de-acasă", adică graiul lor de baştină, se pot înţelege cu orice român, indiferent din ce zonă este originar cel din urmă, întrucât diferenţele de pronunţie şi cele lexicale sunt cunoscute, de regulă, de cei mai mulţi vorbitori de română.

3. Sunt sigur că dezideratul reformelor interne din cadrul Academiei ţine de perspectiva imediată şi de voinţa conducerii ei. Pentru a nu incita spiritele, aş propune ca pentru academicienii din oficiul puterilor căzute în desuetudine să fie creat un senat academic, cu vot consultativ, fără remunerare, în care aceştia şi-ar putea expune liber şi nestingherit opiniile, inclusiv devagaţiile, ca şi cum ar fi în treabă.

În pofida celor afirmate anterior, nu putem face abstracţie de valoarea incontestabilă şi incomensurabilă a Academiei în viaţa ştiinţifică, culturală, spirituală, socială, economică mai ales şi chiar politică a Republicii Moldova.

În primul rând, ţin să amintesc onoratei asistenţe că în procesul de renaştere naţională a basarabenilor, care s-a declanşat în anii 88-89, cea mai mare parte a savanţilor noştri – lingvişti, literaţi, istorici, economişti, dar şi matematicieni, fizicieni, biologi etc. – s-a înregimentat total şi dezinteresat în acţiunea de promovare a ideii de revenire la alfabetul nostru românesc, de punere a limbii române în capul mesei când este vorba de funcţiile ei în stat, de studiere a istoriei noastre naţionale, istoria românilor, a culturii românilor, dar nu a unor naţiuni de aiurea. Evident, în această operă de revenire la origini, de dezînstrăinare au fost persoane care au rămas servile, fidele vechiului regim şi continuă să vehiculeze fie

idei perimate, aruncate demult la lada cu gunoi a istoriei, fie idei deghizate în haina moldovenismului primitiv. Toate acestea se fac urmărindu-se un singur scop: înstrăinarea de neamul nostru şi ţinerea noastră în ţarcul sufocant al inamicilor noştri. Mai mult, Academia a iniţiat după declararea Independenţei din 27 august 1991, prin vocea unor savanţi de talia regretatului academician Silviu Berejan, necesitatea actualizării legislaţiei lingvistice aprobate de parlamentul sovietic în 1989, dar organul legiuitor de atunci, fie din teamă, fie din incompetenţa majorităţii agrariene, a rămas surd faţă la opiniile savanţilor noştri, iar Constituţia elaborată în mare grabă şi adoptată tot în regim de urgenţă prin votul parlamentarilor vehiculează ideea antiştiinţifică cu iz pestilenţial de naftalină cu privire la existenţa aşa-zisei "limbi moldoveneşti", perpetuând astfel politica imperială sovietică şi ţaristă bazată pe principiul "divide et impera", cu deosebirea că de această dată pseudoteoria în cauză era susţinută şi promovată de adepţii "moldovenismului" de cea mai proastă speţă. Şi, ca urmare, în Basarabia nu se mai vorbeşte limba română, ci "limba de stat". În acest context urmează să reamintim că toate acestea s-au făcut în pofida deciziei Academiei de Ştiinţe care susţinea, în baza unor argumente ştiinţifice imbatabile, că denumirea corectă a limbii noastre este Limba română. Opinia savanţilor nu a fost luată în considerare, a învins incultura şi ignoranţa agresivă a politicienilor nostalgici de factură neocomunistă şi antiromânească. În toţi aceşti ani, Academia, inclusiv conducerea ei, a perseverat în ideea adevărului ştiinţific: vorbim româneşte, suntem români şi, ca urmare, aparţinem spaţiului istoric, cultural şi spiritual al românilor.

În ultimii ani, conducerea Academiei a manifestat o dexteritate managerială de invidiat. Astfel, a fost elaborat şi adoptat de organele de resort cadrul normativ de funcţionare a Academiei în conformitate cu standardele europene, au fost extinse în mod substanţial resursele bugetare alocate ştiinţei şi inovării, a fost reconstruită, practic, biblioteca ştiinţifică centrală a Academiei, au fost inaugurate şi puse în funcţionare liceul şi universitatea Academiei, care urmează să prepare cadre în cele mai multe domenii ale ştiinţei noastre etc.

4. În ceea ce priveşte Institutul de Filologie, aş vrea să susţin că acesta le stă ca osul în gât tuturor inamicilor noştri, fiind etichetat drept "cuib al naţionalismului românesc", întrucât cea mai mare parte a cercetătorilor au fost şi sunt adepţii adevărului ştiinţific. Tocmai din aceste considerente s-a făcut tentativa de a-l lichida prin diluarea lui în oceanul de străinism al Institutului patrominiului cultural. Graţie atitudinii ferme a cercetătorilor Institutului, a oamenilor de ştiinţă şi de cultură şi, în special, a conducerii Academiei, tentativa comuniştilor a eşuat.

5. Comuniştii au culpabilizat şi continuă să

Eleonora Romanescu. ***Case albe şi găini,*** u/p, 1987

trâmbiţeze despre activitatea antistatală a forţelor democratice, ei erijându-se în postura de unici şi autentici apărători ai statului Republica Moldova. Am cutezanţa să afirm că, în realitate, ei au fost, pe timpul sovieticilor şi în prezent, inclusiv în perioada guvernării lor de tristă pomină, cei mai înrăiţi inamici ai statului Republica Moldova. Fără a aduce prea multe probe în această ordine de idei, voi aminti aici despre funcţia politică a limbii ca element coagulant, ca factor integrator al unui stat. Fără cunoaşterea limbii majorităţii, etniile conlocuitoare nu pot promova în ierarhia socială, nu pot beneficia de toate drepturile şi privilegiile oferite de stat. Existenţa a două sau mai multe limbi oficiale într-un stat conduce în mod obligatoriu la dedsfiinţarea unităţii statului. Prin urmare, dacă limba rusă ar fi legalizată ca a doua limbă de stat, acest lucru ar leza interesele populaţiei româneşti şi ar conduce la anularea existenţei statului, la formarea unui stat rusesc de tampon în sud-estul Europei, aşa cum este Transnistria în prezent. Se vehiculează în continuare ideea bilingvismului "armonios", care, în realitate, a fost şi continuă a fi unul român-rus, situaţie în care noi suntem obligaţi să vorbim ruseşte, în timp ce populaţia rusofonă nu depune eforturi deosebite pentru a ne însuşi limba. În acest context, vă amintesc că bilingvismul, ca şi plurilingvismul, este o caracteristică individuală şi salutară în orice societate, iar atunci când acesta capătă un caracter de masă, limba de mai mic prestigiu începe să delireze, să se deformeze, ca până la urmă să dispară. Anume din acest motiv bilingvismul de masă este denumit ca fiind schizofrenie verbală.

6. Prin politica antinaţională a comuniştilor, românul basarabean a ajuns să fie, vorba poetului "străin în ţara lui". Cu acest prilej nu este dificil să identificăm existenţa unui mare număr de persoane care practică frecvent şi cu acte în regulă una sau alta din disciplinile umaniste la un nivel mediu (mau curând mediocru!), dar cu strălucire exclusiv negustorească şi propagandistică, ce le autopropulsează în vârful piramidei sociale. Persoane născute mai ales să prezideze şi să arbitreze, decât să cerceteze şi să creeze. Tocmai persoanele de acest tipaj ne elaborează politica în genere şi cea lingvistică în particular! Unii din ei au susţinut chiar teze de doctor în ştiinţe, ca tov. Stepaniuc, de exemplu. Sunt de părerea că a venit timpul să fie reexaminat cadrul ştiinţific şi legal al unor astfel de teze. Slavă Domnului că aceste persoane "omnisciente" şi omniprezente nu au legalizat limba rusă în calitate de a doua limbă "oficială"! Ei nu au altă misiune decât a fi în serviciul străinilor. Şi cum să nu exclami, auzindu-le vociferările şi absurdităţile lor delirante, împreună cu poetul nepereche: *Cine-au îndrăgit străinii, Mânca-i-ar inima câinii, Mânca-i-ar casa pustia, Şi neamul nemernicia!*

7. Oamenii de bine, inclusiv forţele politice cu adevărat naţionale, perseverează în ideea redresării situaţiei politice, sociale, economice şi culturale prin promovarea unor idei şi modele europene. Academia noastră se aliniază şi susţine în totalitate aceste iniţiaive şi va depune toate eforturile, folosind din plin potenţialul său ştiinţific, pentru a transpune în viaţă aceste demersuri social-economice şi politice.

Odată ce majoritară în Republica Moldova este etnia autohtonă, raţiunea existenţei acestui stat este susţinerea şi apărarea pe toate căile şi cu toate mijloacele a intereselor naţiunii majoritare. Naţiunea nu este un produs al politicului, al ciocnirilor de interese şi de idei din sfera politicului, ci un rezultat al procesului istoric de evoluţie a popoarelor. În această direcţie, Academia urmează să elaboreze studii competente şi bine documentate în domeniul limbii, literaturii, culturii, istoriei etc., demersul principal în această ordine de idei constituindu-l adevărul ştiinţific.

8. Bunul-simţ indică faptul că metoda cea mai firească, mai eficientă şi mai logică de aplanare a tensiunilor dintre naţiunea dominantă şi minorităţile din cadrul statului ei *este o politică îndreptată spre satisfacerea revendicărilor legitime ale minorităţilor, până la limita admisă de drepturile la fel de legitime ale celorlalţi cetăţeni ai statului*.

9. În concluzie, credem că în domeniul umanistic Academiei îi revin următoarele sarcini de natură teoretică şi practică:

- elaborarea unei politici lingvistice naţionale a statului;
- redactarea unui plan strategic de aplanare a disensiunilor interetnice, punând la bază numai adevărul ştiinţific şi excluzând totalmente falsul şi cadrul de paradă;
- cercetarea problemelor legate de funcţiile sociale ale limbii ca factor integrator al populaţiei unui stat;
- identificarea ansamblului de obiective educaţionale naţionale, care urmează să fie fundamentate pe următorii piloni: limba română, literatura, cultura, istoria şi spiritualitatea românilor.

Întru realizarea acestor demersuri, este necesar ca forţele politice să conştientizeze rolul ştiinţei ca factor determinant al progresului economic şi social, din care considerente urmează să fie asigurată autonomia ştiinţei în raport cu factorul politic, administrarea ştiinţei să fie realizată de persoane competente, excluderea imixtiunii politicului în activitatea ştiinţifică şi, în fine, conservarea şi susţinerea comunităţii ştiinţifice deja constituite.

ROLUL ŞTIINŢEI ŞI INOVĂRII ÎN REALIZAREA STRATEGIEI DE DEZVOLTARE A AGRICULTURII

Dr. hab. ***Leonid VOLOŞCIUC***

THE ROLE OF SCIENCE AND INNOVATION IN ACHIEVING THE AGRICULTURAL DEVELOPMENT STRATEGY

Solution of the problems concerned with manifestation of the financial – economical crisis a particular role falls at science. Departing from the extremely great impact of these phenomena on agriculture and its contribution to the Internal Crude Product of the Republic of Moldova, it becomes clearer than an increased attention must be played to this domain. A profound analysis of the situation in agriculture alones ns to propose for implementation a series of measures concerning the main innovational opportunities, innovation politics and development of agricultural science, and institutional capacity development as well, which would contribute to the reduction of the negative impact of the present financial – economical crisis in which the Republic of Moldova has fond itself.

The collaborators of the Institute for Plant Protection and Ecological Agriculture, under the conditions of the profound financial-economical crisis propose a series of the practical measures based on utilization of the natural capacities for density regulation of the pest populations and for reduction of the pesticide press onto environment.

Pornind de la particularităţile actualei crize financiar-economice, devine evident că soluţionarea problemelor cauzate de acest fenomen sunt indispensabil legate de aplicarea realizărilor ştiinţei mondiale. Meditând asupra rolului ştiinţei în societate şi ţinând cont de aşteptările populaţiei Republicii Moldova, îndeosebi ale lucrătorilor antrenaţi în complexul agroalimentar, risc să generalizez că ştiinţa se face cu fapte şi numai cu fapte. Or, faptele reprezintă materialul de lucru al savantului. Aşa cum o casă se face cu pietre, tot aşa şi cercetarea se înalţă cu forţe. Însă, o acumulare de fapte nu este ştiinţă, aşa cum o grămadă de pietre nu este o casă. Pentru confirmarea celor spuse, ne amintim şi de cuvintele înaripate pronunţate de Fr. Jouliot-Curie că "Poporul are nevoie de ştiinţă. Ţara, care n-o dezvoltă, se transformă inevitabil într-o colonie".

Deşi fenomenele de criză pe parcursul mai multor luni n-au fost recunoscute de către autorităţile statului, totuşi acestea au fost simţite de majoritatea populaţiei şi se manifestă prin reducerea venitului intern brut, diminuarea producţiilor globale, continuarea stagnării productivităţii în sectorul animalier, creştere a preţurilor la produsele fitotehnice, scăderea exporturilor producţiei agricole, îndeosebi a celei viti-vinicole şi pomicole. Pe lângă caracterul local al problemelor din agricultură, fenomenele crizei din acest sector de activitate sunt determinate şi de un şir de cauze globale. E de menţionat Raportul UNESCO (Comisia IAASTD) privind lipsa perspectivelor de dezvoltare a agriculturii tradiţionale şi necesitatea implementării direcţiilor noi de agricultură bazate pe circuitele naturale, inclusiv a agriculturii ecologice (Paris, UNESCO, 15 aprilie 2008). Existenţa problemelor agrare serioase a fost confirmată şi de organele de resort din Republica Moldova. În strategia de dezvoltare a sectorului agroalimentar pe perioada anilor 2006-2015, ex-ministrul agriculturii A.Gorodenco mărturisea: "Este bine cunoscut faptul că reforma agrară care a avut loc în Republica Moldova nu a adus succese palpabile nici economiei naţionale, în ansamblu, nici ţăranilor împroprietăriţi, în particular. Oricât de tristă ar fi această constatare, de la un timp încoace ea a devenit o realitate dură".

Vorbind despre căile de soluţionare a problemelor din agricultură e necesar de remarcat starea de lucruri din acest domeniu deosebit de important pentru Republica Moldova şi de identificat problemele principale. În acest sens trebuie să constatăm că structurile agrare diferă de la formele colective la cele individuale, de la public la privat, rolul statului variază de la direcţionarea alocaţiilor resurselor şi produselor până la prestarea bunurilor publice, iar obiectivele politicii agrare cuprind acţiuni începând cu asigurarea securităţii produselor alimentare şi sfârşind cu prestarea serviciilor sociale. Ca rezultat, imaginea de ţară agrară a Republicii Moldova, pare să fie, la nivel de percepţie, bătută în cuie. Această abordare e determinată de nivelul urbanizării extrem de scăzut, precum şi de unele realităţi specifice (agricultura este principalul angajator în economie şi deţine o pondere mare din PIB, industria prelucrătoare se află în declin, sectorul agricol deţine o cotă înaltă în industrie şi domină exporturile care sunt orientate spre Est, se exagerează caracterul benefic al condiţiilor naturale). E de menţionat că anul 2009, ca şi alţi ani, rămâne foarte greu pentru agricultură, iar Moldova se poate pomeni în pragul unei crize alimentare. Mai menţionăm şi alte particularităţi (*fig. 1,2*).

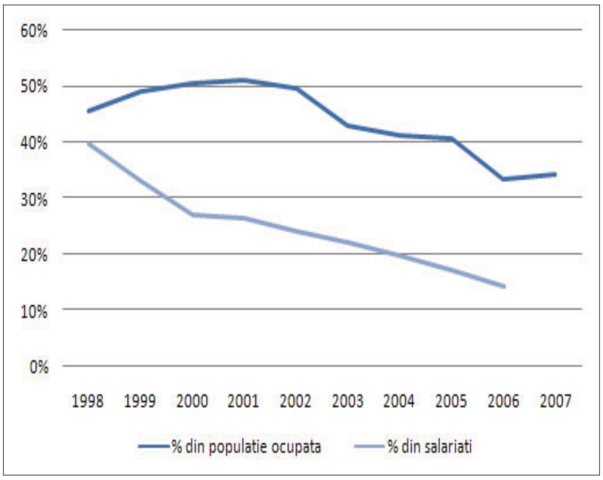

Fig.1. Ponderea deosebit de mare a agriculturii în totalul populaţiei ocupate şi salariaţilor

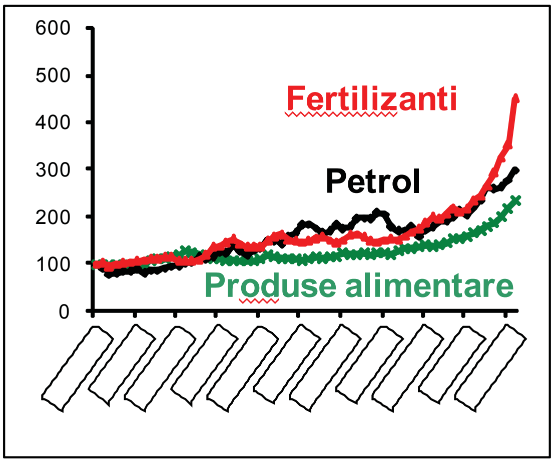

Fig.2. Dinamica creşterii preţurilor permanent a fost şi rămâne în detrimentul produselor alimentare

E necesar de remarcat că în majoritatea ţărilor cu economie şi agricultură dezvoltată, pe de o parte, se aplică subvenţionarea activităţilor din acest domeniu, iar pe de altă parte, preţurile internaţionale reale la materia primă agricolă au fost ţinute în frâu (*fig.3*) de politicile curente ale comerţului global (% din preţ)

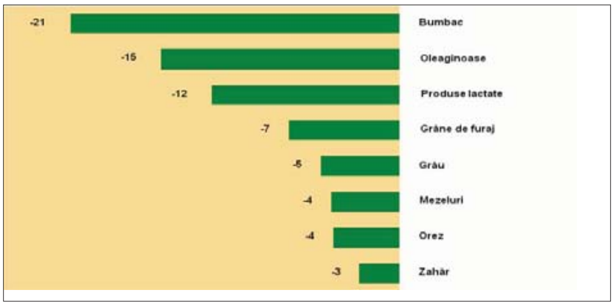

Fig.3. Nivelul de reducere forţată a preţurilor la principalele produse agroalimentare

Pe lângă subvenţionarea slabă a agriculturii, în Republica Moldova, ca ţară agrară, se cheltuieşte prea puţin pentru activităţile din acest sector. Aşa bunăoară, dacă ponderea agriculturii în bugetul naţional constituie 22 la sută, apoi pentru dezvoltarea agriculturii se alocă doar 4 la sută (*fig. 4*).

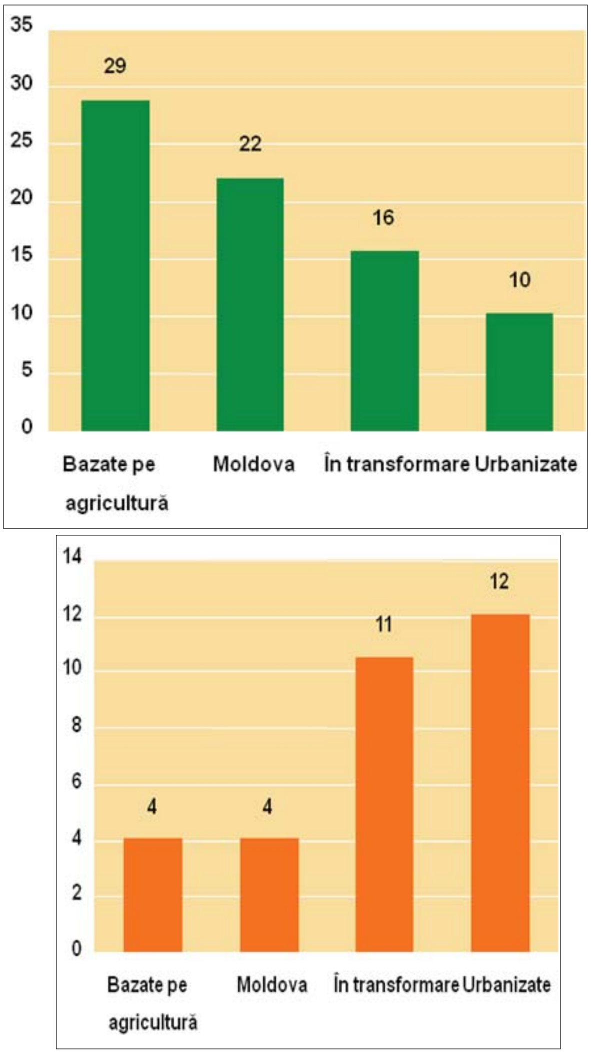

Fig. 4. Analiza comparativă a ponderii agriculturii Republicii Moldova în bugetul naţional şi a alocaţiilor bugetare pentru dezvoltarea agriculturii

Un interes deosebit prezintă şi politica de subvenţionare în Republica Moldova. Analiza a demonstrat că pe o perioadă îndelungată de timp (1975-2007) subvenţiile au crescut în detrimentul investiţiilor în bunurile publice. Or, participarea ştiinţei în soluţionarea problemelor determinate de criza financiar-economică este de neconceput fără colaborarea cu autorităţile statului. Parafrazând ideea lui T.Bucle că "Ştiinţa este templul democraţiei" putem afirma cu toată certitudinea că ştiinţa reprezintă cea mai democratică sursă a puterii.

Dintre oportunităţile inovaţionale principale enumerăm:

• Inovaţii tehnologice – deşi frecvent au fost declarate că înregistrează progrese considerabile,

totuşi nu conţin investiţii suficiente şi sunt implementate în agricultura de conservare, unele practici durabile, în serviciile financiare, marketing şi extensiune.

• Inovaţii instituţionale – multe fiind la etape incipiente, dintre care evidenţiem:

– asigurări contra riscurilor (au un caracter nesemnificativ);

– finanţare rurală (lipsesc băncile agricole);

– soft-uri de marketing, îndeosebi pentru schimburi de specialişti, informaţie;

– organizaţii ale producătorilor (lipseşte integrarea din cadrul ramurilor);

– parteneriate public-privat-organizaţii neguvernamentale.

Pornind de la caracterul răzleţ al componentelor procesului de producţie şi comercializare a produselor agroalimentare, devine absolut necesară integrarea producătorilor agricoli mici cu procesatorii şi pieţele agricole. În acest sens e necesar de perfecţionat politicile privind structura agrară, luând în consideraţie faptul că gospodăriile agricole de familie, de regulă, activează mai bine decât gospodăriile agricole corporative. Deosebit de actuală devine miza pe produsele care asigură valoare suplimentară mare, utilizând implementarea standardelor internaţionale, organizarea reţelelor de oferte integrate şi susţinerea economiei de anvergură în marketing, precum şi sporirea rolului organizaţiilor producătorilor, procesatorilor şi al pieţelor de realizare.

Asigurarea realizării scopurilor determinate înaintează un şir de obiective faţă de instituţiile ştiinţifice, printre care enumerăm:

• armonizarea legislaţiei naţionale cu cea a UE;

• sporirea competitivităţii şi productivităţii sectorului agroindustrial prin sporirea investiţiilor şi inovaţiilor;

• dezvoltarea infrastructurii de piaţă şi îmbunătăţirea canalelor de distribuţie;

• perfecţionarea competenţelor producătorilor şi antreprenorilor agricoli în domeniul marketingului;

• perfecţionarea politicii de subvenţionare/susţinere a producătorilor agricoli şi dezvoltarea pieţei funciare şi de consolidare a terenurilor agricole.

Deosebit de importantă devine politica inovaţională şi dezvoltarea ştiinţei agricole. Pentru ameliorarea situaţiei din agricultură considerăm necesare următoarele:

• axarea acţiunilor de cercetare-inovare pe direcţiile prioritare;

• stimularea activităţilor ştiinţifico-inovaţionale în scopul creării noilor soiuri şi hibrizi de plante, rase de animale înalt productive; aplicării tehnologiilor avansate agricole şi de procesare a materiei prime; implementării sistemelor de irigare ecologic raţionale, în acest sens tot mai actuală devenind problema implementării slabe a realizărilor ştiinţifice înregistrate de savanţii autohtoni;

• crearea şi implementarea sistemelor de stimulente economice în vederea atragerii şi absorbţiei inovaţiilor în sector;

• modernizarea procesului de pregătire şi perfecţionare a cadrelor şi racordarea conţinutului şi calităţilor studiilor la cerinţele pieţei;

• susţinerea dezvoltării reţelei de transfer tehnologic şi extensiune în sectorul agroalimentar.

Pentru realizarea măsurilor propuse se impune dezvoltarea capacităţilor instituţionale, printre care propunem:

• continuarea reformei instituţiilor ştiinţifice prin revenirea la asociaţii ştiinţifice de producţii, ca model eficient de îmbinare a ştiinţei şi practicii agricole;

• fortificarea Centrelor Informaţional de Extensiune şi de Marketing Agricol;

• ameliorarea activităţii Inspectoratului General Agricol;

• reformarea AITT prin orientarea la activităţile centrelor de extensiune.

Colaboratorii Institutului de Protecţie a Plantelor şi Agricultură Ecologică, în condiţiile crizei financiar-economice profunde, propun un şir de măsuri practice bazate pe utilizarea capacităţilor naturale de reglare a densităţii populaţiilor de organisme dăunătoare şi de reducere a presei pesticidice asupra mediului înconjurător. În acest sens, considerăm necesară implementarea Sistemului Naţional de avertizare şi control al dezvoltării organismelor dăunătoare. O altă activitate urgentă în condiţiile de criză este producerea şi implementarea largă a mijloacelor alternative de protecţie a plantelor, precum şi promovarea tehnologiilor de producere, procesare şi comercializare a produselor ecologice.

Acestea fiind spuse, optăm pentru o colaborare cu autorităţile statului, apelând la metafora sugestivă a lui Norbert Wiener: “Ştiinţa este o plantă delicată şi nu îi place grădinarul care are obiceiul de a o apuca de rădăcini ca să vadă dacă creşte aşa cum trebuie”. Noi ne exprimăm speranţa în colaborarea fructuoasă cu grădinarii grijulii.

Bibliografie

1. Andrieş S., Boincean B., Jigău Gh. Cod de Bune Practici Agricole. Chişinău: Mediul ambiant. 2007. 120p.
2. RDM2008. Politici agrare pentru Moldova “Cheltuieli publice pentru dezvoltarea agrară”, Banca Mondială. 2008.
3. Voloşciuc L.T. Promovarea strategiei tehnologice şi de cercetare a agriculturii ecologice. Ştiinţa agricolă, nr.2. 2008. P.26-29.
4. Волощук Л.Ф. Экологическое земледелие – надежный путь устойчивого развития сельского хозяйства Молдовы. Информационный бюллетень ВПРС/МОББ. № 39, 2009. С. 66-72.

INVESTIȚIILE ÎN ŞTIINȚĂ SE POT RĂSCUMPĂRA

Membru corespondent al AŞM
***Ion HĂBĂŞESCU**,*
director ITA „Mecagro"

IN VESTMENTS IN SCIENCE CAN BE REDEEM

In the conduct of scientifics researches and design works of technical means for the agrifood sector are domestic and foreign market requirements and the requirements of farmers.

The main criteria over the machine and equipement of production „Mecagro" are: competitiveness on domestic and foreign markets; reduced price from other manufacturers; low energy and material production; durability and reliability in maintenance.

Strict enforcement of this principle have brought success in the last 7-8 years confirmed. Elaboration of the scientific institute is implemented successfully export in Moldova, Russia, Ukraine, Belarus, Armenia, Georgia, Azerbaijan, Iran. Investments made in science is often redeemed by the national implementation and on export.

Este bine cunoscut faptul, că dezvoltarea durabilă a sectorului agroalimentar depinde în mare măsură de implementarea masivă a realizărilor ştiințifice şi înzestrarea cu mijloace tehnice performante. Pornind de la aceste considerente, Institutul de Tehnică Agricolă „Mecagro" pe parcursul activității sale a elaborat, realizat şi a pus la dispoziția producătorilor agricoli sute de denumiri de maşini şi utilaje pentru cele mai importante ramuri ale acestui sector: industria alimentară şi de prelucrare, zootehnie, fitotehnie, pomicultură, viticultură, reparația tehnicii şi recondiționarea pieselor. Astfel, direcțiile de cercetare ale Institutului sunt racordate la specificul sectorului agroalimentar, cerințele pieței externe şi interne, necesitățile producătorilor agricoli.

Elaborarea mijloacelor tehnice se bazează pe următoarele criterii:

- competitivitate pe piețele interne şi externe;
- preț redus în raport cu alți producători;
- consum redus de energie şi materiale de producție;
- durabilitate şi fiabilitate în exploatare.

Respectarea cu strictețe a acestor criterii au adus succesul, confirmat de rezultatele obținute în ultimii 7-8 ani. De menționat, că numai în anul 2008 colectivul „Mecagro", având un potențial uman de cca 200 angajați, inclusiv 30 de colaboratori ştiințifici, ingineri, proiectanți şi 90-95 muncitori, a elaborat, produs şi comercializat producție tehnico-ştiințifică în valoare de 27 mln lei.

Activând ca Întreprindere de Stat în bază de autogestiune, Institutul „Mecagro" pe parcursul anului 2008 a efectuat cercetări ştiințifico-inovaționale în cadrul proiectelor de stat, instituționale şi de transfer tehnologic în volum de 1,7 mln lei, ceea ce constituie 6 la sută din volumul total al lucrărilor îndeplinite, transferând în bugetul statului sub formă de diferite impozite 3,2 mln lei sau de 2 ori mai mult decât suma primită pentru efectuarea cercetărilor. Efectul economic de pe urma comercializării elaborărilor ştiințifice ale institutului au constituit 7,5 mln lei. Aceasta dovedeşte eficacitatea investițiilor în ştiință care se răscumpără de mai multe ori la implementarea realizărilor, ştiința manifestându-se ca o ramură profitabilă.

Astăzi putem afirma cu certitudine că elaborările tehnico-ştiințifice ale institutului se implementează pe larg nu numai în Moldova, dar şi în alte țări. Maşinile şi utilajul cu marca „Mecagro", în volum de 40-70 la sută, se exportă în Rusia, Ucraina, Belarus, Armenia, Georgia, Azerbaidjan, Iran. Pe piața internă cele 15 tipuri de maşini pentru protecția plantelor sunt implementate în sute de formațiuni agricole şi asigură 80 la sută din necesitățile acestora. Fiabilitatea maşinilor, prețul admisibil şi designul atractiv au făcut ca unele gospodării să procure câte 15-20 stropitori în ultimii 5-10 ani.

Succesul în elaborarea şi implementarea realizărilor ştiințifice în mare măsură se datorează politicii Academiei de Ştiințe a Moldovei, care stimulează consecvent procesul de inovare şi transfer tehnologic prin intermediul Agenției respective.

Anume cu suportul financiar al Agenției de Inovare şi Transfer Tehnologic au fost aduse în proces de implementare largă unele din elaborările institutului. Beneficiind de 100-150 mii lei în cadrul proiectelor de transfer tehnologic şi mijloace proprii de 2-3 ori mai mari, au fost finalizate lucrările de implementare a boxei pentru scroafa cu purcei, echipamentului tehnologic pentru fabricarea rezervoarelor din masă plastică, ansamblurilor de ventilare şi dispersare a lichidului de lucru pentru stropitorile cu ventilator. Numai în anul 2007 în Federația Rusă au fost implementate 355 boxe pentru scroafe cu purcei cu un efect economic de 1,4 mln lei. De către producătorii agricoli sunt solicitate şi maşinile de stropit cu rezervoar din masă plastică, care au un preț mai redus cu 15-20 la sută față de cele din inox.

După părerea noastră, această formă de organizare a procesului de transfer tehnologic, prin susținerea financiară de la bugetul de stat a realizărilor ştiințifice la etapa de implementare şi cu suportul financiar nemijlocit al utilizatorului este

actuală şi asigură obţinerea profitului în economia naţională de pe urma investirii surselor bugetare în ştiinţa.

Este bine ştiut faptul că succesul implementării unei realizări ştiinţifice depinde de cerinţele pieţei. Din aceste considerente în Institut a devenit deja o normă, ca înainte de a purcede la efectuarea lucrărilor de cercetare-proiectare a maşinilor şi utilajelor pentru sectorul agroalimentar se efectuează un studiu aprofundat al necesităţilor pe piaţa internă în primul rând şi al posibilităţilor de export în alte ţări. Posedând o asemenea informaţie, se pregătesc propuneri de proiecte instituţionale sau de transfer tehnologic, în aşa mod având siguranţa că realizările ştiinţifico-tehnologice vor avea o implementare în practică.

La ora actuală se află în derulare proiectul „Elaborarea utilajului pentru diferite categorii de abatoare” care are o importanţă deosebită pentru economia naţională. Cerinţele obligatorii la exportul cărnii sunt – procesarea acesteia la abatoare certificate de laboratoarele ţărilor importatoare. Preţul utilajului unui abator este de 3-5 mln lei. Pentru procesarea volumului de carne de bovine şi porcine sunt necesare câte 4-5 abatoare în fiecare raion, costul cărora constituie 400-500 mln lei. Aceşti bani ar rămâne în republică în cazul implementării cu succes a proiectului menţionat, susţinut de Ministerul Agriculturii şi Industriei Alimentare şi conducerea Academiei de Ştiinţe. La momentul actual practic s-a finalizat elaborarea utilajului pentru un abator de procesare a suinilor, bovinelor şi ovinelor. O bună parte din utilaje sunt deja confecţionate şi testate. Astfel, institutul, ca executor de proiect, a îndeplinit un volum mare de lucrări, utilizând la producerea utilajului inox alimentar, oţel negru zincat care sunt scumpe. Pentru finalizarea cu succes şi la timp a lucrărilor este foarte important ca finanţatorul de bază al proiectului, Agenţia pentru Inovare şi Transfer Tehnologic, şi cofinanţatorul să-şi onoreze plăţile faţă de institut în termenii şi volumul stabilit în planul calendaristic şi-n devizul de cheltuieli al proiectului.

Un alt proiect de o importanţă deosebită pentru economia naţională este „Elaborarea tehnologiei şi utilajului pentru producerea combustibililor solizi”. Importanţă acestui proiect constă în faptul că prelucrarea şi utilizarea numai a deşeurilor vegetale din agricultură pot acoperi după potenţialul energetic gazul natural şi cărbunele importat.

Un kg de pelete este echivalent cu 4,5-5kWh. Preţul unui complex de maşini pentru producerea peletelor din biomasa cu productivitatea de 1 t/h pe piaţa europeană este de cca 1,5 mln lei, în condiţiile Institutului „Mecagro” astfel de utilaj poate fi confecţionat cu 850-900 mii lei. Pentru utilizarea deşeurilor din agricultură vor fi necesare sute de astfel de complexe. Prima mostră experimentală de producere a peletelor din biomasă deja funcţionează, în prezent sunt sute de doritori de a procura astfel de utilaj.

Din cele menţionate rezultă, că activitatea Institutului „Mecagro” este axată spre utilizarea investiţiilor statului în diferite proiecte la elaborarea şi producerea maşinilor şi utilajului solicitate pe piaţă şi diminuarea importului acestora. Este important să producem cât mai mult în ţară, să creăm noi locuri de muncă, numai în aşa mod vom ridica nivelul de trai şi bunăstarea poporului.

Eleonora Romanescu. ***Vara,*** u/p, 1975

DIN EXPERIENŢA UNUI REZIDENT AL INCUBATORULUI DE AFACERI

Marin PRISĂCARU,
director CredInfo SRL

BEING A RESIDENT OF THE BUSINESS INCUBATOR
This article talks about the experience of a young company that started up its business as a resident of Business Incubator "Inovatorul". Why the company decided to become a resident and how it helped in starting up and running the business is talking in the presentation the director of the company.

Prezentare rezident

Societatea Comercială CredInfo şi-a început activitatea acum 6 luni, de 3 luni fiind rezident al Incubatorului de afaceri. Domeniul principal de activitate este consultanţa şi auditul în sfera tehnologiei informaţiei şi securităţii informaţiei.

Scopul devenirii rezident

Motivaţia ce ne-a determinat să aplicăm pentru statutul de rezident, trebuie să recunoaştem, a fost una pragmatică, de ordin pecuniar.

Am decis să iniţiem propria afacere în domeniul auditului şi consultanţei în TI şi securitatea informaţiei, deoarece suntem de părerea că această piaţă în Republica Moldova este la o etapă incipientă de formare, iar convingerea noastră e că importanţa calităţii informaţiei pentru succesul sau eşecul unei afaceri este în puternică ascensiune. Sectorul de afaceri, dar şi societatea în întregime, înţeleg tot mai mult acest fapt, ceea ce creează premise pentru dezvoltarea unei afaceri în sectorul dat.

A construi o afacere competitivă în acest domeniu însă presupune a forma capacitatea de a oferi servicii de o calitate echivalentă serviciilor prestate de companiile internaţionale, cum sunt cele din grupul Big4, la preţurile practicate de companiile locale. Aceasta stabileşte imperativul formării şi menţinerii înaltelor standarde de competenţă profesională pentru specialiştii noştri.

Am decis să aplicăm pentru statutul de rezident al Incubatorului de afaceri, considerând că acest fapt ne poate ajuta la creşterea competitivităţii noastre, în special la etapa de start up al afacerii.

Efecte percepute

Deşi cele trei luni, cât suntem rezidenţi ai Incubatorului, nu este un termen prea mare pentru a valorifica multe din oportunităţile statutului de membru, împărtăşim următoarele impresii:

1. Facilităţi de start up al afacerii. Incubatorul dispune de infrastructura administrativa potrivită pentru a ne organiza activitatea. Mă refer aici la disponibilitatea oficiilor, sălilor de conferinţă, telefon, fax, recepţie, acces Internet. Iniţiind afacerea, nu a trebuit sa ne îngrijim de aspectele nominalizate, având posibilitatea de a ne concentra asupra activităţi noastre de bază. În acest fel, consider că am putut scurta timpul până la primul contract.

2. Acces la infrastructura TI a Incubatorului. Deşi modestă pentru a fi considerat laborator de inovare în sfera IT, infrastructura IT a Incubatorului este totuşi funcţională şi suficientă pentru a susţine planurile noastre de dezvoltare pentru aproximativ un an.

3. Acces la mediile de cercetare din Republica Moldova. Activând într-un domeniu unde inovarea se produce continuu în ritmuri sporite, accesul la mediile de cercetare le vedem pentru noi în forma unui dublu avantaj:

- ca sursă pentru baza teoretică a inovaţiilor ce ni le putem propune pentru implementare;
- ca destinaţie pentru inovaţiile din sfera TI, mediile de cercetare fiind la rândul lor şi beneficiari de servicii şi produse TI.

2. Oportunităţi suplimentare de participare în proiecte finanţate extern, precum cele din cadrul Programului Cadru 7, sau cele transfrontaliere cu finanţare NATO.

Avem certitudinea că există şi alte oportunităţi pentru rezidenţii Incubatorului de afaceri, oportunităţi pe care noi speram să le identificam şi să le valorificăm.

Intenţii şi aşteptări

Constatăm la această etapă, că există şi direcţii pe care Incubatorul de afaceri le poate dezvolta, prin asta oferind avantaje sporite şi condiţii mai bune pentru rezidenţii săi. Să enumăr unele din ele:

1. Pentru rezidenţii în domeniul TI, este nevoie de **o infrastructură TI semnificativ mai dezvoltată,** ce ar permite implementarea, testarea şi promovarea inovaţiilor în domeniu.

2. Întrucât unul din obiectivele Incubatorului este de a facilita dezvoltarea business-urilor tinere, oportună ar fi **organizarea unor seminare**, la anumite intervale de timp, cu tentă practică, pe teme financiare, juridice, de marketing, comerciale etc. Sentimentul nostru e că ne lipseşte experienţa practică, ce ar veni să completeze cunoştinţele teoretice acumulate la facultate.

3. Dezvoltarea unui mediu de activitate pentru rezidenţi mai bine conectat atât la sectorul de cercetare, cât şi la sectorul de business. Realizarea acestui obiectiv îl vedem prin promovarea mai insistentă a rezidenţilor (suplimentar la ce facem noi) şi stabilirea unor relaţii directe cu sectorul de business. În acest fel pot fi sesizate şi valorificate noi oportunităţi de către rezidenţi, cu beneficii rezultate pentru toate părţile implicate.

Încheiere

Înţelegem că, a fi rezident al Incubatorului de afaceri nu constituie un panaceu pentru succesul afacerii noastre. Este nevoie de multă muncă, transpiraţie şi inspiraţie. Oricum, convingerea noastră e că rezidenţi fiind, sarcina noastră devine, totuşi, mai simplă.

EVALUAREA CERCETĂRII ŞI A PERSONALULUI ŞTIINŢIFIC – UN IMPERATIV AL PROCESULUI DE MODERNIZARE A ŞTIINŢEI ŞI ÎNVĂŢĂMÂNTULUI

Acad. ***Valeriu CANŢER,***
preşedinte al C.N.A.A.

EVALUATION OF THE RESEARCH AND RESEARCHERS - A CHALLENGE FOR THE MODERNIZATION OF THE SCIENCE AND EDUCATION

The article contains some comments regarding significance and role of the research and researchers evaluations in the processes of science and education modernization. The draft of the new framework-scheme of the research and researchers evaluations, based on: international performance and visibility; scientific contribution on the national level; economic and social relevances of the research, is highlighted. The quantitative indicators of scientific results, research activities etc of this framework-scheme are breefly analyzed. In the last part of the paper a quantitative scheme of researchers attestation and promotion as well as some attestation procedural aspects are presented.

I. Semnificaţia şi rolul evaluării cercetării

Evaluarea în general este una dintre cele mai importante caracteristici ale activităţii umane şi, probabil, una din cele mai complexe în procesul cognitiv. În absenţa ei nu există posibilităţi de a discerne între rău şi bine, între lucruri de calitate şi cele neizbutite, între activităţi semnificative şi nesemnificative. Fără evaluare nu există nicio scară a valorilor. Se poate afirma cu certitudine că numai prin estimare obiectivă putem măsura adevăratul cost al lucrurilor. Numai pe această cale e posibilă o schimbare în bine atât în viaţa omului, cât şi în cea a societăţii.

Dar mai importantă şi mai complexă este evaluarea în cercetare şi dezvoltare tehnologică. Ea se impune atât prin semnificaţia ei majoră pentru propăşirea ştiinţei, pentru stabilirea relaţiilor sănătoase în ştiinţă, cât şi prin specificul produsului intelectual care apare în urma actului creativ şi, desigur, prin specificul persoanelor şi echipelor antrenate în cercetare.

La modul general, *una din definiţiile evaluării în cercetare se axează pe identificarea sistematică a* ***meritelor sau calităţilor*** *unui obiect sau subiect din ştiinţă,* care pot fi programe, tehnologii, persoane, instituţii etc. Astfel, numai prin evaluarea riguroasă şi sistematică se identifică valoarea în cercetare.

O altă definiţie cuprinde procesul evaluării în dinamică prin includerea funcţiilor de legătură inversă (feedback functions), evaluarea fiind caracterizată ca o colectare şi o analiză ***a informaţiei despre calitatea obiectului sau subiectului, care (evaluarea) este orientată să asigure o legătură inversă utilă în evoluţia stării obiectului sau subiectului.*** Pornind de la această definiţie se poate constata că numai în procesul evaluării cercetarea poate fi direcţionată în albia eficienţei. Numai prin instrumentele evaluării şi expertizei se pot obţine rezultate performante şi poate spori eficienţa cercetării. Astfel, identificarea, omologarea şi promovarea înaltei calităţi şi a bunelor practici în domeniul eficientizării ştiinţei şi educaţiei se află în centrul atenţiei tuturor organismelor europene antrenate în managementul şi monitorizarea cercetării şi învăţământului. Şi cu toate că poate, la nivelul subconştientului, evaluarea este respinsă de majoritatea, impactul ei benefic asupra promovării cercetătorului, asupra dezvoltării unităţilor de cercetare, asupra formării politicii şi strategiilor ştiinţifice ale statului etc. este recunoscut de toţi.

Evaluarea performanţei ştiinţifice este cheia dezvoltării cercetării ştiinţifice. **Aplicarea ei corectă are rolul de a măsura rezultatele obţinute în beneficiul cercetătorului** însuşi şi al societăţii. Prin metodologia ei se stabilesc relaţii constructive între cercetătorii şi managerii din cercetare, între ştiinţă şi societate. Modul în care se face evaluarea modelează comportamentul ştiinţific al cercetătorilor şi influenţează esenţial alegerea priorităţilor în activitatea de cercetare, iar pe termen mediu ea determină calitatea rezultatelor obţinute de întreaga comunitate ştiinţifică.

Se poate constata cu certitudine că ţările care au avansat şi avansează cu succes în cercetare şi inovare, urmate de ritmuri rapide de dezvoltare economică, au constituit şi un sistem bine închegat şi chibzuit de evaluare. Acesta constituie o parte integrantă a sistemului de cercetare care are mai multe moduri de organizare: în mediul de cercetare, în mediul politic şi guvernamental, în organizaţii non-guvernamentale. Dar în contextul dat trebuie să subliniem că nivelul cel mai profund al evaluării cercetării îl poate asigura doar comunitatea ştiinţifică prin criteriile ei obiective, prin competenţa respectivă, prin norme multicriteriale de evaluare.

Alte tipuri de evaluare se referă, în mare măsură, la impactul indirect al ştiinţei asupra evoluţiei societăţii şi economiei care, bineînţeles, sunt influenţate şi de alţi multipli factori.

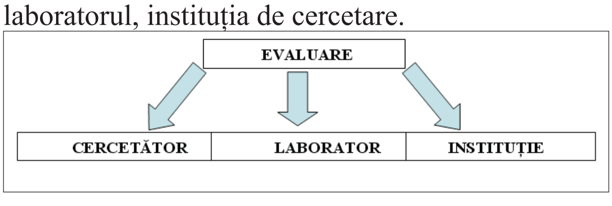
II. Cadrul evaluării

Pornind de la dezideratul integrării europene, Republica Moldova, prin semnarea acordului de la Bologna, prin promovarea Acordului de asociere la Programul Cadru 7, se raliază procesului european de sporire a calităţii învăţământului şi cercetării, de eficientizare a acestora. În procesul de modernizare a ştiinţei şi învăţământului un rol semnificativ îi revine sistemului naţional de evaluare a cercetării şi dezvoltării tehnologice, pe care comunitatea ştiinţifică trebuie să-l dezvolte şi să-l implementeze pas cu pas.

Sistemul de evaluare, fiind un sistem de măsurare, necesită folosirea unor referinţe (etaloane). El trebuie să fie perfect **compatibil** cu cel internaţional, adică urmează să folosească aceleaşi proceduri şi referinţe. Acestea sunt bazate pe principiile scientometrice pentru măsurarea impactului public al rezultatelor cercetării. În fond, performanţa trebuie calculată prin efecte, nu prin eforturi.

Principalele atribute ale sistemului naţional de evaluare ar trebui să fie ***corectitudinea, coerenţa, eficienţa şi transparenţa.*** Coerenţa sistemului de evaluare este asigurată doar dacă se poate trece automat de la un nivel la altul, doar prin metode informatice automate, fără intervenţia unor noi evaluatori. Pentru aceasta trebuie acceptat în primă instanţă ***principiul liniarităţii,*** adică faptul că valoarea unui grup de oameni este suma valorii lor individuale. **Sinergia** poate fi măsurată separat. În acest temei, sistemul naţional de evaluare a performanţei ştiinţifice trebuie să se bazeze, indiscutabil, pe rezultatele individuale. Baza evaluării performanţei ştiinţifice a unei instituţii o reprezintă, fără niciun echivoc, rezultatele ştiinţifice ale colaboratorilor. Ei fac cercetarea şi nu laboratoarele, instituţiile, cu toate că şi acestea sunt de o importanţă majoră prin mediul şi infrastructura de creaţie pe care le formează.

Astfel, arhitectura sistemului naţional de evaluare trebuie să cuprindă: cercetătorul, laboratorul, instituţia de cercetare.

În albia evoluţiei cadrului de cercetare din ţară în ultimii ani s-au dezvoltat unele aspecte ale sistemului naţional de evaluare, altele relativ mai noi au fost elaborate de către CSŞDT şi CNAA pe parcursul ultimelor luni. De aceea, partea de fond a acestui articol este consacrată unei scurte treceri în revistă a acestui cadru naţional de evaluare a cercetării din ţara noastră. Dar de la bun început aş dori să remarc că acesta e în curs de formare şi numai după o analiză riguroasă în comunitatea ştiinţifică urmează să fie utilizat.

Ce caracteristici ar trebui să aibă un sistem de evaluare bine pus la punct? Sigur, el ar urma să fie: simplu, uşor de verificat, stabil, transparent, coerent/universal (să se poată aplica şi unui cercetător, dar şi unui laborator, catedră, institut de cercetare sau universitate, fără ca aceasta să presupună intervenţie umană, exceptând introducerea datelor primare), flexibil (adică adaptabil diverselor necesităţi, respectiv să permită evaluarea separată a diverselor competenţe ştiinţifice şi manageriale, atât în mod integral – pe toată cariera, cât şi în ultima perioadă sau pe segmentul de evoluţie a performanţei). Un astfel de sistem trebuie să fie adecvat obiectivului, adică să contribuie decisiv la promovarea performanţei ştiinţifice. Calitatea lui trebuie judecată după efecte.

Ţinând cont de practica mondială la elaborarea cadrului regulatoriu al evaluării, s-a pornit de la conturarea sau, dacă vreţi, adaptarea criteriilor cantitative de eficienţă şi rezultativitate a cercetării.

Astfel, la baza evaluării rezultatelor şi eficienţei cercetării, unităţilor de cercetare, activităţii cercetătorului se propune să fie puse:

1. Performanţa şi vizibilitatea la nivel internaţional;

2. Contribuţia ştiinţifică şi recunoaşterea la nivel naţional;

3. Relevanţa economică a cercetărilor;

4. Relevanţa socială a cercetărilor.

Acest cadru de formatare a indicatorilor de eficienţă şi rezultativitate a cercetării se propune în baza divizării activităţilor de cercetare-dezvoltare acceptată de comunitatea internaţională. Conform metodologiei internaţionale, activitatea de cercetare-dezvoltate (C-D) se defineşte ca o activitate sistemică şi creatoare pentru a spori volumul cunoştinţelor, inclusiv despre om, cultură şi societate, şi utilizare a lor pentru aplicaţii. Astfel, cadrul evaluării cuprinde 3 activităţi de bază şi o activitate conexă C-D:

- generarea de cunoştinţe ştiinţifice, recunoscute de comunitatea internaţională;
- participarea la transferul cunoştinţelor şi

tehnologiilor în toate domeniile vieţii economice şi sociale;

- participarea la valorificarea eficientă a rezultatelor activităţii de C-D pentru dezvoltarea durabilă a societăţii;

- microproducţia este o activitate conexă C-D şi odată cu ea conexe C-D sunt: proiectarea pentru investiţii şi studii de fezabilitate; servicii ştiinţifice şi tehnologice; consultanţă şi expertiză etc.

Astfel, se urmăreşte evaluarea directă a produsului ştiinţific şi a impactului C-D asupra societăţii prin relevanţa lor economică şi socială.

III. Indicatorii de evaluare

1. ***Evaluarea performanţei şi vizibilităţii la nivel internaţional a organizaţiei din sfera cercetării şi inovării*** se preconizează să se facă în baza a 3 grupuri de indicatori:

publicaţiile în străinătate; impactul internaţional al cercetărilor şi elaborărilor; aprecierea internaţională a rezultatelor şi antrenarea în expertiza internaţională a cercetătorilor.

1.1. Schema analizei publicaţiilor în ediţii din străinătate include următorul cadru de contorizare: monografiile în ediţii internaţionale se apreciază cu 50 puncte; monografii în alte ediţii din străinătate – 20 p.; capitole în monografii şi rapoarte la invitaţie în culegeri la conferinţe internaţionale – 15 p.; cărţi de specialitate pentru învăţământul universitar – 15 p.; articole în reviste cu factor de impact mai mare de 1 – 10 p.; articole în reviste cu factor de impact 0,1-1.0 – 3 p.; articole în reviste cu factor de impact 0,01- 0,1 – 6 p.; articole cu autori autohtoni, publicate în reviste cu factor de impact – 5 p.; articole în alte reviste editate în străinătate – 2 p.; articole în culegeri – 2 p.; publicaţii ştiinţifice electronice – 2 p.; rezumate la conferinţe ştiinţifice internaţionale – 2 p.

1.2. Impactul internaţional al cercetărilor şi elaborărilor se preconizează a fi stabilit prin următorul set de indicatori: contracte de licenţă – 50 p.; proiecte de cercetare cu finanţare >100 mii EU, conducător/executor – 50/15 p.; proiecte de cercetare cu finanţare <100 mii EU – 25/5 p.; premii din străinătate – 30 p.; brevete în străinătate – 20 p.; rapoarte la invitaţie la conferinţe internaţionale – 5 p.; comunicări orale – 3 p.; menţiuni ale publicaţiilor în ediţii electronice internaţionale – 3 p.; medalii la saloane internaţionale (aur/argint/bronz) – 3/2/1 p.; diplome la expoziţii internaţionale – 0,2 p.; citări ale articolelor – 0,1 p.; alte distincţii de apreciere a rezultatelor – 0,1 p.

1.3. **Aprecierea internaţională şi antrenarea în expertiza internaţională se va identifica prin:** membru de onoare al academiilor de ştiinţe din străinătate – 50 p.; membru de onoare al societăţilor ştiinţifice din străinătate – 30 p.; redactor-şef al unei reviste de specialitate cotate ISI – 25 p.; membru al colegiului de redacţie al revistelor internaţionale – 15 p.; preşedinte/copreşedinte al Comitetului de program al manifestărilor ştiinţifice din străinătate – 15/5 p.; expert al proiectelor şi al altor activităţi internaţionale, membru în comisii internaţionale – 10 p.; referent ştiinţific al revistei cotate ISI – 5 p.; profesor/cercetător invitat – 10/7 p.; stagiar, doctorand sau postdoctorand – 6 p.

<u>2. Contribuţia ştiinţifică şi recunoaşterea la nivel naţional</u> se propune să fie cuantificată prin 3 seturi de indicatori: *publicaţii în ţară; impactul şi relevanţa ştiinţifică; apreciere naţională şi antrenare în activităţi conexe cercetării.*

2.1. Schema evaluării publicaţiilor naţionale cuprinde indicatorii: monografii – 10 p.; capitole în monografii – 5 p.; articole în reviste naţionale A/B/C – 3/2/1 p.; articole în reviste naţionale cu autori de peste hotare – 2 p.; articole în culegeri – 0,5 p.; publicaţii ştiinţifice electronice – 1 p.; rezumate la conferinţe – 0,2 p.

2.2. Impactul şi relevanţa ştiinţifică la nivel naţional se va estima prin grila indicatorilor: Premiul de Stat al RM – 50 p.; Premiile Concursului „Savantul anului" – 25 p.; premiile AŞM/ alte premii naţionale – 15/10 p.; alte distincţii de apreciere a rezultatelor – 5 p.; menţiuni ale rezultatelor în presă şi ediţii electronice – 3 p.; rapoarte (lecţii la invitaţie)/ comunicări la conferinţe naţionale – 2/1 p.; medalii la saloane naţionale (aur/argint/bronz) – 3/2/1 p; diplome la expoziţii naţionale – 0,1p.; citări ale articolelor, cărţilor – 0,01 p.

2.3. Indicatorii legaţi de aprecierea naţională şi antrenarea în activităţi conexe cercetării cuprind: academician/membru corespondent A.Ş.M ales – 50/30 p.; conferire doctor habilitat/ doctor/Doctor Honoris Causa – 25/15/15 p.; conferire profesor/conferenţiar universitar – 15/10 p.; redactor-şef/membru al colegiului de redacţie al unei reviste de specialitate – 10/5 p.; conducător al programelor de stat/proiectelor – 20/5 p.; preşedinte/ membru al Comitetului de program (de organizare) conferinţă – 10/3 p.; expert al CSŞDT, CNAA – 3p.; membru în comisiile pentru decernarea premiilor de stat/premiilor AŞM – 5/2 p.; preşedinte/membru al consiliilor ştiinţifice specializate – 5/2 p.; preşedinte al seminarului ştiinţific de profil – 4 p.; referent la susţinerea tezei de doctor habilitat /doctor – 5/2 p.;

<u>3. Relevanţa economică se propune a se</u>

identifica, la fel, prin grila a trei seturi de indicatori: *activitatea de brevetare, licențiere, certificare a produselor; elaborări, transfer tehnologic; asistență şi servicii ştiințifice prestate.*

3.1.Setul de indicatori ai activităților de brevetare, licențiere, certificare a produselor include: contracte de licență (cesiune) în baza brevetelor, know-how şi soiuri de plante omologate – 30 p.; brevete implementate – 10 p.; brevete obținute, documentație, tehnologii, regulamente tehnice, standarde înregistrate – 5 p.; cereri de brevetare înaintate – 3 p.

3.2. Indicatorii legați de elaborări şi activitățile de transfer tehnologic cuprind: produse, echipamente asimilate în fabricare de serie – 30 p.; tehnologii şi produse noi valorificate prin contracte cu o finanțare >100 mii lei – 20 p.; tehnologii şi produse noi valorificate prin contracte cu o finanțare <100 mii lei sau prin colaborare sau contracte de royalty – 10 p.; proiecte de transfer tehnologic, conducător/executor – 10/5 p.; soft elaborat şi implementat – 10 p.; mostre de maşini, echipamente, dispozitive funcționale – 5 p.; atlase şi hărți – 5 p.

3.3. Asistența şi serviciile ştiințifice prestate se propune a fi evaluate prin indicatorii: recomandări ştiințifico-practice – 2 p.; prestări de servicii în laboratoare acreditate/neacreditate – 5/2 p.

4. Relevanța socială se preconizează a fi evaluată prin indicatori ai: *transferului de cunoştințe şi ai activităților didactice; participărilor în elaborarea actelor normative şi ale activităților de consultanță; activităților de diseminare a informației ştiințifice şi promovare a imaginii ştiinței.*

4.1.Setul de indicatori ai activităților didactice şi a transferului de cunoştințe include: manuale pentru învățământ universitar/preuniversitar – 10/5 p.; capitole în manuale de învățământ universitar/ preuniversitar – 3/2 p.; dicționare – 3 p.; articole în enciclopedii – 2 p.; lucrări metodice, note de curs, compendiumuri, cursuri elaborate, ținute – 2 p.; consultant ştiințific al tezelor susținute de doctor habilitat – 6 p.; conducător ştiințific al tezelor susținute de doctor – 4 p.; consultant ştiințific al tezei de doctor habilitat – 5 p.; conducător ştiințific al tezei de doctor – 5 p.; conducător ştiințific al tezei de licență/de masterat – 1 p.

4.2. Participarea la elaborarea actelor normative şi activitățile de consultanță se vor estima prin: documente de politici elaborate şi aprobate – 3 p.; recomandări metodologice elaborate şi implementate în activitatea autorităților publice centrale şi locale – 3 p.; participarea în activitatea comisiilor instituite de preşedinție, parlament, guvern – 2 p.; participarea în activitatea grupurilor de lucru instituite de ministere, departamente – 1 p.; avize ale proiectelor de legi şi ale altor acte normative – 1 p.

4.3. Indicatorii compartimentului „Diseminarea informației ştiințifice şi promovarea imaginii ştiinței" cuprind: cărți de popularizare a ştiinței – 3 p.; articole de popularizare a ştiinței – 2 p.; participări la emisiuni tele/radio consacrate ştiinței – 2 p.; seminare şi manifestări organizate pentru utilizatori – 2 p.

IV. Evaluarea şi promovarea cercetătorilor

După cum s-a menționat, ***procesul evaluării include obligatoriu cadrul funcțiilor de legătură inversă în traseul evoluției ulterioare a stării obiectului sau subiectului.*** Astfel, în baza cadrului de evaluare cantitativă analizat succint se propune următoarea schemă de promovare şi atestare a cercetătorilor:

• Calificativul „excelent" se acordă cercetătorului pentru punctajul acumulat P > 2M, unde M este punctajul mediu în grupul dat de cercetători (de exemplu, cercetători principali) şi în instituția dată.

Pentru această performanță cercetătorul este recomandat spre promovare în funcție superioară şi premiere maximă anuală (6 sau 8 salarii).

• Calificativul „foarte bine" se dă cercetătorului pentru acumularea punctajului: 1.4 M<P< 2M Aprecierea respectivă serveşte drept temei pentru ocuparea funcției în grupul dat de cercetători cu o categorie de salarizare superioară şi premiere medie (4 salarii).

• Calificativul „bine" se acordă cercetătorului pentru acumularea punctajului 0,8 M<P< 1,4 M.

Cercetătorul cu această apreciere este recomandat la funcția din grupul dat cu categorie de salarizare inferioară şi premiere redusă (2 salarii).

• Calificativul „suficient" se acordă cercetătorului pentru punctajul acumulat: 0.2 M<P<0.8 M.

Acesta serveşte drept temei pentru ocuparea funcției din cadrul dat, cu categorie de salarizare inferioară, dar fără premiere.

• Calificativul „insuficient" se acordă cercetătorului pentru punctajul acumulat: P< 0,2M.

În acest caz cercetătorul nu poate pretinde la funcția din grupul dat si urmează a fi retrogradat într-o funcție inferioară.

Pentru realizarea procesului de evaluare şi atestare a cercetătorilor se propune următorul traseu:

1. Întocmirea de către cercetător a dosarului, stipulat în Regulamentul cadru, aprobat de CSŞDT şi CNAA, şi autoevaluarea în baza fişei de activitate a cercetătorului.

2. Evaluarea de către şeful subdiviziunii (laboratorului), care dă una din cele 5 aprecieri şi în baza ei cercetătorului i se poate acorda un punctaj suplimentar (în limitele de 0-5 la sută M) faţă de cel din fişa de autoevaluare.

3. Evaluarea de către conducerea organizaţiei din sfera ştiinţei şi inovării, care dă una din cele 5 aprecieri şi în baza ei cercetătorului i se poate acorda un punctaj suplimentar (în limitele de 0-5 la sută M) faţă de cel din fişa de autoevaluare.

4. Estimarea finală se face de către comisia de evaluare şi atestare, care se constituie în conformitate cu Regulamentul menţionat. Comisia, în baza examinării complexe, de asemenea dă unul din cele 5 calificative şi în baza lui cercetătorului i se poate acorda un punctaj suplimentar (în limitele de 0-10 la sută M) faţă de cel din fişa de autoevaluare, după care face modificarea şi totalizarea şi emite decizia de apreciere şi promovare în cadrul schemei menţionate mai sus.

Astfel, prin procedura de evaluare în trepte cu concursul şefului subdiviziunii, conducerii instituţiei şi a comisiei de atestare cercetătorul, care a acumulat prin grila indicatorilor un punctaj $P < 0{,}2M$, poate să nu fie retrogradat, dacă se aduc motivaţii corespunzătoare. La fel, prin această procedură de acordare a unui punctaj suplimentar de până la 0,2 M se pot face corecţiile de rigoare în promovarea cercetătorilor.

În încheiere aş menţiona, că în cele expuse m-am referit în mare măsură doar la formatul de indicatori cantitativi, în afara analizei rămânând evaluarea calitativă. Ea necesită modalităţi mult mai subtile şi diversificare pe domenii de cercetare. La fel au rămas în afara articolului multiple alte aspecte cum ar fi, de exemplu, modul de organizare şi structurare a evaluării pe nivele, modul de evaluare a proiectelor de cercetare şi a programelor. Cred că prin conlucrarea constructivă între CSŞDT al AŞM, CNAA, universităţi, organizaţii din sfera de cercetare şi inovare se va reuşi închegarea unei Reţele naţionale viabile a evaluării cercetării în Republica Moldova.

Eleonora Romanescu. ***Zi de sărbătoare,*** u/p, 1965

CU PRIVIRE LA ACORDUL DE PARTENERIAT ÎNTRE GUVERN ŞI ACADEMIA DE ŞTIINȚE A MOLDOVEI

Dr. în drept ***Victor BALMUŞ***

THE PARTNERSHIP AGREEMENT BETWEEN THE GOVERNMENT AND THE ACADEMY OF SCIENCES OF MOLDOVA

This article is investigating the conventional method of legal relation's regulation in the sphere of science and innovation through the Partnership Agreement between the Government and the Academy of Sciences of Moldova and it proposes the division in phases of the law-making (rule-making) proces and a proper interpretation of the Partnership Agreement's content mentioned above.

În procesul de creare a dreptului, potrivit prof. Ioan Vida, neglijarea noțiunilor, categoriilor şi principiilor juridice este pe cât de dăunătoare, pe atât de regretabilă. Mai mult, legiuitorul, pentru a da o formă corespunzătoare reglementării juridice, este obligat să utilizeze noțiunile, categoriile, principiile şi construcțiile juridice existente în opera de creație legislativă pentru a asigura coerența şi practicabilitatea actului normativ, respectiv pentru a nu-l pune în dificultate pe cel care aplică legea cu stabilirea conținutului acesteia[1].

Reglementarea relațiilor sociale prin lege şi prin celelalte categorii de acte normative se realizează cu respectarea principiilor generale de *legiferare* proprii sistemului dreptului Republicii Moldova. Este cunoscut că instituirea normelor juridice, care include elaborarea, modificarea şi anularea lor, are loc în cadrul *procesului de legiferare, creație juridică* sau *creație normativă* (în engleză law-making) sau (rule-making)[2], acesta reprezentând un sistem de acțiuni organizatorice şi procesuale.

În acelaşi timp, considerăm că termenii „creație legislativă, creație juridică, creație normativă" corespund termenilor „законотворчество", „правотворчество" „нормотворчество" din limba rusă, iar în sens larg poate fi utilizată sintagma „crearea normelor juridice" sau termenul „legiferare", deoarece noțiunea de „lege", „în sens larg (*lato sensu*), include orice tip de act normativ[3]. Sfera izvoarelor de drept nu poate fi restrânsă la actele adoptate de Parlament şi Guvern, actele administrative cu caracter general, fiind tot acte cu caracter normativ, date în baza şi în aplicarea legilor, existența cărora nu încalcă Legea fundamentală"[4].

Astfel, prof. A.V. Mițkevici a formulat următoarea definiție a creației juridice: „Activitatea statului privind instituirea normelor juridice, indiferent de faptul pe care cale are loc această instituire"[5]. Iar în opinia prof. V.V. Ivanov „creația juridică este sistemul de acțiuni organizatorice şi procesuale ale subiecților dreptului (statali şi nestatali) îndreptată spre instituirea (elaborarea, modificarea şi anularea) normelor juridice"[6].

Vorbind despre *subiecții procesului de legiferare* vom menționa că, potrivit legislației Republicii Moldova, printre aceştia pot fi:

a) organele împuternicite ale statului;
b) subiecții nestatali autorizați de stat;
c) subiecții statali şi nestatali, prin activitatea comună;
d) poporul, direct prin referendum.

În acelaşi timp, este cert că poporul Republicii Moldova, căruia îi aparține suveranitatea națională, în virtutea calității sale de deținător al puterii de stat[7] nu poate fi subiect al *procesului legiferării convenționale*.

Prof. A.V. Mițkevici scria că „pentru adoptarea contractelor cu conținut normativ este necesară coordonarea deciziilor a două sau mai multe părți"[8]. Potrivit prof. V.V Ivanov, în contract este exprimat acordul a două sau mai multe părți[9] privind *instituirea normelor juridice convenționale*, iar *legiferarea convențională* este modul activității de legiferare bazat pe coordonarea manifestărilor separate de voință a *subiecților legiferării*, îndreptate spre instituirea normelor juridice[10].

Activitatea normativă a organelor statului, scrie

---

1 Vida, Ioan. Manual de legistică formală, Bucureşti: Editura Publică de Drept, 2000, p.70.

2 Мамулян, А.С. Кашкин С.Ю. Английский полный юридический словарь, Москва: Эксмо, 2008, с. 444, 652.

3 Djuvara, Mircea. Teoria Generală a Dreptului, Bucureşti: AH, 1995, p. 268; Negru, B. Cojocaru, V. Tehnica legislativă, Chişinău: Tipografia Centrala, 1997, p. 25; Decizia Curții Constituționale a României nr. 311 din 10/07/2003 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 5 şi 968 din Codul civil, publicat în Monitorul Oficial nr. 577 din 12/08/2003.

4 Decizia Curții Constituționale a României nr. 311 din 10/07/2003 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 5 şi 968 din Codul civil, publicat în Monitorul Oficial nr. 577 din 12/08/2003.

5 Правотворчество в СССР, под ред. А.В. Мицкевича, ВНИИСЗ, Москва: Юрид. лит., 1974, с. 37.

6 Иванов, В.В. К вопросу о теории нормативного договора, Журнал российского права, 2000, № 10, с. 85-97.

7 Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.94, Monitorul Oficial 1, 12.08.1994, art. 2.

8 Правотворчество в СССР, под ред. А.В. Мицкевича, ВНИИСЗ, Москва: Юрид. лит., 1974, с. 106.

9 Теория государства и права, под ред. А.И. Денисова, Москва: Юрид. лит., 1980, с. 260.

10 Иванов, В.В. К вопросу о теории нормативного договора, Журнал российского права, 2000, № 10, с. 85-97.

prof. Dumitru Baltag, se desfăşoară în conformitate cu atribuţiile, competenţele pe care acestea le au şi care sunt stabilite, în primul rând, în Constituţie şi apoi şi în alte legi[11].

Instituit în temeiul Codului cu privire la ştiinţă şi inovare al Republicii Moldova[12], Acordul de parteneriat între Guvern şi Academia de Ştiinţe a Moldovei (în continuare – Acord de parteneriat)[13] potrivit naturii sale juridice este un *contract administrativ normativ* sau *act administrativ convenţional*, care conţine norme administrative obligatorii pentru părţile contractului şi/sau organizaţiile din sfera ştiinţei şi inovării finanţate de la bugetul de stat în cadrul programelor de stat şi proiectelor din sfera ştiinţei şi inovării.

Actualmente, legislaţia Republicii Moldova reglementează doar *procesul legiferării convenţionale* în dreptul internaţional public[14] şi în dreptul muncii[15]. Reieşind din doctrină şi din examinarea comparativă a proceselor de instituire a tratatelor internaţionale şi contractelor din dreptul muncii, pot fi evidenţiate distinct următoarele faze ale procesului de legiferare convenţională administrativă:

a) iniţierea şi negocierea de către părţi a proiectului contractului normativ administrativ;

b) încheierea contractului normativ administrativ prin semnarea de către reprezentanţii părţilor;

c) aprobarea contractului normativ administrativ de către organele abilitate ale părţilor;

d) publicarea oficială a contractului normativ administrativ.

În opinia noastră, este logic ca Academia de Ştiinţe a Moldovei să iniţieze procesul de instituire a Acordului de parteneriat, în acelaşi timp, părţile contractante urmând să prezinte proiecte şi propuneri proprii. Experienţa acumulată pe parcursul a cinci ani demonstrează însă că reprezentanţii Guvernului preferă să examineze doar proiectul prezentat de Academia de Ştiinţe a Moldovei. Negocierile asupra proiectului iniţial se efectuează de către reprezentanţii tuturor autorităţilor administraţiei publice centrale şi autorităţilor administrative care au în subordine organizaţii din sfera ştiinţei şi inovării, inclusiv instituţii de învăţământ superior.

Deoarece una din atribuţiile principale, delegate de Guvern Academiei de Ştiinţe a Moldovei, este distribuirea mijloacelor bugetare destinate finanţării sferei ştiinţei şi inovării, primele acţiuni în elaborarea proiectului Acordului de parteneriat se declanşează odată cu activităţile de elaborare a proiectului bugetului de stat pentru anul viitor. Astfel, este evident că varianta finală a proiectului Acordului de parteneriat poate fi propusă spre examinare de către părţi doar după 5 decembrie, data limită de aprobare a legii bugetare anuale[16].

După consultaţii şi negocieri bilaterale şi multilaterale, proiectul final este prezentat Grupului de lucru comun, prezidat de viceprim-ministru şi prim-vicepreşedintele Academiei de Ştiinţe a Moldovei, care în conformitate cu Acordul de parteneriat îl prezintă spre semnare prim-ministrului şi preşedintelui Academiei de Ştiinţe a Moldovei şi spre aprobare în cadrul şedinţei Guvernului şi Asambleei Academiei de Ştiinţe a Moldovei, respectând prevederile legislaţiei pentru aprobarea actelor normative ale Guvernului[17].

Publicarea oficială a Acordului de parteneriat se efectuează conform Legii privind modul de publicare şi intrare în vigoare a actelor oficiale care stipulează că „în caz de necesitate, în Monitorul Oficial se publică şi alte acte oficiale" (tratatele internaţionale, actele legislative, actele normative ale Guvernului şi ale altor autorităţi ale administraţiei publice centrale şi locale)[18].

Codul cu privire la ştiinţă şi inovare al Republicii Moldova nr. 259 din 15.07.2004 reglementează destul de minuţios structura şi conţinutul Acordului de parteneriat. Astfel, în scopul asigurării reglementării convenţionale a relaţiilor în sfera ştiinţei şi inovării legiuitorul:

1) Defineşte Acordul de parteneriat ca fiind un „acord al Guvernului cu Academia de Ştiinţe, pentru o perioadă determinată, al cărui obiect de reglementare constă în împuternicirea Academiei de Ştiinţe de a realiza politica de stat în sfera ştiinţei şi inovării", iar prin această delegare Academia de Ştiinţe „se transformă într-o instituţie publică grevată cu competenţe ale autorităţilor publice în sfera ştiinţei şi inovării"[19].

2) Obligă părţile contractante să încheie

11 Baltag, Dumitru. Teoria Generală a Dreptului şi Statului, Cimişlia: Tip. Cim, 1996, p. 187.

12 Codul cu privire la ştiinţă şi inovare al Republicii Moldova nr. 259 din 15.07.2004, Monitorul Oficial 125-129/663, 30.07.2004.

13 Acordul de parteneriat între Guvern şi Academia de Ştiinţe a Moldovei pentru anii 2005-2008, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.80 din 28 ianuarie 2005, Monitorul Oficial 20-23/133, 04.02.2005 şi Acordul de parteneriat între Guvern şi Academia de Ştiinţe a Moldovei pentru anii 2009-2012, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.27 din 22 ianuarie 2008, Monitorul Oficial 19-21/79, 03.02.2009.

14 Legea privind tratatele internaţionale ale Republicii Moldova, nr. 595 din 24.09.99, Monitorul Oficial 24-26/137, 02.03.2000; Legea privind actele legislative nr. 780 din 27.12.2001, Monitorul Oficial 36-38/210, 14.03.2002.

15 Codul muncii al Republicii Moldova nr. 154 din 28.03.2003, Monitorul Oficial 159-162/648, 29.07.2003.

16 Legea privind sistemul bugetar şi procesul bugetar, nr. 847 din 24.05.96, Monitorul Oficial nr. 19-20, art. 197, 27.03.1997, art. 31(30) alin. (2).

17 Legea privind actele normative ale Guvernului şi ale altor autorităţi ale administraţiei publice centrale şi locale nr. 317 din 18.07.2003, Monitorul Oficial 208-210/783, 03.10.2003.

18 Legea privind modul de publicare şi intrare în vigoare a actelor oficiale nr. 173/06.07.94, Monitorul Oficial 1, 12.08.1994.

19 Codul cu privire la ştiinţă şi inovare al Republicii Moldova nr. 259 din 15.07.2004, Monitorul Oficial 125-129/663, 30.07.2004, art. 29 alin. (1), (2).

Acordul de parteneriat, prin care Guvernul deleagă către Academia de Științe competențele de a realiza politica de stat în sfera științei şi inovării, în care se stabileşte:

a) strategia dezvoltării sferei științei şi inovării;

b) direcțiile strategice ale activității din sfera științei şi inovării;

c) cuantumul finanțării sferei științei şi inovării, în conformitate cu legea bugetului de stat, având în vedere creşterea permanentă a necesităților de finanțare al acestei sfere”[20];

d) includerea Listei programelor de stat în sfera științei şi inovării în Acordul de parteneriat[21];

e) că proiectul Acordului de parteneriat se elaborează în termenele stabilite pentru elaborarea proiectului bugetului de stat şi se examinează concomitent cu proiectul legii bugetului de stat[22];

f) că finanțarea sferei științei şi inovării de la bugetul de stat se realizează prin intermediul Academiei de Ştiințe în temeiul Acordului de parteneriat, iar sporirea alocațiilor financiare de la bugetul de stat în cifre absolute pentru sfera științei şi inovării se specifică în Acordul de parteneriat[23].

3) Determină obligațiile Guvernului în sfera științei şi inovării[24]:

a) organizează elaborarea proiectelor de acte legislative privind sfera științei şi inovării şi le înaintează spre examinare Parlamentului;

b) creează mecanismele economice de stimulare a activității din sfera științei şi inovării şi de utilizare a rezultatelor acestei activități;

c) încheie acorduri interguvernamentale de colaborare în sfera științei şi inovării;

d) susține crearea infrastructurii sferei științei şi inovării;

e) acordă premii în sfera științei şi inovării.

4) Determină obligațiile Academiei de Ştiințe în sfera științei şi inovării[25]:

a) elaborează şi promovează strategia dezvoltării sferei științei şi inovării, realizează politica de stat şi desfăşoară activități conceptuale în sfera științei şi inovării;

b) identifică direcțiile strategice ale sferei științei şi inovării;

c) distribuie alocațiile bugetare conform direcțiilor strategice ale sferei științei şi inovării;

d) organizează elaborarea programelor de stat, a programelor științifice şi tehnico-științifice internaționale, precum şi a mecanismelor de realizare a acestora;

e) elaborează mecanismele de monitorizare şi de stimulare a implementării rezultatelor programelor de stat în sfera științei şi inovării, precum şi cele de formare a piețelor de produse ale acestei sfere;

f) organizează concursuri de proiecte pentru sfera științei şi inovării, finanțate de la bugetul de stat;

f) asigură finanțarea editării revistelor şi lucrărilor științifice;

g) asigură finanțarea bibliotecilor științifice din subordine;

h) elaborează pronosticuri ale dezvoltării sferei științei şi inovării;

i) promovează politica de păstrare, de amplasare rațională şi de dezvoltare a potențialului intelectual, a patrimoniului şi a infrastructurii sferei științei şi inovării;

j) promovează activitatea de inovare şi transfer tehnologic;

k) contribuie la implementarea rezultatelor cercetărilor științifice şi a tehnologiilor avansate;

l) promovează valorile naționale şi universale în sfera științei şi culturii;

m) organizează funcționarea şi coordonarea științifico-metodică, după caz, a activității subiectelor din sfera științei şi inovării din componența Academiei de Ştiințe şi a subiectelor din sfera științei şi inovării neîncadrate în structura ei, ce beneficiază de alocații de la bugetul de stat.

5) Efectuează, la solicitare, coordonarea științifico-metodică a activității subiectelor din sfera științei şi inovării care nu sunt încadrate în componența Academiei de Ştiințe şi care nu beneficiază de alocații de la bugetul de stat;

n) oferă consultanță, expertizează şi avizează proiecte de legi şi proiecte de alte acte normative privind politica în sfera științei, în viața economică, socială, culturală şi în alte domenii de dezvoltare a țării;

o) practică instruirea cadrelor științifice prin intermediul studiilor universitare, postuniversitare şi de perfecționare, susținerea şi promovarea şcolilor științifice;

p) cooperează pe plan internațional cu instituții similare.

6) Recunoaşte, ceea ce este o novelă a legislației, contractul administrativ normativ ca izvor al dreptului administrativ, stabileşte[26]:

a) termenul de valabilitate a acestui contract de 4 ani;

b) necesitatea precizării şi confirmării lui anuale până la 25 decembrie a anului în curs de către Consiliul Suprem pentru Ştiință şi Dezvoltare Tehnologică;

c) aprobarea o dată la 4 ani de către Asambleea Academiei de Ştiințe.

7) Împuterniceşte Preşedintele Academiei de Ştiințe[27]:

---

[20] Idem, art. 68 alin.(1).

[21] Idem, art. 59 alin.(2).

[22] Idem, art. 125 alin.(2).

[23] Idem, art. 125 alin.(3).

[24] Idem, art. 68 alin.(2).

[25] Idem, art. 73.

[26] Idem, art. 72 alin. (1)-(4), art. 81 alin. (4) c), art. 86 c), d).

[27] Idem, art. 82 b), g).

a) să semneze din partea Academiei de Ştiinţe Acordul de parteneriat;

b) să prezinte anual Guvernului raportul de activitate în sfera ştiinţei şi inovării, să precizeze condiţiile Acordului de parteneriat.

8) Stipulează că proiectul Acordului de parteneriat se elaborează în termenele stabilite pentru elaborarea proiectului bugetului de stat şi se examinează concomitent cu proiectul legii bugetului de stat.

Preambulul Acordului de parteneriat între Guvern şi Academia de Ştiinţe a Moldovei pentru anii 2005-2008 consemna[28]:

a) recunoaşterea de către părţile contractante a rolului ştiinţei:

- ca prioritate strategică naţională;
- ca forţă motrice a dezvoltării durabile a ţării;

b) ca o condiţie determinatoare în rezolvarea problemelor stringente ale ţării:

- susţinerea financiară a sferei cercetării-dezvoltării;
- stimularea procesului inovaţional şi de transfer tehnologic;

c) că scopul şi sarcinile politicii de stat în sfera ştiinţei şi inovării vizează:

- crearea condiţiilor favorabile pentru activităţile de cercetare, inovare şi transfer tehnologic şi a unui nivel înalt al elaborărilor ştiinţifice;
- stimularea şi valorificarea maximă a potenţialului ştiinţific şi tehnologic;
- menţinerea rangului înalt al ştiinţei în ierarhia valorilor sociale şi de stat;
- ridicarea prestigiului muncii ştiinţifice în societate;
- necesitatea concentrării resurselor financiare şi umane asupra direcţiilor strategice ale sferei ştiinţei şi inovării, asupra soluţionării celor mai urgente şi importante probleme;

d) necesitatea introducerii formelor noi de colaborare şi parteneriat între Academia de Ştiinţe a Moldovei şi autorităţile administraţiei publice centrale şi locale, instituţiile de învăţământ superior, alte organizaţii din sfera ştiinţei şi inovării;

e) necesitatea democratizării administrării sferei ştiinţei şi inovării.

Ca şi în orice act normativ convenţional, preambulul Acordului de parteneriat aprobat prin consens subliniază în final că părţile „au convenit" asupra prevederilor expuse în continuare.

Deşi Acordul de parteneriat este un contract administrativ cu conţinut normativ, în **capitolul I „Dispoziţii generale"** este prevăzută „egalitatea" (în proiectul propus spre aprobare egalitatea părţilor era declarată direct) părţilor contractante, deoarece acestea „recunosc şi acceptă pe deplin faptul că sunt parteneri"

1) „se angajează:

a) să respecte cu stricteţe prevederile" Acordului de parteneriat;

b) „să ceară, în termen de 10 zile lucrătoare, convocarea Grupului de lucru comun pentru negocieri în vederea prevenirii sau soluţionării situaţiilor de conflict".

2) declară ca obiect de reglementare a Acordului de parteneriat raporturile juridice ale Părţilor în promovarea şi realizarea politicii de stat în sfera ştiinţei şi inovării.

În **capitolul II „Strategia dezvoltării sferei ştiinţei şi inovării. Direcţiile strategice ale activităţii din sfera ştiinţei şi inovării"** se stipulează că direcţiile strategice ale sferei ştiinţei şi inovării au fost identificate de comunitatea ştiinţifică în persoana Academiei de Ştiinţe a Moldovei în mod transparent, luând în considerare propunerile autorităţilor administraţiei publice centrale şi locale şi opinia publică. Prin Hotărârea Parlamentului nr. 160 din 21.07.2005 au fost aprobate Direcţiile strategice ale activităţii din sfera ştiinţei şi inovării pentru anii 2006-2010[29].

Capitolul III „Drepturile şi obligaţiile părţilor în promovarea şi realizarea politicii de stat în sfera ştiinţei şi inovării" reproduce normele stabilite de Codul cu privire la ştiinţă şi inovare[30] şi se declară intenţia părţilor:

a) de a elabora şi promova în comun politica de stat în sfera ştiinţei şi inovării, asigurând baza ei normativă, instituţional-organizatorică şi social-economică, contribuind prin măsuri şi mijloace la stimularea activităţii în sfera ştiinţei şi inovării;

b) de a elabora programele de stat din sfera ştiinţei şi inovării, în funcţie de direcţiile strategice ale activităţii în această sferă, obiectivele, priorităţile şi politicile din Strategia de Creştere Economică şi Reducere a Sărăciei;

c) de a stabili, la etapa elaborării şi aprobării Cadrului de Cheltuieli pe Termen Mediu, cuantumul finanţării sferei ştiinţei şi inovării din bugetul de stat pe anul viitor;

d) de a numi directorii organizaţiilor din sfera ştiinţei şi inovării - membru de profil al Academiei de Ştiinţe a Moldovei de către fondator, prin coordonare cu Academia de Ştiinţe;

e) de a optimiza, în termen de până la 30 martie 2005, numărul organizaţiilor de drept public din sfera ştiinţei şi inovării (realizată doar parţial către anul 2006)[31].

28 Acordul de parteneriat între Guvern şi Academia de Ştiinţe a Moldovei pentru anii 2005-2008, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.80 din 28 ianuarie 2005, Monitorul Oficial 20-23/133, 04.02.2005.

29 Hotărârea Parlamentului cu privire la aprobarea Direcţiilor strategice ale activităţii din sfera ştiinţei şi inovării pentru anii 2006-2010, nr. 160 din 21.07.2005, Monitorul Oficial 104-106/503, 05.08.2005.

30 Codul cu privire la ştiinţă şi inovare al Republicii Moldova nr. 259 din 15.07.2004, Monitorul Oficial 125-129/663, 30.07.2004, art. 68 alin.(2); art. 73.

31 Hotărârea Guvernului cu privire la măsurile de optimizare a infrastructurii sferei ştiinţei şi inovării nr. 1326 14.12.2005, Monitorul Oficial 168-171/1406, 16.12.2005.

Capitolul IV „Responsabilităţile părţilor" consemnează:

1) responsabilitatea Guvernului:

a) de a introduce în proiectul legii bugetului cuantumul finanţării sferei ştiinţei şi inovării, conform art. 125 alin. (4) al Codului cu privire la ştiinţă şi inovare;

b) de a aloca integral mijloacele financiare din bugetul de stat prevăzute în Protocolul anual cu privire la precizarea cuantumului mijloacelor financiare alocate din bugetul de stat pentru finanţarea sferei ştiinţei şi inovării (tabelele nr.1-7 şi tabelul nr. 12 din anexa nr.1 la Acord);

c) de a aproba lista granturilor destinate finanţării sferei ştiinţei şi inovării, ce urmează să fie scutite de impozite şi taxe (tabelul nr.10 din anexa nr.1), precum şi lista organizaţiilor din sfera ştiinţei şi inovării şi instituţiilor de învăţământ, ale căror terenuri agricole vor fi folosite în scopuri ştiinţifice şi instructive (tabelul nr.11 din anexa nr.1).

2) responsabilitatea Academiei de Ştiinţe a Moldovei de a:

a) concentra resursele, în primul rând cele care au un impact asupra creşterii economice şi reducerii sărăciei;

b) repartiza mijloacele financiare alocate din bugetul de stat pentru sfera ştiinţei şi inovării;

c) utiliza banii publici eficient şi în strictă conformitate cu structura finanţării sferei ştiinţei şi inovării, stabilită de Codul cu privire la ştiinţă şi inovare şi alte acte normative;

d) monitoriza executarea programelor de stat prevăzute în tabelele nr.3-6 ale anexei nr.1;

e) prezenta anual raportul financiar generalizat privind utilizarea alocaţiilor bugetare şi raportul analitic privind realizarea activităţilor de cercetare şi inovare Asambleei şi Guvernului, în modul stabilit, până la data de 20 februarie a anului ce urmează.

În capitolul V „Asigurarea financiară a sferei ştiinţei şi inovării" părţile stabilesc că:

a) pentru finanţarea ascendentă a sferei ştiinţei şi inovării vor fi necesare alocaţii bugetare în cuantum de minimum: 0,35 la sută din produsul intern brut în anul 2005 până la 0,80 la sută din produsul intern brut în anul 2009; 0,90 la sută din produsul intern brut în anul 2010;

b) majoritatea indicilor privind asigurarea financiară a sferei ştiinţei şi inovării au fost prezentate în anexele la Acordul de parteneriat (parte integrantă a acordului), stabilind că:

c) finanţarea instituţională pentru fiecare an a membrilor instituţionali ai Academiei de Ştiinţe, cu începere din anul 2006, se efectuează în volumele prevăzute în tabelul nr.1 din anexa nr.1 la Acord, prin intermediul Academiei de Ştiinţe;

d) finanţarea instituţională a membrilor de profil se efectuează în volumele prevăzute în tabelul nr.3 din anexa nr.2 la Acord, prin intermediul Academiei de Ştiinţe a Moldovei;

e) limita mijloacelor bugetare, alocate şi prevăzute de Acord, serveşte drept bază pentru elaborarea de către Consiliul Suprem a Planului de admitere şi finanţare a învăţământului prin doctorat, postdoctorat şi studii de formare continuă (tabelele nr.8-9 din anexa nr.1).

În capitolul respectiv se mai conţin:

1) norme temporare privind:

a) stabilirea perioadei de finanţare instituţională din bugetul de stat a organizaţiilor din sfera ştiinţei şi inovării neacreditate până la data 30 iulie 2005, conform Codului cu privire la ştiinţă şi inovare (însă în această perioadă n-au fost acreditate majoritatea organizaţiilor din sfera ştiinţei şi inovării)[32];

b) repartizarea în anul 2005 a alocaţiilor bugetare organizaţiilor din sfera ştiinţei şi inovării neacreditate în scopul finanţării direcţiilor ştiinţifice prioritare conform direcţiilor prioritare şi priorităţilor strategice în sfera ştiinţei şi inovării[33];

2) reglementarea modului de finanţare a sferei ştiinţei şi inovării, întru executarea prevederilor prezentului Acord de către Consiliul Suprem, prin Regulamentul privind finanţarea activităţilor din sfera ştiinţei şi inovării (anexa nr.2 la Acord);

3) obligarea organizaţiilor din sfera ştiinţei şi inovării finanţate instituţional să asigure din bugetul lor (indiferent de sursa finanţării) – reprodusă din Codul cu privire la ştiinţă şi inovare[34]:

a) cel puţin 20 la sută pentru achiziţionarea de echipament ştiinţific, acoperirea cheltuielilor de stagiu, instruire, cooperare tehnico-ştiinţifică, participare la simpozioane, expoziţii şi de detaşare a personalului pentru schimb de experienţă în scopuri ştiinţifice;

b) finanţarea editării unei reviste ştiinţifice.

Capitolul VI „Dispoziţii finale" stabileşte:

1) procedura de instituire (elaborare, modificare, aprobare) a Acordului de parteneriat prin crearea de către părţi a unui Grup de lucru comun, care propune părţilor modificări şi completări la Acordul de parteneriat, pentru includerea în Protocolul anual cu privire la precizarea cuantumului mijloacelor financiare alocate din bugetul de stat pentru finanţarea sferei ştiinţei şi inovării (anexa nr.1 la Acordul de parteneriat), inclusiv în tabelele nr.1-12 din anexa nr.1;

[32] Codul cu privire la ştiinţă şi inovare al Republicii Moldova nr. 259 din 15.07.2004, Monitorul Oficial 125-129/663, 30.07.2004, art. 163 alin. (4).

[33] Hotărârea Parlamentului pentru aprobarea Listei direcţiilor prioritare de cercetare-dezvoltare pe anii 2003-2010, finanţate din bugetul de stat nr. 1401 din 24.10.2002, Monitorul Oficial 149-150/1163, 07.11.2002; Hotărârea Parlamentului cu privire la aprobarea Priorităţilor strategice ale cercetării-dezvoltării pentru anii 2004-2010, nr. 566 din 25.12.2003, Monitorul Oficial 19-21/124, 30.01.2004.

[34] Codul cu privire la ştiinţă şi inovare al Republicii Moldova nr. 259 din 15.07.2004, Monitorul Oficial 125-129/663, 30.07.2004, art. 99.

2) periodicitatea de cel mult o dată în trimestru de operare, la propunerea Grupului de lucru, a modificărilor şi completărilor anexelor la Acordul de parteneriat, inclusiv a tabelelor;

3) modul de instituire a Acordului de parteneriat după coordonarea, semnarea, aprobarea de către Părţi şi publicarea în Monitorul Oficial al Republicii Moldova; Acordul va intra în vigoare în conformitate cu procedurile stabilite de legislaţie.

În final, Acordul de parteneriat este semnat de prim-ministrul şi preşedintele Academiei de Ştiinţe a Moldovei, aprobat de Guvern şi Asambleea Academiei de Ştiinţe a Moldovei, apoi publicat în Monitorul Oficial.

Aşadar, după cum am menţionat în repetate rânduri, Acordul de parteneriat îmbracă forma juridică a contractului administrativ normativ, deoarece exprimă manifestarea de voinţă comună a două părţi contractante, organizaţii de drept public, una dintre care este autoritate publică executivă (Guvernul), iar alta este instituţie publică (Academia de Ştiinţe) căreia i se deleagă, în baza Codului cu privire la ştiinţă şi inovare, împuternicirile de realizare a politicii de stat în sfera ştiinţei şi inovării.

Cum în actele normative convenţionale este manifestată voinţa comună a părţilor, elaborarea proiectului Acordului de parteneriat nu poate fi incumbată doar Academiei de Ştiinţe a Moldovei, ci trebuie elaborat un proiect comun cu Guvernul, clauzele căruia se negociază. Trimiterile la Legea Republicii Moldova nr. 317 din 18.07.2003 privind actele normative ale Guvernului şi ale altor autorităţi ale administraţiei publice centrale şi locale sunt nefondate, deoarece această lege nu reglementează regulile de iniţiere, elaborare, avizare, expertiză, redactare şi emitere a actelor normative convenţionale.

Cu toate acestea, în anul 2004 repetat, după prezentarea proiectului Acordului de parteneriat în Guvern, conform pct. 20-23 ale Acordului, şi în anul 2005 la prezentarea propunerilor de modificare a anexelor la Acordul de parteneriat, preşedintele grupului de lucru al Guvernului, în loc să organizeze examinarea lor în cadrul Grupului de lucru comun al Guvernului şi Academiei de Ştiinţe, le trimite pentru avizare ministerelor interesate care sunt deja reprezentate în grupul de lucru al Guvernului. Astfel, se tergiversează neîntemeiat procesul de semnare a Acordului de parteneriat în anul 2004 şi a Protocolului anual cu privire la precizarea cuantumului mijloacelor financiare alocate din bugetul de stat pentru finanţarea sferei ştiinţei şi inovării în anul 2006.

Considerăm simptomatică poziţia Ministerului Justiţiei în cadrul negocierilor proiectului Acordului

Eleonora Romanescu. Pitoresc din Leuşeni, u/p anii '70

de parteneriat pentru anii 2009-2012, ca răspuns la argumentele Academiei de Ştiinţe a Moldovei:

„Cu referire la proiectul Acordului de parteneriat între Guvern şi Academia de Ştiinţe a Moldovei pentru anii 2009-2012, precum şi proiectul Hotărârii Guvernului cu privire la aprobarea acestui Acord comunicăm suplimentar următoarele.

1. Conform art. 2 din Legea contenciosului administrativ nr.793-XIV din 10 februarie 2000, contract administrativ este contractul încheiat de autoritatea publică, în virtutea prerogativelor de putere publică, având ca obiect administrarea şi folosirea bunurilor proprietate publică, executarea lucrărilor de interes public, prestarea de servicii publice, activitatea funcţionarilor publici care reiese din relaţiile de muncă reglementate de statutul juridic al acestora. Pe când Regulamentele cuprinse în Anexele nr. 3-6 la Acord constituie acte normative ce cuprind reglementări într-un domeniu anumit, potrivit art. 54 din Legea nr.317-XV din 18 iulie 2003 privind actele normative ale Guvernului şi ale altor autorităţi ale administraţiei publice centrale şi locale.

2. Este inutil de a include în proiect formulare, modele etc. În acest sens este de remarcat anexa nr. 1 şi nr. 2 la Regulamentul cuprins în Anexa nr. 4 la Acord, referinţa la anexa nr. 1 din pct. 13 al Regulamentului dat, fişa proiectului etc.

Potrivit art. 2 din Legea nr.317-XV din 18 iulie 2003, actul normativ stabileşte reguli obligatorii de aplicare repetată la un număr nedeterminat de situaţii identice.

Modelele, formularele etc. nu constituie reguli în sensul menţionat, deoarece au doar caracter informativ şi nu se includ în actul normativ.

3. Propunem ca prevederile Anexei nr. 2 din Acord să fie excluse din proiectul Acordului şi să fie formulate în sensul de angajament unilateral, urmând ca ulterior Guvernul să poată solicita modificarea acestora.

4. Cu referire la Anexele nr. 3-6 la Acord propunem excluderea acestora din proiect, cu aprobarea printr-o Hotărâre de Guvern separată. Acordul nu poate prevedea acte normative, ci poate doar stabili drepturi şi obligaţii pentru părţi.

Regulamentele, cuprinse în Anexele menţionate, ar putea fi aprobate şi prin Hotărârea dată de Guvern, dar separat de Acord, de rând cu acesta. Astfel, potrivit art. 54 din Legea nr.317-XV din 18 iulie 2003, în structura actului normativ pot fi introduse componente ale acestuia, numite anexe, care cuprind exprimări cifrice, desene, tabele, planuri sau altele asemenea. Pot constitui anexe la un act normativ reglementările care trebuie aprobate de autoritatea publică competentă, cum sunt: statute, regulamente, instrucţiuni, reguli, metodologii sau norme cu caracter predominant tehnic. În acest sens considerăm că Regulamentele date trebuie aprobate ca Anexe la Hotărârea Guvernului."

În opinia noastră, aceste „argumente" demonstrează lipsa oricăror dovezi contra, iar deoarece nu există reglementări speciale ale procedurii instituirii actelor normative convenţionale, trebuie respectată procedura semnării şi adoptării stipulată în pct. 23 al Acordului de parteneriat: „După coordonarea, semnarea, aprobarea de către Părţi şi publicarea în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Acordul va intra în vigoare, în conformitate cu procedurile stabilite de legislaţie."

Astfel, procedurile prevăzute de Legea privind actele normative ale Guvernului şi ale altor autorităţi ale administraţiei publice centrale şi locale nr. 317 din 18.07.2003 se vor aplica doar în măsura necesară respectării normelor tehnicii legislative în actele normative ale Guvernului.

În această ordine de idei, după cum remarcă Jean-Louis Bergel, în procesul de creare a dreptului utilizarea principiilor şi conceptelor generale ale dreptului este utilă şi pentru a se elimina zonele de vid legislativ, zone care lipsesc dreptul de misiunea sa de organizare a vieţii sociale[35].

În opinia noastră, după semnarea de către prim-ministrul şi preşedintele Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Acordul de parteneriat, sau Protocolul anual cu privire la precizarea cuantumului mijloacelor financiare alocate din bugetul de stat pentru finanţarea sferei ştiinţei şi inovării sau alte modificări, trebuie să fie aprobate de către Părţi, respectiv prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova şi Hotărârea Asambleei Academiei de Ştiinţe a Moldovei.

Este regretabilă de asemenea şi deprinderea unor executori din cadrul Aparatului Guvernului Republicii Moldova care tratează Academia de Ştiinţe a Moldovei ca o structură administrativă centrală în sfera ştiinţei şi inovării, dar nu ca un partener social important cum prevede Acordul de parteneriat şi Codul cu privire la ştiinţă şi inovare al Republicii Moldova.

Considerăm că interpretarea uniformă a legislaţiei va conjuga eforturile puterii executive şi comunităţii ştiinţifice în promovarea şi realizarea cu succes a reformei în sfera ştiinţei şi inovării, care va asigura dezvoltarea durabilă a ţării noastre şi edificarea statului de drept.

---

[35] Bergel, Jean-Louis. Théorie Générale du Droit, 3e édition, Paris: Dalloz, 1999, p. 193.

SIMULAREA NUMERICĂ A INUNDAȚIILOR PE RÂUL NISTRU

Conf.dr. ***Viorel BOSTAN,***
student ***Mihail TAMBUR,***
studentă ***Eugenia BURLEAI***

NUMERICAL FLOODPLAIN MODELING ON NISTRU RIVER

In this paper a a floodplain modeling on a portion of Nistru river using HEC RAS river analysis system is considered. Based on this modeling several scenarios for prevention and diminishing the inundation risks are proposed and discussed.

Introducere

În iulie-august 2008, teritoriul Republicii Moldova a fost afectat de inundații pe râurile Nistru și Prut. Aceste inundații au avut un caracter excepțional și un impact socio-economic catastrofal, constând în distrugerea infrastructurii, a terenurilor arabile, degradarea mediului ambiant. Conform bilanțului oficialităților din Republica Moldova, în vara anului 2008 au fost afectate 22 de raioane din lunca râurilor Nistru și Prut, 1183 de case au fost inundate, 7851 de persoane evacuate. Au fost distruse drumuri, fântâni, sisteme de colectare a apelor menajere, inundate 8473 hectare de terenuri agricole, inclusiv 4890 hectare de pășuni și s-au înecat peste 3000 de animale. Potrivit estimărilor oficiale, daunele constituie 120 milioane dolari (fig. 1).

Ultimul deceniu a marcat o creștere fără precedent, ca frecvență și amploare, a distrugerilor produse de inundații, sub toate formele de manifestare. Inundațiile constituie în sine fenomene hidrometeorologice naturale și sunt o componentă a ciclului hidrologic al Pământului. Inundațiile și, în special, inundațiile de proporții se consideră fenomene naturale care au marcat în trecut și continuă să marcheze profund dezvoltarea societății umane, fiind, din punct de vedere geografic, cele mai răspândite dezastre de pe glob și totodată cele mai mari producătoare de pagube materiale și umane. În același timp, inundațiile la scară mare au constituit factorul declanșator și catalizator pentru unele schimbări de proporții în modul de abordare a acestui fenomen. Tranziția de la încercările omului de a se opune local, restant și nesistematic naturii către o protecție regională și sistematică, prevenirea și estimarea riscului inundațiilor a introdus în hidrologie o nouă viziune a managementului inundațiilor.

Figura 1. Inundația din s.Purcari, r-l Ștefan Vodă

Practica mondială a demonstrat că inundaţiile de cele mai multe ori nu au cum să fie evitate, însă ele pot fi prevenite, evoluţia lor poate fi monitorizată şi gestionată, iar consecinţele negative pot fi reduse substanţial printr-un proces sistematic care include un şir de masuri şi acţiuni menite să contribuie la diminuarea riscului asociat acestor fenomene. Managementul inundaţiilor poate conduce la evitarea sau diminuarea substanţială a pagubelor graţie faptului că locul lor de manifestare poate fi predictibil şi deseori poate fi anunţată o posibilă avertizare a locaţiei, dimensiunii şi caracterului viiturii.

Un prim pas spre elaborarea unui nou concept în managementul inundaţiilor din Republica Moldova constă în crearea unui model numeric virtual şi simularea în baza acestuia a diferitor scenarii de inundaţii pentru a determina şi întreprinde un şir de măsuri eficiente de prevenire, protecţie şi diminuare a efectelor negative a inundaţiilor. În toamna anului 2008, Academia de Ştiinţe a Moldovei s-a adresat Universităţii Tehnice a Moldovei cu rugămintea de a crea un grup de cercetare în acest domeniu. Astfel, Senatul UTM a decis formarea unei echipe de cercetare pe proiectul de importanţă naţională „Modelarea numerică a inundaţiilor în Republica Moldova", în componenţa căruia au fost incluşi şi câţiva studenţi de la Facultatea de Calculatoare, Informatică şi Microelectronică.

Aplicaţia HEC-RAS

Dat fiind faptul că este cunoscută istoria debitului apei la barajul Dubăsari, pentru început s-a decis crearea modelului numeric hidrologic al porţiunii râului Nistru cuprins între baraj şi zona de agrement Vadul lui Vodă. În urma unui studiu amplu pentru realizarea modelului computerizat s-a decis utilizarea aplicaţiei HEC-RAS (Hydrologic Engineering Center - River Analysis System) elaborat de către US Army Corps of Engineers. Aplicaţia HEC-RAS s-a recomandat în domeniul hidrologic ca fiind un program complex, cu multe funcţionalităţi şi, nu în ultimul rând, fiabil. Rolul aplicaţiei descrise în această lucrare constă în posibilitatea de a analiza comportamentul dinamic al nivelului apei din albia râului Nistru, comportament cauzat de diverşi factori externi. Vizualizarea comportamentului apei în zonele din vecinătatea albiei râului şi efectul de protecţie a digurilor riverane permit elaborarea unui şir de măsuri preventive în momentele critice.

Aplicaţia HEC-RAS 4.0 este un sistem predestinat analizei hidrologice a râurilor. Acest program permite analiza unidimensională a mişcării permanente gradual variate cu suprafaţă liberă şi a mişcării neuniforme rapid variate cu suprafaţă liberă. HEC-RAS 4.0 este un sistem soft integrat, proiectat pentru utilizare interactivă, care permite multi-tasking, şi multi-user prin conectare în reţea. Sistemul conţine o interfaţă pentru utilizator (GUI), componente separate ale analizei hidrologice, sistem de stocare a datelor, managementul funcţionalităţilor sistemului şi facilitaţi care ţin de generarea rapoartelor şi vizualizărilor grafice. În cele din urmă, sistemul conţine trei componente ale analizei hidrologice unidimensionale:

a) calculul suprafeţei libere a apei în cadrul unui flux permanent gradual variat;

b) calculul suprafeţei libere a apei în cadrul unui flux rapid variat;

c) calculul modificărilor formei albiilor graţie sedimentaţiei şi eroziunii acesteia.

Elementul cheie constă în faptul că toate componentele utilizează o reprezentare comună a parametrilor geometrici ai albiei râului şi rutine comune de calcul geometric şi hidrologic. În plus, sistemul conţine câteva caracteristici de proiectare care pot fi apelate după calculul suprafeţei libere a apei.

Parametrii geometrici ai unui râu constau în stabilirea conexiunilor şi caracteristicilor sistemului de afluenţi realizate prin introducerea parametrilor geometrici ai secţiunilor transversale, stabilirea şi definirea datelor referitoare la joncţiuni (nodurile în care râul se conectează cu afluenţii), includerea construcţiilor hidrologice şi hidrotehnice (poduri, ţevi, diguri, zăgazuri, pompe) şi interpolarea secţiunilor transversale.

Modelarea comportamentului dinamic al unui râu în cadrul aplicaţiei HEC-RAS se bazează pe ecuaţiile de conservare a energiei şi impiulsului integrate numeric prin scheme cu diferenţe finite. Modelul este unidimensional, ceea ce înseamnă că obiectul hidrologic, râul, este discretizat de-a lungul liniei sale mediane prin localizarea unui set de secţiuni transversale cu proiecţia albiei râului şi ariilor adiacente pe două coordonate, axa staţiilor şi axa altitudinilor (adâncimilor). Într-un astfel de model nu este luată în consideraţie direcţia vitezei volumului de apă. În cazul mişcării permanente gradual variate, determinarea nivelului apei în cadrul fiecărei secţiuni transversale considerate se realizează printr-un procedeu iterativ, rezolvând numeric ecuaţia energiei. Aceasta din urmă, pentru două secţiuni transversale adiacente este:

$$Y_2 + Z_2 + \frac{\alpha_2 V_2^2}{2g} = Y_1 + Z_1 + \frac{\alpha_1 V_1^2}{2g} + h_e,$$

unde Y_1 şi Y_2 sunt înălţimile nivelului apei în secţiunile transversale adiacente S_1 şi S_2, Z_1 şi

Z_2 sunt altitudinile patului albiei, V_1 şi V_2 sunt vitezele medii ale apei, α_1 şi α_2 sunt coeficienţii de pondere a vitezei, g este acceleraţia gravitaţională, iar h_e este pierderea de energie. Pierderea de energie se determină din relaţia

$$h_e = L\overline{S}_f + C\left|\frac{\alpha_2 V_2^2}{2g} - \frac{\alpha_1 V_1^2}{2g}\right|,$$

unde L reprezintă distanţa ponderată dintre secţiuni, $\overline{S}_f$ este panta de frecare reprezentativă dintre secţiuni şi C este coeficientul de pierdere prin contracţie sau extindere. Distanţa ponderată şi panta reprezentativă pentru secţiunile adiacente sunt calculate prin relaţiile

$$\overline{S}_f = \left(\frac{Q_1 + Q_2}{K_1 + K_2}\right)^2,$$

$$L = \frac{L_s\overline{Q}_s + L_m\overline{Q}_m + L_d\overline{Q}_d}{\overline{Q}_s + \overline{Q}_m + \overline{Q}_d},$$

unde K este pierderea la transport, L_s, L_m şi L_d sunt distanţele medii dintre secţiuni pentru malul stâng, canalul principal şi malul drept, respectiv, iar Q_s, Q_m şi Q_d reprezintă fluxul apei dintre secţiuni pentru malul stâng, canal şi malul drept. Pierderea la transport şi fluxul pentru fiecare subdiviziune a secţiunii (malul stâng, canal, malul drept) se calculează după cum urmează:

$$K = \frac{1.486}{n} AR^{2/3},$$

$$Q = KS_f^{1/2},$$

unde n este coeficientul de rugozitate Manning a subdiviziunii, A este aria fluxului de apă în subdiviziune şi R este raza hidraulică. Pierderea totală la transport într-o secţiune se obţine însumând pierdirile la transport în subdiviziuni. Coeficientul compus de rugozitate Manning se calculează din relaţia

$$n_c = \left(\frac{\sum_{i=1}^{N} P_i n_i^{1.5}}{P}\right)^{2/3},$$

unde P este perimetrul umed al canalului principal, P_i este perimetrul umed al subdiviziunii i, iar n_i este coeficientul de rugozitate Manning al subdiviziunii.

În cazul mişcării (permanente) neuniforme rapid variate, pentru determinarea suprafeţei libere a apei în fiecare secţiune se utilizează ecuaţia conservării impulsului redusă la forma

$$\frac{Q_2\beta_2}{gA_2} + A_2\overline{Y}_2 + L\left(\frac{A_1 + A_2}{2}\right)\left(S_0 - \overline{S}_f\right) = \frac{Q_1\beta_1}{gA_1} + A_1\overline{Y}_1,$$

unde β reprezintă coeficientul impulsului, $\overline{Y}$ este adâncimea măsurată prin centrul de greutate a secţiunii, Q este fluxul, aceste mărimi fiind calculate pentru secţiunile adiacente S_1 şi S_2. S_0 şi $\overline{S}_f$ reprezintă panta medie dintre secţiuni şi panta reprezentativă.

Informaţia despre râu şi zona de inundare se extrapolează pe întreaga arie utilizând nivelul suprafeţei libere a apei şi fluxul calculate pentru fiecare secţiune.

Elaborarea modelului numeric şi analiza hidrologică

Pentru realizarea modelului numeric şi simulării computaţionale a inundaţiilor pe râul Nistru s-a utilizat următorul set de date iniţiale: harta topografică a zonei de interes, istoria debitului de apă pentru perioada de timp de interes, limita maxima a apei în cazul inundaţiilor istorice de proporţii mari, locaţia exactă şi caracteristicile tehnice ale digurilor din vecinătatea râului, podurilor şi altor componente de infrastructură hidrotehnică, coeficienţii de rugozitate Manning. În cazul proiectului dat, iniţial, au fost prelucrate hărţile topografice a zonelor Dubăsari – Coşniţa şi Coşniţa – Vadul lui Vodă la scara 1:50000. Pentru a crea un model funcţional şi adecvat s-au folosit aplicaţiile geografice şi hidrologice: ArcGis 9.1, HEC-Geo-RAS şi HEC-RAS 4.0 (fig. 2).

Prima etapă a modelării a constat în crearea modelului geometric şi localizarea secţiunilor transversale prin intermediul suitei de aplicaţii ale geografiei informaţionale ArcGis elaborate de ESRI. Avantajul acestor aplicaţii constă în posibilitatea creării unui model compatibil cu HEC-RAS, compatibilitate realizată prin intermediul modulului HEC-Geo-RAS. În cadrul aplicaţiilor ArcGis, hărţile topografice ale zonei de interes au fost transformate dintr-un model raster într-un model vectorizat. Această transformare a permis exportul datelor reale. Dat fiind faptul că în anii precedenţi, conform observaţiilor, nivelul apei în timpul inundaţiilor catastrofale nu s-a ridicat mai mult de 8-10 m deasupra nivelul normal al râului, iar oglinda apei râului Nistru în zona de interes se afla în medie la altitudinile de 10-12 m, au fost vectorizate liniile de nivel corespunzătoare altitudinilor de 15, 20, 25, 30, 35 şi 40 m. În continuare au fost vectorizate şi proiectate peste zona de interes următoarele straturi: linia mediană a râului, malurile, linia fluxului principal al apei în timpul inundaţiei, digurile, zonele ineficiente, obstacole permanente şi, în final, secţiunile transversale.

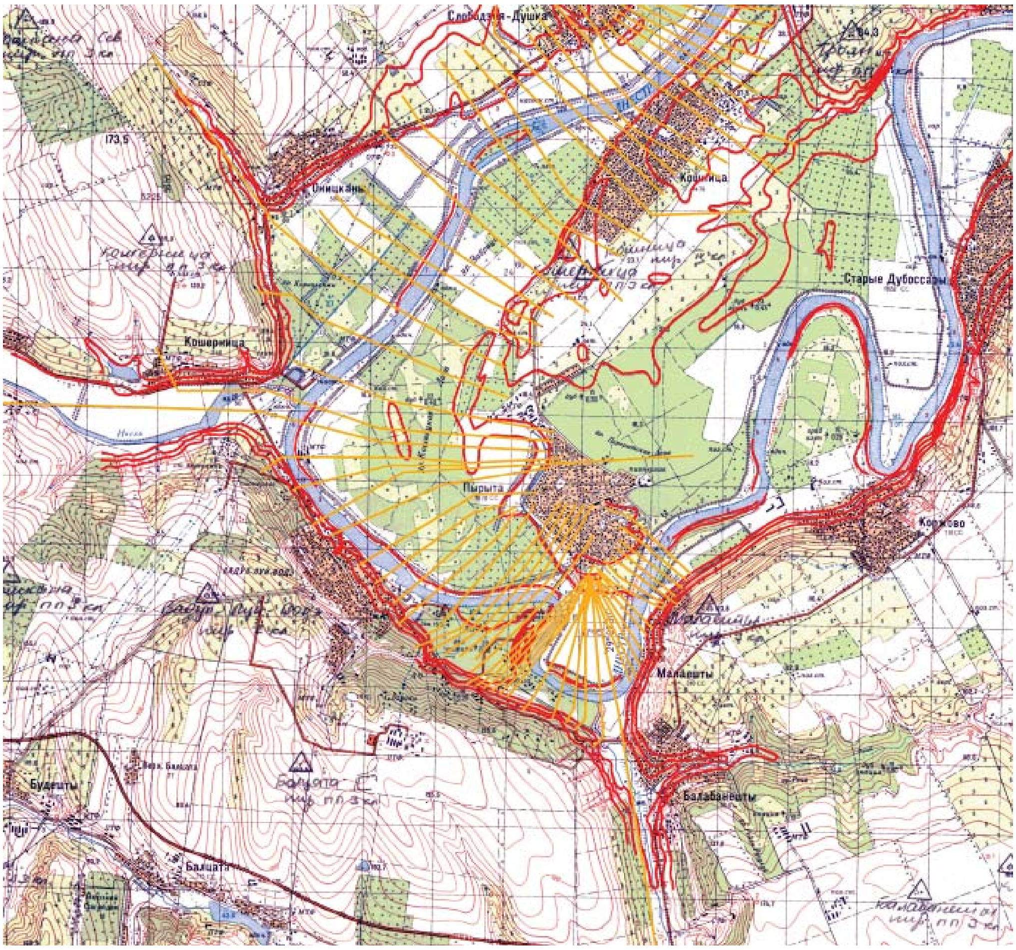

Figura 2. Segmentul Coşniţa–Vadul lui Vodă cu toate straturile

Următoarea etapă a constat în exportul modelului din ArcGis în HEC-RAS, editarea şi completarea acestuia. Dat fiind faptul că zona de interes se întinde pe o distanţă de aproximativ 35 km de-a lungul râului Nistru, au fost considerate 108 secţiuni transversale. O secţiune transversală este prezentată în fig.3 şi fig.4. Această secţiune conţine un dig în partea stânga. Plaja este situată în partea dreaptă unde liniile de nivel ajung maxim la o altitudine de 20 m. Evident că această regiune risca sa fie inundată.

Distanţa medie între secţiuni s-a luat de 100-200 m, în regiunile critice sau la cotituri distanţa fiind de 50 m. Fiecare secţiune este descrisă prin 50-100 puncte, iar în cazul secţiunilor mai lungi până la 200 puncte. De asemenea, modelul conţine două poduri, 57 km de diguri cu înălţimi de 3-5 m şi 8 zone ineficiente (zone inundate care nu contribuie la transportul fluxului de apă). Modelul descrie nu numai albia râului, ci şi zonele adiacente, lăţimea acestora variind în limitele 300-3000 m. Valorile coeficienţilor de rugozitate Manning s-au luat în funcţie de caracterul albiei, al reliefului şi vegetaţiei din vecinătatea râului. Aşa cum în marea majoritate albia râului este nisipoasă, acest coeficient a fost luat de 0,035, iar zonele din vecinătatea râului poartă un caracter forestier sau păşune, de aceea pentru malurile drepte şi stângi valoarea medie a coeficientului de rugozitate Manning s-a luat 0,03-0,04.

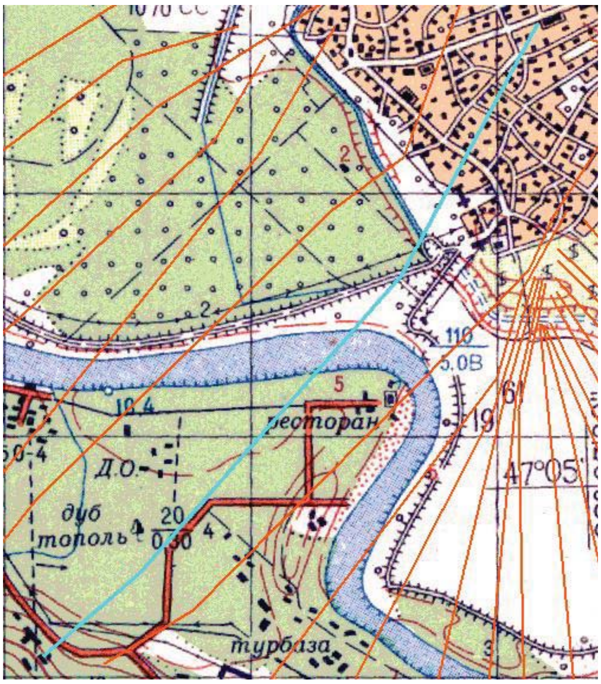

Figura 3. Amplasarea unei secţiuni de la Vadul lui Vodă pe harta topografică

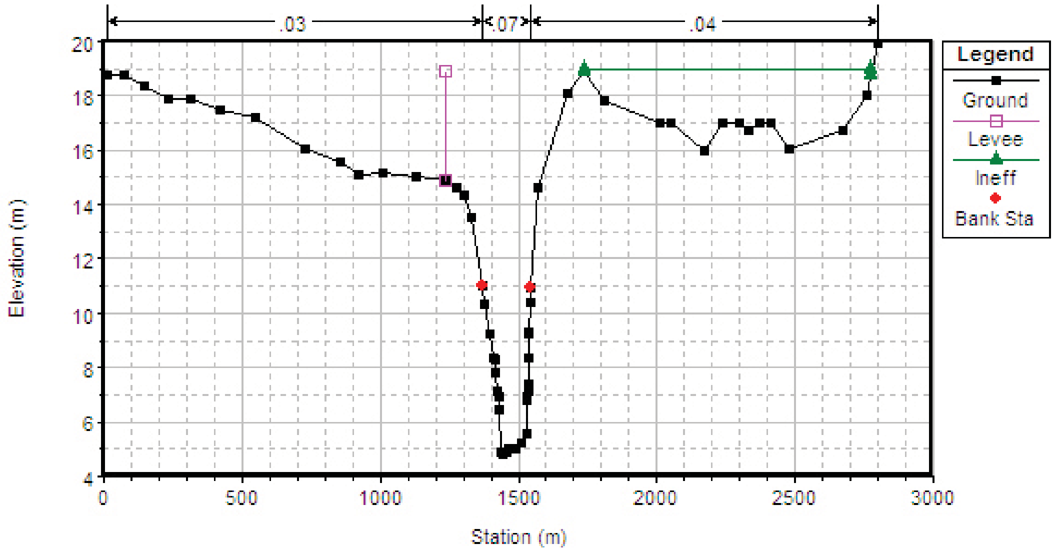

Figura 4. Secţiunea transversală de la Vadul lui Vodă

A treia etapă a constat în analiza hidrologică a râului care necesită descrierea istoriei debitului apei pentru perioada de timp de interes. Debitul iniţial al apei la barajul Dubăsari a fost setat ca fiind debitul corespunzător stării normale a râului cu valoarea de 314 m^3/s. Potrivit datelor obţinute de la Apele Moldovei, în perioada de criză, pentru a evita ruperea barajului de la Dubăsari, debitul maxim a ajuns la 2600 m^3/s. Acest scenariu a fost implementat în modelul hidrologic prezentat în fig.5. De asemenea, au fost introduse condiţiile la limită (înclinarea pantei la ultima secţiune transversală).

Figura 5. Istoria debitului de apă de la barajul Dubăsari

Diseminarea rezultatelor

Rezultatele simulării au fost în concordanţă cu observaţiile de pe teren înregistrate până la viitură şi în timpul acesteia, fig.6-8. Astfel, nivelul maxim al apei a fost înregistrat în regiunea zonei de agrement Vadul lui Vodă fiind de 18,75 m. Observaţiile de pe teren, înregistrate în perioada preconizată în aceeaşi regiune, indică nivelul maxim al apei de 19,25 m. Diferenţa de doar 0,5m dintre valorile obţinute prin simularea numerică şi observaţiile reale se datorează în primul rând inexactităţii parametrilor topografici şi celor disponibili ale albiei râului, hărţile topografice utilizate fiind din anii 1980 şi la o scară insuficientă. Cu alte cuvinte, datele topografice, altitudinile, distanţele, caracteristicile digurilor de pe aceste hărţi nu corespund exact realităţii. Pe de altă parte, simulările efectuate s-au bazat pe debitul maxim de 2600 m^3/s, deşi ulterior organele abilitate au vehiculat un alt debit, de 2850m^3/s (conform datelor serviciului de stat hidrometeo). De asemenea, nu au fost disponibile datele referitoare la vegetaţie şi tipul solului din vecinătatea râului, aceste date fiind necesare pentru determinarea cât mai exactă a coeficienţilor de rugozitate Manning. Din punctul de vedere al preciziei şi stabilităţii metodelor numerice utilizate, calculul numeric a fost stabil cu o eroare relativă minimă (de 0,5 m).

Trei scenarii de reducere a consecinţelor negative

În urma cercetărilor efectuate au fost elaborate trei scenarii de prevenire a viiturii şi reducere a

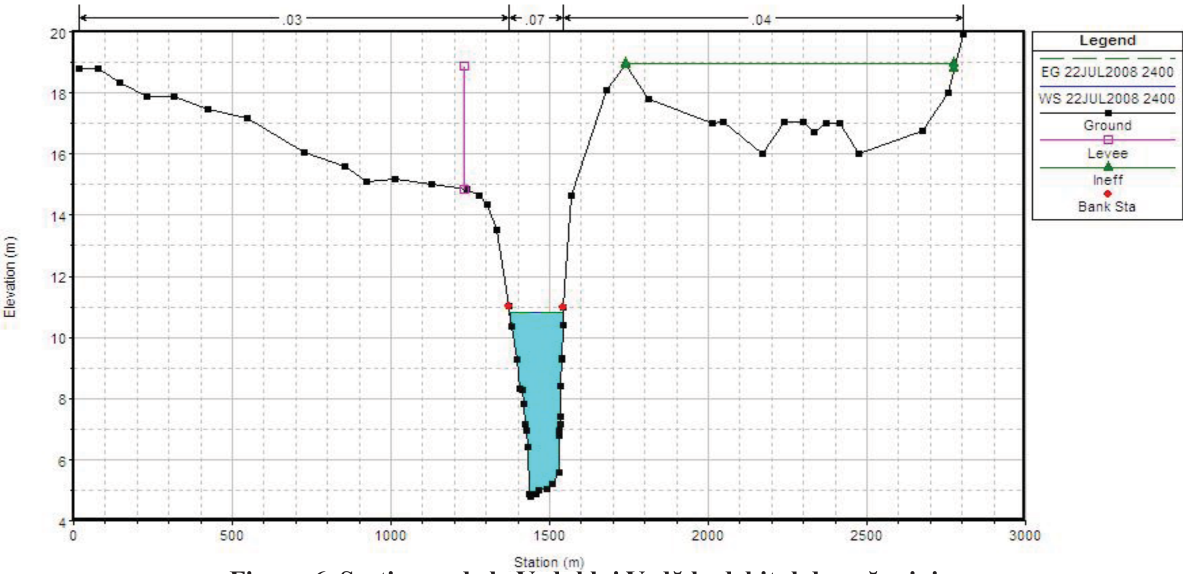

Figura 6. Secțiunea de la Vadul lui Vodă la debitul de apă minim

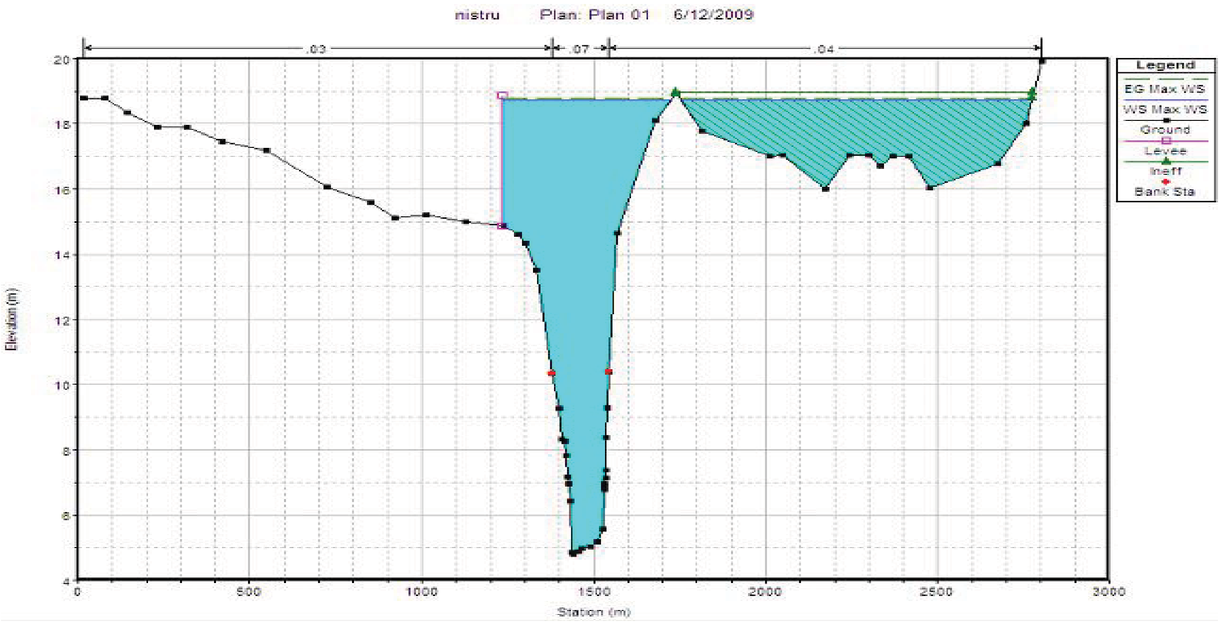

Figura 7. Secțiunea de la Vadul lui Vodă la debitul de apă maximal

consecințelor negative: inundarea deliberată a unor zone, ridicarea digurilor în zonele vulnerabile, controlul debitului apei la barajul Dubăsari.

Scenariul I. În cadrul acestui scenariu se preconizează inundarea deliberată a anumitor zone puțin populate ce ar conduce la un cost minim al pagubelor. În urma simulării s-a stabilit că nivelul apei în regiunea Vadul lui Vodă nu s-a redus semnificativ, dat fiind faptul că debitul de apă era mult prea mare pentru ca aceste zone să influențeze radical situația reală. Cum valea râiului Nistru pe acest segment este dens populată, mărirea acestor zone este imposibilă.

Scenariul II. Soluția structurală de diminuare a consecințelor inundațiilor constă în amplasarea adițională a 12,5 km de diguri cu înălțimea de până la 1,5 m, soluție care poate fi considerată mai eficientă. Simularea numerică a arătat că digurile au protejat parțial zonele de interes.

Scenariul III. Acesta prevede că evacuarea apei din lacul de acumulare Dubăsari urmează să înceapă cu 50 ore mai devreme, debitul maxim ajungând până la 1000 m^3/s. În urma acestui scenariu, zona inundată a segmentului Dubăsari – Vadul lui Vodă ar fi fost redusă la minimum (fig.9). Considerăm că anume din cauza întârzierii evacuării apei din lacul de acumulare Dubăsari (întârziere de la 8 la 50 ore) au sporit esențial consecințele negative ale viiturii şi, implicit, impactul socio-economic.

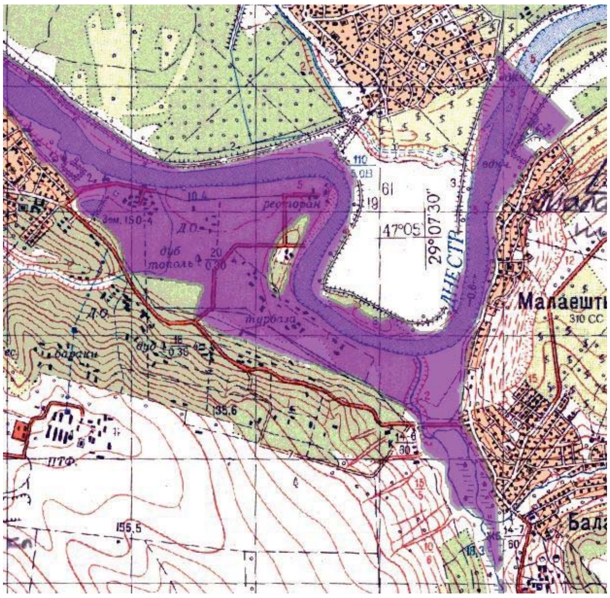

Figura 8. Zona inundată de la Vadul lui Vodă

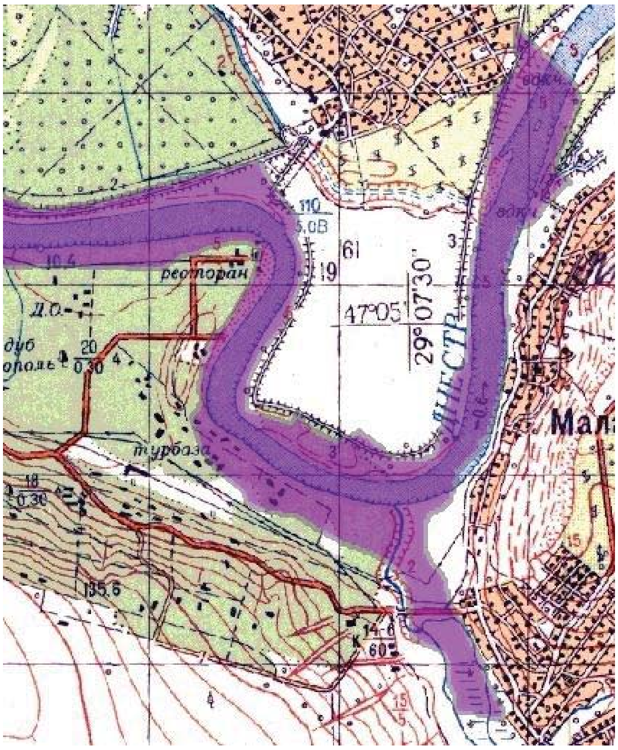

Figura 9. Zona inundată de la Vadul lui Vodă

Concluzii

În pofida inexactității datelor inițiale, rezultatele simulării efectuate sunt în concordanță cu observațiile făcute pe teren și pot fi considerate adecvate realității. Pentru a îmbunătăți gradul de fiabilitate a modelului hidrologic și, respectiv, a rezultatelor simulării numerice, este necesar: 1. De a vectoriza hărțile topografice actualizate la scară mai mică în combinație cu efectuarea unui studiu detaliat al patului albiei râului Nistru în vederea obținerii secțiunilor transversale submersate. 2. De asemenea, trebuie incluse în model toate structurile hidrotehnice amplasate de-a lungul râului Nistru, cum ar fi stațiile de pompare a apei, lacurile de acumulare, canalele de irigație etc. 3. Este imperios sa se facă și observații pe teren pentru a detalia caracterul malurilor și terenurilor adiacente. 4. Un alt aspect ar fi extinderea modelului hidrologic prin adăugarea afluenților râului Nistru, cum ar fi r. Răut și r. Ichel, și luarea în considerație a fluxului lateral de apă datorat precipitațiilor. 5. Considerăm că doar luând în calcul prevederile p. 1-4 putem afirma că a fost creat un model-cadru hidrologic solid pentru simularea inundațiilor pe aceasta porțiune a râului Nistru. 6. Existența unui astfel de model va permite implementarea virtuală a diferitor scenarii de viitură pe râu, în urma analizei rezultatelor cărora va fi posibilă elaborarea măsurilor structurale și nestructurale de protecție și prevenire a efectelor dezastruoase ale inundațiilor.

Pagubele socio-economice enorme provocate de inundațiile 2008 cu certitudine ne demonstrează că cercetările în domeniu trebuie extinse ca să devină prioritate națională ca subiect de cercetare.

Pentru a identifica complexul de măsuri structurale și nestructurale, menite să excludă sau să diminueze la maximum pagubele inundațiilor, este necesar de a extinde zonele (porțiunile) râului Nistru supuse cercetărilor. Ar fi oportun ca cercetările în domeniu să demareze și pentru râul Prut, în special în zona de jos până la gurile de revărsare în Dunăre.

Bibliografie

1. Arcement G.J., Schneider V.R., Guide for selecting Manning's roughness coefficient for natural channel and floodplains, US Survey society press, 1989

2. Barkau, R.L, 1985, A mathematical model of unsteady flow through a dentritic network, 1995

3. George Emanuel, Analytical Fluid Dynamics, Second Edition, Springer Verlag, 2000

4. David R. Markwood, Floodplain Modeling and Deliniation using Hec-GeoRAS for support of HEC-RAS, December 14, 2008

5. Federal Highway Administration, Evaluating Scour at Bridges, Hydraulic Engineering Circular No. 18, U.S. departement of Transportation, Washington D.C., 1995

6. Federal Highway Administration, User's MAnual for WSPRO - A computer model for water surface profile computations, Publication No. FHWA-IP-89-07, 177p., 1990

7. Hydrologic Engineering Center, HEC-RAS River Analysis System, Hydraulic Reference Manual, U.S Army Corps of Engineers, Davis, CA, 1996

8. Hydrologic Engineering Center, HEC-RAS River Analysis System, Hydraulic User's Manual, U.S Army Corps of Engineers, Davis, CA, 1996

9. Hydrologic Engineering Center, A One-Dimensional Unsteady Flow Through a Full Network of Open Channels, User's Manual, U.S Army Corps of Engineers, Davis, CA, 1995 UNET

10. V.A.Stănescu, R.Drobot, Măsuri nestructurale de gestiune a inundațiilor, Ed. HGA, București, 2002

11. P.Wesseling, Principles of computational fluid dynamics, Springer Series in computational mathematics 29, Springer, 2001

SINTEZA GENOMULUI NOU AL VIȚEI DE VIE, O REALIZARE ÎN PREMIERĂ ÎN CITOGENETICA SPECIEI *VITIS VINIFERA* L.

Dr.hab. în stiințe biologice
***Ştefan TOPALĂ,** profesor cercetător;*
dr.hab. în ştiințe agricole
Constantin DADU

The synthesis of new genome of grapevine continued for 137 years. The waking of synthesis has begun by professor A.P.Wylie (1868 - 1871) in USA. Preliminary synthesis continued for 96 years. For the first time, Professor A. P. Wylie has crossed the species of Vitis vinifera L. with V. rotundifolia Michx. and created hybrids of F_1. The author underlined that hybrids are obtained only in the case, when in quality the plant-mother are utilized Vitis vinifera L. and plant-father Vitis rotundifolia Michx. L.R. Detjen (1919) has crossed again Vitis rotundifolia Michx. with Vitis vinifera L. and other species of subgenus Euvitis and also created hybrids of F_1. After Patel and Olmo (1955), R. T. Dunstan (1962-1964) by backcrossing N.C. - 6-16 x Black Rose has obtained DRX-55, DRX-58-5, DRX-60-24 and other. We proceeded on synthesizing new genome of vine from 1980. The methods used are backcrosses of "vegetal mule" - DRX-55 (2n=39) with Seyve Villard, as well as, initial species, polyploidy forms and many varieties of V. vinifera. Since 1983, we have obtained 4 generation of distant hybrids at which regular meiosis and partially or completely restoration of fertility have been. Among the hybrids of F_3, 4 artificial species were distinguished: Vitis vinifolia, V.rotundifera, V.cruceştiana, V.nigra. Only these species are growing on own roots, are blossoming and are fertilizing normally because they contain a new genome equal n=19, 2n=38, but not as at interspecific hybrid V. vinifera x V.rotundifolia DRX-55 (2n=39).

The new grape genome is the basis of solving the world problem of phyloxera. 19th, 20th centuries were dedicated to fight to the phyloxera, which destroyed practically ~ 6 mln ha of vineyard from the Europe during several decades. In consequence of these enormous damages, there took place a drastic break in the world viticulture – transition from own root crop of grape (Vitis viniferaL.) to the cultivation of vine engrafted on American parent stock resistant to phyloxera. At present, the synthesis of the new grape genome is, unquestionably, one of supreme scientific and practical accomplishments, proving opportune possibilities of gradual reverse transition – from the technology of the cultivation of the engrafted vine to own root crop of grape.

Key words: distant hybrid, vinifera, rotundifolia, vinifolia, rotundifera, cruceştiana, nigra, backcross, synthesis of new genome, artificial species

Sinteza preliminară a genomului nou al viței de vie a fost inițiată în mod cert în SUA de A.P.Wylie [21-22], care pentru prima dată a obținut hibrizi distanți dintre specia de cultură *Vitis vinifera* L. (2n=38, subgenul *Euvitis*) şi specia spontană americană – *V.rotundifolia* Michx.(2n=40, subgenul *Muscadinia*). Tot în SUA, prin retroîncrucişările hibrizilor de F_1 (N.C.-6-15, N.C.6-16) cu soiuri europene şi locale, cercetătorul R.T.Dunstan [5-6] a creat hibrizii de F_2, aşa numiții DRX-şi: DRX-58-5, DRX-55 şi al.

Aici se încheie etapa de sinteză preliminară, sau presinteză, a genomului nou al viței de vie, care s-a soldat cu crearea a 2 generații (F_1 şi F_2) de hibrizi distanți ce conțin în celulele somatice numărul diploid de cromozomi egal cu 2n=39 (Fig.1), adică câte un set haploid complet (n=19 şi n=20) de la speciile parentale –*V.vinifera* şi *V.rotundifolia,* respectiv.

La etapa dată niciun cercetător din lume n-a observat vreun caracter, semn bănuitor – genotipic, fenotipic ori citologic la hibrizi, care direct sau indirect ar indica momentul **începerii sintezei autentice a genomului nou al viței de vie,** fiindcă în realitate astfel de simbol sau caracter n-a existat.

Conform cercetărilor [20], din mai mult de 70 de specii spontane şi cultivate ale genului *Vitis* L., doar la *Vitis rotundifolia* Michx cu lemn extrem de dens şi tare ca la corn, s-a înregistrat cel mai înalt grad de rezistență la filoxeră – 20°, în timp ce la *V.vinifera* L. cu lemnul de densitate mică şi fragil, gradul de rezistență către acest dăunător a fost egal cu 0°. Fără a cunoaşte aceste rezultate, publicate cu 27 de ani mai târziu, genialul prof. Wylie [22] a determinat vizual absolut precis *cum* şi cu *ce* să încrucişeze pentru a iniția etapa de sinteză preliminară a **genomului nou al viței de vie**, concomitent, să aşeze piatra de temelie a **creării viței de vie rezistente la filoxeră.**

Actualmente, în virtutea lucrărilor considerate clasice ale savanților ruşi, s-a conştientizat că numai prin hibridarea distantă între genurile *Vitis* L. (**2n=38)** şi *Muscadinia* (**2n=40**) se pot crea forme care vor rezista filoxerei, aceasta fiind unica metodă din tot arsenalul metodelor de încrucişări care permite <u>îmbinarea</u> într-un singur genotip al <u>cantității</u> şi <u>calității</u> recoltei speciei de cultură *V.vinifera* L. cu <u>rezistența</u> la filoxeră a speciei spontane americane – *V.rotundifolia = Muscadinia rotundifolia* (MIchx.) Small [2,18,19]. În legătură cu aceasta, marele genetician rus N.I.Vavilov a relatat că pentru soluționarea problemelor practice trebuie să se dea atenție cu precădere anume **hibridărilor distante**. În acelaşi timp, el considera că strategia geneticii constă în elaborarea căilor de **sinteză** a **noilor forme** [19].

Material şi metoda de cercetare

Investigaţiile citologice au fost efectuate în 2005 la descendenţii hibrizilor de F_5, F_4, F_3 şi anume: DRX-M_5-720 (104 puieţi), DRX-M_5-722 (135 p.), DRX-M_5-723 (60 p.), DRX-M_5-724 (504 p.), DRX-M_5-732 (30 p.), DRX-M_5-735 (48 p.), DRX-M_5-740 (139 p.), DRX-M_5-741 (72 p.), DRX-M_5-745 (4 p.), DRX-M_5-757 (9 p.), DRX-M_3-11, 14, 28,38,39 (134 p.), DRX-M_4-542,546,604 (60 p.). Ca metodă pentru stabilirea numărului de cromozomi în celulele somatice la puieţi am utilizat metoda de preparare a preparatelor citologice temporare, colorate cu propion-lacmoid [1].

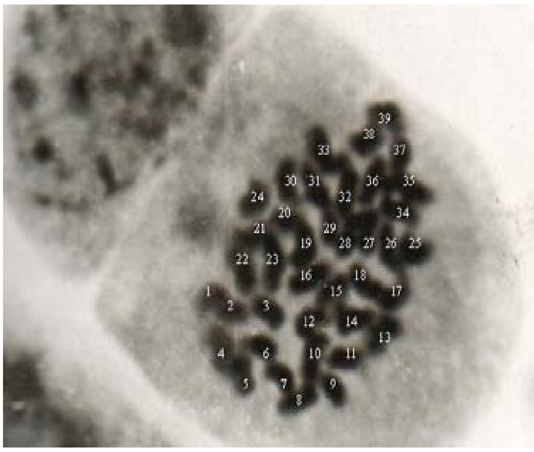

Fig.1.Cromozomii hibridului steril „catâr vegetal”, DRX-55 2n=39. M. ^{x}2660

Fig.2. Hibridul distant DRX-55, „catâr vegetal”, care a format 2 boabe în 25 ani

Rezultate şi discuţii

Sterilitatea absolută a gametofitului masculin şi sterilitatea înaltă sau parţială a celui feminin, caracteristică pentru hibrizii distanţi de F_1-F_2, a rămas intactă. Din cauza acestui neajuns esenţial ei nu prezentau interes pentru ameliorarea genetică a viţei de vie şi în majoritatea cazurilor au fost abandonaţi. Problema-cheie, adică sterilitatea înaltă a hibrizilor, care a împiedicat antrenarea lor în procesul de ameliorare, a fost rezolvată de noi [12,13] prin efectuarea backcrossurilor intensive în condiţii *in-situ* cu polen proaspăt colectat în momentul efectuării încrucişărilor sau colectat în anii precedenţi şi conservat în azot lichid. Anume aceste backcrossuri au impulsionat continuarea reacţiilor biochimice de **sinteză autentică a genomului nou al viţei de vie** iniţiate cu 115 ani în urmă în SUA, **la Institutul Naţional de Viticultură şi Vinificaţie (INVV).**

În baza hibridului distant „catâr vegetal” DRX-55 (Fig.2) cu 2n=39 dintre speciile *V.vinifera x V.rotundifolia,* în 1982 în condiţii *in-situ* s-a efectuat prima retroîncrucişare cu Aramon x *V.riparia.* Astfel, au fost creaţi primii 32 de hibrizi distanţi indigeni în Republica Moldova. În 1984 au fost efectuate 15 combinaţii de retroîncrucişări ale hibridului DRX-55 cu Seyve Villarii, speciile iniţiale, formele poliploide şi varietăţi de *V.vinifera.* Ca rezultat al backcrossurilor au fost creaţi 412 hibrizi distanţi indigeni, care au constituit convenţional generaţia F_3 sau populaţia hibridă BC_2.

Pentru prima dată, fenomenul de sinteză a fost revelat în 1987 la hibrizii parţial fertili de F_3 (adică după 119 ani din momentul iniţierii), la care s-a depistat apariţia grăunciorilor de polen normali după mărime şi formă aidoma grăunciorilor de polen la soiurile standarde europene: Aligote, Cabernet, Chasselas etc. (Fig.6, comparaţi cu Fig. 5, 7) [12,13].

Acest fenomen indica startul reglării diviziunii reducţionale în gametofitele masculin şi feminin sau începutul normalizării meiozei în sfera masculină şi cea feminină, care duce inevitabil la restabilirea fertilităţii complete a hibrizilor distanţi de viţă de vie.

Aşadar, **sinteza** propriu-zisă **a genomului nou al viţei de vie** de la bun început a fost realizată în condiţii *in-situ* la INVV, iar în condiţii *ex-situ* la Grădina Botanică a AŞM (I.) şi INVV. Prezenţa grăunciorilor de polen normali în sacii polenici, de rând cu cei sterili (Fig.6 c,d), demonstra că anume aici, în momentul dat, a demarat şi a decurs etapa finală, de încheiere a **procesului propriu-zis de sinteză a genomului nou**, fapt ce s-a produs şi în condiţii *ex-situ* sub interacţiunea factorilor interni şi externi**.** In a.1987, la hibrizii de F_3 care au intrat pe rod, s-a impulsionat procesul de **sinteză a genomului nou** al viţei de vie prin efectuarea în condiţii *ex-situ* a 2 combinaţii de retroîncrucişare cu polen proaspăt colectat de la 2 hibrizi Seyve Villari: DRX-M_3-90 x S.V.20-366 şi DRX-M_3-232 x S.V.12-309. Astfel, ca rezultat al acestor 2 foarte reuşite retroîncrucişări s-a creat o populaţie nouă de hibrizi distanţi în număr de peste 200, care au constituit convenţional generaţia F_4 sau progenitura BC_3.

De la un număr restrâns de retroîncrucişari cu hibrizii de F_4 în calitate de plantă mamă, ♀ iar ca plantă tată ♂- diferite soiuri europene, s-au creat ~ 80 de plante convenţional de generaţia F_5, sau progenitura BC_4, constituită din plante de la încrucişări, precum şi puieţi obţinuţi din seminţe colectate de la polenizarea liberă a florilor, preponderent de la formele cu fertilitatea restabilită complet.

Generaţia de hibrizi distanţi amestecată F_5 s-a plantat în 2001 pe lotul experimental al INVV. Unii din hibrizii acestei generaţii în 2003 au înflorit şi, judecând după mărimea şi forma normală a grăunciorilor de polen, similară cu cea a soiurilor bisexuate standarde de viţă de vie (Fig.7), constatăm că meioza decurge fără dereglări, iar fertilitatea la hibrizii de F_5 s-a restabilit completamente. Aceste date experimentale sunt o dovadă incontestabilă a **finalizării procesului de sinteză a genomului nou** la hibrizii de F_5 în condiţii naturale şi stingerea reacţiilor biochimice complexe în nucleele celulelor-mamă a polenului şi celulelor-mamă a ovulelor treptat sub interacţiunea factorilor interni şi externi.

Aşadar, pentru prima dată în lume, s-a realizat **sinteza genomului nou al viţei de vie - n=19**, care-i constituit din cromozomii genomului speciei de cultură *Vitis vinifera*- **n=19** şi cromozomii genomului speciei spontane americane *V.rotundifolia* –**n=20**, valoarea căruia rezidă în imunitatea absolută la boli şi vătămători, inclusiv la filoxeră. Sub acţiunea backcrossurilor bine planificate şi efectuate cu polen proaspăt colectat, în primul rând, s-a impulsionat **sintezogeneza speciilor sintetice** [9], iar în al doilea rând, s-a forţat **eliminarea** în citoplasmă a **cromozomului impar al 39-lea, „buclucaş”,** care era cauza tuturor dereglărilor (perturbaţiilor) în meioza ambelor gametofite – feminin şi masculin – adică a sterilităţii absolute a polenului si fertilităţii nule la hibrizii de F_1, F_2, chiar şi la mai mult de ½ din hibrizii de F_3. Mecanismul **eliminării** cromozomului impar a constat în efectuarea backcrossurilor cu polen proaspăt mai întâi în condiţii <u>*in-situ*</u>, apoi ***ex-situ***, care au inhibat mişcarea acestuia în anafază de la ecuator spre un pol al celulei, forţând astfel eliminarea lui în citoplasmă. Totodată, cromozomul impar era cauza **incapacităţii de a fructifica şi forma bobi cu seminţe** în condiţii *ex-situ* şi *in-situ* la hibrizii de F_1, F_2, de asemenea la mai bine de ½ din descendenţii de F_3 şi la unii hibrizi din F_4.

Hibrizii cu numărul impar de cromozomi în celulele somatice **îs sterili**, **nu fructifică** şi, după Горюнов [7], sunt numiţi "catâri vegetali" prin analogie cu catârii care există pe Terra ~ 4000 ani (atestaţi în Biblie: Ezra, 2.66: „aveau 736 de cai, **<u>245 de catâri</u>**), dar nu dau urmaşi, nu se reproduc tot din cauza **sterilităţii**, deşi şeptelul acestora numără peste 3-4 mln. Cauza adevărată a sterilităţii catârului [14], zebroidului, „catârilor vegetali” rezidă în cromozomii impari (63,53,39) şi în lipsa concordanţei, corespunderii dintre cromozomii formelor parentale în general din motivul structurii interne diferite a acestora, fapt indicat şi de Thompson [11] pag.7: „Similarly in hybrids between the horse and zebra and Drozophyla melanogaster and D. Simulans **sterility** is due to pre-meiotic disturbances”, adică perturbaţii în prefaza I a meiozei. Deşi sterilitatea organelor genitale ale catârilor a fost observată de-a lungul a 4 milenii, adevărata cauză a fenomenului rămânea necunoscută şi a fost scoasă în vileag [11,12,15] pe calea extrapolării datelor cu privire la sterilitatea polenului şi a oosferilor de pe „catârul vegetal” pe catârii ca atare [14], adică prin analogia dintre aceste diverse organisme de diferit gen, cu mult înainte de stabilirea numărului de cromozomi la genul Equus L.[8]

Sinteza genomului nou al viţei de vie s-a efectuat pe o durată de timp care a inclus secolele XIX-XXI – perioadă istorică relativ mică. Actualmente putem constata că sinteza este definitivă, completă şi ireversibilă [13,16]. Astfel, în procesul unic de **sinteză a genomului nou** al viţei de vie a fost reconstituit setul haploid cu genele localizate întracesta [10] din cromozomii a două specii a genului Vitis – de cultură şi spontană, delimitând decurgerea a 4 etape principale şi anume:

1) etapa de **sinteză preliminară**, efectuată de savanţii americani [21,22,3,4,5,6], care ia start cu crearea **hibrizilor distanţi de F_1** dintre *V.vinifera* şi *V.rotundifolia*; etapa se finalizează cu crearea DRX-lor de R.Dunstan [5,6]: DRX-58-5, DRX-60-24, DRX-55 şi al., ce conţin în celulele somatice numărul diploid de cromozomi egal cu 2n=39;

2) etapa de **sinteză autentică a genomului nou** al viţei de vie, care ia start cu efectuarea retroîncrucişărilor *in-situ*: DRX-55 x (Aramon x V.riparia), apoi continuă cu backcrossurile cu speciile parentale, hibrizii Seyve Villari, formele poliploide şi varietăţile de *V.vinifera* L. Ca rezultat a fost creată o populaţie nouă de hibrizi distanţi indigeni (F_3) în număr de 412 forme unice. **Impulsionarea procesului** de **sinteză a genomului nou,** concomitent cu a **procesului de sintezogeneză a speciilor sintetice de viţă de vie** [9,13,16,17], s-a produs în condiţii *ex-situ* prin efectuarea a 2 backcrossuri: DRX-M_3-90 x S.V.20-366 şi DRX-M_3-232 x S.V.12-309. Astfel, a fost creată convenţional generaţia F_4, care include mai mult de 200 de hibrizi indigeni;

3) în baza hibrizilor de F_4 au fost create ~ 80 plante hibride de F_5, de la încrucişări cu destinaţie specială: DRX-M_4-510 x Moldova (28 puieţi), DRX-M_4-520 x GM-325-58 (11 p.), DRX-M_4-520 x Cristal (28 p.), precum şi puieţi obţinuţi din seminţe

de la polenizarea liberă a florilor, colectate exclusiv la hibrizii cu fertilitatea restabilită deplin.

4) în F_5 în condiții *ex-situ* s-au efectuat cele mai importante evenimente din ciclul lung al **sintezei genomului nou** şi **sintezogenezei speciilor sintetice** de viță de vie. În primul rând, aici s-a **finalizat** şi s-a **stins** treptat **procesul** de **sintezogeneză** speciilor **sintetice** de viță de vie [9] sub interacțiunea factorilor interni şi externi; în al doilea rând, aici s-a finisat **sinteza genomului nou [**13,16**]** al viței de vie prin **eliminarea definitivă** şi **ireversibilă** în citoplasmă a cromozomului al 39-lea impar, numit «buclucaş» sau „intrigant”, fapt ce atestă numărarea directă a cromozomilor în celulele somatice – n=19, 2n=38 (Fig.3) la **speciile sintetice** propriu-zise (Fig.4), cât şi la restul descendenților din F_5; în al treilea rând, la hibrizii de F_5 s-a stabilit decurgerea meiozei fără dereglări în ambele gametofite, dacă concluzionăm după mărimea şi forma normală a grăunciorilor de polen (Fig.6в,г;7c) formarea strugurilor compacte cu bobi cu semințe, de densitate normală (Fig.8) ca şi la soiurile bisexuate de *V.vinifera* L.; în final, aici s-a realizat apogeul **sintezogenezei** – restabilirea **fertilității**, adică însuşirii fundamentale a plantei de a **rodi, fructifica şi a produce noi generații,** reflectată în refacerea funcției vitale a organelor reproductive, care cuprinde integral **mecanismul de reproducere şi menținere a însăşi speciei.** Acestea sunt etapele de transformare radicală a hibridului steril de selecție americană – DRX-55, „catâr vegetal” în **specii sintetice [**9,13,15,16,17**],** care-s **exponenții genomului nou** şi îmbină armonios într-un singur genotip calitatea recoltei cu rezistența la boli, vătămători, inclusiv filoxera.

Fig.3. Cromozomii genomului nou al viței de vie – n=19,2n=38. M^{x}1760.

Fig.4. Struguri la hibridul DRX-M$_5$-757 ori specie sintetică Vitis rotundifera Dad.

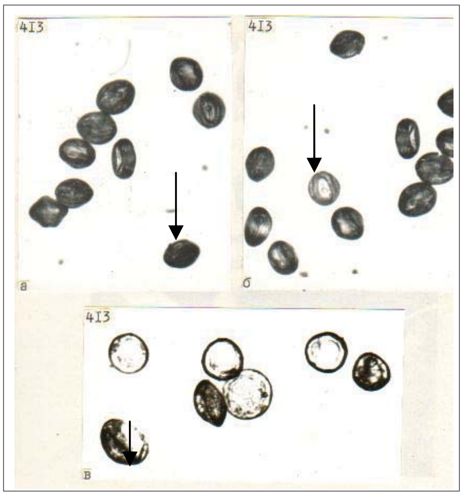

Fig.5.Grăunciori de polen steril la hibrizii distanți de F_1-F_2 :DRX-55, DRX-58-5, N.C.6-15. M ^{x} 650.

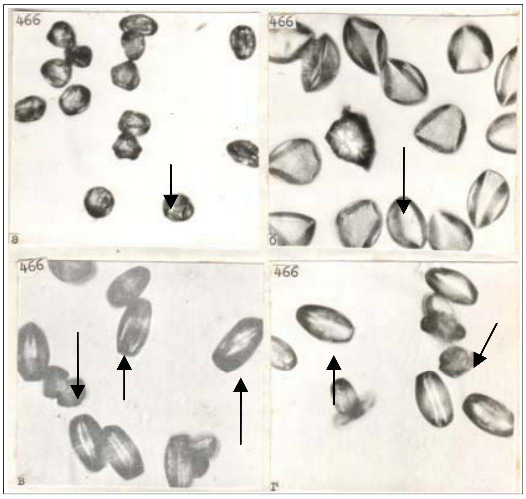

Fig.6. Grăunciori de polen la hibrizii F_3 sterili şi parțial fertili: a-DRX-M$_3$-205;DRX-90; DRX-138; DRX-M$_3$-7. Săgețile indică în sus – grăunciori viabili, îndreptate în jos – grăunciori sterili. M. ^{x}650.

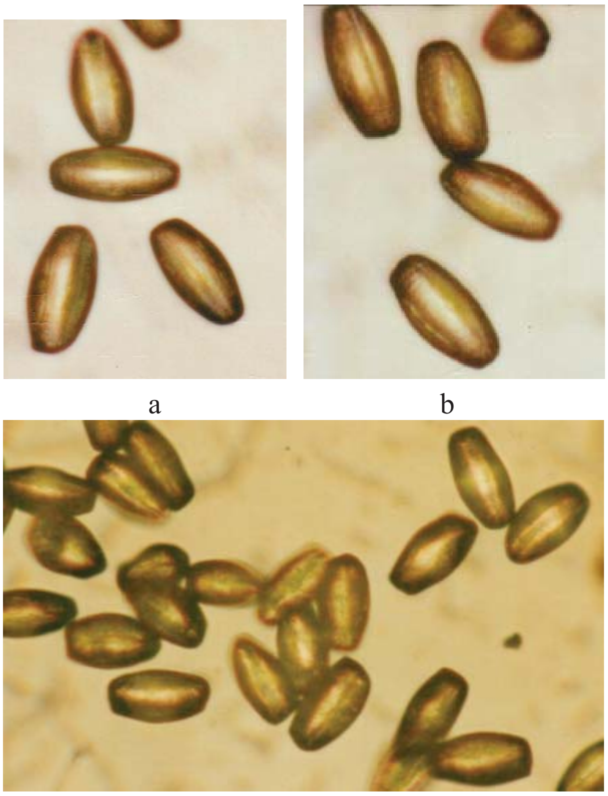

a b
c

Fig.7. Grăunciori de polen fertil la specii naturale şi sintetice de viță de vie: a- specie naturală Vitis vinifera L., b- specie naturală Vitis silvestris Gmel.; c- specie sintetică –Vitis rotundifera Dad. M.^{x}65*0*.

Concluzii

1. Pentru prima dată s-a sintetizat **genomul nou** al viței de vie **– n=19** din cromozomii genomului speciei de cultură *V.vinifera* **- n=19** şi cromozomii genomului speciei spontane americane, rezistentă la filoxeră *V.rotundifolia* **– n=20**; (după cum se pare, în raport de cromozomi **9vv + 10 vr,** însă apartenența mai precisă a cromozomilor va fi stabilită, folosind metoda de colorare diferențiată a acestora, cât şi alte metode contemporane de investigare (v. Fig.1,3).

2.În premieră, cromozomul impar, cel 39, numit „buclucaş" ori intrigant (pentru că anume el era cauza sterilității joase a hibrizilor, practic egală cu 0) sub presiunea backcrossurilor cu hibrizii Seyve Villari, a fost eliminat din cariotip în citopşasmă pe parcursul a trei generații – E 3, E 4, E5.

3. Între hibrizii de F_5 au fost depistate **specii sintetice artificiale** de viță de vie: *V.vinifolia* Top., *V.rotundifera* Dad., *V.cruceştiana* Top., *V.nigra* Top. şi al., care-s **exponenții** genomului nou al viței de vie şi îmbină reuşit calitatea şi cantitatea recoltei speciei *V.vinifera* L. cu rezistența speciei *V.rotundifolia* Michx.

4. În baza hibridului DRX-55 a fost **sintetizată** o specie nouă de cultură de tipul *V.vinifera* L. (v.Fig.2,4), similară cu cea care s-a cultivat pe rădăcini proprii până la apariția filoxerei (1868), dar se deosebeşte **principial** de aceasta prin origine **hibridogenă** şi **rezistență** înaltă la filoxeră.

5. Sinteza genomului nou al viței de vie, care-i asigură calitatea superioară şi rezistența viței de vie, a permis în premieră confirmarea pe exemplul speciei V*itis vinifera* L. a veridicității teoriei cromozomale de ereditare a lui Thomas Morgan, Laureat al Premiului Nobel (1933).

Bibliografie

l. Каптарь С.Г. Ускоренный пропионо-лакмоидный метод приготовления и окрашивания временных цитологических препаратов для подсчета хромосом у растений // Цитология и генетика, 1967, I, 4.- С.87-90.

2. Карпеченко Г.Д. Теория отдаленной гибридизации.- В кн.: Теоритические основы селекции растений, 1935. М-Л., I.

3. Detjen L. R. The limits in hybridization of Vitis rotundifolia with related sps and genera North Carolina Agric. Exp. Sta. Tech. Bull., 1919, 17.-P.1-25.

4. Detjen L.R. Some F_1 hybrids of Vitis rotundifolia with related species and genera. - North Carolina Agric.Exp.Sta. Tech.Bull.-N.18.-1919b.-P.1-50.

5. Dunstan R. T. Some fertile hybrids of bunch and Muscadine grapes - J. Heredity, 1962, 53. -299-303.

6. Dunstan R. T. Hybridization of Euvitis x V.rotundifolia: Backcrosses to Muscadine. –Amer. Soc. Horticul. Sci. 1964.- 84.-P.-238-242.

7. Горюнов Д. В. К истории проблемы отдаленной гибридизации // Отдаленная гибридизация растений. – М.: 1960.- С. .80-97.

8. Графодатский А.С., Раджабли С.И. Хромосомы сельскохозяйственных и лабораторных Млекопитающих. Атлас. Издательство «Наука», Сибирское отделение.-1988.-102 с.

9. Завадский К.М. Вид и видообразование. Издательство «Наука» Ленинградское отделение. -1968. -404 с.

10. Ригер Р., Михаэлис А. Генетический и цитогенетический словарь. Москва,1967.560с.

11. Thompson W.P. The causes of hybrid sterility and compatibility. Presidential Address. // Transactions of the Royal Society of Canada. Sect. V.-Ser. III,-V. XXXIV, p.1-13.

12. Топалэ Ш. Г. Полиплоидия у винограда. - Кишинев, 1983. - 215с.

13. Топалэ Ш.Г. Кариология, полиплоидия и отдаленная гибридизация винограда.- Кишинэу, 2008.-507 с.

14. Topală Ş. Sinteza genomului nou al viței de vie în ştiința moldavă.- INTELECTUS.-2008, N2.-p.97-104.

15. Топалэ Ш.Г. Сколько хромосом у мула? Исследование стерильности растений и животных сулит большие перспективы в селекции.-Агр.Молдовей, № 9,20 08,с.32.

16. Topală Ş., Dadu C., Maria Istrati. Etapele de bază ale sintezei genomului nou al viței de vie. - Aspecte inovative în viticul. şi vinific. Chişinău – 2005, p. 15-20.

17. Topală Ş.,Dadu C. Sinteza genomului nou al viței de vie s-a efectuat în R.Moldova pentru prima dată în lume // Agric. Moldovei, -C. 2006, Nr 5-6, p.27-29.

18. Цицин Н.В. Полиплоидия и вид.-Бюл. ГБС АН СССР, 1977, выпуск 104.-С.80-82.

19. Вавилов Н.И. Избранные произведения в 2-х томах. Том I. Селекция как наука. Л.1967.-С.328-342.

20.Вавилов Н.И. Генетика на службе социал. земледел. М.-Л., Сельхозгиз, 1932, с.46

21. Виаля П.,Раваз Л. Американская виноградная лоза. Ее приспособление, культура, прививка, питание, ч. I. Тифлис, 1895, с.1-34.

22. Wylie A. P. The gardener's monthly. – 1868, N 10. – P.153-155.

23. Wylie A. P. Hybridization of Rotundifolia grapes. Amer. Pomol. Soc. Proc. 1871, N13.-P. 113-116.

AGENDA LA ICONOGRAFIA CANTEMIREŞTILOR. UN PORTRET NECUNOSCUT AL SMARAGDEI-ECATERINA CANTEMIR-GOLIŢÂNA*

Acad. ***Andrei EŞANU,***
Valentina EŞANU, *cercetător ştiinţific*

The paper ***Contributions to Cantemirian iconography. An unknown portray of Smaragda-Ecaterina Cantemir-Goliţân*** *is listing the recent investigations and findings that are bringing evidence to the fact that Dimitrie Cantemir and his descendants in Russia were open to Western Europe cultural trends, element confirmed by the fact that they were inviting masters from France, Italy and other countries European countries to paint their family members portrays. Several paintings were exposed in their residences from Sankt-Petersburg and Moscow. During a visit in 2008 of the „A.S.Puşkin" Fine Arts Museum the authors of the paper indentified an unknown portray of princes Ekaterina Dimitrievna Goliţina [Cantemir] painted in Paris in 1757 by Jean-Marc Nattier (1685-1766).*

În paralel cu alte aspecte, de o atenţie deosebită în cercetarea vieţii şi activităţii diferitor reprezentanţi ai neamului Cantemireştilor s-a bucurat şi iconografia acestora. Problema în cauză a acumulat o interesantă bibliografie în plan european care, de altfel, cuprinde şi un bogat material ilustrativ[1]. Informaţii sporadice privind portretistica Cantemireştilor conţin şi diverse lucrări apărute în ultima vreme.

Este demn de atenţie faptul că atât Dimitrie Cantemir, cât şi urmaşii săi direcţi din prima şi cea de-a doua căsătorie, s-au raliat destul de rapid la curentele şi influenţele culturale care veneau tot mai puternic din occident, la uzanţele de a-şi împodobi interioarele palatelor cu tablouri, de a invita pictori, nu rareori dintre cei mai vestiţi (italieni, francezi ş.a.), să le picteze portretele, cu care îşi înfrumuseţau locuinţele lor. Precum arată S. Fomin, Dimitrie Cantemir, după stabilirea sa în Rusia, acumulase o întreagă colecţie de portrete ale membrilor familiei sale, pânze care, la fel ca şi alte proprietăţi mobile şi imobile, conform legilor ruseşti, urmau să treacă prin moştenire fiului mai mare[2]. Publicarea în ultimii ani a unor documente necunoscute din arhivele ruseşti a arătat că în epoca imediat următoare de după moartea lui Petru I, intră tot mai mult în obiceiul nobilimii ruse, printre care şi al fraţilor Cantemir (Maria, Matei, Constantin, Şerban, Antioh, Smaragda-Ecaterina) să-şi înnobileze odăile nu numai cu icoane încadrate în rame scumpe, cu arme, oglinzi masive, dar şi cu diferite tablouri, inclusiv peisaje, naturi statice, portrete lucrate de maeştri occidentali. Ba mai mult, unii cercetători ruşi consideră drept reprezentative pentru întreaga nobilime rusă din prima jumătate a sec. al XVIII-lea felul cum îşi amenajau Cantemireştii interioarele palatelor[3].

Astfel, din conţinutul inventarului „... a toate câte se aflau în palatul din Sankt-Petersburg" al lui Constantin Cantemir, întocmit în 1747 în urma decesului acestuia[4] (casa de piatră situată pe strada Milionaia, moştenită de la Dimitrie Cantemir), constatăm că, de rând cu mulţimea de lucruri (mobilier, veselă, lenjerie de pat, îmbrăcăminte, bijuterii, instrumente muzicale, arme, cărţi ş.a.), sunt trecute tablouri şi portrete. Pe lângă alte lucruri inventariate, în casa mai sus arătată a lui Constantin Cantemir, într-un cufăraş la nr. 12 găsim consemnate două portrete mici. Unul, de formă ovală presărat pe margini cu briliante, înfăţişându-l pe cneazul

---

* Studiu efectuat în cadrul Programului de Stat „*Dinastia Cantemir: polifonismul preocupărilor ştiinţifico-artistice*".

[1] **Caradja, Constantin,** Contribuţie la iconografia Cantemireştilor, în *Revista Societăţii Istorico-Arheologice Bisericeşti din Chişinău,* Chişinău, 1925, vol. XVI, p. 1-2. **Якунина Л.И.,** Отпечаток на шелку гравюры с изображением Дмитрия Кантемира, в кн. *Труды Государственного Исторического Музея*, вып. 14, *Сборник статей по истории СССР XVI-XVIII вв.,* Москва, 1941, с. 83-91. **Callimachi Scarlat, Block Vladimir, Georgescu-Ionescu Elena**, Dimitrie Cantemir. Viaţa şi opera în imagini, Bucureşti, 1963, 167 p.+ il. **Cioranesco, George, Le Hospodar de Valachie' du Musée de Rouen**, dans *Revue des édudes roumaines,* Paris, 15, 1975, p. 85-96. Idem, Contribution à l'iconographie cantémirienne, dans *Südost- Forschungen,* t. XXXVI, R. Oldenbourg/München, 1977, p. 222-229. Idem**,** Une gravure rare représentant D.Cantemir à cheval, dans *Südost-Forschungen*, t. XXXVIII, 1979, p. 223-225. **Rezachevici, Constantin,** Primul portret al lui Dimitrie Cantemir după bătălia de la Stănileşti, în *Magazin istoric*, Bucureşti, 1981, nr. 8(173), p. 31-37. **Фомин С.** Загадка исторического портрета, в *Горозонт,* Кишинёв, 1985, № 11, c.54-58. **Idem, C.** Кантемиры в изобразительных материалах. Кишинёв, 1988, 96 c.

[2] **Фомин С. В.,** Загадка исторического портрета, в *Горозонт,* Кишинёв, 1985, № 11, c. 56. Conform principiului maioratului aceste proprietăţi trebuiau să treacă în posesia lui Matei, fiul mai mare al lui Dimitrie Cantemir. După cum s-a văzut mai târziu în anumite împrejurări a reuşit să pună mâna pe toate averile părinteşti Constantin Cantemir, între care şi portretele de familie.

[3] **Байбурова Р.М.,** Богатый дворянский дом 40-х годов XVIII века. Внутреннее устройство, убранство, вещи (на примере домов братьев Кантемиров), в кн.: *Памятники культуры. Новые открытия. Письменность. Искусство. Археология.* Ежегодник 1994 г., Москва, 1996, c.409-444.

[4] Ibidem, Приложение 1, «*Опись оставших после смерти лейбгвардии Преображенского полку капитана князь Константина Кантемира сына Кантемира в Санкт Петербургском его каменном доме состоящем в Миллионной улице ... апреля 29 дня 1747 г.*», c. 422-433.

Constantin Cantemir, iar altul de formă pătrată cu chipul lui Serghei Goliţân, cumnatul acestuia din urmă, bătut cu 12 pietre scumpe de culoare roză[5]. În altă cutie, în care se păstrau diferite bijuterii, aflăm şi un mic portret al cneazului Constantin Cantemir imprimat pe o plăcuţă de argint[6]. Într-o magazie situată în partea „de sus a palatului" este trecut la inventar „portretul cneazului Cantemir, tatăl (Dimitrie Cantemir - n.n.) într-o ramă veche aurită"[7]. În acelaşi inventar la compartimentul arme sunt înscrise şi „cinci tablouri în rame negre pictate pe pânză şi trei – fără rame, inclusiv portretul defunctului cneaz Constantin Cantemir şi al soţiei sale (cneaghina Anastasia Goliţâna-Cantemir – n.n)"[8]. Pe lângă portretele Cantemireştilor, din acelaşi palat al lui Constantin din Sankt Petersburg sunt atestate şi pânze înfăţişându-i pe ţarul Petru cel Mare şi soţia sa Ecaterina Alexeevna, ţarina Elizaveta Petrovna şi ţareviciul Petru al II-lea[9].

Deşi după moartea lui Antioh Cantemir la Paris în 1744 multe din lucrurile acestuia, inclusiv „portretele, tablourile…"(care în timpul misiunii diplomatice împodobeau locuinţa sa[10]) erau lăsate conform testamentului[11] fraţilor săi Matei şi Serghei, iar „vesela de argint" – surorii Maria, le aflăm ulterior trecute în inventarul lucrurilor din casa lui Constantin Cantemir, deşi acesta din urmă nu figura printre moştenitori. Aceasta ne face să presupunem că cele 8 (5+3) tablouri, la fel ca şi argintăria adusă din Paris după moartea lui Antioh, le-a oprit sie Constantin Cantemir contrar celor prevăzute în testamentul fratelui său[12].

Dacă trecem imaginar pragul casei altui urmaş al lui Dimitrie Cantemir, de astă dată cea a lui Şerban (Serghei) Cantemir, situată pe strada Pokrovka din Moscova, conform unui alt inventar întocmit de astă dată în 1749[13], printre lucrurile sale constatăm că „… în sala mare de asupra uşii erau fixate două tablouri, iar nefixate şapte, în odaia din faţă [se aflau alte] două tablouri mari de tavan", precum şi „tablouri pe pânză în rame vechi de aur" şi „două portrete: unul al prinţesei Maria Dmitrievna, altul – al răposatei Ismaragda Dmitrievna [fiicele lui D.Cantemir- n.n.]"[14]. Trecând în alte spaţii ale aceluiaşi imobil moscovit observăm că abundenţa de tablouri şi portrete e şi mai mare. Dintre acestea sunt trecute la acelaşi inventar de lucruri aflate în sufragerie: „… tablouri pe pânză în rame vechi de aur înfăţişându-l pe Apostolul Petru, altul – „Naşterea lui Hristos" şi un altul - pe o damă cântând la harpă". În odaia din colţ, diacul constată prezenţa unui tablou de asupra uşii în ramă neagră (să fie oare unul din cele 5 tablouri în rame negre din palatul lui Constantin Cantemir din Sankt-Petersburg, parvenite, precum am admis, de la Antioh Cantemir?). Într-o altă odaie de la parter sunt înscrise la inventar: „… pe pânză în ramă aurită portretul „Împărătesei suverane Ecaterina Alexeevna şi alte portrete pe pânză: 1. Al bătrânului cneaz (Dimitrie Cantemir – n.n.), 2. Al bătrânei cneaghine (Casandra Cantemir-Cantacuzino, prima soţie lui Dimitrie Cantemir – n.n.), 3. Al prinţesei Maria Dmitrievna (Cantemir – n.n.), 4. Al prinţesei Ismoragda (sic!) Dmitrievna (Cantemir – n.n.), 5. Al cneazului Serghei Dmitrievici (Cantemir – n.n.), 6. Al cneazului Antioh Dmitrievici (Cantemir – n.n.), precum şi două tablouri pe pânză înfăţişând o damă citind o carte"[15]. Aceste două din urmă lucrări o reprezentau, probabil, pe Maria Cantemir căreia, precum se ştie, i-a plăcut foarte mult „dulcea zăbavă" – cititul cărţilor[16].

Datorită faptului că Serghei Cantemir, fiind un om disciplinat, îşi inventaria minuţios averile, au ajuns până la noi asemenea documente care oferă preţioase informaţii privind aspectul cercetat în studiul de faţă. Astfel, din inventarul întocmit în 1750 şi mai ales cel din 1754 al lucrurilor din imobilul său din Moscova, constatăm că după partajarea averii lui Constantin Cantemir (1747) o parte din lucrurile sale au trecut în posesia lui Serghei Cantemir,

5 Ibidem,423.

6 Ibidem.

7 Ibidem, p. 431.

8 Ibidem, p. 428.

9 **Фомин С.** Кантемиры в изобразительных материалах. Кишинёв, 1988, с.66; **Байбурова Р.М.,** Богатый дворянский дом 40-х годов XVIII века. Внутреннее устройство, убранство, вещи (на примере домов братьев Кантемиров), в кн.: *Памятники культуры. Новые открытия. Письменность. Искусство. Археология.* Ежегодник 1994 г., Москва, 1996, с. 434.

10 **Шимко И.** Новые данные к биографии кн. Антиоха Кантемира и его ближайших родственников. По документам хранящихся в Московском архиве Министерства Юстиции, в *Журнал Министерства Народного просвещения*, 1891. Отдельный оттиск, с. 135.

11 [Бантыш-Каменский Н.Н.], **Родословие князей Кантемиров,** в кн. Беер [Феофил Сигфрид]. *История о жизни и делах молдавскаго государя Константина Кантемира, с российским переводом и с приложением родословия кнезей Кантемиров,* Москва, Унив[ерситетская] тип[ография], 1783, с.346-355.

12 Aşa de exemplu, printre obiectele de argint, în special vesela, care conform testamentului trebuiau să treacă în posesia Mariei Cantemir, aşa şi nu au fost transmise surorii lor, rămânând în posesia lui Constantin Cantemir până la moartea acestuia.

13 **Байбурова Р.М.,** Богатый дворянский дом 40-х годов XVIII века. Внутреннее устройство, убранство, вещи (на примере домов братьев Кантемиров), в кн.: *Памятники культуры. Новые открытия. Письменность. Искусство. Археология.* Ежегодник 1994 г., Москва, 1996, Приложение 2, «*Опись имеющимся в московском доме разных вещам князя Сергея Дмитриевичя Кантемира а какова звания оныя вещи о том являются при сем 1749 году февраля 2 дня»,* с. 433-443.

14 Ibidem, p. 433.

15 Ibidem, p. 434.

16 **Eşanu Andrei, Eşanu Valentina**, Maria Cantemir (1700-1757), în *Dinastia Cantemireştilor (secolele XVII-XVIII),* Coordonator şi redactor ştiinţific acad. Andrei Eşanu, Chişinău, Ştiinţa, 2008, p. 462-476.

Foto 1: *Dimitrie Cantemir.* Gravură de autor necunoscut, după portretul nr. 104 din Arhiva Principală din Moscova a Ministerului de Externe al Rusiei, 1734

deoarece, de rând cu portretele arătate mai sus, în registrul din 1749, în cel din 1754 sunt trecute şi portretele soţiei lui Constantin Cantemir - cneghinea Anastasia Goliţâna şi ale fratelui ei, cneazul Serghei Dmitrievici Goliţân[17].

După cum observă cercetătoarea rusă R. M. Baiburova, interioarele caselor celor doi fraţi Cantemir erau împodobite cu pânze împărţite în trei categorii: prima - portrete ale familiei imperiale; a doua - portrete ale membrilor familiei Cantemir; a treia - diverse tablouri reprezentând peisaje, portrete ale unor persoane şi alte subiecte[18]. Din păcate, nici unul dintre scribii care au întocmit inventarele respective nu au indicat vreun autor al acestor numeroase pânze.

Deşi prin studiul monografic al lui Serghei Fomin[19], apărut cu peste 20 de ani în urmă, a fost identificat, mai ales în colecţiile din Rusia, un număr destul de mare dintre portretele Cantemireştilor,

Foto 2: *Dimitrie Cantemir.* Gravură de autor necunoscut, după portretul nr. 105 din Arhiva Principală din Moscova a Ministerului de Externe al Rusiei (astăzi din colecţia Olsufiev a Bibliotecii Naţionale a Rusiei din Moscova), după 1723

totuşi, căutările în această privinţă trebuie continuate, cu toate că o parte dintre ele s-au pierdut în timpul evenimentelor tragice din Rusia din I jumătate a sec. XX.

Astfel, portretele lui Dimitrie Cantemir, care au trecut în posesia lui Constantin Cantemir, iar de la el la Şerban Cantemir, după moartea acestuia din urmă, conform testamentului[20] cea mai mare parte a averilor sale au trecut în posesia coroanei ruse[21]. Potrivit aceluiaşi testament documentele, manuscrisele, cărţile acumulate în casa lui Şerban Cantemir de la tatăl şi fraţii săi, au fost depuse după 1780 de N.N. Bantâş-Kamenskii la Arhiva Principală din Moscova a Ministerului de Externe al Rusiei[22]. Printre aceste materiale se aflau şi două portrete ale lui Dimitrie Cantemir, înregistrate ulterior sub nr. 104 şi 105 cu descrieri sumare, care ne permit să ne facem o reprezentare destul de clară

---

17 **Байбурова Р.М.,** Богатый дворянский дом 40-х годов XVIII века. Внутреннее устройство, убранство, вещи (на примере домов братьев Кантемиров), в кн.: *Памятники культуры. Новые открытия. Письменность. Искусство. Археология.* Ежегодник 1994 г., Москва, 1996, p. 444, nota. 28.

18 Ibidem, p. 412.

19 **Фомин С.** Кантемиры в изобразительных материалах. Кишинёв, 1988, 96 с.

20 Scrisoarea testamentară din 22 decembrie 1776 (**Жудин И.М.,** Семья Кантемира и Дмитровка, Орел, 2005, с. 53-54.

21 Ucazul Senatului din 10 şi 11 iulie 1780 (Ibidem,p. 67- 71).

22 Eşanu Andrei, Eşanu Valentina, **Opera lui Dimitrie Cantemir în manuscrise şi ediţii princeps. Repertoriu**, în *RIM*, 2008, nr. 4, p. 27-28.

Foto 3: ***Antioh Cantemir.*** **Copie ulterioară după un portret din 1734 de Giacomo Amiconi**

despre ele[23]. Portretul nr. 104 îl reprezintă pe fostul principe al Moldovei *„în zale, într-o mantie roşie cu hermină, în perucă înaltă abundent pudruită, cu un scurt sceptru în mâna dreaptă, sprijinit de masă, iar cu stânga – pe o carte*”, iar portretul nr. 105 îl înfăţişează pe Dimitrie Cantemir *„cu barbă şi păr lung, în zale, în aceiaşi mantie purpurie cu hermină, cu un mic portret al împăratului Petru I la piept; în colţul stâng de sus plasată stema Cantemireştilor*”. Autorii ambelor portrete nu sunt cunoscuţi, dar la sigur ele au fost realizate după 1711: dacă primul poate fi datat post 1719, cel de-al doilea – ante 1720. Or, se ştie că portretul lui Petru I bătut cu pietre scumpe i-a fost înmânat domnului moldovean în vara anului 1711 la Iaşi şi că până la căsătoria lui Dimitrie Cantemir cu Anastasia Trubeţkaia (ianuarie 1720) acesta a continuat să rămână în aceleaşi veşminte moldo-orientale, iar după căsătorie şi-a ras barba şi a îmbrăcat haină europeană şi peruca. Cel puţin până în 1898 ambele portrete făceau parte din colecţiile arhivei mai sus arătate, fiind, se pare, pierdute în timpul celui de-l Doilea Război Mondial[24].

S-a constatat că portretele cunoscute astăzi ale lui Dimitrie şi Antioh Cantemir sunt de două feluri: ***portrete pictate*** şi ***portrete gravate.*** De regulă, **portretele gravate pornesc de fiecare dată de la un original pictat în ulei pe pânză**. Se admite, că portretul gravat al lui „D.Cantemir” inclus în ediţiile engleză (1734) şi germană (1745) ale „Istoriei Imperiului Otoman” au avut la bază un portret pictat al principelui. Precum susţin mai mulţi cercetători, această gravura[25] a fost făcută după portretul nr. 104[26] din colecţia menţionată mai sus, din Rusia. (Foto 1). După cum demonstrează cercetătoarea rusă E.I. Itkina[27], de pe portretul nr. 105, de asemenea, a fost realizată o gravură reprezentându-l pe Dimitrie Cantemir[28], păstrată astăzi în colecţia Olsufiev din Biblioteca Naţională a Rusiei din Moscova, căci are aceleaşi caracteristici indicate în catalogul editat în 1898. (Foto 2). Din păcate, cele mai vechi portrete ale fostului domn moldovean, de pe care s-au realizat gravurile arătate mai sus, fie sunt pierdute, fie nu se cunoaşte locul de păstrare. Oricum, gravurile ajunse până astăzi ne permit să ne facem o reprezentare destul de clară despre originale de pe care s-au executat acestea.

Cercetătorul rus S.O.Androsov arată că Antioh Cantemir, pe când era ambasador la Londra (1732-1738), s-a întâlnit pe la 1734 cu pictorul italian Giacomo Amiconi (1675-1752) care a realizat la comanda acestuia câteva portrete[29], dintre care unul reprezentându-l pe Antioh Cantemir, portret cunoscut astăzi după multiple reproduceri ulterioare, fără să fie stabilit locul de păstrare a originalului[30]. (Foto 3). Se pare că însuşi Antioh Cantemir deprinsese măiestria de pictor, căci până la noi a ajuns un autoportret al său din colecţia Bibliotecii Naţionale din Sankt-Petersburg, publicat de Ştefan Lemny[31]. La o primă examinare am constatat că această lucrare îl reprezintă pe Antioh la vârsta adolescenţei, adică

[23] **Московский главный архив Министерства иностранных дел. Портреты и картины, хранящиеся в нем**, Москва, 1898, Вып. 1, с. 18.

[24] **Фомин С.** Загадка исторического портрета, в *Горозонт,* Кишинёв, 1985, № 11, с.57.

[25] Dacă autorul portretului gravat al lui D.Cantemir inclus în ediţia engleză a *The History of the Growth and Decay of the Othman Empire.* London, 1734, rămâne necunoscut, apoi cel din ediţia germană *Geschichte des Osmanischen Reichs nach seinem Anwachse und Abnehmen*, Hamburg, 1745 este executat de Cristian Fritzsch după cel din ediţia londoneză.

[26] **Фомин С.** *Кантемиры в изобразительных материалах*. Кишинёв, 1988, с. 75-76 . **Иткина Е.И.,** Неизвестный гравированный портрет: В.В. Голицын или Д.Кантемир?, в кн. *Русский исторический портрет. Эпоха парсуны.* Материалы конференции, Москва, 2006, с.155-156.

[27] **Иткина Е.И.,** Неизвестный гравированный портрет: В.В. Голицын или Д.Кантемир?, в кн. *Русский исторический портрет. Эпоха парсуны.* Материалы конференции, Москва, 2006, с. 142-161.

[28] Deşi era cunoscută de mai multă vreme, se considera că pe această gravură era reprezentat V.V.Goliţân (**Иткина Е.И.,** Неизвестный гравированный портрет: В.В. Голицын или Д.Кантемир?, в кн. *Русский исторический портрет. Эпоха парсуны.* Материалы конференции, Москва, 2006, с.142-144).

[29] **Андросов, С. О.**, Русские заказчики и тальянские художники в XVIII в. [Текст] : научное издание , СПб., Дмитрий Буланин, 2003, 286, [10] с. + ил.

[30] **Фомин С.** Кантемиры в изобразительных материалах. Кишинёв, 1988, с. 86-90.

[31] Antiochus Cantemir, *Autoportrait en miniature, ca. 1736* (Lemny Ştefan, Les Cantemir. L’aventure européenne d’une famille princière au XVIIIe siècle, Paris, Éditions Complexe, 2009, 320 p.) .

Foto 4: ***Antioh Cantemir.*** **Autoportret în miniatură, ante 1732**

Foto 5: ***Antioh Cantemir.*** **Gravură din 1867 de F.A. Brockhaus după Autoportret, ante 1732**

până la plecarea sa în străinătate, ceea ce ne face să datăm „autoportretul" cu ante 1732. Ba mai mult, portretul gravat de maestrul german F.A. Brockhaus pentru cunoscuta ediție de scrieri ale lui Antioh Cantemir din 1867[32] a pornit, se pare, de la acest „autoportret", ceea ce pare să confirme principiul că gravurile erau realizate după portrete pictate anterior. (Foto 4-5).

Rezultate surprinzătoare mai pot oferi atât cercetările în muzeele şi colecțiile din Rusia, cât şi din Vestul Europei, unde în anumite împrejurări s-au acumulat şi valori culturale parvenite din Est. Pentru exemplificare venim mai jos cu un studiu de caz, care este deosebit de grăitor în această privință.

După publicarea monografiei menționate a lui Serghei Fomin în care, în afară de portretele masculine ale Cantemireştilor, sunt luate la evidență şi caracterizate cu rigurozitate şi cele feminine (Casandra Cantemir[33], Smaragda sau Maria Cantemir[34], Anastasia Trubețkaia-Cantemir[35], Smaragda-Ecaterina Cantemir-Golițâna[36]) părea că nu mai pot fi întâlnite alte opere portretistice ce țin de această din urmă galerie. Mare însă ne-a fost satisfacția când în toamna anului 2008, în una din sălile Muzeului de Arte Plastice „A.S.Puşkin" din Moscova, în care era desfăşurată o expoziție temporară cu tablouri ale pictorilor francezi din sec. al XVIII-lea, din fondurile acestei prestigioase instituții culturale moscovite, sub nr. inv. 747 am recunoscut între pânzele expuse un portret original descris şi publicat de S.Fomin al „E.D.Golițina" (Smaragdei-Ecaterina Cantemir-Golițâna (1720-1761)[37] – n.n.) aparținând pictorului francez Louis Michel Vanloo (1707-1771), executat în Franța la 1759 (Foto 6). În imediata vecinătate era plasat portretul soțului ei, cneazul Dmitrii Mihailovici Golițân (1721-1793), pictat de Drouais le fils, François-Hubert (1727-1775) în anul 1762 (nr. inv. 894). Vom arăta printre altele că D.M.Golițân, căsătorit cu Smaragda-Ecaterina, fiica lui Dimitrie Cantemir, în 1751, se trăgea dintr-o veche dinastie de cneji ruşi renumită prin vastul său orizont politic şi cultural, evidențiindu-se printr-o îndelungată carieră diplomatică la Paris şi mai ales la Viena (timp de 30 de ani), mare filantrop şi colecționar de artă (Foto 7).

Însă marea surpriză abia urma, căci în sala învecinată am observat, printre alte interesante opere, un portret, încadrat într-o somptuoasă ramă aurită, care înfățişa un chip luminos cunoscut nouă. Apropiindu-ne de acest enigmatic portret am realizat că de pe pânză ne priveşte aceeaşi Smaragda-Ecaterina Cantemir-Golițâna. Figura ei este pictată de pictor până la brâu, cuprinzând

[32] **Кантемир Антиох Димитриевич**. Сочинения, письма и избранные переводы. В 2-х томах. **Том 1**. Сатиры, мелкие стихотворения и переводы в стихах. С портретом автора, статья о А. Кантемире и с прим. В.Я.Стоюнина. Ред изд. П.А. Ефремов, Спб., Изд. И.И. Глазунова, 1867, CX111+559+50 c.

[33] Ibidem, p. 31.

[34] Ibidem, 36.

[35] Ibidem 39, 41.

[36] Ibidem, p. 42-45.

[37] **Dergaci, Nicoale,** Un vlăstar din arborele genealogic al Cantemireştilor, în *Buletin ştiințific. Revistă de Etnografie, Ştiințele Naturii şi Muzeologie*. Serie nouă, Chişinău, vol. 7, p. 249-256. **Eşanu Andrei, Eşanu, Valentina**, Smaragdei-Ecaterinei Cantemir-Golițân (1720-1761), în *Dinastia Cantemireştilor (secolele XVII-XVIII),* Coordonator şi redactor ştiințific acad. Andrei Eşanu, Chişinău, Ştiința, 2008, p.490-492.

Foto 6: ***Prințesa Ekaterina Dimitrievna Golițâna [Cantemir].*** **Portret de Louis Michel Vanloo. Paris, 1759**

Foto 7: ***Cneazul Dmitrii Mihailovici Golițân.*** **Portret de François-Hubert Drouais the Younger. Paris, 1762**

cea mai mare parte a pânzei, corpul uşor întors spre dreapta, iar capul la fel de uşor spre stânga, tânără, frumoasă, elegantă, îmbrăcată într-o rochie de culoare albastră-vineție, ochi căprui, inteligenți, frunte înaltă, sprâncene delicat arcuite, obraji îmbujorați, părul modest coafat şi abundent pudruit, acoperit preponderent spre spate cu un văl străveziu, care este prins în păr cu o agrafă cu un diamant alunecând spre frunte, iar pe dreapta capului sunt fixate în păr trei flori mici de diferite culori. Umerii şi pieptul uşor dezveliți ce lasă să fie văzută o piele gingaşă albă. Din spate peste umărul stâng e aruncată o bogată salbă de perle, care vine să sublinieze noblețea persoanei înfățişate. (Foto 8). Am constatat că într-adevăr este vorba de portretul fiicei mai mici a lui Dimitrie Cantemir din căsătoria cu Anastasia Trubețkaia, acesta făcând parte din colecția „Cneazului Golițân" cu numărul de inventar 1034, pânză, în ulei, 54 x 45 cm, depozitată în fondurile aceleiaşi instituții muzeale moscovite[38]. Portretul a fost pictat după natură în anul 1757, pe când soții Golițân se aflau la Paris, de pictorul francez Jean-Marc Nattier (1685-1766), cunoscut în Rusia încă din 1717, când a executat portretele pereche ale lui Petru I şi a soției sale Ecaterina I[39].

Portretul în cauză are o interesantă istorie reconstituită cu anumite lacune în literatura de specialitate. Mai multă vreme nu s-a ştiut cine este redat pe această pânză, căci relativ recent acesta figura în colecțiile Muzeului de Arte Plastice „A.S. Puşkin" din Moscova sub denumirea „Portret feminin". Probabil, după întoarcerea cneazului D.M. Golițân în Rusia, el a adus cu sine şi întreaga sa colecție de portrete, dintre care mai multe au ajuns până în zilele noastre. Nu se cunoaşte în detalii care a fost soarta acestei colecții, dar pe la începutul sec. XX „Portretul feminin" aparținea cneazului M.A. Vasilcikov, care l-a oferit spre vânzare în 1912 galeriei de anticariat Heinemann din München, figurând ca portretul prințesei Golstein-Bek[40], de unde a fost procurat de contele rus Gudovici pentru pinacoteca sa din „Vvedenskoe", gubernia Moscovei. Probabil, în urma naționalizărilor efectuate după evenimentele din 1917-1920 portretul în cauză a ajuns în 1924 la muzeul Rumianțev din capitala Rusiei, iar din 1948 în cel de Arte Plastice „A.S. Puşkin", unde se păstrează până astăzi şi unde a continuat să figureze ca „Portret feminin" până prin

38 Aducem şi pe această cale cele mai sincere mulțumiri direcției şi colaboratorilor Muzeului de Arte Plastice „A.S.Puşkin" din Moscova, care ne-au permis să fotografiem portretele menționate în studiul de față.

39 **Кузнецова И.А.** Французская живопись XVI– первая половина XIX века. Государственный Музей Изобразительных Искусств имени А.С.Пушкина, Москва, 1991, с. 7.

40 Rohe M.K., Eine Ausstelung franzosische Rokokomalerie in der Galerie Heinemann in München, in *Cicerone 1912*, t. 2, S.128, Cat. 132.

Foto 8: ***Prințesa Ekaterina Dimitrievna Golițâna [Cantemir].*** **Portret de Jean-Marc Nattier (Paris, 1757)**

1991[41]. Identificarea a fost făcută în ultima vreme, căci în toamna anului 2008 acesta era expus în muzeu deja ca „Портрет Е.Д. Голицыной. 1757 / The Princess Golitzyna". Astfel, deşi până nu demult acest portret era în vizorul cercetătorilor, fiind catalogat şi publicat de mai multe ori ca „Portret feminin", nu se ştia că ar fi al Smaragdei-Ecaterina Cantemir-Golițâna. Datorită identificării şi expunerii în muzeul moscovit am constatat că acest din urmă portret a rămas necunoscut specialiştilor în materie şi nu a fost inclus în niciun catalog de specialitate şi cu atât mai mult nu a fost menționat în vreo lucrare dedicată iconografiei Cantemireştilor.

Astfel, prin publicarea acestei pânze a Smaragdei-Ecaterina Cantemir-Golițâna venim cu modesta noastră contribuție prin care completăm portretistica feminină cantemiriană.

[41] **Кузнецова И.А.** Французская живопись XVI–первая половина XIX века. Государственный музей изобразительных искусств имени А.С.Пушкина, Москва, 1991, с.244-245, nr. 62.

PEISAJELE BASARABENE ALE ELEONOREI ROMANESCU

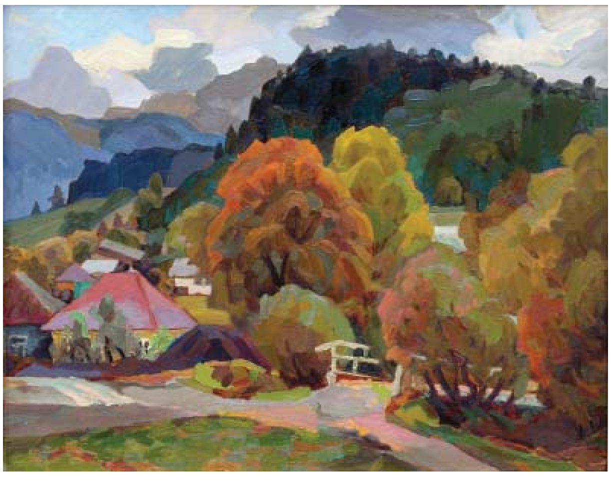
Doctor în studiul artelor
Eleonora BRIGALDA

ELEONORA ROMANESCU'S BASARABIAN LANDSCAPES

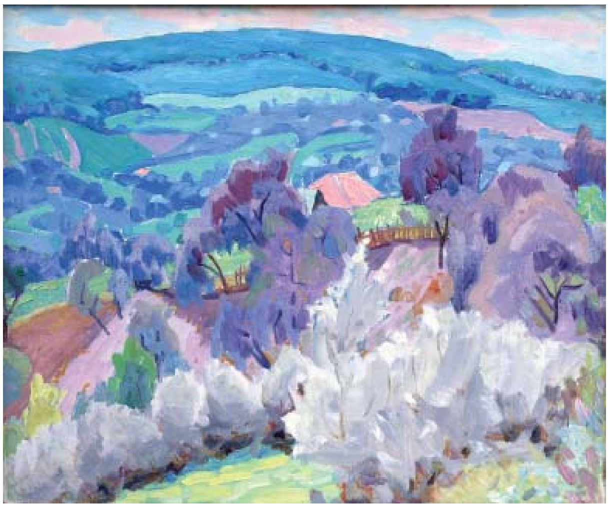
Eleonora Romanescu by her prodigious creativity brought a new spirit in Moldavian painting. She cultivated many genres (portrait, still life, thematic composition), but the area in which she exercised her talent was landscape, most profoundly experienced and dealt with soul and sincerity. Evolved from the intimate poetry of simple, insignificant reasons, the painter slowly moves to the works in which she embraces, with a rare force to summarize, broader views, with a monumental-decorative character.

Eleonora Romanescu's works confesses a deep spiritual affinity of the painter with chromatic and compositional rhythms of folk art and occupies a prominent place in the Moldavian art landscape.

Eleonora Romanescu, născută în satul Leuşeni, Orhei şi-a făcut studiile la Şcoala de arte plastice "I.E.Repin" din Chişinău în atelierele lui Rodion Gabricov şi Rostislav Ocuşco, profitând de o benefică înrâurire a acestora (1949–1953). După absolvire lucrează în calitate de profesoară de desen la Şcoala Pedagogică din Orhei (1953-1959). Pentru perfecţionare merge la Moscova la cursurile de pictori-restauratori de pe lângă Atelierele centrale de Stat "I.Grabari" (1955-1957). Se reîntoarce în ţară şi se angajează în calitate de restaurator la Muzeul de Arte Plastice din Chişinău, unde activează până în 1972. Concomitent, din 1969, predă pictura la Şcoala republicană medie-internat de arte plastice.

Eleonora Romanescu. ***Peisaj din Carpaţi,*** u/p, 1998

Eleonora Romanescu. ***Peisaj codrean,*** u/c, 1981

În 1958 devine membru al Uniunii Artiştilor Plastici din Moldova. În 1976 i se decernează Premiul de Stat pentru ciclul "Meleag natal". În 1986 i se conferă titlul de Artist al Poporului din Republica Moldova, în 1996 – Ordinul Republicii. Premiul Uniunii Artiştilor Plastici din Republica Moldova.

Începând cu 1960 participă la tabere de creaţie în Ţările Baltice, Ucraina, Mongolia, România. Lucrările ei se păstrează în muzee şi colecţii particulare din România, Ucraina, Rusia, Tadjikistan, Germania, Franţa, SUA, Canada.

Creaţia Eleonorei Romanescu defineşte o personalitate artistică precis conturată care şi-a pus spiritul de observaţie şi vocaţia remarcabilă de colorist în slujba creării peisajului basarabean. Venită într-un moment de răscruce în istoria picturii basarabene, cea a dezgheţului hruşciovist, Eleonora Romanescu nu a putut rămâne străină de mişcarea ideilor, de atmosfera intelectuală ce domina în anii 60. Cultura sa vastă, cunoaşterea profundă a tot ce crease mai valoros Occidentul, exemplul colegilor I.Vieru, M.Grecu, V.Rusu-Ciobanu, A.Zevina, G.Sainciuc au stat la baza elaborării unui limbaj propriu pe cât de modern, pe atât de original.

Creaţia prodigioasă a Eleonorei Romanescu a adus un suflu nou în pictura basarabeană. A cultivat mai multe genuri (portret, natură statică, compoziţie tematică), însă domeniul în care şi-a exersat neîncetat talentul a fost peisajul, trăit profund, tratat cu suflet şi sinceritate. Pictează, cu un acut simţ al decorativismului, aşezări pitoreşti cu căsuţe adunate, pitite în văi, la poalele codrilor sau risipite pe dealuri, codrii înfrunziţi, livezi înflorite ce urcă pe povârnişuri, vii ruginite, ogoare arate, curţi de ţară scăldate în lumină.

Evoluând de la poezia intimistă a unor motive simple nesemnificative, trece treptat la lucrări în care îmbrăţişează, cu o rar întâlnită până la ea forţă

de sintetizare, priveliști mai vaste, de un caracter monumental-decorativ. Eleonora Romanescu în pictura sa a evitat pitorescul mărunt, cadrul exotic. Peisajele ei comportă o anumită noblețe a spațiului larg, o prezență solemnă, accentuată cromatic și compozițional. Atașată în debut de impresionism și post-impresionism, se inspiră pe parcurs din expresionism, din pictura fauvistă, din tradițiile artei populare. Adoptă în consecință un stil dominat de monumentalitate și decorativism.

Afinitatea-i sufletească cu cromatica și ritmurile compoziționale ale artei populare o mărturisesc în special lucrările create în anii ‘60. Ca și un veritabil meșter popular, Eleonora Romanescu distanțează actualitatea de tot ce-i trecător, efemer. În intensitatea sporită a culorilor, în tratarea formelor și în aplicarea principiului "covorului" se simt influențele benefice ale tradițiilor artistice populare.

Fără să se desprindă de natură, Eleonora Romanescu o interpretează, învestind-o cu propriile ei sentimente. Observator atent al naturii, ea caută să descopere nu atât mișcarea fugară a luminii, vibrația ei scânteietoare, cât înfățișările reale ale lumii exterioare, permanența și profunzimea acesteia. Cultura muzeistică, respectul pentru valorile autentice se adaugă unei înclinații native spre meditație. Viziunea ei artistică nu a fost afectată de provocările artei avangardiste. Ea respinge ispitele spectaculosului și optează în favoarea unei arte temeinice, clar exprimate."Trebuie să avem un profund respect pentru meșteșugul plastic și să ne opunem diletantismului. Arta este cea care ține sufletul omului la înălțime"– afirmă pictorița.

Peisajul transpus de ea în culori pe pânză este cel în care a copilărit, peisaj din zona codrilor. L-a privit și la admirat de la o oarecare înălțime pentru a-l cuprinde în plina lui desfășurare. Peisajul creat de ea este puternic transfigurat datorită unui proces de simplificare și sintetizare a datelor realității.

Dealurile în tablourile sale nu se topesc în aerul transparent, ci au deseori o prezență monumentală. Pictura ei integrează întotdeauna o realitate materială pe care autoarea o relevă într-o imagistică echilibrată.

Eleonora Romanescu își propune să revalorifice priveliștile cotidiene, evocând poezia lor lapidară, concentrată. Echivalențele ritmice și logica subiectivă a cromaticii sunt mijloacele de transfigurare a realității. Lucrările ei: *Peisaj codrean, Peisaj tomnatic, Sara pe deal, Forța norilor, Meleag basarabean, Pregătire de nuntă, La baștină, Toamnă la Leușeni, Turiștii ș.a.* sugerează o plenitudine a naturii, uneori triumfală, alteori atestă o întoarcere nostalgica spre priveliștile copilăriei sale. Mărturisind o adâncă afinitate sufletească a pictoriței cu cromatica și ritmurile compoziționale ale artei populare, creația Eleonorei Romanescu ocupă un loc distinct în arta peisajului basarabean.

Eleonora Romanescu. ***Peisaj tomnatic. Variantă,*** u/p

ARTA MUZICALĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA. ISTORIE ŞI MODERNITATE

Membru corespondent al AŞM
Gheorghe MUSTEA

The collective monographic study ***Musical Art in the Republic of Moldova. History and Modernity*** *(Chisinau, Grafema Libris, 2009, 952 pages) represents a first attempt of a comprehensive quasi encyclopedic synthesis of the musical culture phenomenon in the Republic of Moldova related to a more ample cultural space extended to the East and West of Europe and which has consance in the modern times at the XX and XXI centuries. Specialists in different fields of autochthonous art aimed at bringing in the foreground the specific aspects regarding the history, theory and practice of the musical phenomenon, taking into consideration both its local peculiarities and the innovative impulses of the intercultural dialogue with in the modern society.*

The work is divided into three compartments which reflect the three basic directions of the evolution of thr sonorous art in its socio-cultural ensemble: the traditional music (folkloric), the sacred music and the cult musical creation.

Volumul ***Arta muzicală din Republica Moldova. Istorie şi modernitate*** (Chişinău, Grafema Libris, 2009, 940 pag.), constituie atât pentru muzicieni, cât şi pentru simplul iubitor de cultură artistică o revelaţie. Acest lucru poate fi probat prin faptul că studiul monografic provine, în primul rând, din noutatea obiectului cercetat şi din prospeţimea demersului analitic. Este o primă încercare a muzicologilor de la noi de a pune la îndemâna exegeţilor domeniului – cadrelor didactice universitare şi celor din învăţământul artistic mediu de specialitate, studenţilor, publicului larg o lucrare academică fundamentală, care oferă imaginea muzicii naţionale de la origini până în prezent. Apariţia acestui volum era cu atât mai necesară, cu cât ***Schiţa istorică*** despre ***Muzica în Basarabia*** de Alexandru Boldur, apărută în îndepărtatul an 1940, de departe nu prezenta tabloul complet al artei muzicale din Moldova din stânga Prutului, unde

Arta muzicală din Republica Moldova. Istorie şi modernitate. **Chişinău, Grafema Libris, 2009**

muzica şi slujitorii ei au rădăcini şi tradiţii vechi, demne de a fi luate în consideraţie şi valorificate de actualele generaţii.

După cum se poate lesne de observat, impunătorul studiu monografic colectiv evidenţiază un câmp de preocupări de largă cuprindere, plasând investigaţia pe cele trei segmente ale muzicii naţionale: muzica de tradiţie orală, muzica sacră de tradiţie bizantină şi creaţia muzicală cultă.

Primul segment, **muzica de tradiţie orală**, este reprezentat printr-un şir de studii semnate de doctorul în muzicologie Victor Ghilaş (*Din istoria muzicii tradiţionale*; *Organologia populară; Folclorul copiilor; Folclorul obiceiurilor calendaristice*) şi doctorul în muzicologie Vasile Chiseliţă (*Fenomenul lăutăriei şi tradiţia instrumentală*; *Repertoriul de nuntă”* – coautor doctor în muzicologie Svetlana Badrajan; *Repertoriul funebru; Cântecul epic tradiţional; Cântecul liric non-ritual. Doina şi cântecul propriu-zis; Muzica tradiţională de dans*.

Cel de-al doilea segment**, muzica sacră de tradiţie bizantină**, s-a bucurat de o analiză amplă şi profundă a Violinei Galaicu, doctor în studiul artelor.

Cel de-al treilea segment, **creaţia muzicală cultă,** este valorificat de o competentă echipă de exegeţi: doctor în studiul artelor Elena Nagacevschi (*Evoluţia artei corale naţionale în secolul al XX-lea*); doctor în studiul artelor Parascovia Rotaru

(Incursiuni în istoricul muzicii naționale de cameră); doctor habilitat Vladimir Axionov *(Creația simfonică din Republica Moldova);* doctor în studiul artelor Elena Mironenco *(Concertul instrumental în creația compozitorilor din Moldova);* doctor în studiul artelor Aurelian Dănilă *(Opera moldovenească între anii 1956 – 2000);* doctor în studiul artelor Elfrida Coroliov *(Arta baletului);* doctor în studiul artelor Victoria Tcacenco *(Din istoria muzicii de estradă din Republica Moldova).*

O asemenea abordare a fenomenului muzical este absolut logică, întrucât sunt studiate izvoarele muzicii naționale, după care se trece la parcursul ei evolutiv. În aşa fel se profilează caracterul de pionierat al lucrării în cultura Republicii Moldova. Toate cele trei secțiuni însă pivotează în jurul chestiunilor de fond ale culturii noastre muzicale.

Revelația esențială, ce se dezvăluie din lectura monografiei, se referă nu atât la proporțiile ei, cât, mai ales, la conținutul propriu-zis. Meritul primei secțiuni este de a scoate la lumină date inedite din perioadele timpurii ale culturii muzicale tradiționale, atestările arheologice privind stratul sonor primar autohton, organologia populară şi folclorul muzical studiat din perspectivă sursologică, fenomenul lăutăriei şi tradiția muzicii instrumentale. Autorii volumului se concentrează mai apoi pe problema preocupărilor folclorice în Basarabia, Bucovina şi Transnistria. În felul acesta, cititorul este pregătit pentru a putea pătrunde în esența genurilor şi repertoriilor muzicii tradiționale, din care iese în evidență creația artistică a copiilor, producțiile muzicale specifice obiceiurilor calendaristice. O atenție specială se acordă repertoriului obiceiurilor de familie, bine conservat în tradiția muzicală din Moldova. Cum păstoritul reprezintă o ocupație străveche a poporului nostru, el a generat un repertoriu muzical (genuri şi forme reprezentative) cu trăsături specifice, servind dintotdeauna o sursă de inspirație, dar şi una de contact intercultural. Genurile muzicale specifice Moldovei din stânga Prutului sunt prezentate în procesul îndelungatei lor existențe evolutiv (geneză – viață deplină – dispariție), urmărindu-se această devenire multiaspectual: repertoriu, conținut, tematică, formă, elemente de limbaj, structură morfologică, circulație etc. Grăitoare şi reprezentative apar în lucrare cântecul epic, cântecul liric şi muzica dansurilor populare. Secțiunea este bine ilustrată cu imagini şi material sonor. Transcrierea melodiilor este suficient de detaliată, scoțând la lumină toate aspectele melodice, ritmice, de ornamentație etc.

O amplă viziune asupra problematicii muzicii sacre de tradiție bizantină se conține în secțiunea a doua a volumului. Cititorul este pe larg familiarizat cu fenomenul respectiv în cuprinsul carpato-dunărean, având în vedere procesul de evoluție a cântării bizantine, din care se demarcă cele trei etape: 1. *timpurie*, care începe odată cu primele secole după Hr.; 2. perioada care urmează, autoarea o situează în *perimetrul secolelor XIV-XVII*; 3. ultima etapă cuprinde *secolele XVIII-XIX*.

Materialul prezentat şi analizat relevă un bogat spectru ideatic de natură cognitivă. Un interes deosebit suscită originea spiritualității creştine în arealul cultural al romanității de est, începuturile formelor de cult creştin, geneza muzicii religioase de tip bizantin, repertoriul imnografic, genurile şi stilurile practicate în cântarea de strană, rolul melozilor, organizarea vieții religioase, ascensiunea artei muzicale psaltice etc. Orizontul preocupărilor vizează, de asemenea, centrele muzicii liturgice ortodoxe din spațiul stăpânit de lanțurile Carpaților (şcolile de la Putna, Braşov, Târgovişte, Neamț), analiza manuscriselor muzicale, evaluarea procesului de românizare a muzicii religioase. În bună măsură este evidențiat rolul marilor personalități, al creatorilor şi teoreticienilor artei muzicale de tradiție bizantină, importanța reformei hrisantice din 1814 şi a noului sistem de notație pentru practica muzicală psaltică ş.a.

O observație cu caracter general, pe care o deducem din această secțiune, se rezumă la următoarele. Dacă în trecut muzica religioasă a avut un statut privilegiat în raport cu alte genuri, fiind ulterior eludată (din motive cunoscute) din câmpul cercetării, condițiile vitrege dovedindu-se a fi „premature" pentru studiile muzicologice de sinteză, în prezent situația s-a schimbat mult spre bine.

Creația muzicală academică face obiectul abordării secțiunii finale a lucrării. Compartimentul conține o prezentare detaliată a istoricului artei corale naționale în secolul trecut (autor d-na Elena Nagacevschi, doctor în studiul artelor). Pentru o mai profundă cunoaştere a fenomenului, cititorului îi sunt prezentate premisele lui, care se profilează în secolul al XIX-lea. Alte momente-cheie evidențiază rădăcinile muzicii corale de sorginte occidentală în cultura națională, filonul

relaţional cu ortodoxia est-europeană, cu cea rusă în special, racordarea artei corale la spaţiul cultural vestic, evoluţia învăţământului muzical, adoptarea plurivocalităţii de către compozitorii din stânga Prutului în muzica vocal-corală etc. Sunt, de asemenea, remarcate şi analizate genurile reprezentative, practicate de breasla compozitorilor contemporani din republică (balada, cantata, madrigalul, oda, oratoriul ş.a.).

Compartimentul este întregit cu unele consideraţii privind latura istorică a muzicii naţionale de cameră (autor, doctor în studiul artelor Parascovia Rotaru), în care este valorificată pe plan ştiinţific creaţia compozitorilor autohtoni. Cu destulă competenţă este tratat materialul sonor, sesizându-se, prin argumente şi sugestii, aspectele semnificative ale mai multor genuri de muzică instrumentală şi vocală de cameră în creaţia contemporană.

O problemă de mare importanţă pentru cultura muzicală din Republica Moldova şi anume creaţia simfonică de la începuturi până în perioada deplinei maturităţi, este dezbătută în regim sinoptic, relevând şi explicând evoluţia sinuoasă a acestui gen muzical. Autorul (doctor habilitat în studiul artelor Vladimir Axionov) oferă cu multă competenţă panorama generală a evoluţiei fenomenului în discuţie, propune o periodizare şi o radiografie a acestuia. Lămurind unele probleme de ordin istoric, semnatarul stăruie şi asupra surselor creaţiei simfonice de la noi, reprezentate de muzica autohtonă de tradiţie orală şi cea clasică a şcolilor componistice europene. Demonstrând o bună informare şi capacitate de pătrundere în esenţa fenomenului, autorul sugerează o primă importantă idee şi anume: strânsa legătură a simfonismului muzical cu folclorul muzical autentic la nivel de utilizare a tipurilor, a formulelor modale, ritmice şi intonaţionale. La etapele ulterioare, gândirea muzicală caută, găseşte şi propune soluţii sonore şi concepţii artistice mult mai profunde, fapt ce a dus la evoluţia genului, la aceasta contribuind un şir de personalităţi ale culturii naţionale. Cu destulă inspiraţie este dezvăluită evoluţia muzicii simfonice după anii ‘90 ai sec. XX. Element al culturii elitare, creaţia simfonică capătă noi valenţe, conforme cerinţelor societăţii moderne, standardelor europene, aducând în prim-plan idei sonore originale, diversitate tematică, noi tehnici componistice, lucru subliniat în mod special de către autor.

Un studiu centrat pe genul concertului instrumental în creaţia componistică autohtonă (autor, doctor în studiul artelor Elena Mironenco) punctează particularităţile distincte ale actului solistic instrumental. Pornind de la cronologia genului, pe parcurs sunt dezvăluite contribuţiile componistice în acest domeniu, latura muzical-estetică, continuitatea tradiţiei, geografia creaţiei, orientările stilistice şi estetice din ultimul timp în concertul instrumental de la noi.

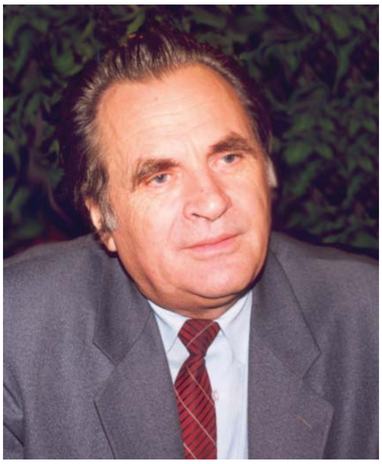
Expresia lirico-teatrală şi cea muzical-coregrafică academică este prezentată în compartimentele *Opera moldovenească între anii 1956 – 2000* şi *Arta baletului* (autori: doctor în studiul artelor Aurelian Dănilă şi doctor în studiul artelor Elfrida Coroliov). Fenomenul muzical-scenic în cultura academică din Republica Moldova, schiţat după algoritmul: cronologia creaţiei din a II-a jumătate a sec. XX, contribuţia autorilor autohtoni la prosperarea genului (compozitori, dirijori, regizori, libretişti, interpreţi, maeştri de balet), repertoriul liric – toate acestea reprezintă nucleul demersului tematic al celor doi autori care vin să ilustreze imaginea în evoluţie a teatrului liric din Chişinău.

Muzica de estradă din republică – gen dinamic şi de mare popularitate – reprezintă o altă latură inedită a monografiei, care probează erudiţia autoarei (doctor în studiul artelor Victoria Tcacenco), înscriindu-se cu evidenţă pe sectorul muzical profesionist nonacademic. Respectându-se principiul cronologic de prezentare a materialului, fenomenul apare relevat într-o optică etapizată, în legătură cu evoluţia culturii naţionale. Demn de menţionat este faptul că cititorului îi este pusă la dispoziţie, pentru prima dată în literatura muzicologică din Moldova, un studiu exegetic, care atestă multitudinea funcţională, stilistică, muzicală şi ponderea genului în arta autohtonă. Destul de interesante, după cum anticipam, şi adesea pline de inedit, sunt constatările autoarei privind felul în care se manifestă fenomenul muzical în speţă din ultimele decenii, deschiderile către diferite experimente muzical-teatrale cu implicarea muzicii jazz, pop, rock etc.

Ne exprimăm convingerea că volumul ***Arta muzicală din Republica Moldova. Istorie şi modernitate*** se înscrie într-o strălucită serie de cercetări academice, care va contribui la mai buna cunoaştere şi promovare a patrimoniului muzical-sonor al republicii atât în ţară, cât şi peste hotarele ei.

UN REPUTAT CERCETĂTOR AL ECOLOGIEI CU DESTIN DE LUPTĂTOR

Membru corespondent al AŞM Ion DEDIU la 75 de ani

Biolog, domeniul ştiinţific: biologie generală, ecologie, zoologie, protecţia mediului, hidrobiologie, ecologia politică.

Doctor habilitat în ştiinţe biologice (1978), profesor universitar (1981). Membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei (1992).

Membrul corespondent al AŞM Ion Ilie Dediu a intrat în ştiinţă la sfârşitul anilor cincizeci ai secolului trecut, după absolvirea Universităţii de Stat din Moldova, fiind repartizat la lucru la Filiala Moldovenească a AŞ a URSS.

În acea perioadă cercetările în domeniul biologiei animale erau tutelate de prof.univ., viitorul academician Mihail Iaroşenco. Era firesc, ca tânărul specialist I.Dediu să aibă o convorbire cu M.F.Iaroşenco, care pe atunci era şi director al Institutului de Biologie. Discuţia dusă l-a convins pe distinsul om de ştiinţă că I.Dediu posedă cunoştinţe universitare solide şi are o pregătire profundă în domeniul fiziologiei omului şi animalelor. De aceea directorul îi propune să iniţieze cercetări ştiinţifice în materie de fiziologie a hidrobionţilor. Tânărul cercetător este fermecat de noua direcţie în ştiinţele biologice, ce se afla la început de cale – ecologia. Efectuarea cercetărilor în acest domeniu al ştiinţei, formată la intersecţia mai multor discipline biologice, presupunea deţinerea unui volum enciclopedic de cunoştinţe. De aceea, la propunerea conducătorului său ştiinţific, prof.univ. M.Iaroşenco, I.Dediu pleacă să-şi continue studiile la Universitatea de Stat „M.V. Lomonosov" din Moscova, sub tutela prof. univ. Ia.A.Bernştein.

Provine dintr-o familie de ţărani-răzeşi cu tradiţii strămoşeşti, pentru care munca asiduă era o obişnuinţă de fiecare zi. Era natural, ca I.Dediu să moştenească de la părinţi dragostea şi ambiţia de muncă, capacitatea de a se sacrifica în numele unui scop nobil.

Aceste capacităţi i-au permis să ajungă acolo unde a ajuns: savant recunoscut departe de hotarele ţării, fondator de şcoală ştiinţifică, de instituţii de cercetări şi de management statal. El a creat una din primele în fosta URSS catedre universitare de ecologie şi protecţia mediului, primul în republică Laborator ştiinţific specializat în ecologie, două institute de cercetări ecologice – Institutul Naţional de Ecologie şi Institutul de Cercetări pentru Mediu şi Dezvoltare Durabilă, precum şi Academia Naţională de Ştiinţe Ecologice pe bază de voluntariat. A pus bazele pregătirii cadrelor în acest domeniu: specializarea universitară, doctorantura, postdoctorantura. Mai mult decât atât, Ion Dediu este ecologul cu cel mai mare număr de specialişti de înaltă calificare: a pregătit peste 30 de doctori în ştiinţe, inclusiv habilitaţi, şi peste 400 de licenţiaţi în ecologie şi protecţia mediului; a promovat şi implementat cu insistenţă ştiinţa ecologică în managementul mediului (ca ministru), în educaţie (ca profesor universitar, şef de catedră şi decan de facultate), legislaţie (ca parlamentar şi preşedinte de comisie în domeniu), politică (ca unul din fondatorii Partidului Ecologist din Moldova şi al unui nou domeniu ştiinţific – ecologia politică). Aceste activităţi, pe bună dreptate, au constituit baza realizărilor şi viabilitatea şcolii ştiinţifice în domeniul ecologiei.

Deseori m.cor. I.Dediu este întrebat, cum le reuşeşte pe toate şi anume: să se ocupe de ştiinţă şi în acelaşi timp să fie activ personaj public, politician, să îndeplinească multe alte funcţii? Prestând numeroase activităţi este greu de explicat cum de reuşeşte să mai scrie volume întregi, consacrate ecologiei. Răspunsul probabil ar fi: a ştiut să-şi exploateze harul pe care din belşug i l-a dat Dumnezeu şi să muncească (inclusiv fizic) permanent în scopul perfecţionării intelectuale, căutării adevărului ştiinţific, să nu piardă fără sens „timpul în găşti", să conlucreze cu cei care-l înconjoară, să nu poarte pică sau piatră în sân chiar şi faţă de duşmani. În paralel cu acestea, e înzestrat cu cinste, curaj, demnitate. Iubeşte oamenii, preţuieşte valorile şi realizările altora; este prietenos, deschis, altruist debordant. Binele îl face cu modestie, discret, aşa cum îi stă

unui creştin. Şi dacă se întâmplă că a comis vreo greşeală, în văzul lumii îşi recunoaşte vinovăţia. Este extravertit, uneori chiar dur, dar cu simţul dreptăţii, ostil extremismului. Îşi iubeşte enorm neamul românesc, în acelaşi timp nu manifestă sentimente de xenofobie. Fiind om deschis, uneori nu este acceptat de cei care nu-l cunosc îndeaproape. Câteodată pare a fi enigmatic, particularitate de caracter care uneori îi descurajează pe unii, iar altora le insuflă speranţe. Este foarte sensibil la nedreptăţi, la trădările, neghiobiile altora, dar iertător. Îi place să-şi amintească cu pioşenie cele două porunci sfinte ale tatălui său Ilie: prima – „să nu pui niciodată mâna pe vreun capăt de aţă străină", şi a doua – „să faci altora numai bine, fiindcă făcând bine uneori ţi se întoarce cu rău, dar dacă faci numai rău, atunci...".

M.cor. I.Dediu este nu numai un sensibil coleg, prieten şi bun pedagog. El a fost şi rămâne un luptător, sacrificându-şi sănătatea şi timpul, atât de necesare unui om de ştiinţă, întru binele ecologiei şi poporului.

Cunoscutul ecolog, poet şi prozator rus V. D. Fiodorov (1989, în recenzia sa *Către cititori* expusă în *Dicţionarul Ecologic Enciclopedic* (autor I. Dediu) scria: „I. Dediu face parte din pleiada ecologilor celebri contemporani... Lucrarea sa va fi primită cu mare interes şi gratitudine de către comunitatea ştiinţifică şi societatea noastră culturală..." Academicianul ecolog rus Gh. S. Rozenberg (2004) îi dedică lui I. Dediu un elogios eseu în lucrarea enciclopedică *Лики экологии* (*Feţele ecologiei*), consacrată fondatorilor ecologiei – de la Aristotel până în zilele noastre. Alt celebru ecolog rus N. F. Reimers (1992, 1997) la fel îl amplasează printre savanţii care au contribuit esenţial la dezvoltarea ecologiei teoretice. Acad. V. A. Sadovnicii (2006), rectorul Universităţii „M. V. Lomonosov" din Moscova, discutând despre importanţa şi realizările celei mai înalte instituţii intelectuale şi ştiinţifice din lume, care este Clubul de la Roma, scrie: „Acest Club întruneşte savanţi şi cugetători celebri care au încercat să se opună pericolului nuclear, să prognozeze viitorul omenirii. Printre ei sunt: Idris Şah – enciclopedist sufian, directorul Institutului Cultural; Germen Gvişiani – academician, filosof, sociolog şi economist georgian; Ion Dediu - cunoscut ecolog moldovean, fondatorul şcolii ştiinţifice de ecotoxicologie; Cinghis Aitmatov – scriitor kirghiz ...". Un vestit biolog român, academicianul, prof. Gh. Mustaţă (2007), în recenzia la lucrarea lui I. Dediu *Introducere în Ecologie* (2006), nota: „Citind această carte nu vă veţi iniţia doar în tainele ecologiei, ci vă veţi întâlni cu un autor care este un reputat ecolog, recunoscut pe plan mondial, care a fost ministru al Mediului în Republica Moldova, funcţie pe care a onorat-o în mod magistral. Numai un om dotat de la Dumnezeu poate îmbina în mod armonios şi strălucit teoria cu practica, aşa cum a reuşit domnul academician, prof. dr. Ion Dediu". Academicianul român C. Marinescu (2008) consideră că: „ ... academicianul Ion Dediu este un biolog şi ecolog de reputaţie internaţională. În România este cunoscut şi apreciat ca un savant de mare prestigiu. Este o personalitate complexă, în consens cu imperativele Revoluţiei Tehnico-Ştiinţifice şi Informaţionale Contemporane!".

Pentru a-l caracteriza mai detaliat, vom aduce spicuiri din CV-ul m. cor. Ion Dediu.

Studii: A absolvit Facultatea de Biologie şi Pedologie, specializarea „Fiziologia omului şi animalelor", a Universităţii de Stat din Moldova în anul 1957; a făcut studii la aspirantură, specializarea „Hidrobiologie" la Universitatea de Stat „M. V. Lomonosov" din Moscova; a susţinut teza de doctor în ştiinţe biologice în anul 1964, iar postdoctorantura – la Institutul de Zoologie al AŞ a URSS, Sankt-Petersburg, în a.1978.

Activitate didactică: Conferenţiar universitar – din 1971, profesor universitar – din 1980 la catedra de Zoologie a Universităţii de Stat din Chişinău; şef-fondator şi profesor la Catedra Interuniversitară de Ecologie şi Protecţia Mediului, decan al Facultăţii de Biologie şi Pedologie a Universităţii de Stat din Moldova în anii 1972 - 1996, profesor la Universitatea Tehnică a Moldovei în anii 2002 – 2006 şi la Universitatea Liberă Internaţională – din anul 2007 până în prezent. A ţinut prelegeri ca profesor invitat la multe universităţi – Washington (SUA), Cambridge (Anglia), Moscova, Sankt-Petersburg, Bucureşti, Iaşi, Kiev, Budapesta, Varşovia, Istanbul, Sofia, Paris, Berlin etc.

Activitate ştiinţifică: n-a ratat nicio treaptă ierarhică – laborant, laborant superior, cercetător ştiinţific inferior, cercetător ştiinţific superior, secretar ştiinţific, director adjunct al Institutului de Zoologie în cadrul Academiei de Ştiinţe a RSSM (1957-1971), director-fondator al Institutului Naţional de Ecologie al Ministerului Mediului al Republicii Moldova (1990-2001) şi al Institutului de Cercetări pentru Mediu şi Dezvoltare Durabilă (2007 până în prezent), al ULIM etc.

Funcţii publice: Ministrul Mediului al Republicii Moldova (1990-1994), deputat în

Parlamentul Republicii Moldova (preşedinte al Comisiei de Ecologie) (1994-2001); preşedinte – cofondator al Partidului Ecologist „Alianţa Verde" din Moldova (1994-2008), al Asociaţiei Oamenilor de Ştiinţă din Moldova, cofondator al Academiei Oamenilor de Ştiinţă din România etc.

Funcţia actuală: director onorific viager al Institutului de Ecologie şi Geografie al AŞM; preşedinte-fondator al Academiei Naţionale de Ştiinţe Ecologice din Republica Moldova, director-fondator al Institutului de Cercetări pentru Mediu şi Dezvoltare Durabilă şi Profesor la Universitatea Liberă Internaţională din Moldova.

Cercetare: Direcţiile de cercetare şi temele abordate: Delimitarea, argumentarea şi recunoaşterea de noi regiuni ecozoogeografice: *Regiunea Circummediteraniană Dulcicolă şi Salmastră, Regiunea Ponto-caspică salmastro-dulcicolă*; elaborarea, argumentarea şi promovarea concepţiei *Ecogeografia apelor continentale*; fondarea de noi direcţii în ştiinţă ca: *Zoogeografie ecologică a apelor continentale*, *Ecotoxicologie acvatică*, *Ecologie politică* etc.

Aport la dezvoltarea ştiinţei:

- a descoperit şi formulat, în 1977, *Legea excluderii reciproce a complexelor biotice acvatice de diferite origini biogeografice*.

- a lansat noi direcţii de cercetări ştiinţifice: *Zoogeografia ecologică a apelor continentale salmastre şi dulcicole* (1977); *Ecotoxicologia acvatică* (1985); *Ecologia politică* (1990);

- a descoperit şi descris o serie de specii şi subspecii noi pentru ştiinţă de *Crustacee superioare;*

- a fondat: Academia Naţională de Ştiinţe Ecologice din Republica Moldova (1994), Institutul Naţional de Ecologie al Republicii Moldova (1990), Institutul de Cercetări pentru Mediu şi Dezvoltare Durabilă (2007) al Universităţii Libere Internaţionale din Moldova (ULIM).

Publicaţii (peste 400), cărţi (monografii): Autor / coautor / coordonator ştiinţific la: *Амфиподы и мизиды бассейнов рек Днестра и Прута, изд. "Наука",* Москва 1967; *Мшанки, моллюски, членистоногие*, edit. „Ştiinţa", Chişinău, 1984; *Экологический Энциклопедический словарь,* edit. Enciclop. RSSM, Chişinău, 1989; Naţional *Environment Action Plan of the Republic of Moldova*, Washington-Chişinău, 1995; *The State and the Protection of the Environment in the Republic of Moldova*, Publ. Hous of Writer's UnionAA of Moldova, Chişinău 1995; *Danube Pollution Reduction Progam*, Moldova. Tehnical Reports (5 volume), UNDP/GEF, Wiena, 1998; *Cartea Roşie a Republicii Moldova*, ed. II, edit. „Ştiinţa", Chişinău 2001; *Strategia Naţională pentru Dezvoltarea Durabilă: Moldova –XXI*, Chişinău, 2000; *Strategia Naţională şi Planul de Acţiune în domeniul Conservării Diversităţii Biologice*, edit. „Ştiinţa", 2002; *Ecologie şi Protecţia Mediului*, edit. Univ. Agrare, Chişinău, 2002; seria de 5 monografii (volume): *Introducere în Ecologie* (2006), *Ecologia populaţiilor* (2007), *Ecologie sistemică* (2007), *Biosferologie* (2007), *Tratat de Ecologie Teoretică* (2007), toate la editura „Phoenix", Chişinău, etc. (în total peste 30).

Menţiuni: A fost decorat cu: „Medalia de Aur" de către Ministerul Educaţiei al RDG (1976); Medalia de stat Meritul Civic (1994); Ordinul Naţional „Gloria Muncii" al Republicii Moldova (1999); Ordinul Internaţional „Crucea Verde" al ONU (1999); Steaua de Aur a Centrului Internaţional al Biografiilor, Cambridge (Anglia) (1999); Ordinul Internaţional Pentru Merit (IBC, Cambridge, Anglia); „Conducătorul secolului XXI"(UE-XXI). Doctor Honoris Causa al mai multor universităţi şi academii din lume.

Afilieri: membru al Clubului de la Roma; Academiei de Ştiinţe a Moldovei; din 1994 Copreşedinte de onoare al Asociaţiei Oamenilor de Ştiinţă din România, apoi al Academiei Oamenilor de Ştiinţă din România; Academiei Internaţionale de Cosmonautică; Academiei Internaţionale de Ecologie şi Securitate a Vieţii; Academiei de Ecologie din Ucraina; Academiei de Ştiinţe din New York; Academiei de Ştiinţe ale Naturii din Rusia; Societăţii Internaţionale de Limnologie; Societatăţii Internaţionale de Hidrobiologie; Academiei Balcanice de Ştiinţe, Noua Cultură şi Dezvoltare Durabilă (Sofia, Bulgaria); Academiei Internaţionale a Personalului (UNESCO, UE) etc.

Cu ocazia a 75 ani de la naştere îi dorim m.cor. I.Dediu inspiraţie şi sănătate durabilă.

La mulţi ani, reputat savant, promotor al ecologiei cu destin de luptător!

Academician Teodor Furdui
Academician Tatiana Constantinov
Academician Alexandru Ciubotaru
Academician Anatol Drumea
Academician Simion Toma
Membru corespondent Vasile Şalaru

CERCETĂTORUL GRAIURILOR

Dr. hab. Vasile PAVEL la 75 de ani

Lingvist, domeniul ştiinţific: dialectologie, geografie lingvistică, lexicologie dialectală, onomasiologie, semantică, lingvistică generală, sociolingvistică. Dr.hab. în ştiinţe filologice (1984).

Profesorul Vasile Pavel, doctor habilitat în filologie, şef al Sectorului Istoria limbii, Dialectologie şi Onomastică, la Institutul de Filologie al AŞM, a ajuns la onorabila vârstă de 75 de ani.

Domeniile de investigaţie ale omagiatului sunt variate. Pe parcursul întregii activităţi ştiinţifice, a tratat probleme de dialectologie, geografie lingvistică, lexicologie dialectală, onomasiologie, semantică, lingvistică generală, sociolingvistică.

O constantă însemnată a activităţii sale ştiinţifice o reprezintă cercetarea graiurilor teritoriale ale limbii române. Dl. profesor V. Pavel a efectuat, împreună cu colegii săi, anchete dialectale pe teren în vederea colectării materialului pentru lucrarea colectivă *Atlasul lingvistic moldovenesc* (*ALM)*, operă de mare importanţă, care a fost editată în patru volume, în perioada 1968 – 1973 (autori: Rubin Udler, Victor Comarniţchi, Vasile Melnic, Vasile Pavel).

Problemele elaborării atlaselor au rămas în continuare preocuparea principală a profesorului Vasile Pavel. Ea se bazează pe convingerea că atlasul lingvistic reprezintă „o comoară de informaţii pentru cel ce ştie să-l utilizeze şi un izvor nesecat de probleme nouă" (Sextil Puşcariu).

În acest domeniu al geografiei lingvistice, menţionăm remarcabila contribuţie a distinsului dialectolog V. Pavel la alcătuirea şi scoaterea la lumina zilei a *Atlasului lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria (ALRR. Bas.),* continuare directă a *ALM* (vezi *supra*), care este o reluare sub un titlu revăzut şi a punerii în valoare a unor materiale necartografiate în *ALM.* Noua denumire a Atlasului indică mai fidel aria de investigaţie, eliminând orice încercare de referire la sintagma de „limbă moldovenească". *ALRR. Bas.,* vol. I-II (1993, 1998) de V. Pavel, vol. III (2002) de V. Pavel, V. Sclifos, C. Strugăreanu, vol. IV (2003) de V. Pavel, V. Corcimari, A. Dumbrăveanu, V. Sclifos, S. Spînu, R. Udler (redactor coordonator: V. Pavel) „aduce noutăţi importante sub aspectul aplicării unor principii mai adecvate de cartografiere şi mai avantajoase pentru lucrul ulterior asupra hărţilor" (Silviu Berejan, *Dialectologul Vasile Pavel în geografia lingvistică românească şi romanică*, în „Glasul Bucovinei. Revistă trimestrială de istorie şi cultură", Nr. 4, Cernăuţi-Bucureşti, 2006, p. 19).

Atlasul lingvistic, întocmit prin eforturile dialectologilor de la Chişinău – *ALM,* respectiv *ALRR. Bas.* – se înscrie pe „şantierul comun", numit *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni (NALR*), elaborat – pe provincii istorice – în diferite centre ştiinţifice (Bucureşti, Cluj, Iaşi, Timişoara şi Chişinău). *NALR* şi *ALM /ALRR.Bas.* sunt lucrări de interes general naţional, cu largi ecouri pe plan internaţional (vezi: V. Pavel, *Prefaţă*, în ALRR. Bas., 2003, vol. IV, p. 7).

A fost solicitată participarea dialectologului Vasile Pavel şi la elaborarea a trei atlase lingvistice supranaţionale: *Atlas Linguistique Roman (ALR*), vol. I-II (Roma, 1996-2002), preconizat să apară în 11 tomuri; *Atlas Linguarum Europae* şi *Общекарпатский Диалектический Атлас* (OKDA) în şapte volume: vol. I, Chişinău, 1989; II, Moscova, 1994; Varşovia, 1991; IV, Lvov, 1993; V, Bratislava, 1997; VI, Budapesta, 2001; VII, Belgrad – Novisad, 2003, ediţie completă, încheiată. *AliR* şi *ALE* sunt concepute într-un stil inovator prin tehnica cartografierii faptelor de limbă şi prin metodologia interpretării hărţilor. În ultimii ani, Vasile Pavel este principalul „coechipier" din Republica Moldova la elaborarea *Atlasului Lingvistic Romanic.*

Lucrarea *Terminologia agricolă moldovenească. Studiu de geografie lingvistică* (Chişinău, 1973) constituie o realizare valoroasă în domeniul dialectologiei. Vasile Pavel a adus un suflu nou în tot ceea ce a făcut în cercetare. Monografia *Denominaţia lexicală* (Chişinău, 1983) este un studiu monografic de referinţă al sistemului denominativ al limbii române, realizat din perspectiva *onomasiologiei spaţiale*, direcţie de cercetare în perspectivă.

Probleme de onomasiologie, dialectologie şi geografie lingvistică sunt abordate şi în studiul *La izvorul graiului* (Chişinău, 1984).

Profesorul V. Pavel a acordat, de asemenea, o atenţie deosebită cercetării graiurilor româneşti vorbite în ariile laterale şi izolate. În perioada 1991-1998 a realizat în colaborare cu dialectologii de la Academia Română, Bucureşti (Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe) şi Iaşi (Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă, Ion Horia Bîrleanu) anchete pe teren în spaţiul de la est de Carpaţi şi până dincolo de Nistru, Bug şi Nipru.

Doctorul habilitat Vasile Pavel este un slijitor al adevărului în ştiinţă şi promotor activ al graiului străbun. Şi-a expus nu doar o singură dată opinia despre unitatea limbii române, despre substratul politic al „limbii moldoveneşti". Tentativa de a sprijini ideea că există o asemenea limbă „opusă *limbii române,* zămislită, chipurile, pe o bază dialectală moldovenească, este o gravă eroare şi o absurditate" (V. Pavel, *Limba română – unitate în diversitate*, în „*Akademos*", 2008, nr. 4 (11), p. 50.

* * *

Vasile Pavel este şi PROFESOR: prin profunzime, viziune, comportament, integritate... E modelul de profesor de tip occidental: savant care ştie a îmbina reuşit cercetarea şi activitatea didactică la o catedră universitară. Pentru el ora de auditoriu şi conferinţa, teza de an şi cercetarea, discuţia unei probleme şi examenul sunt file din viaţa cotidiană. Pentru fiecare dintre aceste file are coduri şi registre, intonaţii potrivite şi exemple demne de o nouă variantă de *Etymologicum Magnum Romaniae*. Dar pe toate le uneşte frumoasa limbă română.

Modelele pe care le-a avut în faţa ochilor, de la învăţătorii şi profesorii şcolari la cei universitari, din satul Proboteşti, la şcoala medie din comuna Tîrnauca, regiunea Cernăuţi, apoi la Facultatea de Limbi Romano-Germanice (secţia de limbă şi literatură română) de la Universitatea de Stat din Cernăuţi i-au cultivat un comportament de dascăl în sensul didactic al cuvântului.

Cariera pedagogică, pe care a început-o acum jumătate de veac, în anul 1959, la şcoala medie din comuna Horbova, regiunea Cernăuţi, l-a adus mai târziu la Chişinău, unde, din 1962, pasionat de studiul graiurilor româneşti, activează în cadrul Academiei de Ştiinţe a Moldovei.

Cercetarea este însă doar o parte – evident, foarte importantă – a muncii dlui profesor Vasile Pavel. Cealaltă parte aparţine activităţii pedagogice reale. În 1992, profesorul Vasile Pavel a fost invitat să ţină cursul de dialectologie română la Universitatea Pedagogică „Ion Creangă". Energia sălilor de studii, forfota miraculoasă a lumii tinerilor filologi l-a atras: i s-a conferit titlul de profesor universitar în anul 1994, iar din 1996 conduce o catedră universitară.

Dialectolog prin formare ştiinţifică şi prin interesele cercetărilor actuale, specialist în onomasiologie, sociolingvistică şi pedagog prin omenie, Vasile Pavel deseori intră la catedră ca şi cum s-ar întoarce dintr-o expediţie dialectală: urechea prinde, prin holurile universitare, crâmpeie din graiurile româneşti, „studenţii schimbă codul" şi graiul viu vine spre dl profesor. Impresionează nu numai cantitatea informaţiei inedite, pe care o prezintă studenţilor, ci şi modul de comunicare, profunzimea interpretării, calmul şi exigenţa de care dă dovadă. Activitatea pedagogică s-a unit cu munca de cercetare în procesul de elaborare a manualelor *Dialectologie moldovenească* şi a programelor pentru cursurile universitare.

O parte esenţială din activitatea din ultimele două decenii o constituie conducerea investigaţiilor lingvistice şi pedagogice desfăşurate sub bagheta Academiei de Ştiinţe şi a UPS „Ion Creangă". În postura de conducător ştiinţific, profesorul ne-a ghidat paşii pe drumurile cercetării. Or, fiecare început porneşte de la un reper, care, frecvent, este cuvântul de la care se deapănă firul, "cuvântul ca o comoară de gândire" (V. Pavel). Cuvântul său ne-a îndrumat, cu perseverenţă şi grijă, în investigaţia ştiinţifică pe care am realizat-o în timpul studiilor de doctorat, dar şi mai târziu. Lecţiile de omenie, de onestitate, de corectitudine şi de dragoste pentru lucrul pe care îl facem tot de la domnul profesor Vasile Pavel le-am învăţat. De la el am aflat că înţelepciunea vine cu anii, dar trebuie s-o cauţi din tinereţe, iar vorba spusă are greutate, e materială, de aceea trebuie rostită cu multă atenţie. Afirmăm, cu multă recunoştinţă, că succesele noastre sunt, în mare parte, roadele muncii şi inteligenţei sale.

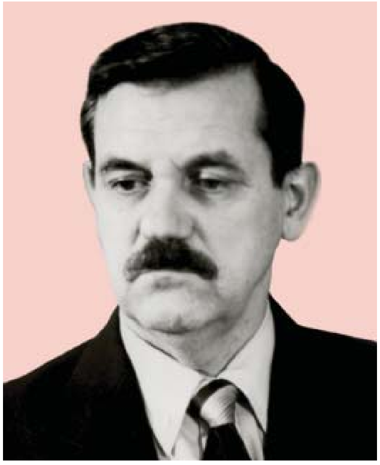
"Dialectolog cu autoritate internaţională" (Silviu Berejan), doctorul Vasile Pavel este aşteptat la conferinţele ştiinţifice, la simpozioanele internaţionale (în Spania, Franţa, Italia, Slovacia, România, Rusia, Ucraina), experienţa şi cunoştinţele sale sunt solicitate în colectivele ştiinţifice internaţionale. Pentru lucrări ştiinţifice de valoare, V. Pavel s-a învrednicit de Premiul Academiei de Ştiinţe a Moldovei (1980, 2005) şi de Premiul "B. P. Hasdeu" al Academiei Române.

La mulţi ani, Domnule Profesor! – Vă spunem noi, discipolii dumneavoastră,

dr. conf. Olga Cosovan, UPS „Ion Creangă"; dr. conf. Stela Spînu, Institutul de Filologie al AŞM; dr. conf. Aliona Zgardan, UPS „Ion Creangă"

ETNOLOG COMPARATIST AL FOLCLORULUI DE CALENDAR

Dr. hab. Nicolae BĂIEŞU la 75 de ani

Specialist în folcloristică. Domeniul de cercetare: folclorul calendaristic, folclorul copiilor, istoria folcloristicii. Dr. hab. în filologie (1994).

Nicolae Băieşu – şeful Direcţiei Ştiinţifice Folclor a Institutului de Literatură şi Folclor (din 2006 – Institutul de Filologie), profesor la Catedra de Limbă şi Literatură Română a Universităţii de Stat din Tiraspol (cu sediul la Chişinău) a absolvit Şcoala Pedagogică din Soroca (1956); Universitatea de Stat din Chişinău (1956-1961); doctorantura la Institutul de Limbă şi Literatură al Academiei de Ştiinţe (Chişinău, 1964-1968); doctor în filologie – 1970 (cu teza: Folclorul obiceiurilor de Anul Nou), doctor habilitat în filologie – 1994 (cu teza: Studiu istoric-comparat al folclorului calendaristic în Republica Moldova şi în localităţile româneşti din Ucraina) – autor al unui şir de lucrări în domeniul folcloristicii.

Este cunoscut faptul că „băieş" înseamnă lucrător într-o mină, el coboară la mare adâncime în pământ să caute aur. Asemenea minerului, Nicolae Băieşu a coborât în mina cea de aur a creaţiei noastre populare pentru a descoperi şi a scoate la lumina zilei neasemuite nestemate folclorice. Mărgăritarele adunate, fie folclorul copiilor, fie folclorul obiceiurilor de calendar, fie a sărbătorilor domneşti etc. şi-au găsit locul cuvenit în multe lucrări de o reală valoare ştiinţifică.

În acelaşi timp numele de familie Băieşu se îmbină armonios cu numele de persoană Nicolae, căci conform specialiştilor, numele Nicolae reproduce un vechi nume propriu, grecescul Nicolaos, folosit în Grecia Antică cu multe secole înaintea erei noastre „Nicolaos se încadrează într-o bogată familie de compuse ale căror prim element este nik – (verbul nikao – „a învinge", substantivul nike – „victorie"), semnificaţia acestuia explicând în bună măsură favoarea de care se bucură numele şi, implicit, frecvenţa lui în onomastica greacă" (Ionescu C., Mică enciclopedie onomastică. B., 1975, p. 215). Şi în adevăr, prin tot ce a realizat pe tărâmul ştiinţific şi în viaţa de zi cu zi, Nicolae Băieşu este un veritabil învingător, un victorios. Semnificativă este sărbătorirea numelui Nicolae de două ori pe an. Iată ce ne spune în această privinţă tradiţia orală: „Este interesantă şi povăţuitoare legenda religioasă-creştină ce explică sărbătorirea Sfântului Nicolae de două ori pe an, iar a Sfântului Casian – o dată în patru ani. Dumnezeu le îngădui Sf. Ierarh Nicolae şi Sfântului Casian să plece din rai în lumea largă, pe pământ, pentru a vedea cum trăiesc creştinii. Sfinţii erau îmbrăcaţi în veşminte albe, rupte din soare, ca simbol al curăţeniei şi sfinţeniei. În apropiere de un sat au observat un creştin cum se necăjea să iasă cu carul dintr-o mlaştină, din apropierea unui pod. Creştinul întrebuinţa tot felul de sudalme şi vorbe necuviincioase asupra animalelor şi le lovea crunt. Sfântul Nicolae, văzând acest tablou îngrozitor, s-a adresat către Sfântul Casian cu rugămintea de a merge împreună să-l scoată pe creştin de la nevoie. Sfântul Casian a arătat că un asemenea creştin nu merită ajutor şi în afară de aceasta trebuie să intre în noroi şi să-şi murdărească veşmintele.

Sfântul Ierarh Nicolae n-a ţinut seama de cele spuse de către Sfântul Casian. El, fiind milos faţă de toţi oamenii nevoiaşi, a intrat în noroi, a pus umărul la car şi a ajutat pe acesta ca să iasă la liman. Se înţelege că hainele s-au murdărit şi au pierdut frumuseţea lor sclipitoare ca zăpada.

După această întâmplare sfinţii s-au înapoiat în cer. La poarta raiului au fost întâmpinaţi de Sfântul Arhistratig Mihail, care a rămas surprins de halul în care se prezentau sfintele veşminte ale Sfântului Nicolae.

Sfântul Arhanghel Mihail, prezentând raportul despre întoarcerea celor doi sfinţi de pe pământ şi cele întâmplate. Dumnezeu a răsplătit fapta bună a Sfântului Nicolae, zicând:

„–Pentru aceasta vei fi sărbătorit de două ori pe an, iar tu Casian, fiindcă nu ai ajutat pe creştin, vei fi sărbătorit o dată în patru ani". (N. Băieşu. Tradiţii etno-folclorice ale sărbătorilor de iarnă. Chişinău, 2008, p. 54-55). În închipuirea poporului faptele Sfântului Nicolae de Vară sunt de o morală desăvârşită.

Nicolae Băieşu s-a născut în comuna Caracuşenii Vechi, jud. Hotin, România, vara la 24 iulie 1934, în ziua de Sânziene – zeiţa agrară celebrată la solstiţiul de vară, când câmpul cu toate podoabele lui îi în deplină putere şi frumuseţe, când „se împârguiesc lanurile de grâu, orz, secară şi înfloreşte planta ce-i poartă numele [Sânziana sau Drăgaica] perioadă de practicare a multor obiceiuri şi acte magice". [Ion Ghinoiu. *Obiceiuri populare de peste an*. Dicţionar. Bucureşti. Editura Fundaţiei Culturale Române, 1997, p. 178-179]. Aceste zâne ale Panteonului românesc umblă pe Pământ sau plutesc în aer, cântă şi dansează, împart rod holdelor şi femeilor căsătorite, înmulţesc păsările şi animalele, stropesc cu leac şi miros florile, tămăduiesc bolile şi suferinţele oamenilor, apără semănăturile de grindină şi vijelie.

Frumoasele flori de Sânziene, împletite în cununi cu spicele de grâu la 24 iunie, sunt substituţii fitomorfe ale Zeităţilor mitologice. Tradiţiile şi creaţiile poetice ce le însoţesc sunt pietre scumpe din tezaurul etnofolcloric al poporului. Încărcătura magică a sărbătorilor arhaice pare să se fi extins favorabil asupra activităţii lui Nicolae Băieşu de cercetare a patrimoniului etnocultural şi, mai presus, a celui calendaristic, marcând simbolic complexul de ocupaţii, ritualuri, în permanenţă fiind comuniunea omului cu bogăţia şi rodul ogorului şi frumuseţea câmpului pe parcursul anului.

Rezultatele muncii de culegere şi cercetare, viziunea interpretativă s-au concretizat în lucrări apreciate în republică şi peste hotare: *Poezia populară moldovenească de Anul Nou* (1972), *Poezia obiceiurilor calendaristice* (1975), *Folclorul copiilor* (1978), *Folclorul ritualic şi viaţa* (1981), *Creaţia populară: Curs teoretic de folclor românesc din Basarabia, Transnistria, Bucovina* (în colaborare, 1991), *Sărbători domneşti* (vol. I, 2004,) vol. II, 2006), *Tradiţii etno-folclorice ale sărbătorilor de iarnă* (2008) ş.a. La elaborarea studiilor s-a sprijinit din plin pe rezultatele cercetărilor de teren efectuate personal, dar şi de către colaboratorii secţiei de folclor şi care a servit drept sursă de bază pentru reconstituirea şi jalonarea liniilor de dezvoltare ale folclorului obiceiurilor de calendar efectuate la scara întregului spaţiu est-romanic.

Cercetarea asupra complexului etno-folcloric de la Anul Nou şi mai ales asupra celor douăsprezece sărbători domneşti din cursul anului îi dă prilejul să stabilească diferite legături şi raporturi cu alte specii folclorice: legenda, parabola, proverbele şi zicătorile, teatrul folcloric, hora cu strigături, sesizând totodată şi importanţa darurilor. Autorul nuanţează şi arată aportul formelor arhaice ale graiului, pe care le explică la nivelul lexicului şi le argumentează pe baza textelor ritual ceremoniale.

Nicolae Băieşu descrie pe larg practici agrare cu funcţia fertilizatoare, obiceiuri calendaristice şi de muncă, superstiţii şi credinţe privitoare la acte rituale ieşite din uz, descrieri amănunţite ale obiceiurilor: datinelor colindatului, uratului, semănatului, activităţilor de muncă pe parcursul anului. La explicarea fenomenelor folclorice se împletesc firesc aspecte etnografice, etnolingvistice, fapte istorice, manifestări concrete de ritual, fenomene socioculturale din alte zone şi la alte popoare. În felul acesta Nicolae Băieşu crează viziunea adevărată şi cuprinzătoare asupra fenomenelor în conexiune permanentă, atrăgând informaţiile din istoria culegerii şi cercetării şi observaţiile proprii de teren, ajungând pe această cale la realizarea imaginii întregite şi unitare asupra genezei, evoluţiei şi semnificaţiei creaţiilor folclorice ale obiceiurilor calendaristice.

Profesorul Victor Gaţac, care l-a cunoscut din primele cercetări de teren în satul de baştină Caracuşenii Vechi şi în satele din împrejurimi Larga, Trebisăuţi, Şirăuţi, Beleavinţi a subliniat mai târziu precizia fixării faptelor de cultură populară, de epuizarea lucrărilor privitoare la istoria culegerii şi cercetării unor probleme, subiecte, motive, începând de la lucrări clasice până la publicaţia cea mai neînsemnată, dar care aduceau o informaţie cât de mică asupra fenomenelor de cultură tradiţională. Nicolae Băieşu a activat cu dăruire decenii în şir în domeniul folcloristicii şi etnografiei Moldovei, a investigat profund arealul carpato-danubiano-pontic al spiritualităţii româneşti.

Anii de muncă creatoare în domeniul etnologiei ne-au dat prilejul de a aduce un omagiu binemeritat d-lui Nicolae Băieşu la vârsta onorabilă de şaptezeci şi cinci de ani.

Dr. în filologie Grigore Botezatu
Dr. în istorie Alexandru Furtună

UN OM DEVOTAT ŞTIINŢEI SOLULUI

Dr. hab. Valerian CERBARI la 70 de ani

Specialist în ştiinţe agricole, domeniul ştiinţific: pedologie. Doctor habilitat în ştiinţe agricole (1990).

Valerian Cerbari s-a născut la 11 august 1939 în comuna Cotova, raionul Drochia. A absolvit şcoala medie din satul natal în 1956, iar în 1961– facultatea de biologie şi pedologie, specialitatea pedologie şi agrochimie a Universităţii de Stat din Moldova. După încheierea studiilor universitare a fost angajat în expediţia pentru cartografierea pedologică a Institutului de Cercetări pentru Pedologie din Republica Tadjikistan, unde a lucrat ca specialist-pedolog, apoi ca pedolog principal. În anul 1967 a susţinut teza de doctor în ştiinţe agricole în cadrul Consiliului Ştiinţific al Institutului de Agrofizică din oraşul Leningrad cu tema „Compactarea solurilor Republicii Tadjikistan".

Din anul 1969 până în anul 1991, Valerian Cerbari a activat în funcţie de conferenţiar al Catedrei de pedologie a Institutului Agricol din Tadjikistan. Activitatea pedagogică a fost corelată cu succes cu cercetarea solurilor din această ţară. Colaborând cu Institutul de Proiectări pentru Organizarea Teritoriului din Tadjikistan, savantul moldovean pe parcursul a 20 ani a studiat învelişul de sol al Pamirului de Vest şi a elaborat clasificarea şi harta solurilor la scara 1:10000 a acestei regiuni muntoase. Cercetările au dat posibilitate de a evidenţia unele legităţi noi privind geneza şi răspândirea solurilor în munţii arizi.

În anul 1990 Valerian Cerbari a susţinut teza de doctor habilitat în ştiinţe agricole în cadrul Consiliului ştiinţific al Academiei Agricole „C. A. Timireazev" din Moscova cu tema „Particularităţile genezei şi utilizării solurilor în munţii arizi ai Pamirului de Vest".

În anul 1991 Valerian Cerbari revine la baştină. Activează în funcţie de şef al Laboratorului pedologie al Institutului de Pedologie, Agrochimie şi Protecţie a Solului „Nicolae Dimo". În această perioadă

direcţiile principale de cercetare coincideau în mod normal cu cele actuale pentru Republica Moldova: perfecţionarea clasificării şi bonitării solurilor; elaborarea etaloanelor cernoziomurilor cu divers regim hidrotermic pentru perfecţionarea sistemului naţional de cercetări pedologice cadastrale şi de monitoring; elaborarea metodologiei instituirii monitoringului funciar; crearea şi implementarea sistemului informaţional computerizat al calităţii solurilor pentru efectuarea tranzacţiilor funciare şi calcularea corectă a impozitului funciar; elaborarea Programului Naţional de Protecţie şi Sporire a Fertilităţii Solului şi a Programului Complex de Valorificare a Terenurilor Degradate şi Sporirea Fertilităţii Solurilor; studierea genezei, aprecierea taxonomiei, bonităţii, instituirea monitoringului şi elaborarea recomandărilor privind utilizarea durabilă a cernoziomurilor stagnice; introducerea monitoringului calităţii solului (conform punct. 2, acţiunea „a" din partea a II-a a Hotărârii Parlamentului Nr. 415-XV din 24. 11. 2003).

Profesorul Valerian Cerbari a adus o contribuţie valoroasă la realizarea acestor sarcini importante pentru destinele ţării. În acest sens, a elaborat şi publicat următoarele lucrări ştiinţifice de importanţă statală: *Sistemul de clasificare şi bonitare a solurilor Republicii Moldova pentru elaborarea studiilor pedologice*. Ch.: Pontos, 2000; *Sistemul informaţional privind calitatea învelişului de sol al Republicii Moldova*. Ch.: Pontos, 2000; *Programul Naţional complex de sporire a fertilităţii solului.* Ch.: Pontos, 2001; *Programul complex de valorificare a terenurilor degradate şi sporirea fertilităţii solurilor*. Ch.: Pontos, 2004; *Metodica instituirii monitoringului funciar în Republica Moldova.* Ch., 1997; *Metodologia valorificării superioare a solului în noile condiţii de gospodărire a terenurilor agricole.* În total, prof. V. Cerbari a publicat 161 de lucrări ştiinţifice, inclusiv 10 monografii.

Profesorul Valerian Cerbari, în comun cu Agenţia Relaţii Funciare şi Cadastru, a elaborat metodologia creării Sistemului informaţional computerizat al calităţii solului la nivel de comună–raion–republică. Participă activ la instruirea specialiştilor din agricultură şi a publicului larg în problema utilizării durabile şi protecţiei fondului funciar al Republicii Moldova. În prezent,Valerian Cerbari a pregătit pentru editare monografia colectivă *Monitoringul calităţii solurilor Republicii Moldova. Baza de date, concluzii, prognoze, recomandări*. Savantul îmbină armonios activitatea ştiinţifică şi didactică cu cea de educaţie şi instruire a tinerilor cercetători, este un militant consecvent pentru un mediu sănătos, un om complex, cu multe calităţi bune de urmat.

Cu ocazia frumosului jubileu de 70 de ani îi urăm dlui Valerian Cerbari noi realizări şi un sincer „La mulţi ani!" .

M. cor. Serafim Andrieş, director al Institutului de Pedologie, Agrochimie şi Protecţie a Solului „Nicolae Dimo"; dr. Tamara Leah, vice-director; dr. Olga Arhip, secretar ştiinţific

UN SAVANT REMARCABIL ÎN FIZIOLOGIE

Doctorul în biologie Eugen Ştirbu la 75 de ani

Biolog, domeniul ştiinţific: fiziologia omului şi animalelor. Doctor în biologie.

E cunoscut faptul, că a te remarca în ştiinţă este foarte greu, mai ales dacă nu ai posibilitate să te formezi într-o şcoală ştiinţifică cu tradiţii. Însă, pentru majoritatea specialiştilor din anii 50-60 ai secolului trecut, care au hotărât să-şi consacre viaţa cercetărilor în condiţiile când în ţară, de facto, încă nu erau create şcoli ştiinţifice autohtone, era o singură cale – să-şi croiască drumul de sine stătător, cu puterile şi cunoştinţele proprii. Astăzi ne mândrim cu mulţi din acea generaţie, care graţie muncii asidue, insistenţei, puterii de voinţă au reuşit nu numai să-şi aducă contribuţia la dezvoltarea ştiinţei, ci şi să-şi pună umărul la crearea instituţiilor ştiinţifice, a noilor direcţii şi şcoli ştiinţifice autohtone. E de datoria noastră să nu-i dăm uitării pe cei care au stat la baza dezvoltării diferitor domenii ştiinţifice. Printre primii care au început să efectueze cercetări în mediul academic în sfera fiziologiei experimentale a omului şi animalelor a fost şi doctorul în biologie Eugen Ion Ştirbu.

S-a născut la 22 august 1934 într-o familie de ţărani harnici din s. Hăsnăşenii Mari, raionul Drochia. Ca şi ceilalţi doi fraţi şi sora, s-a bucurat de o mare atenţie din partea familiei, fiind educat de mic copil să fie disciplinat, sârguincios şi responsabil pentru faptele sale. Dragostea sa de muncă a fost observată de către directorul şcolii T.I.Dabija, un bun pedagog, profesor de matematică, care l-a susţinut şi încurajat, ceea ce a şi determinat succesul deosebit al elevului: absolveşte şcoala de 7 ani din satul natal cu eminenţă.

Necesitatea continuării studiilor nu se discuta nici în familie, nici la şcoală. Întrebarea era: unde să-şi urmeze studiile – în şcoala de 10 ani sau într-o şcoală specializată. Deoarece părinţii nu dispuneau de posibilităţi materiale pentru a-i asigura învăţătura la şcoala medie, a fost luată decizia de a se înmatricula la Şcoala Pedagogică din Bălţi. Cu atât mai mult cu cât fratele mai mare Elisei se pregătea să devină pedagog cu studii superioare.

Viaţa de mai departe a viitorului savant reprezintă, în opinia noastră, un exemplu de înfruntare a multiplelor obstacole, împlinirea visului de a obţine studii elevate şi de a se realiza ca personalitate de dragul prosperării poporului care a avut atât de mult de suferit în perioada celui de-al Doilea Război Mondial. De aceea ne vom opri mai detailat la unele incertitudini cu care s-au confruntat cei care au pus baza dezvoltării ştiinţei, învăţământului superior, a economiei naţionale etc.

Era ziua de 30 august anul 1954. Abiturienţii (inclusiv şi unul din autorii articolului, care nu fusese înmatriculat deoarece nu susţinuse examenul la limba rusă şi matematică) şi părinţii inundaseră curtea Şcolii Pedagogice. Printre cei prezenţi un tânăr se deosebea prin constituţia fizică: era înalt, zvelt, avea o valiză de lemn, la prima vedere, destul de grea. Lui, spre deosebire de mulţi alţii, i s-a propus un loc în cămin.

Aşa a fost să fie: unul din subsemnaţi, T.Furdui, era audient liber şi, după multe încercări, conducătorul grupei i-a permis să frecventeze lecţiile în acelaşi colectiv din care făcea parte E.Ştirbu. Chiar din primele zile s-a evidenţiat printr-o străduinţă lăudabilă, şi comportament cumpătat. Cu timpul între el şi alţi doi colegi de-ai săi (D.Calinici şi T.Furdui) s-a legat o prietenie care a evoluat într-un devotament pentru toată viaţa. Pe parcursul întregii perioade de studii în Şcoala Pedagogică E. Ştirbu s-a manifestat ca fiind unul din cei mai bine pregătiţi şi disciplinaţi studenţi. A absolvit Şcoala Pedagogică cu Magna cum Laude. Conducerea şcolii trebuia să decidă pe cine să repartizeze pentru a continua studiile la o şcoală superioară, fără susţinerea examenelor de admitere. Printre cei 7 elevi, care au absolvit cu eminenţă instituţia, a fost recomandat şi E.Ştirbu.

Destinul de mai departe al lui Eugen a fost influenţat de decizia pe care o ia în comun cu cei doi prieteni – Dumitru Calinici şi unul din autorii acestui articol, de a-şi continua studiile împreună la o instituţie de învăţământ superior din capitală. Nici unul din cei trei colegi nu dispunea de suma de bani necesară pentru a achita călătoria spre Chişinău cu trenul sau autobusul. Cu chiu cu vai, s-a pus mână de la mână şi au fost adunaţi bani pentru un singur bilet la tren, ceilalţi doi – Eugen şi unul din autorii articolului fiind nevoiţi să se deplaseze pe acoperişul vagonului de poştă. Apropo, acoperişul era oval şi că să nu cazi de pe el trebuia să te ţii de conducta de ventilare.

Niciunul din noi nu avusesem până atunci ocazia de a călători cu trenul la Chişinău şi de aceea nu ştiam că la Ungheni trenul îşi schimbă direcţia de deplasare, din care cauză locomotiva, împreună cu vagonul de poştă, era deconectată şi cuplată la cealaltă parte a eşalonului. Văzând acestea, ni s-a creat impresia că trenul se întoarce înapoi la Ungheni. Am sărit iute de pe acoperişul vagonului, fiind urmăriţi imediat de grăniceri.

După mai multe chinuri şi păţanii dimineaţa devreme am ajuns la Chişinău. Când am sărit de pe acoperişul vagonului şi am aruncat o privire în jur, nu ne venea a crede că cel care stătea în faţa noastră era Eugen Ştirbu. Semăna leit cu un reprezentant al Africii Centrale: obrajii, părul, cămaşa şi pantofii de părăsină erau negri de la fumul cu pulbere de cărbuni, aruncat de locomotivă.

După ce am vizitat câteva comisii de admitere de la diferite instituţii de învăţământ, în urma mai multor discuţii, am hotărât să depunem actele la facultatea de biologie a Universităţii de Stat. Decizia noastră a fost determinată de impresiile profunde pe care ni le-au lăsat prelegerile de biologie, ţinute la Şcoala Pedagogică de viitorul dr.hab. în biologie, prof.univer. S.Cuzneţov.

La universitate, chiar din primele zile Eugen Ştirbu, la fel ca şi ceilalţi studenţi, s-a confruntat cu mai multe probleme: mai întâi de toate disciplinele erau predate în limba rusă, pe care o cunoştea superficial; în al doilea rând – cunoştinţele în domeniul chimiei şi matematicii superioare, care constituiau disciplinele principale în primul an de studiu, erau insuficiente, deoarece aceste obiecte în şcoala pedagogică erau considerate de importanţă secundară. Starea de disperare se aprofunda atât din cauza necunoaşterii limbii ruse, cel puţin, a noţiunilor principale din chimie şi matematică, cât şi din lipsa resurselor materiale pentru asigurarea necesităţilor vitale – aveam doar bursa de 40 ruble.

Pentru a ţine piept greutăţilor şi circumstanţelor Eugen a trebuit să manifeste perseverenţă şi aptitudini de muncă asiduă. Aceste însuşiri, precum şi calităţile morale şi sociale înalte, i-au permis în scurt timp să devină unul din cei mai buni studenţi, bucurându-se de un mare respect atât din partea colegilor, cât şi a profesorilor. El se implică activ în majoritatea activităţilor studenţeşti: frecventează

cercul ştiinţific studenţesc, corul studenţesc, strânge roada în gospodăriile colective. Trei ani la rând merge la ţelină, în Cazahstan, unde participă la colectarea cerealelor, obţinând distincţia „Pentru valorificarea pământurilor înţelinite". În acelaşi timp, o mare atenţie acordă cercetărilor ştiinţifice. Împreună cu colegul său, T.Furdui, studiază activitatea reflectorie condiţionată şi bioelectrică a zonelor optice şi motorii la câini în condiţiile de activitate nervoasă superioară dereglată, ceea ce le-a permis, fiind încă studenţi, să participe cu un raport la Conferinţa a II-a a studenţilor din fosta URSS şi să publice un articol în culegerea de materiale ale conferinţei.

În 1959 absolveşte cu eminenţă Universitatea de Stat şi i se propune să rămână la Catedra de fiziologie a omului şi animalelor în calitate de asistent, unde a activat timp de 3 ani. Însă, deoarece în acea perioadă la catedră nu erau condiţii pentru efectuarea cercetărilor ştiinţifice experimentale, în 1962 se angajează la Academia de Ştiinţe a Moldovei, unde deja activau cei doi prieteni ai săi şi fostul profesor de biologie de la Şcoala Pedagogică din Bălţi – S.Cuzneţov. În acel timp, aici abia fuseseră iniţiate cercetări ştiinţifice în aşa domenii prioritare ale biologiei ca biofizica şi fiziologia celulelor nervoase. Posedând cunoştinţe vaste în fiziologie, E.Ştirbu nu numai că se include activ în investigaţiile laboratoarelor de biofizică şi de sisteme neuronale, dar şi organizează studii privind asamblarea şi interacţiunile neuronilor cerebelului.

Împreună cu S.Cuzneţov a elaborat o nouă metodă ce permite studiul simultan al mai multor neuroni izolaţi. Graţie acestei metode, pentru prima dată cercetează conexiunile neuronilor cerebelului, în consecinţă determinând organizarea funcţională şi activitatea cerebelului ca integrator al locomoţiei organismului.

Un alt ciclu de lucrări ştiinţifice a fost consacrat determinării legăturilor diferitor neuroni ai scoarţei cerebelului cu diverşi receptori. În debut au fost identificate legături enigme ale scoarţei cerebelului cu structurile nervoase ale sistemului vestibular, somatosensor şi optic. A fost demonstrată posibilitatea interacţiunii largi a acestor sisteme aferente la nivelul scoarţei cerebelului. În premieră a fost dovedit, că în reglarea aferentă a activităţii receptorilor extensibilităţii participă 2 mecanisme: unul central şi altul segmentar – reflector. Ambele mecanisme au o influenţă esenţială asupra adaptării acestor receptori.

În baza unora din aceste materiale, în 1967 susţine cu brio teza de doctor „Studiul electrofiziologic al reacţiilor neuronilor scoarţei cerebelului la excitarea optică şi sonoră".

Începând cu anii `70 Eugen Ştirbu este preocupat de studierea rolului cerebelului şi al altor structuri ale creierului în dezvoltarea stresului şi adaptării. În experienţele cu extirparea totală sau parţială a obţinut dovezi de participare a cerebelului la dezvoltarea stresului: la imobilizare sau efort fizic excesiv avea loc inhibarea ulceraţiilor stresogene şi modificarea activităţii hormonale, iar extirpaţia vermis cerebelos avea un impact mai accentuat decât cea a scoarţei cerebelului. Concomitent, a fost cercetată şi semnificaţia altor structuri ale sistemului nervos central în manifestarea stării de stres.

În comun cu alţi colegi de la Institut a studiat problema stresului în zootehnie. Au fost determinaţi factorii principali stresogeni în complexele industriale de creştere a animalelor, elaborată o metodă farmacologică de atenuare a stresului la animalele de fermă, un trenajor original pentru asigurarea activităţii dinamice a bovinelor, un nou sistem fiziologic argumentat de creştere şi întreţinere a animalelor.

Odată cu fondarea noii direcţii în biomedicină – sanocreatologia, – s-a inclus activ în dezvoltarea acesteia. Studiază constituirea diferitor structuri nervoase în ontogeneză, rolul lor în crearea sănătăţii psiho-emoţionale şi elaborează metode de influenţă dirijată în scopul fortificării şi menţinerii dirijate a sănătăţii.

În diferite perioade a îndeplinit funcţia de şef de laborator: de biofizică (1972-1977), de fiziologia adaptării (1977-1991), de neurofiziologie (1991-1996), de neurosanocreatologie (2005 – până în prezent).

Pe tot parcursul activităţii sale ştiinţifice a participat la pregătirea şi perfecţionarea cadrelor ştiinţifice, a ţinut prelegeri la Universitatea de Stat de Medicină şi Farmacie „N.Testemiţanu", la ULIM şi alte instituţii de învăţământ superior.

Într-un cuvânt, doctorul în biologie E.Ştirbu, trecând prin multe şi grele încercări de-a lungul vieţii, a devenit unul din cei mai apreciaţi savanţi fiziologi din ţară, care şi-a adus contribuţia esenţială la dezvoltarea ştiinţei autohtone. Este omul de ştiinţă, care merită cele mai alese sentimente de respect şi recunoştinţă.

La cea de-a 75-a aniversare îi aducem sincere felicitări şi urări de sănătate şi succes!

La mulţi ani, stimate coleg şi prieten!

Academician Teodor Furdui, prim-vicepreşedinte al AŞM

Doctor în biologie Valentina Ciochină, director al Institutului de Fiziologie şi Sanocreatologie

SAVANT PROEMINENT ÎN ALGOLOGIE

Membrul corespondent al A.Ş.M. Vasile ŞALARU la 75 de ani

Biolog, domeniul ştiinţific: algologie, hidrobiologie, biotehnologia algală, protecţia şi utilizarea raţională a resurselor vegetale. Doctor habilitat în ştiinţe biologice (1972), profesor universitar (1975). Membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei (1995).

Numele savantului Vasile Şalaru este bine cunoscut în lumea specialiştilor din domeniul ştiinţelor naturii, în primul rând, datorită aportului fundamental în dezvoltarea algologiei, domeniu căruia i-a consacrat tot talentul, entuziasmul şi devotamentul său. Erudiţia profesională, competenţa deosebită şi pasiunea pe care a făcut-o pentru ştiinţă i-au creat o autoritate înaltă şi recunoaştere largă nu numai la noi în ţară, dar şi departe peste hotarele ei.

Numele fiecărui om de ştiinţă este legat de ceva specific, propriu numai acestuia. Astfel, Vasile Şalaru rămâne a fi pe parcursul întregii vieţi un luptător. În perioada studiilor la Universitatea de Stat din Moldova am avut ocazia să-l cunosc şi să mă bucur în repetate rânduri atât de succesele sale la învăţătură, cât şi de măiestria sa de sportiv la competiţiile republicane şi unionale, ce i-a permis să obţină titlul de campion al ţării la luptele clasice. Pentru capacităţile intelectuale deosebite, insistenţa şi asiduitatea sa, dar şi pentru talentul de cercetător, profesorul său de la facultate acad. M.Iaroşenco îl numea adesea „speranţa algologiei".

Aruncând o privire în retrospectivă, la anii de studenţie, îmi aduc aminte de bunătatea sufletească, caracterul sociabil, dinamismul, capacitatea înaltă de muncă şi perseverenţa studentului Vasile Şalaru, trăsături prin care se evidenţia printre colegii săi. Ori de câte ori aveai nevoie de el, îl puteai găsi la catedra de botanică sau în sala sportivă la antrenamente.

Membrul corespondent V. Şalaru şi-a legat destinul de botanică şi, în special, de algologie, încă din copilărie. De aceea, problema de importanţă vitală pentru fiecare absolvent de liceu, unde să-şi continue studiile şi în ce domeniu concret să se specializeze, pe el, nu l-a preocupat niciodată. Prima sa profesoară Cecilia Popescu, o persoană sensibilă, delicată, despre care îşi aminteşte cu drag şi nostalgie, era o bună cunoscătoare a ştiinţelor naturii. Deseori le organiza elevilor excursii în pădurea din apropierea satului de baştină Văratic, raionul Râşcani, în căutarea diferitor plante spontane, cultivându-le copiilor dragostea faţă de flora natală. Sentimentul său de admiraţie şi interes faţă de plantele silvice s-a consolidat şi în următorii ani. Fiind copil, îi plăcea să cutreiere pădurea, parcurgând zi de zi drumul spre satul Zăicani pentru a-şi continua studiile în clasele V-X. Frumuseţea plaiului natal i s-a întipărit în memorie pentru totdeauna: până în prezent îi face o deosebită plăcere să viziteze, ori de câte ori are ocazia, vila familiei, în jurul căreia cresc mulţi arbuşti şi pomi fructiferi. Anume aici, în aceste locuri îndrăgite din copilărie, se consideră fericit.

În anul 1952, fiind înmatriculat la facultatea de biologie şi pedologie a Universităţii de Stat din Moldova, se încadrează în activitatea de cercetare, frecventând cercul ştiinţific de la catedra de botanică, în speranţa de a obţine cunoştinţe suplimentare întru realizarea visului său din copilărie de a deveni botanist. În acea perioadă şeful catedrei de botanică era cunoscutul savant H.B.Andreev care, deşi era destul de sever în relaţiile sale cu studenţii, a avut întotdeauna o atitudine binevoitoare, uneori chiar părintească, faţă de aspiraţiile studentului V.Şalaru, creându-i condiţii favorabile de lucru în cadrul catedrei. Pe când studia în anul patru, fusese deja angajat în calitate de laborant la catedra de botanică. Mai mult decât atât, profesorul universitar, aflând că V.Şalaru se reţine la catedră până târziu şi uneori chiar rămâne acolo peste noapte, îi dăruie un set de lenjerie de pat şi o sumă semnificativă de bani. Deseori îl invita acasă pentru a discuta probleme de ştiinţă, dar şi ca să-i ofere o atmosferă caldă, de familie, servindu-l cu plăcinte şi alte bunătăţi. Susţinerea şi generozitatea prof. B.H.Andreev îl încuraja şi mobiliza, îndemnându-l să folosească toate posibilităţile pe care i le crease universitatea. Astfel, V.Şalaru devine nu numai unul din cei mai buni la învăţătură, dar şi practică intens sportul, obţinând titlul de campion al ţării la luptele clasice.

Anturajul de la catedră, la care activau doctorii în ştiinţe cu experienţă de muncă V.Cononov, T.Popova, N.Davâdova, E.Nica, atmosfera de lucru şi discuţiile aprinse în cadrul şedinţelor au favorizat şi accelerat pregătirea profesională excelentă a lui Vasile Şalaru. Încă din anii studenţiei, nivelul de pregătire i-a permis să descrie şi să publice, în comun cu doctorul în ştiinţe V.Cononov, specii de plante rare şi noi pentru flora ţării noastre.

După ce activează pe parcursul a patru ani la catedra de botanică a USM, în anul 1959 hotărăşte să se transfere la Institutul de Biologie al Filialei Moldoveneşti a A.Ş.M. a ex-URSS.

Transferul la Institutul de Biologie a fost unul de bun augur pentru cariera sa ştiinţifică. Mediul creativ al institutului, condiţiile favorabile de lucru, schimbul de

opinii la consiliile ştiinţifice şi posibilitatea de a efectua deplasări la institutele de bază din Kiev, Sankt-Petersburg, Borovsk etc. în scopul perfecţionării cunoştinţelor au contribuit la înlesnirea desfăşurării cercetărilor ştiinţifice. În scurt timp el identifică noi direcţii de cercetare ştiinţifică în domeniul fitoplanctonului.

Perfecţionarea ştiinţifică în domeniul algologiei în Institutul de Hidrobiologie al Academiei Naţionale a Ucrainei la academicianul Ia. Rol, în Institutul de Botanică al ex-URSS la prof. univ. M.Golerbah şi în Institutul de Zoologie al ex-URSS la membrul corespondent Gh.Vinberg, i-a permis să obţină cunoştinţe fundamentale în taxonomia algelor şi să se iniţieze în problemele biologiei şi fiziologiei celor mai răspândite specii. O adevărată senzaţie a provocat raportul ştiinţific al tânărului algolog despre particularităţile de dezvoltare a algelor cianofite ce cauzează „înflorirea" bazinelor acvatice de acumulare, prezentat la Institutul de Biologie a Apelor Continentale din or. Borovsk. Deşi în timp ce îşi ţinea discursul s-a întâmplat să se întrerupă curentul electric, V.Şalaru nu s-a pierdut cu firea şi şi-a continuat calm prezentarea. La finele raportului directorul Institutului, cunoscutul explorator polar, prof. univ. I.Papanin, fiind plăcut surprins de realizările tânărului savant, a coborât din prezidiul conferinţei şi i-a strâns mâna, mulţumindu-i pentru prezentarea la nivel a rezultatelor semnificative.

În această ordine de idei, vom menţiona că într-o situaţie similară a nimerit şi feciorul său, prof. univ. Victor Şalaru, numai că lumina s-a stins în or. Taşkent, iar cel care i-a mulţumit atât pentru valoarea raportului, cât şi pentru iscusinţa de a se prezenta la un nivel corespunzător chiar şi pe întuneric, a fost academicianul A.M.Muzafarov.

Iniţiind studierea algoflorei fluviilor Nistru şi Prut, afluenţilor lor şi bazinelor de acumulare pe aceste râuri, V.Şalaru acordă o atenţie deosebită nu numai taxonomiei şi biologiei acesteia, dar şi productivităţii ei. Analiza minuţioasă a multiplelor experienţe în natură şi-n condiţii de laborator a demonstrat că metoda ce se utiliza pentru determinarea intensităţii fotosintezei algelor prin expoziţia lor în vase de sticlă timp de 24 de ore nu reflectă corect productivitatea primară a fitoplanctonului. Ca rezultat al multiplelor lucrări de explorare, V.Şalaru elaborează şi propune o nouă metodă, mult mai obiectivă şi eficientă, care în prezent este folosită pe larg în algologie. În baza acestei metode a fost studiată productivitatea comunităţilor algale în ecosistemele acvatice şi evidenţiate speciile dominante, în special, cele care provoacă fenomenul „înfloririi" bazinelor de apă.

Ca şi orice investigaţii iniţiate pe loc viran, cum au fost studiile în domeniul algologiei, pentru a obţine recunoaşterea acestora în lumea ştiinţifică erau necesare multe sacrificii şi dăruire de sine: eforturi intelectuale şi fizice extraordinare, insistenţă şi perseverenţă. Despre volumul cercetărilor organizate de V.Şalaru în domeniul florei algale mărturiseşte numărul impunător de circa 300 de râuri, râuleţe, afluenţi, bazine de acumulare, lacuri şi iazuri pe care le-a cercetat. Cât priveşte semnificaţia rezultatelor ştiinţifice, despre aceasta relatează circa 2000 de specii de alge, majoritatea dintre care au fost detectate pentru prima dată.

Multiplele cercetări efectuate în condiţii naturale şi de laborator i-au permis autorului să stabilească în premieră că factorii biotici şi abiotici ce determină existenţa diverselor specii de alge nu sunt similari, iar ultimii nu formează un conglomerat de organisme, cum se considera pe atunci. El aduce argumente convingătoare în favoarea unei noi opinii originale, conform căreia algele, ca şi plantele ce se află pe o treaptă evolutivă superioară, necesită pentru dezvoltarea lor condiţii relativ specifice, iar comunităţile acestora din bazine sunt alcătuite din populaţii echilibrate, între care există relaţii biotice, care pot avea caracter atât pozitiv, cât şi negativ.

În primii ani ai secolului XX Vasile Şalaru acordă o atenţie deosebită studierii dezvoltării fitoplanctonului în lacul de acumulare Dubăsari, spre care erau orientate toate eforturile hidrobiologilor fostului Institut de Zoologie al A.Ş.M. Nu întâmplător teza de doctor în ştiinţe este consacrată particularităţilor dezvoltării algoflorei acestui bazin, fiind susţinută cu brio în anul 1964.

Abordarea complexă a fenomenelor cercetate, în special a impactului factorilor ecologici asupra ciclurilor de dezvoltare a speciilor dominante, i-a oferit lui V.Şalaru posibilitatea de a dezvălui rolul temperaturii, salinităţii, microelementelor, substanţelor nutritive, poluării mediului asupra dezvoltării lor şi de a determina particularităţile biologice ale acestora. Dacă în prima perioadă a cercetărilor sarcina principală consta în evidenţierea componenţei speciilor fitoplanctonului, gradului de dezvoltare cantitativă, dinamicii efectivului şi influenţei diferitor factori ecologici asupra dezvoltării biomasei acestuia, apoi în ciclul ulterior de cercetări obiectivul investigaţiilor era stabilirea rolului plantelor acvatice în producerea substanţelor primare organice în bazine şi rolul algelor în alimentarea zoobentosului, în alimentarea peştilor fitofagi, precum şi elaborarea metodelor şi procedeelor de reglare cantitativă a speciilor în scopul utilizării complexe raţionale a bazinelor.

Din această serie de experienţe au fost apreciate la înalta lor valoare rezultatele ce au stabilit: a) independenţa dezvoltării şi distribuirii fitoplanctonului în spaţiu şi în timp de morfometria şi hidrografia bazinelor, gradul de mineralizare, dinamica mediului acvatic, cantitatea de azot şi fosfor; b) rolul esenţial al algelor în alimentarea peştilor fitofagi; c) posibilitatea reglării cantitative a unor specii cu impact negativ în exploatarea bazinelor, utilizând în conformitate cu ciclul biologic al acestora a algiţidoilor. Aceste realizări ştiinţifice importante au fost evaluate ca fiind o contribuţie semnificativă în dezvoltarea algologiei şi sunt expuse în teza de doctor habilitat, pe care o susţine în anul 1972 în prestigiosul Institut de Botanică „V.L.Komarov" din Sankt-Petersburg.

Caracteristic pentru activitatea ştiinţifică a membrului corespondent V.Şalaru este axarea acesteia pe

soluționarea nu numai a problemelor teoretice, dar şi a celor practice. În urma studierii factorilor ecologici, ce contribuie la dezvoltarea abundentă a algelor şi plantelor acvatice vasculare, a fost elaborată metoda de combatere a acestora. De o popularitate largă se bucură procedeele de prevenire a înfloririi apei şi purificare a bazinelor răcoritoare a termocentralelor electrice, în special, a speciilor cianofite şi vegetației acvatice superioare.

În comun cu colegii a evidențiat speciile de alge producătoare de substanțe biologic active şi cele cu un conținut sporit de proteine comestibile şi furajere, a selectat suşele cu productivitate înaltă şi a elaborat biotehnologii moderne industriale de creştere intensivă în condiții controlate, printre care Spirulina platensis, Dunaliella salina, Synechocystis salina, Chlorella vulgaris, Scenedesmus acutus etc. Aceste biotehnologii s-au bucurat de apreciere la diferite expoziții internaționale, fiind menționate cu medalii de aur şi argint.

Grație înaltei ținute morale şi probității profesionale. membrul corespondent V.Şalaru se bucură de mult respect şi autoritate în mijlocul comunității ştiințifice. La vârsta de 30 de ani a devenit doctor în ştiințe, la 38 de ani – doctor habilitat, la 41 – profesor universitar, la 58 – Om Emerit, iar la 61 de ani – membru corespondent al Academiei de Ştiințe a Moldovei.

În această ordine de idei, menționăm că în una din recenziile la monografia *Фитопланктон рек Молдавии*, publicate în revista internațională *Archiv fur hidrobiology* (Ştutgard, 1989), se menționează că „investigațiile prof. V.Şalaru contribuie la prosperarea algologiei în plan mondial".

Sunt indiscutabile meritele membrului corespondent în pregătirea cadrelor de înaltă calificare. Dumnealui este fondator al şcolii ştiințifice de algologie. A pregătit 30 de doctori în ştiințe şi doctori habilitați, originari din diferite țări ale lumii (Columbia, Siria, Egipt, Guineea, Rusia, Germania, Bulgaria etc.).

Membrul corespondent Vasile Şalaru a adus o contribuție considerabilă la crearea potențialului ştiințific, pe parcursul a 12 ani, în calitatea sa de membru al Comisei Superioare de Atestare din fosta URSS şi a 10 ani – de vicepreşedinte al Comisiei de experți în domeniul biologiei din cadrul Comisiei Superioare de Atestare din Moldova.

Rezultatele cercetărilor ştiințifice au fost expuse în circa 400 de lucrări ştiințifice, dintre care 6 monografii: *Фитопланктон водохранилищ Молдавии* (1971), *Фитопланктон прудов Молдавии* (1973), *Фитопланктон рек Молдавии* (1984), *Продукционные процессы в водохранилищах–охладителях ГРЭС* (1989) etc.

Cu ocazia onorabilei vârste Vă dorim, mult stimate domnule membru corespondent, sănătate şi noi realizări în domeniul algologiei întru prosperarea ştiinței autohtone

Academician Teodor Furdui,
prim-vicepreşedinte al A.Ş.M.

DISTINS OM DE ŞTIINȚĂ ÎN DOMENIUL FIZIOLOGIEI ŞI BIOCHIMIEI PLANTELOR

Membru corespondent al A.Ş.M. Nicolae BALAUR la 70 de ani

Biolog, domeniul ştiințific: fiziologia, biochimia şi bioenergetica plantelor. Doctor habilitat în ştiințe biologice (1993), profesor universitar (1997), m. cor. al AŞM (2000).

Membrul corespondent Nicolae Balaur este unul din cei mai valoroşi savanți autohtoni în domeniul fiziologiei şi biochimiei plantelor. Lucrările sale ştiințifice au pus baza fondării unei noi direcții la intersecția fiziologiei, biochimiei şi bioenergeticii plantelor – agrobioenergetica. A contribuit considerabil la organizarea ştiințelor biologice în țară: pe parcursul a unsprezece ani a activat în conducerea Institutului de Fiziologie şi Biochimie a Plantelor. Anume această perioadă a fost una de afirmare a institutului ca centru principal al cercetărilor ştiințifice în domeniul fiziologiei şi biochimiei plantelor.

Nicolae Balaur s-a născut la 17 octombrie 1939 în satul Buțeni, județul Lăpuşna, într-o familie de țărani. Copilăria nu i-a fost deloc uşoară: anii 40 ai secolului trecut s-au înscris în istorie ca ani ai Războiului al Doilea Mondial şi ai foametei. Absolveşte şase clase în şcoala din satul natal, iar în 1951, când împlinise 12 ani, pleacă cu părinții în Rusia. Revenind la baştină, după absolvirea şcolii medii din or. Hânceşti în 1958, la vârsta de 19 ani, susține cu succes examenele de admitere la Universitatea de Stat din Chişinău şi este înmatriculat la facultatea de biologie şi agrologie a acestei instituții. Este pasionat de agrobiologie şi, îndeosebi, de fiziologia plantelor, domeniu care în viitor i-a determinat destinul de om de ştiință.

După absolvirea facultății în 1963 este recrutat pentru un an în serviciul militar activ. La sfârşitul anului 1964 este angajat la Grădina Botanică a Academiei de Ştiințe a Moldovei unde pe atunci, grație directorului acesteia, acad. Alexandru Ciubotaru, se acorda o atenție deosebită pregătirii cadrelor naționale de savanți. După un an de activitate în funcție de laborant superior, este repartizat la doctorantura cu destinație specială a Institutului de Fiziologie a Plantelor „K.A.Timireazev" al Academiei de Ştiințe a ex-URSS. Aici, sub conducerea

ştiinţifică a profesorului universitar A.A.Şahov, care îi serveşte de-a lungul vieţii drept model de corectitudine şi dăruire plenară cauzei ştiinţei, iniţiază un set de cercetări de pionierat, consacrate determinării influenţei componentelor spectrului luminii asupra ultrastructurii cloroplastelor şi mitocondriilor. În urma acestor cercetări au fost stabilite: influenţa luminii asupra ultrastructurii mitocondriilor, fapt care nu se cunoştea până la aceste studii; legităţile modificării ultrastructurii mitocondriilor în funcţie de nivelul de dezvoltare a sistemului membranar al cloroplastelor şi de spectrul luminii, printre care menţionăm că activitatea specifică maximă a luminii revine formării corpului prolamelar, etapă obligatorie şi principală în morfogeneza cloroplastelor. Perioada de formare a sistemului membranar al plastidelor este însoţită de o creştere considerabilă a biosintezei proteinelor, fosfolipidelor în corpul prolamelar.

Pentru prima dată a fost demonstrată compensaţia reciprocă a funcţiei energetice între mitocondrii şi cloroplaste în asigurarea cu energie pe parcursul morfogenezei lor. Acest fenomen a fost evidenţiat mai târziu şi pentru acţiunea factorilor nefavorabili de temperatură asupra plantelor: la temperaturi scăzute mai active sunt mitocondriile, iar la cele ridicate – cloroplastele.

Caracteristic pentru lucrările ştiinţifice ale domnului Nicolae Balaur este analiza profundă a datelor, obţinute în urma experimentelor, prin prisma celor bibliografice, şi originalitatea concluziilor, ipotezelor şi concepţiilor, elaborate în baza acestora, cum ar fi: fenomenul sinergismului fototermic în creşterea şi dezvoltarea plantelor; fenomenul fotoinducerii biosintezei α – amilazei în seminţele de grâu fără embrion şi altele.

Încă în anii '80 ai secolului trecut, de exemplu, în urma studierii fenomenelor bioenergetice la plante, înaintează o ipoteză surprinzătoare, conform căreia funcţia de reglare a eficienţei energetice a mitocondriilor se efectuează prin radicalii liberi. Experienţele, cu utilizarea ubichinonei-9, care sub acţiunea razelor ultraviolete iniţiază formarea radicalilor liberi, au demonstrat posibilitatea sporirii potenţialului membranar al mitocondriilor, precum şi a indicilor procesului de producţie a hibrizilor de porumb irezistenţi în condiţii de secetă la nivelul celor rezistenţi, majorându-se şi eficienţa energetică a respiraţiei.

Totalitatea rezultatelor ştiinţifice privind studierea energeticii procesului de producţie au condus la formularea şi înaintarea unui nou concept despre funcţia de reglare a metabolismului energetic, în baza căruia în anul 1993 a fost susţinută cu succes teza de doctor habilitat în biologie „Metabolismul energetic în coraport cu productivitatea şi rezistenţa plantelor la temperaturi nefavorabile". În 1997 i s-a conferit titlul de profesor universitar.

În baza studiului complex al metabolismului energetic la diverse specii de plante, cu utilizarea electroforezei, cromatografiei, spectrofotometriei etc., în diferite condiţii de creştere şi sub influenţa factorilor exogeni, a fost evidenţiat un nou principiu ştiinţific de mare anvergură, conform căruia procesul de producţie a plantelor este direct cuplat cu nivelul de disipare a energiei. În această direcţie de pionierat sunt şi cercetările disipării energiei de către organismele vegetale ca expresie a eficacităţii sistemelor de sinteză ATP şi folosirea acestuia în procesele de formare a productivităţii şi rezistenţei plantelor. Printre rezultatele acestui set de studii un interes deosebit prezintă stabilirea dependenţei procesului de acumulare a biomasei de către plante şi rezistenţei organismului vegetal de parametrii energetici ai procesului de producţie.

Spiritul inventiv, dorinţa de a cunoaşte şi interesul pentru problemele teoretice ale fiziologiei şi biochimiei plantelor, talentul de a analiza şi concluziona la scară largă i-au permis prof. univ. N.Balaur să propună metodologii şi metode noi de diagnosticare a rezistenţei plantelor; de testare a capacităţilor de stimulare şi inhibare a substanţelor biologic active; de sporire a rezistenţei şi productivităţii plantelor; de determinare a dozelor optimale ale nutrienţilor minerali pentru creşterea şi dezvoltarea plantelor.

În anul 2000, contribuţia esenţială a doctorului habilitat Nicolae Balaur în dezvoltarea fiziologiei şi biochimiei plantelor, în special, a bioenergeticii plantelor, direcţiei ştiinţifice privind interdependenţa metabolismului energetic, productivităţii şi rezistenţei plantelor a fost recunoscută de comunitatea ştiinţifică a ţării care l-a ales membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei.

O înaltă apreciere au obţinut studiile privind legităţile influenţei factorilor stresogeni şi substanţelor biologic active asupra eficienţei energeticii fotosintezei şi respiraţiei plantelor, efectuate de membrul corespondent N.Balaur, în comun cu colegii săi. De o importanţă deosebită sunt generalizările sale de ultimă oră la nivel de descoperire ştiinţifică, efectuate pe marginea rezultatelor cercetărilor complexe privind specificul manifestării fotorespiraţiei la diverse specii de plante cu diferit tip de fotosinteză, inclusiv la cele necultivate. Esenţa acestei realizări constă în revelarea a două căi de asimilare a CO_2 şi a metabolismului carbonului în procesul fotosintezei la plantele cu C_3-tip de metabolism: unul localizat în frunze şi altul – în organele de reproducere. Aceste rezultate presupun o reconsiderare a viziunii privind metabolismul carbonului în procesul de fotosinteză la plantele de tip C_3, precum şi o nouă posibilitate de a spori esenţial productivitatea şi rezistenţa acestor plante.

Concomitent, membrul corespondent N.Balaur şi-a adus contribuţia în organizarea investigaţiilor în domeniul fiziologiei şi biochimiei plantelor: 4 ani activează în funcţia de secretar ştiinţific, 7 ani – de director adjunct pentru probleme de ştiinţă al Institutului de Fiziologie şi Biochimie a Plantelor; este fondatorul Laboratorului Bioenergetică, în fruntea căruia se află timp de 27 de ani. O perioadă îndelungată a activat în calitate de secretar ştiinţific responsabil al revistei ştiinţifice *Известия АН МССР, серия биологических и химических наук.*

Rezultatele activităţii ştiinţifice pe parcursul a 45 de ani s-au materializat în 250 de lucrări ştiinţifice, inclusiv 6 monografii şi 14 brevete de invenţie, dintre care lucrările *Энергетика биосинтеза* şi *Онтогенетическая адаптация энергообмена растений* sunt folosite ca materiale pentru studenţi.

Cu ocazia împlinirii onorabilei vârste de 70 de ani din ziua naşterii, îi adresăm un sincer "La mulţi ani!" şi îi dorim din suflet sănătate şi noi succese întru dezvoltarea ştiinţei.

Academician Teodor Furdui
Academician Gheorghe Duca

UNUL DIN MOHICANII ZOOLOGIEI INTEGRALE AUTOHTONE

Profesorul universitar Andrei MUNTEANU la 70 de ani

Zoolog, domeniul ştiinţific: zoologie, ecologie funcţională şi ecofiziologia animalelor. Profesor universitar (2005).

Profesorul universitar Andrei Munteanu, un nume de rezonanţă în zoologia şi ecologia animalelor, personalitate multivalentă, de reputaţie nu numai naţională, dar şi internaţională, este unul dintre cei mai mari cunoscători ai faunei ţării. Este foarte dificil de a efectua o analiză, cât de succintă, a activităţii ştiinţifice interdisciplinare a profesorului universitar A.Munteanu. De aceea, vom aduce doar unele consideraţiuni generale, lăsând pe seama biografilor de specilalitate să pună în lumină cu rigurozitate contribuţia domnului profesor universitar, să aşeze la locul cuvenit datele biografice şi lucrările sale ştiinţifice. Dintre numeroasele probleme, abordate de ilustrul savant, ne vom opri doar asupra unor rezultate, expuse în lucrările sale, devenite ulterior de referinţă.

Unul din autorii acestui eseu a avut şansa, de care continuă să se bucure şi în prezent, de a lucra şi comunica cu profesorul universitar pe parcursul a 33 de ani. Ambii subsemnaţi însă împreună au urmărit prodigioasa sa activitate. Mai rar mi s-a întâmplat să cunosc intelectuali, savanţi care să se dăruie cu atâta pasiune disiminării cunoştinţelor, precum A.Munteanu. Dumnealui este consacrat pe deplin ştiinţei, din zori şi până-n noapte îl poţi găsi la institut, în biroul de lucru, unul din principiile sale de viaţă formulându-le în felul următor: „Mă relaxez prin activitate ştiinţifică permanentă”. În această atitudine a sa responsabilă faţă de munca ştiinţifică A.Munteanu este un model de abnegaţie şi perseverenţă, care poate asigura o contribuţie semnificativă la dezvoltarea ştiinţei.

Andrei Munteanu s-a născut la 3 noiembrie 1939 în comuna Bieşti, judeţul Orhei, regatul României, într-o familie de ţărani înstăriţi, fiind primul copil din cei cinci: 3 fraţi şi 2 surori. Ca în fiecare gospodărie ţărănească, de mic copil îi plăcea să se joace cu animalele domestice de pe lângă casă: căţeluşi, puişori, răţuşte, miei etc., ceea ce i-a cultivat dragostea faţă de lumea animală pentru toată viaţa. Şcoala de 7 clase a absolvit-o în satul de baştină. Fiind unul din cei mai buni elevi la fizică şi matematică, discipline pentru care manifesta aptitudini deosebite, învăţătorii îl îndemnau să-şi continue studiile la şcoala medie, ca să-şi aprofundeze cunoştinţele la aceste obiecte.

Se ştie, că deciziile care în cele mai dese cazuri ne determină destinul, îşi au rădăcina în fragedă copilărie şi sunt supuse influenţei fenomenului impriting, a condiţiilor înconjurătoare. Calea de formare profesională a profesorului A.Munteanu nu face excepţie. Luarea deciziei privind continuarea studiilor la Colegiul agricol din Cucuruzeni, şi nu la şcoala medie, a fost determinată de starea materială precară a familiei, avantajele ce le asigura colegiul - căminul şi hrana şi, nu în ultimul rând, dragostea sa faţă de animale.

Perioada de studii la Cucuruzeni a fost pentru A.Munteanu o adevărată experienţă de ucenicie, de care a beneficiat din plin. Simţul dezvoltat al adevărului, insistenţa şi temperamentul coleric nu erau întotdeauna pe placul unor profesori, din care cauză deseori i se scădea nota la purtare. În acelaşi timp, capacităţile intelectuale şi fizice deosebite, munca asiduă l-au plasat printre cei mai buni şi stimaţi elevi. Directorul colegiului avea atâta încredere în sinceritatea şi responsabilitatea lui A.Munteanu, încât îi încredinţa cele mai de răspundere misiuni. Era o zi de toamnă ploioasă, bunăoară, când din centrul raional a venit un reprezentant pentru a se familiariza cu activitatea colegiului. Deoarece acesta se reţinuse până noaptea târziu, directorul i-a încredinţat lui A.Munteanu să-l însoţească până la Criuleni în calitate de harabagiu.

Sistemul de organizare a activităţii viitorilor specialişti, cerinţele înalte faţă de elevi şi profesionalismul corpului didactic au fost factorii decisivi în pregătirea multor viitori specialişti şi conducători din agricultura ţării. De rând cu Andrei Munteanu, la Colegiul Agricol din Cucuruzeni şi-au început cursul vieţii, calea creării propriului destin multe personalităţi, care prin activitatea lor profesională şi devotamentul faţă de popor, au devenit cunoscute departe de hotarele ţării: academicienii Mihail Lupaşcu, Alexandru Ciubotaru, Simion Toma, Vasile Micu, Ilie Untilă, membrii corespondenţi Petru Patron, Andrei Palii, doctorii habilitaţi Alexandru Rotaru, Afanasie Iurco, conducătorii la nivel naţional Simion Grosul şi Andrei Sangheli. Nu întâmplător acest colegiu a fost supranumit în popor "a două Sorbonă".

După absolvirea Colegiului în anul 1957, A.Munteanu lucrează pe parcursul a doi ani în funcţie de conducător de brigadă al culturilor de câmp în satele Cigoreni şi Voroneţ, raionul Orhei, perioadă în care se maturizează ca specialist în agricultură, dar, în acelaşi timp, simte necesitatea de a-şi aprofunda cunoştinţele în domeniul instruirii şi educaţiei. Aceasta îl determină să-şi continue studiile la Institutul Pedagogic din Tiraspol, considerat pe atunci cea mai prestigioasă instituţie pedagogică din ţară.

Se evidenţiază chiar din primele zile de studii la Institu prin abilităţile de organizator, acumulate pe când lucra ca brigadier, şi un comportament echilibrat. Rectorul, doctorul în biologie I.M.Procopeţ, şi doctorul în biologie P.I. Pulbere ,şeful catedrei de fiziologie a omului şi animalelor din primul an de învăţământ (1960), îl antrenează pe studentul talentat în efectuarea experienţelor ştiinţifice privind descifrarea mecanismului de dezvoltare a aterosclerozei. În baza rezultatelor ştiinţifice, obţinute în perioada de studii la Institut, A.Munteanu a pregătit şi prezentat un discurs la conferinţa unională a studenţilor. Capacităţile organizatorice şi succesele în activitatea ştiinţifică în scurt timp sunt recunoscute de colegii săi, care il propun în fruntea societăţii ştiinţifice studenţeşti.

Evident că după absolvirea Institutului i s-a propus să lucreze în cadrul facultăţii. El aspira să activeze la Catedra de fiziologie a omului şi animalelor, dar, în lipsa locurilor vacante, a fost angajat ca asistent la Catedra de zoologie Fiind dotat cu aptitudini intelectuale de la natură, A.Munteanu timp de doi ani (1965-1967) nu numai că însuşeşte la perfecţie cursurile teoretice şi practice în domeniul zoologiei, dar şi este captivat de zoologie. Concomitent, conştientizează că nu va fi posibil de realizat o teză de doctor în ştiinţe în domeniul zoologiei, activând la catedra sus-menţionată, de aceea în 1967 se înmatriculează la doctorantură pe lângă Institutul de Zoologie al AŞM. Pe atunci în acest institut activau cunoscuţii savanţi zoologi academicienii M.Iaroşenco, A.Spaski, profesorii universitari I.Averin, Gh.Uspenski, I.Ganea, M.Lozan.

După absolvirea doctoranturii în 1970, din cauza atmosferei tensionate, ce domnea pe atunci în Institut, A.Munteanu este încadrat ca salariat în cea mai mică funcţie – de laborant, pentru deţinerea căreia nu erau necesare studii superioare. În scurt timp se transferă cu munca la Societatea Vânătorilor şi Pescarilor, iar în anul 1972 – la Staţia Antipestă a Ministerului Sănătăţii al URSS, de unde revine la Institutul de Zoologie, în cadrul căruia activează până în prezent.

În anul 1973 susţine cu brio la Institutul de Zoologie al Academiei Naţionale a Ucrainei teza de doctor în biologie cu tema „Ecologia păsărilor acvatice”, în care, de rând cu scoaterea în evidenţă a particularităţilor ecologice ale păsărilor acvatice în condiţiile Moldovei, a descris în premieră pentru fauna ţării o nouă specie de raţe sălbatice care se cuibăresc în stufăriile de pe lângă locurile luncii de jos a Prutului.

Talentul de savant şi manager al doctorului în biologie A.Munteanu s-a manifestat pe deplin de-a lungul activităţii sale în diferite funcţii la Institutul de Zoologie, care în ultimele trei decenii a fost supus reorganizărilor.

În anul 1976 este numit prin concurs şef de laborator de teriologie, funcţie pe care o deţine până în 1983, când este desemnat în calitate de director adjunct pentru problemele zoologiei al Institutului de Zoologie şi Fiziologie, iar din 1991 – al Institutului de Zoologie. În anul 1993 îndeplineşte funcţia de director interimar al Institutului de Zoologie, în perioada 1994-2005 – de director adjunct interimar, iar în anii 2006-2008 – de director al aceluiaşi institut. Aşa dar, pe parcursul a 25 de ani organizarea şi efectuarea investigaţiilor ştiinţifice în domeniul zoologiei din ţară sunt strâns legate de numele profesorului universitar Andrei Munteanu. Ca semn de recunoaştere a aportului esenţial în dezvoltarea şi diseminarea ştiinţelor zoologice, în anul 2005 i se conferă titlul de profesor universitar, fără a susţine teza de doctor habiliat.

La sfârşitul anilor ’70, A.Munteanu este invitat să participe ca unul din autorii principali în pregătirea şi editarea seriei de monografii în 6 volume *Животный мир Молдавии,* care a fost prima lucrare fundamentală regională de asemenea proporţii în fosta URSS. Profesorul A.Munteanu devine coautor a 3 volume din această serie: *Млекопитающие*, *Птицы*, *Рыбы, земноводные и пресмыкающиеся*. Pe paginile acestor cărţi se face o generalizare a datelor contemporane despre mamiferele, peştii, amfibiile şi reptilele Moldovei, în special, despre componenţa speciilor, efectivul, arealul, ecologia, locul şi importanţa acestora în ecosistemele naturale şi în viaţa omului, habitatul speciei şi însemnătatea practică a acesteia, locurile de trai pe teritoriul ţării. Se descriu detaliat speciile, care au o mare importanţă pentru agricultură, silvicultură, ocrotirea sănătăţii şi prezintă interes pentru ştiinţă şi cultură. Cititorul află despre comportamentul, deprinderile şi năravurile acestora, despre măsurile în vederea ocrotirii animalelor rare şi celor care se află pe cale de dispariţie.

Seria de cărţi *Животный мир Молдавии* s-a bucurat de aprecierea comunităţii ştiinţifice, fiind menţionată cu Premiul de Stat al Republicii Moldova.

Mintea ageră, capacităţile analitice, dorinţa de a cunoaşte, de a se perfecţiona mereu, interesul faţă de problemele teoretice ale zoologiei şi ecologiei,

experimentele nesfârşite în câmp şi în laborator, i-au permis să evidenţieze noi fenomene şi legităţi ale organizării funcţionale teritoriale a populaţiilor de animale în diferite condiţii de viaţă, fapt prin care a contribuit semnificativ la dezvoltarea ecologiei animalelor.

Utilizând metode morfologice şi genetice, a identificat pe teritoriul Moldovei, de rând cu cele două specii de şobolani Apodemus sylvaticus şi Apodemus flavicollis din subgenul Sylvimus, încă o specie – Apodemus microps şi a descris repartizarea biotopică a acesteia în configuraţia geografică actuală a republicii. Au fost elucidate legităţile de formare şi funcţionare a populaţiilor de rozătoare şi păsări în ecosistemele antropizate, mecanismele de reglare a populaţiei de rozătoare în agrocenoze; evidenţiate 6 grupe de factori, ce determină structura spaţială şi efectivul populaţiei şobolanilor în agrocenoze. În premieră a fost stabilit că structura demografică a populaţiei primăvara şi vara în cea mai mare măsură se află sub influenţa factorilor exogeni, toamna – endogeni, iar efectivul în perioada de reproducere sunt influenţaţi de factori endogeni, primăvara – de factorii lunii curente, toamna – a lunilor precedente. A fost argumentată o concepţie nouă privind modificările adoptive ale organizării structural-funcţionale a populaţiilor de animale prin trecerea dintr-o fază colonială la cea solitară şi viceversa.

O mare parte din activitatea sa ştiinţifică profesorul universitar A.Munteanu a consacrat-o cercetării mecanismelor ce determină menţinerea homeostaziei şi reproducerii efectivului populaţiei animalelor în condiţiile modificării mediului ambiant; bazelor biologice ale formării şi dezvoltării sinatropiei la diferite specii de animale în procesul evoluţiei, ţinând cont de centrele de apariţie şi căile de dispersare a acestora; tipurile de menţinere a structurii spaţial-etologice a populaţiilor speciilor sinantrope şi sălbatice în condiţii naturale şi artificiale. Fenomenul de sinantropie, în conformitate cu opinia profesorului universitar A.Munteanu, prezintă un criteriu de bază ce determină vulnerabilitatea şi capacitatea de adaptare a speciilor de animale la schimbările mediului ambiant, la noile condiţii de climă.

Printre interesele ştiinţifice ale profesorului universitar A.Munteanu figurează şi problema sporirii efectivului animalelor de vânat. Astfel, el a elaborat Concepţia dezvoltării gospodăriei cinegetice naţionale, Regulamentul Cadastrului regnului animal, proiectul Legii gospodăriei cinegetice şi protecţiei lumii animale în condiţiile presingului antropic.

Pe tot parcursul activităţii sale ştiinţifice A.Munteanu a manifestat mereu un interes forte pentru păsări, în special, pentru distribuirea lor teritorială, căile de migraţie, etc. Despre aceasta mărturisesc multiplele articole de sinteză publicate în ultimii ani, precum şi editarea cărţii enciclopedice frumos ilustrate *Păsările lumii* (2001). Concomitent, merită a fi puse în evidenţă lucrările sale, care sunt axate pe problema biodiversităţii. Dumnealui aduce dovezi referitoare la vulnerabilitatea înaltă a multor specii din fauna autohtonă, care este determinată nu numai de impactul puternic antropogen şi climateric, dar şi de faptul, că teritoriul ţării din punct de vedere faunistic prezintă o zonă de tranziţie dintre elementele faunei stepei asiatice continentale şi de silvostepă europeană. Împreună cu alţi colegi, pentru menţinerea condiţiilor ecologice, habitatelor animalelor sălbatice şi preîntâmpinării degradării populaţiei acestora, determină căile şi elaborează principiile şi metodele de utilizare raţională a animalelor de vânătoare, de creare a complexelor faunistice în agrocenoze, aşa-numitelor oaze biocenotice, elaborează acţiuni pentru conservarea speciilor din categoriile periclitate, vulnerabile şi rare. Printre activităţile actuale, consacrate soluţionării problemei protecţiei lumii animale, merită a fi menţionată editarea *Cărţii Roşii a Republicii Moldova*, ediţia a doua, a 4 volume consacrate faunei din colecţia *Lumea vegetală* şi *Lumea animală*, autorul de bază a 3 din ele fiind profesorul universitar A.Munteanu. Aceste cărţi, precum şi cele menţionate anterior, editate în limba rusă *Животный мир Молдавии,* au exercitat şi vor exercita pe viitor o influenţă benefică asupra educaţiei tinerei generaţii, vor cOntribui la dezvoltarea de mai departe a zoologiei şi ecologiei animalelor.

Profesorul universitar A.Munteanu, posedând cunoştinţe enciclopedice despre lumea animală (aceasta cuprinzând circa 460 de specii vertebrate şi 14.430 de specii nevertebrate), cu toată certitudinea poate fi considerat unul din mohicanii zoologiei în înţelesul clasic al acestei ştiinţe. S-a manifestat nu numai ca cercetător notoriu şi manager chibzuit, dar şi ca patriot devotat cu trup şi suflet acestui popor şi acestui plai. Subliniem aceasta, deoarece pe tot parcursul activităţii ştiinţifice A.Munteanu a dovedit ataşament şi respect faţă de tradiţiile, limba şi cultura naţională, a apărat cauza demnităţii şi conştiinţei de neam.

Acad. Teodor Furdui, prim-vicepreşedinte al AŞM; dr. Valentina Ciochină, director al Institutului de Fiziologie şi Sanocreatologie